

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
Державна науково-педагогічна бібліотека України
імені В. О. Сухомлинського

**Серія «На допомогу професійній
самоосвіті працівників освітянських бібліотек»**
Випуск 14

НАУКОВО-ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ
ПРОВІДНИХ ОСВІТЯНСЬКИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ

Практичний посібник

Київ 2016

УДК
ББК
Н 34

*Затверджено до друку вченою радою
Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені
В. О. Сухомлинського,
протокол №13 від 24 жовтня 2016 року*

Авторський колектив:

*Зозуля С. М., Зайченко Н. І., Горак В. В., Рабаданова Л. В., Самчук Л. І., Букишина Т. Ф.,
Вербова В. В., Горбенко Н. А., Кропачева Н. М., Лога Т. В., Демида Є. Ф.*

Науковий редактор

Зозуля С. М., канд. іст. наук, заступник директора з наукової роботи ДНПБ України
ім. В. О. Сухомлинського

Бібліографічний редактор

Самчук Л. І., завідувач відділу наукової інформаційно-бібліографічної діяльності ДНПБ
України ім. В. О. Сухомлинського

Рецензент

Прокопенко Л. С., канд. іст. наук, доцент кафедри бібліотекознавства та інформології
Київського університету імені Бориса Грінченка

Літературний редактор

Редько-Шпак Л. В., провідний редактор відділу наукової реферативної та аналітичної
інформації у сфері освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Науково-інформаційна діяльність провідних освітянських бібліотек України :
практ. посіб. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського; [автори:
Зозуля С. М., Зайченко Н. І., Горак В. В., Рабаданова Л. В., Самчук Л. І., Букишина Т. Ф.,
Вербова В. В., Горбенко Н. А., Кропачева Н. М., Лога Т. В., Демида Є. Ф. ; наук. ред.
Зозуля С. М. ; бібліогр. ред. Самчук Л. І. ; літ. ред. Редько-Шпак Л. В. – Київ : [ДНПБ
України ім. В. О. Сухомлинського], 2016. – 287 с. – (Серія «На допомогу професійній
самоосвіті працівників освітянських бібліотек» ; вип. 14).

ISBN 978-966-97408-4-7

У практичному посібнику висвітлено концептуальні положення та перспективні
напрями модернізації науково-інформаційної діяльності освітянських бібліотек України.
Проаналізовано зарубіжний досвід трансформації галузевих бібліотек в інфраструктурі
глобального інформаційного суспільства. Виокремлено основні напрями інноваційного
розвитку освітянських бібліотек України в контексті аналізу модернізаційних моделей.

Розглянуто теоретичні аспекти застосування кількісних методів аналізу
функціонування науки – наукометричних, бібліометричних, інформетричних, визначено їх
особливості, охарактеризовано основні показники наукометрії, зокрема, індекс наукового
цитовання, індекс Хірша та імпаکت-фактору, відображено сучасний стан бібліометричних і
наукометричних досліджень в Україні. Наведено приклади бібліометричної оцінки
розвитку освіти та педагогіки, здійсненої науковцями ДНПБ України
ім. В. О. Сухомлинського на основі аналізу загальнодержавної реферативної БД
«Україніка наукова».

Посібник містить практичні рекомендації з формування бібліографічних баз даних,
складання бібліографічних посібників, оптимізації інформаційно-аналітичної та
реферативної діяльності бібліотек в умовах інноваційних змін.

Видання адресовано науковим, науково-педагогічним працівникам, здобувачам освіти,
працівникам освітянських бібліотек, усім, хто цікавиться проблемами науково-
інформаційної діяльності бібліотек.

© Державна науково-педагогічна бібліотека
України імені В. О. Сухомлинського, 2016

ЗМІСТ

Передмова (Зозуля С. М.)		5
Розділ I. Інформаційна діяльність бібліотек як наукова проблема		
1.1.	Нормативно-правове забезпечення науково-інформаційної діяльності бібліотек в Україні (Горбенко Н. А.)	9
1.2.	Науково-інформаційна діяльність бібліотек: сучасна історіографія та базові поняття (Зозуля С. М.)	15
1.3.	Трансформація функцій освітянських бібліотек: зарубіжний досвід	24
1.3.1.	Освітянські бібліотеки іспаномовних країн: стратегії та пріоритети розвитку (Зайченко Н. І.)	24
1.3.2.	Національна бібліотека Аргентини для вчителів як інформаційно-освітній центр (Зайченко Н. І.)	33
Розділ II. Основні напрями інноваційного розвитку освітянських бібліотек України		
2.1.	Вектори розвитку освітянських бібліотек: аналіз модернізаційних моделей у бібліотекознавчому дискурсі (Горак В. В.)	40
2.2.	Структурно-функціональна трансформація освітянських бібліотек у бібліотечно-інформаційні центри: механізми реалізації (Кропачева Н. М.)	56
2.3.	Новітні методики аналізу документних потоків: практика застосування в бібліотеках (Букшина Т. Ф.)	74
Розділ III. Перспективні напрями модернізації науково-інформаційної діяльності провідних освітянських бібліотек України		
3.1.	Видавнича діяльність освітянських бібліотек: нормативно-правові засади (Горбенко Н. А.)	95
3.2.	Реферативна діяльність провідних освітянських бібліотек: сучасні тенденції (Рабаданова Л. В.)	115
3.3.	Оптимізація інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек в умовах інноваційних змін (Зозуля С. М.)	146
3.4.	Інформаційно-бібліографічна діяльність у контексті сучасних суспільних потреб (Вербова В. В.)	161
3.4.1.	Основні засади довідково-бібліографічної діяльності бібліотек: практичний аспект (Лога Т. В.)	170
3.5.	Теорія і практика складання бібліографічних посібників: основні етапи (Самчук Л. І.)	182
3.6.	Формування галузевої бібліографічної бази даних «Періодика» електронного каталогу: практичні рекомендації (Демида Є. Ф.) ...	199

Список використаних скорочень	213
Додатки	
<i>Довідка про авторський колектив .....</i>	

Передмова

Початок ХХІ ст. характеризується інноваційними та інтеграційними процесами розвитку українського суспільства, що супроводжується дедалі зростаючим потоком інформації. Це позначилося на науково-інформаційній діяльності бібліотек, які нині є невід'ємним сегментом наукової комунікації та освіти, забезпечують широкий доступ до оперативної й повноцінної інформації, національних і зарубіжних ресурсів, різноманітних інформаційних баз даних, виконують функції наукових установ. Окрім того, стрімке збільшення потоку інформації, поширення інформаційно-комунікаційних технологій стимулювало зміну головних функцій книгозбірень, що трансформувалися з центрів збирання, накопичення, зберігання літератури в культурно-просвітницькі осередки концентрації інформаційних ресурсів, ключове завдання яких нині полягає в реалізації власного інформаційного потенціалу та забезпеченні інформаційних потреб користувачів. Тож практичний посібник, підготовлений науковцями Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, є на часі, зумовлений необхідністю вдосконалення інформаційного забезпечення освіти в Україні та сприятиме модернізації науково-інформаційної діяльності провідних книгозбірень мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України в умовах інноваційних змін.

Видання є практичним результатом науково-дослідної роботи «Модернізація науково-інформаційної діяльності провідних книгозбірень мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України» (2015–2016) (науковий керівник – С. М. Зозуля, кандидат історичних наук). У посібнику розглянуто досвід і розробки, здійснені й апробовані в процесі виконання поточної науково-дослідної роботи (НДР) та попередніх років: «Наукова організація інформаційної діяльності галузевого бібліотечного комплексу Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського» (2012–2014) (науковий керівник – О. В. Воскобойнікова-Гузєва, кандидат історичних наук), «Науково-

методичні та організаційні засади інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти і практики України» (2008–2011) (науковий керівник – О. М. Яценко, кандидат історичних наук), «Науково-інформаційне забезпечення освітянської галузі України» (2003–2007) (науковий керівник – В. І. Лутовинова, кандидат історичних наук).

Метою дослідження НДР 2015–2016 рр. стало розроблення наукових методологічних і технологічних аспектів модернізації науково-інформаційної діяльності провідних книгозбірень мережі освітянських бібліотек.

Використання та поєднання філософських, загальнонаукових і спеціальних методів соціогуманітарних наук, зокрема методів, орієнтованих на застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, та інших емпірично-теоретичних і теоретичних методів дали змогу обґрунтувати та запропонувати концептуальні положення щодо модернізації науково-інформаційної діяльності бібліотек, розглянути теоретичні аспекти застосування кількісних методів аналізу документних потоків – наукометричних, бібліометричних, інформетричних, розробити практичні рекомендації з формування бібліографічних баз даних, складання бібліографічних посібників, оптимізації інформаційно-аналітичної та реферативної діяльності бібліотек в умовах інноваційних змін, визначити перспективні напрями модернізації науково-інформаційної діяльності освітянських бібліотек України.

Значне місце в роботі приділяється вивченню та аналізу національного й зарубіжного досвіду кумулювання інформаційних ресурсів, ефективності науково-інформаційної діяльності педагогічних бібліотек.

Одержані наукові результати мають практичне значення для подальшого розвитку досліджень у галузі науково-інформаційного забезпечення національної освіти.

Структура практичного посібника відповідає логіці системного дослідження. Видання складається з передмови, трьох розділів, списку використаних скорочень і додатків.

У першому розділі *«Інформаційна діяльність бібліотек як наукова проблема»* розглянуто нормативно-правову базу науково-інформаційної діяльності українських бібліотек. Проаналізовано сучасну історіографію питання та базові терміни науково-інформаційної діяльності бібліотек: «бібліотечна інноватика», «дистантний користувач», «інноваційна діяльність бібліотек», «інформаційна діяльність», «інформаційно-аналітична діяльність», «інформаційно-комунікаційна взаємодія», «науково-інформаційна діяльність». Висвітлено зарубіжний досвід трансформації освітянських бібліотек, зокрема шкільних.

У другому розділі *«Основні напрями інноваційного розвитку освітянських бібліотек України»* сформовано перспективні напрями діяльності освітянських бібліотек України в сучасному інформаційному середовищі на основі аналізу модернізаційних моделей бібліотечно-інформаційних центрів. Досліджено трансформаційні процеси освітянських (педагогічних) бібліотек в інфраструктурі глобального інформаційного суспільства. Розглянуто теоретичні аспекти застосування кількісних методів аналізу документних потоків – наукометричних, бібліометричних, інформетричних, визначено їх особливості, відображено досвід ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського в застосуванні бібліометрії як методу інформаційно-аналітичної діяльності сучасних бібліотечно-інформаційних центрів.

У третьому розділі *«Перспективні напрями модернізації науково-інформаційної діяльності провідних освітянських бібліотек України»* висвітлено нормативно-правові аспекти видавничої діяльності освітянських бібліотек. Проаналізовано сучасні тенденції реферативної діяльності провідних освітянських бібліотек. Виявлено специфіку інформаційно-аналітичної діяльності освітянських бібліотек в умовах інноваційних змін. Комплексно схарактеризовано інформаційно-бібліографічну діяльність у контексті сучасних суспільних потреб, зокрема проаналізовано досвід українських бібліотек у використанні системи вибіркового розповсюдження інформації (ВРІ) та диференційного обслуговування керівництва (ДОК):

розглянуто вимоги, основні принципи й етапи системи ВРІ та ДОК, розроблено рекомендації з упровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) на основі використання САБ ІРБІС як одного з напрямів модернізації системи. Узагальнено теоретичні й практичні основи укладання бібліографічних посібників.

Надано практичні рекомендації щодо укладання рефератів, бібліографічних посібників із урахуванням сучасних тенденцій (надано зразки проспекту покажчика, змісту бібліографічного та біобліографічного покажчика, структуризації науково-допоміжного бібліографічного покажчика), формування бази даних «Періодика» електронного каталогу. Виокремлено перспективні напрями розвитку аналітичної та видавничої діяльності бібліотек.

Рекомендації, які вміщено в посібнику, можуть стати методологічним підґрунтям для подальших досліджень проблематики науково-інформаційної діяльності сучасних бібліотек, розроблення окремих напрямів бібліотечно-інформаційної діяльності, зокрема для створення інноваційних форм і методів інформаційного забезпечення фахівців освітянської галузі.

Посібник адресовано науковим, науково-педагогічним працівникам, здобувачам освіти, працівникам освітянських бібліотек, усім, хто цікавиться проблемами науково-інформаційної діяльності бібліотек.

Зозуля С. М.

РОЗДІЛ І. ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕК ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

1.1. Нормативно-правове забезпечення науково-інформаційної діяльності бібліотек в Україні

Горбенко Н. А.

Інформаційна діяльність (ІД) є однією з найважливіших сфер діяльності бібліотек. Українське законодавство розрізняє такі види ІД – збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорона та захист інформації [8], які тією чи іншою мірою переважно реалізуються через основоположні функції книгозбірень – кумулятивну, меморіальну, комунікативну. Сукупність цих функцій становить основу науково-інформаційної діяльності бібліотек.

Науково-інформаційна діяльність (НІД) – це соціально-організований різновид наукової праці, що виконується з метою підвищення ефективності досліджень і розробок та полягає в здійсненні таких основних процесів, як збирання, аналітико-синтетична переробка, зберігання й пошук закріпленої у документах наукової інформації та надання цієї інформації ученим-дослідникам і фахівцям у відповідний час і в зручній для них формі у межах інформаційного забезпечення та інформаційного обслуговування [1, с. 9].

У ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського розроблено систему науково-інформаційної діяльності мережі освітянських бібліотек України, яка передбачає три напрями діяльності – аналітичний, реферативний, бібліографічний.

Як і будь-яка суспільно-значуща діяльність, НІД здійснюється на основі чіткої законодавчої бази. Усі складові НІД, що забезпечуються суб'єктами ІД, покликані регулювати інформаційне законодавство України, підвалини якого закладено в Конституції України [2].

Основним законом України означено загальні правові аспекти соціального буття інформації, права та обов'язки суб'єктів ІД. Так, статтею 34 документа дозволено збирання, зберігання, використання та поширення

інформації в межах правового поля України. Це положення є важливим, оскільки на його основі ґрунтується діяльність українських інституцій та окремих громадян у сфері інформаційних відносин. На цих засадах бібліотеки як суб'єкти ІД, здійснюють власну НІД: створення інформаційних ресурсів, аналітико-синтетичну переробку інформації, вивчення та забезпечення інформаційних потреб у науковій інформації, узагальнення та поширення досвіду в зазначеній сфері. Отже, фахівці в галузі НІД мають вільне право створювати інформаційні продукти, узагальнювати досвід і на основі цього створювати нове галузеве знання, розширюючи тим самим галузевий науковий дискурс.

В українській науковій спільноті тривають дискусії щодо кодифікації інформаційного права (ІП), зокрема – розроблення інформаційного кодексу України. Фахівці в галузі ІП, розглядаючи структуру майбутнього галузевого кодексу, зосереджують свою увагу на правовому регулюванні діяльності бібліотек як найактивніших учасників інформаційного буття держави [3].

Ієрархію інформаційного права становлять закони України та підзаконні акти, що унормовують процеси НІД, забезпечують правове регулювання всіх процесів функціонування НІД у суспільстві. Законодавча основа НІД ґрунтується на Законах України:

- Про інформацію [8];
- Про науково-технічну інформацію [9];
- Про наукову та науково-технічну діяльність [10];
- Про бібліотеки і бібліотечну справу [7];
- Про авторське право і суміжні права [6].

Зокрема, Законом України «Про інформацію» [8] встановлено правові норми у сфері функціонування інформації та інформаційної діяльності: створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони та захисту. Статтею 6 цього закону гарантовано вільний доступ та користування інформацією в Україні та встановлено випадки, коли це право може бути обмеженим.

Статею 10 Закону України «Про інформацію» означено види інформації за змістом, серед яких виділено науково-технічну інформацію. Статею 15 цього документа проголошується зокрема, що «правовий режим науково-технічної інформації визначається Законом України «Про науково-технічну інформацію»» [8].

Закон України «Про науково-технічну інформацію» є одним із найважливіших законодавчих актів у сфері НІД, адже він є основою для функціонування її основного об'єкта – науково-технічної інформації (НТІ). Ним проголошується «право на відкриту науково-технічну інформацію, яке передбачає можливість вільного її одержання, зберігання, використання і поширення під час здійснення наукової, науково-дослідної, виробничої, громадської та іншої діяльності, що не забороняється чинним законодавством» [9]. Описано випадки встановлення прав на НТІ, створену одноосібно та у співавторстві, врегульовано відносини під час використання НТІ. Згідно документа, наукові та науково-технічні бібліотеки є суб'єктами відносин у сфері НТІ і входять до складу національної системи НТІ. Статею 9 Закону України про «Науково-технічну інформацію» встановлені їхні завдання, одне з яких є аналогічним напрямом НІД – «аналітично-синтетична обробка першоджерел, реферування опублікованих і не опублікованих на території України джерел науково-технічної та економічної інформації, створення на цій основі і поширення інформаційної продукції та послуг» [9].

Згідно статті 11 закону діяльність, що має проводитися установами за державні кошти підлягає обов'язковій реєстрації та обліку [9].

Функції щодо реєстрації та обліку результатів діяльності наукових установ, у тому числі й наукових бібліотек, в Україні покладено на державну наукову установу «Український інститут науково-технічної експертизи та інформації» [12]. Зазначену діяльність установа забезпечує на основі Порядку державної реєстрації та обліку відкритих науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт і дисертацій [5].

Для наукових бібліотек значної актуальності набув Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність» [10], він покликаний зорганізувати в

правовому полі науково-дослідну діяльність, у тому числі й НІД. Проте цей документ щодо зазначеної сфери діяльності містить посилання на Закон України «Про науково-технічну інформацію» [9]. Зокрема, у статті 63 зазначено, що «для забезпечення розвитку науки і сприяння науково-технічній творчості держава створює систему науково-технічної інформації, правовий режим якої визначається Законом України «Про науково-технічну інформацію»» [10].

Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» [7] доповнює, розширює та деталізує суто професійні законодавчі норми щодо НІД галузевих книгозбірень. У ньому зазначено, що бібліотеки є частиною інформаційної системи держави, а отже, вони є активні суб'єкти ІД країни. Згідно із законом бібліотеки мають право самостійно визначати напрями діяльності відповідно до їхніх статутів і положень. Таким чином, НІД бібліотек, яка є одним з основних напрямів діяльності бібліотек, гарантовано вільний розвиток в Україні.

Україна активно входить у світову інформаційну систему, маючи за мету стати її повноправним суб'єктом. Проте це закономірне прагнення потребує досить чіткого, ретельного й послідовного дотримання норм інформаційного законодавства з питань авторського права.

Підвалини нормативно-законодавчого регулювання в зазначеній галузі закладено в Конституції України [2]. У статті 41 задекларовано право на власність, у тому числі й інтелектуальну. Це положення є основою для розвитку авторського права в Україні і сьогодні досить активно дискутується фахівцями з бібліотечної справи.

Авторське право підтримано і в Законі України «Про науково-технічну інформацію» [9]. Так, стаття 2 розділу 1 проголошує: «Науково-технічна інформація, що є продуктом інтелектуальної творчої праці, становить об'єкт права інтелектуальної власності, а відносини щодо її придбання, зберігання, переробки, використання і поширення регулюються чинним законодавством» [9].

Значною мірою розширює правове поле щодо зазначеної сфери Закон України «Про авторське право і суміжні права» [6]. З-поміж інших завдань він має регулювати правові відносини, «пов'язані із створенням та використанням творів науки, літератури і мистецтва» [6]. Діяльність книгозбірень безпосередньо пов'язана з використанням документів на різних матеріальних носіях, що фіксують доробок фахівців з різних сфер діяльності. Проте бібліотеки, здійснюючи НІД, у процесі аналітико-синтетичної переробки інформації стають власниками досить широкого спектра інформаційної продукції. Відповідно до пункту 2 статті 11 зазначеного закону бібліотеки є власниками інформаційних продуктів, створених у межах своєї НІД. З цієї позиції бібліотеки можна розглядати і як суб'єкт авторського права.

Бібліотеки, виконуючи кумулятивну функцію, формують галузеві інформаційні ресурси. Для повноцінного забезпечення інформаційних потреб користувачів часто послуговуються зовнішніми інформаційними масивами для розширення галузевого інформаційного дискурсу. З метою наукового опрацювання інформації статтею 21 розділу 2 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [6] дозволено цитування з обов'язковим зазначенням автора і джерела інформації.

Отже, законодавством України гарантовано вільну діяльність бібліотек у різних напрямках НІД. Водночас, на них покладаються обов'язки чіткого і неухильного виконання правових норм.

Ефективний розвиток різних напрямів і сфер діяльності неможливий без використання стандартизації. Основним законом в цій галузі є Закон України «Про стандартизацію» [11].

Стандарти є необхідним регулятивним компонентом, без якого неможливі впорядковані та уніфіковані процеси розвитку, накопичення та використання інформаційних ресурсів. Для функціонування різних напрямів НІД [9] діють стандарти спрямовані на найбільш якісну аналітико-синтетичні переробку педагогічної інформації та інформації суміжних наук з метою

повноцінного інформаційного забезпечення наук про освіту, педагогіки і психології, освітянської практики.

Серед чинних галузевих нормативних документів, у галузі НІД України діють стандарти різних категорій:

ДСТУ – державні (національні) стандарти України. Розроблені відповідно до чинного вітчизняного законодавства і діють з 1993 року.

ДСТУ ISO – міждержавні стандарти. Стандарти з позначкою ISO – це міжнародні стандарти, розроблені Міжнародною організацією із стандартизації (International Organization for Standardization, ISO). Україна є членом ISO, підтримує та впроваджує міжнародні нормативи шляхом надання чинності Держспоживстандартом України.

ГОСТ – державні стандарти. Сфера їх дії поширюється на території країн СНД. У разі відсутності в Україні відповідного національного стандарту вони є основоположними.

У 2016 році в межах наукового дослідження «Модернізація науково-інформаційної діяльності провідних книгозбірень мережі освітянських бібліотек» науковцями Державної науково-педагогічної бібліотека України імені В. О. Сухомлинського було підготовлено бібліографічний покажчик «Науково-інформаційна діяльність бібліотек: теорія й практика», куди включено розділ «Стандарти в галузі науково-інформаційної діяльності в Україні» [4, с. 12–16]. Його сформовано з бібліографічних описів стандартів в галузі НІД станом на 6 січня 2016 р.

З метою дотримання норм українського законодавства бібліотеками України в установах доцільно:

1. Відстеження змін в законодавстві України з питань інформаційного права.
2. Підвищення обізнаності кадрового персоналу з нормами вітчизняного права.
3. Формування фонду на традиційних носіях інформації та повнотекстових баз даних стандартів з питань НІД.

4. Чітке та неухильне дотримання норм українського законодавства та стандартизації в галузі НІД.

Такі заходи сприятимуть розвитку НІД, прозорій, справедливій, цивілізованій співпраці і взаємодії книгозбірень з іншими суспільними інституціями, підвищення статусу і ролі бібліотек як діяльного суб'єкта громадянського суспільства в Україні.

Список використаної літератури:

1. Захарова І. В. Основи інформаційно-аналітичної діяльності : навч. посіб. / І. В. Захарова, Л. Я. Філіпова. – Київ : Центр учб. літ., 2013. – 336 с.

2. Конституція України [Електронний ресурс] : прийнята 28 черв. 1996 р. : [станом на 02.06.2016] // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Текст. дані. – Київ, 2016. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення 11.07.2016). – Назва з екрана.

3. Максименко Ю. Є. Щодо структури інформаційного кодексу України [Електронний ресурс] / Максименко Юлія Євгенівна // GOAL : Глобальна організація союзницького лідерства. – Текст. дані. – [Б. м.], [б. р.]. – Режим доступу: <http://goal-int.org/shhodo-strukturi-informacijnogo-kodeksu-ukraini/> (дата звернення: 03.02.2016). – Назва з екрана.

4. Науково-інформаційна діяльність бібліотек: теорія й практика : бібліогр. покажч. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд.: Самчук Л. І., Вербова В. В., Горбенко Н. А., Лога Т. В. ; наук. консультант Савенкова Л. В. ; наук. ред. Зозуля С. М. ; бібліогр. ред. Самчук Л. І.]. – Київ : [ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського], 2016. – 162 с. – (Серія «На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек» ; вип. 15).

5. Порядок державної реєстрації та обліку відкритих науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт і дисертацій [Електронний ресурс] : затв. наказом М-ва освіти і науки України від 27 жовт. 2008 р. № 977 // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Текст. дані. – Київ, 2009. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0312-09> (дата звернення: 03.02.2016). – Назва з екрана.

6. Про авторське право і суміжні права [Електронний ресурс]: Закон України затв. 23 груд. 1993 р. № 3792-ХІІ: [станом на на 25.12.2015]. – // Верховна Рада України: офіц. веб-портал. – Текст. дані. – Київ, 2016. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3792-12> (дата звернення 12.05 2016). – Назва з екрана.

7. Про бібліотеки і бібліотечну справу [Електронний ресурс]: Закон України від 27 січ. 1995 р. № 32/95-ВР: [станом на 28.01.2016] // Верховна Рада України: офіц. веб-портал. – Текст. дані. – Київ, 2016. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/32/95-вр> (дата звернення 12.05.2016). – Назва з екрана.

8. Про інформацію [Електронний ресурс]: Закон України від 2 жовт. 1992 р. № 2657-ХІІ: [станом на 02.06.2016] // Верховна Рада України: офіц. веб-портал. – Текст. дані. – Київ, 2016. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення: 03.07.2016). – Назва з екрана.

9. Про науково-технічну інформацію [Електронний ресурс]: Закон України від 25 черв. 1993 р. № 3322-ХІІ: [станом на 27.03.2014] // Верховна Рада України: офіц. веб-портал. – Текст. дані. – Київ, 2014. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3322-12> (дата звернення: 03.02.2016). – Назва з екрана.

10. Про наукову та науково-технічну діяльність [Електронний ресурс]: Закон України від 26 листоп. 2015 р. № 848-VІІІ: [станом на 25.12.2016] // Верховна Рада України: офіц. веб-портал. – Текст. дані. – Київ, 2014. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/848-19/page> (дата звернення: 03.02.2016). – Назва з екрана.

11. Про стандартизацію [Електронний ресурс]: закон України від 5 черв. 2014 р. № 1315-VІІ: [станом на 15.01.2015] // Верховна Рада України: офіц. веб-сайт. – Текст. дані. – Київ, 2016. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1315-18/page> (дата звернення 12.08.2015). – Назва з екрана.

12. Про утворення державної наукової установи “Український інститут науково-технічної експертизи та інформації” [Електронний ресурс]: постанова Кабінету Міністрів України від 25 листоп. 2015 р. № 1027 // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Текст. дані. – Київ, 2016. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1027-2015-п> (дата звернення: 03.02.2016). – Назва з екрана.

1.2. Науково-інформаційна діяльність бібліотек: сучасна історіографія та базові поняття

Зозуля С. М.

Важливе значення для розроблення науково-методичних та організаційних засад модернізації науково-інформаційної діяльності на сучасному етапі мають наукові дослідження, що відображають різні аспекти інноваційного розвитку бібліотек. Останні роки ХХІ ст. характеризуються появою комплексних кваліфікаційних наукових праць, монографічних розвідок. Предметом їх досліджень дедалі частіше є проблеми інтеграції системного, структурного, функціонального й модельного підходів до трансформації сучасних бібліотек (М. С. Слободяник, А. С. Чачко), використання загальнонаукових підходів до пізнання бібліотеки (Н. М. Кушнарєнко, Л. Г. Петрова), теоретичні засади розвитку сучасного бібліотекознавства (І. О. Давидова, В. І. Ільганаєва), бібліометричний аналіз розвитку українського бібліотекознавства та актуалізації бібліометричних технологій (О. М. Кобелєв, Л. Й. Костенко) тощо. Значущими для вивчення розвитку науково-інформаційної діяльності сучасних бібліотек стали фундаментальні дослідження провідних фахівців НБУВ із проблем функціонування бібліотечних установ у системі сучасних інформаційних комунікацій, удосконалення технологій їх діяльності на основі комп'ютеризації, шляхів підвищення їх суспільної значущості в умовах розвитку інформатизації українського суспільства, застосування інформаційно-комунікаційних технологій у практиці інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек (В. М. Горovий, Л. А. Дубровіна,

В. М. Медведєва, О. О. Онищенко), актуалізації ролі бібліотечної діяльності в інформатизації, активізації міжнародних інформаційних обмінів, забезпечення суспільно значущою інформацією наукових установ у контексті інноваційного розвитку України (В. М. Горovий, О. О. Онищенко, В. І. Попик), структуризації міжнародних бібліотечних систем та інших великих центрів концентрації інформаційних ресурсів, включення в цей процес вітчизняних бібліотек (В. М. Горovий, Л. А. Дубровіна, О. О. Онищенко), участі бібліотек та їхніх інформаційно-аналітичних підрозділів у забезпеченні інформаційного супроводу процесів управління суспільним розвитком, функціонування бібліотечних структур у системі політико-комунікаційних взаємодій у різних соціально-економічних і суспільно-політичних умовах, можливостей бібліотек у забезпеченні інформаційного підґрунтя прийняття управлінських рішень (Т. Ю. Гранчак), особливостей розвитку інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек у забезпеченні інформаційних потреб органів державної влади, розвитку інформаційної функції сучасних бібліотек та її трансформації в інформаційно-аналітичну, узагальнення організаційно-методичних засад бібліотечного інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності органів державної влади відповідними структурами бібліотек (В. Е. Пальчук, Л. А. Чуприна), використання інтернет-ЗМІ в практиці бібліотечної діяльності, роботі з інформування всіх категорій користувачів про наявні інформаційні ресурси бібліотечних фондів та наявність суспільно корисної інформації в масивах сучасної інтернет-інформації (С. В. Горова), дослідження процесів розвитку й трансформації бібліотечно-інформаційної сфери України в період 1990–2010-х рр. (О. В. Воскобойнікова-Гузєва) тощо.

Тривають наукові дискусії щодо інноваційного розвитку українських бібліотек, зокрема в контексті наукового забезпечення бібліотечно-інформаційної діяльності й бібліотечних трансформацій (О. В. Воскобойніков-Гузєва, В. М. Горovий, Т. Ю. Гранчак, М. С. Слободяник), створення електронних бібліотек, формування електронних галузевих інформаційних ресурсів та упровадження

електронних інформаційних технологій (Н. В. Вараксіна, Н. С. Вітушко, В. М. Горовий, Л. І. Костенко, М. Н. Цивін), основ корпоративної взаємодії книгозбірень (І. Й. Коваленко, Л. І. Самчук, Т. О. Судіна), модернізації компетентності бібліотечних фахівців (І. В. Захарова, С. М. Зозуля, О. В. Карпенко, Л. М. Петренко), організації інформаційно-комунікаційної взаємодії бібліотек для розширення спектра послуг, що надаються книгозбірнями (О. Ю. Мар'їна), актуалізації аналітичної діяльності сучасних бібліотек та підготовки інформаційно-аналітичного продукту (В. В. Бондаренко, І. Г. Вишневська, Н. С. Вітушко, С. М. Зозуля, О. М. Кобелев, В. Е. Пальчук, Л. О. Пономаренко, Л. В. Присяжна, Л. А. Чуприна), розвитку поняттєвого апарату системи інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності управлінців бібліотечної сфери (О. В. Карпенко, О. М. Кобелев, О. В. Пархоменко, Г. В. Сілкова, Л. Я. Філіпова), перспектив розвитку бібліотечно-інформаційного забезпечення освіти й науки в Україні в контексті інформатизації (Ю. І. Артемов, П. І. Рогова, О. М. Яценко) тощо.

Основні вектори розвитку реферативного напрямку діяльності бібліотек, зокрема в контексті активізації формування реферативних ресурсів із питань педагогіки, психології та освіти через інтеграцію й налагодження кооперативної взаємодії, аналізу перспектив розвитку реферативної бази даних (РБД) як складової інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу, досліджували здебільшого фахівці ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського: Т. Ф. Букшина, І. Й. Коваленко, Н. М. Кропочева. Роль і перспективи загальнодержавної реферативної БД «Україніка наукова», УРЖ «Джерело» аналізували відомі в Україні вчені Н. Я. Зайченко, Л. Й. Костенко та інші.

У середині 1990-х рр. ХХ ст. у бібліотечній практиці активного вжитку набув термін *«інформаційна діяльність»* у значенні систематичного оброблення інформації з метою її зберігання, пошуку, використання чи пересилання, що виконуються певною особою або установою [15]. Інформаційну діяльність як різновид бібліотечної роботи вперше схарактеризовано визнаним фахівцем у сфері бібліотекознавства й

книгознавства Г. М. Швецовою-Водкою. Вона трактує поняття *«інформаційна діяльність бібліотеки»* як «забезпечення доступу до інформації, що зберігається в документних фондах книгозбірні й віддалених інформаційних ресурсах, у вторинно-документальній, безпосередньо-документальній і недокументальній формах» [17]. Таке тлумачення чітко окреслює напрями інформаційної діяльності сучасних бібліотек, враховує суттєвий і актуальний аспект: забезпечення доступу не лише до документних фондів бібліотеки, а й до електронних інформаційних ресурсів віддаленого доступу, у тому числі оглядово-аналітичної інформації.

Термін *«науково-інформаційна діяльність»* законодавчою базою України трактується як сукупність дій, спрямованих на задоволення потреб громадян, юридичних осіб і держави в науково-технічній інформації, що полягає в її збиранні, аналітично-синтетичній обробці, фіксації, зберіганні, пошуку й поширенні [15].

Зазначимо, що виразною тенденцією бібліотечно-інформаційної сфери є запозичення наукових лексем іншомовного походження. Приміром, відбулася заміна поняття *«віддалений користувач»* на *«дистантний користувач»*, який тлумачиться як споживач бібліотечних ресурсів і послуг, що комунікує з бібліотекою дистанційно [2].

На сучасному етапі розвитку бібліотекознавства та бібліотечної справи уточнюється поняття *«інноваційна діяльність бібліотек»*. Фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського запропоновано трактування цього поняття як діяльність, що спрямовується на активізацію та перспективність розвитку нововведень у певній науковій галузі, і заснована на використанні досягнень науки й передового досвіду [16]. У результаті сформувалося нове поняття *«бібліотечна інноватика»*, що тлумачиться як «процес ефективних змін у бібліотечній діяльності, починаючи від розробки ідей і до кінцевого результату, який сприяє продуктивному розвитку бібліотечної справи в нових умовах суспільного розвитку» [22-23].

Стрімко увійшов до активного наукового обігу в бібліотечно-інформаційній сфері термін *«інформаційно-комунікаційна взаємодія»* (ІКВ),

що являє собою складну форму соціокомунікаційної взаємодії, яка розглядається як процес налагодження взаємозв'язків між її учасниками, що призводить до трансформаційних змін як в окремій бібліотеці, так і в бібліотечній системі загалом [19]. Такий інноваційний розвиток бібліотечних систем зумовлений загальними кардинальними змінами, що відбулися в соціоінформаційній сфері суспільства, зокрема бібліотечно-інформаційному середовищі, а ІКВ стає інтерактивною, мережевою формою комунікаційної взаємодії, що відображає багатогранність комунікації в інформаційному середовищі й сприяє модернізації та активізації роботи бібліотек держави.

Одним із інноваційних напрямів розвитку сучасних бібліотек стала актуалізація аналітичної роботи. Аналіз основних напрямів інформаційно-аналітичної діяльності бібліотечно-інформаційних центрів України відображено в комплексних дослідженнях В. М. Горового, Т. Ю. Гранчак, О. М. Кобелева, О. М. Постельжук. Зокрема поняття *«інформаційно-аналітична діяльність бібліотеки»* із позицій соціально-комунікаційного підходу вченими запропоновано трактувати як діяльність, що спрямована на створення нової інформації на основі аналізу документальних джерел для забезпечення інформаційних потреб користувачів як у традиційному, так і в електронному режимі доступу, а також для прийняття управлінських рішень самої бібліотеки [7].

Отже, нині стали відчутними принципові зміни не лише в структурі бібліотечної діяльності, невід'ємною складовою якої є науково-інформаційна, – модернізувалася професійна наукова лексика цієї сфери, з'явилися нові терміни, пов'язані з використанням комп'ютерних технологій, сучасними засобами передавання інформації, актуалізацією інформаційно-аналітичної діяльності.

Список використаної літератури:

1. Бібліотечна справа і бібліотекознавство України (2006–2010): наук.-допом. бібліогр. покаж. / НПБ України; уклад. О. А. Політова; наук. ред. І. О. Негрейчук. – Київ, 2014. – 272 с.
2. Бондаренко В. Бібліотечне дистантне обслуговування: розвиток

термінологічно-понятійного апарату в умовах поширення інтернет-технологій / В. Бондаренко // Україна: події, факти, коментарі. – 2014. – № 10. – С. 63–73.

3. Воскобойнікова-Гузєва О. В. Стратегії розвитку бібліотечно-інформаційної сфери України: генезис, концепції, модернізація : монографія / Олена Вікторівна Воскобойнікова-Гузєва ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; наук. ред. Г. І. Ковальчук. – Київ : Академперіодика, 2014. – 362 с.

4. Горова С. В. Інтернет-ЗМІ як об'єкт бібліотечної інформаційної діяльності / С. В. Горова ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2013. – 208 с.

5. Гранчак Т. Бібліотека в інформаційному супроводі управління суспільними процесами: політико-комунікаційний аспект : монографія / Тетяна Гранчак ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2014. – 184 с.

6. Гранчак Т. Бібліотека і політична комунікація : монографія / Т. Гранчак ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2012. – 481 с.

7. Електронні інформаційні ресурси бібліотек у піднесенні інтелектуального і духовного потенціалу українського суспільства / [О. С. Онищенко, Л. А. Дубровіна, В. М. Горovий та ін.] / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : НБУВ, 2011. – 248 с.

8. Зозуля С. Термінологічний словник «Інформаційні ресурси. Словник законодавчої та стандартизованої термінології» / С. Зозуля // Бібліотечна планета. – 2014. – № 2. – С. 38–40.

9. Зозуля С. Термінологічний словник з інформаційних ресурсів: розроблення та шляхи впровадження [Електронний ресурс] / С. Зозуля // Формування єдиного галузевого інформаційного ресурсу шляхом кооперативного аналітико-синтетичного опрацювання документів галузевої тематики : матеріали Всеукраїнського наук.-практ. Семінару / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [редкол.:

П. І. Рогова та ін.]. – Київ, 2011. – С. 49–53. – Режим доступу. – http://www.library.edu-ua.net/research_activity/personal_lib_products/. – Назва з екрана.

10. Зозуля С. Українське словникарство: лексикографічний досвід у Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В.О. Сухомлинського / Світлана Зозуля // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань : зб. наук. праць / Київський нац. ун-т культури і мистецтв; ін-т державного управління і права ; [за заг. ред. В. В. Бездрабко]. – Київ, 2013. – Вип. 7. – С. 81–88.

11. Зозуля С. М. Вихід у світ термінологічного словника // Педагогіка і психологія. – 2013. – № 4. – С. 97–100.

12. Інтеграція України у світове співтовариство в контексті розвитку бібліотечних інформаційних технологій / [О. С. Онищенко, Л. А. Дубровіна, В. М. Горовий та ін.] / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : НБУВ, 2011. – 224 с.

13. Інформаційна діяльність Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського: перспективи розвитку [Електронний ресурс] : монографія / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [авт.: Воскобойнікова-Гузєва О. В., Заліток Л. М., Зозуля С. М., Рогова П. І., Букшина Т. Ф., Вербова В. В., Коваленко І. Й., Литовченко О. В., Самчук Л. І., Янюк С. С. та ін. ; наук. ред.: Воскобойнікова-Гузєва О. В. ; літ. ред. Дерев'янко Т. М.]. – Київ, 2015. – 245 с.

14. Інформаційна складова соціокультурної трансформації українського суспільства / [О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2012. – 254 с.

15. Інформаційні ресурси. Словник законодавчої та стандартизованої термінології / НАПН України ; Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад.: П. І. Рогова, Я. О. Чепуренко, С. М. Зозуля, І. Г. Лобановська]. – Київ : Нілан-ЛТД, 2012. – 283 с.

16. Концепція створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського / [Рогова П. І., Артемов Ю. І., Вараксіна Н. В., Лобановська І. Г. ; наук. ред. Рогова П. І.] ; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – Вінниця : Нілан-ЛТД, 2013. – 20 с.

17. Короткий термінологічний словник із бібліографознавства та соціальної інформатики / упоряд. Г. М. Швецова-Водка та ін. – Київ : Кн. палата України, 1999. – 115 с.

18. Мар'їна О. Розвиток корпоративних бібліотечних проєктів в Україні : [досвід становлення бібл. корпорат. руху] / О. Мар'їна // Вісн. Книжк. палати. – 2010. – № 1. – С. 22–25.

19. Мар'їна О. Ю. Інформатизація бібліотек України: стратегії опанування медіапростору / О. Ю. Мар'їна // Вісн. Харк. держ. акад. культури : зб. наук. пр. – Харків, 2012. – Вип. 37. – С. 105–113.

20. Медведєва В. Становлення інформаційно-комунікаційних технологій у діяльності інформаційно-аналітичних служб бібліотек (на прикладі Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади НБУВ) : монографія / Валентина Медведєва ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2013. – 180 с.

21. Пальчук В. Бібліотеки в інформаційно-аналітичному забезпеченні органів державної влади : монографія / В. Пальчук ; наук. ред. В. М. Горючий ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2014. – 314 с.

22. Рогова П. І. Інформаційна діяльність бібліотек України – важливий напрям у розвитку суспільства знань / П. І. Рогова // Наукові праці Державної науково-педагогічної бібліотеки імені В. О. Сухомлинського. Вип. 1 Науково-інформаційне забезпечення освітянської галузі України / АПН України; ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ : Четверта хвиля, 2008. – С. 9–13.

23. Рогова П. І. Роль Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського у формуванні та розвитку системи

інформаційних ресурсів для забезпечення вітчизняної педагогічної науки, освіти і практики / П. І. Рогова, В. І. Лутовинова, Т. В. Добко // Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ, 2008. – Вип. 1 : Науково-інформаційне забезпечення освітянської галузі України. – С. 16–36.

24. Словник книгознавчих термінів / В. Я. Буран, В. М. Медведєва, Г. І. Ковальчук, М. І. Сенченко. – Київ : ТОВ «Вид-во Аратта», 2003. – 160 с.

25. Солоіденко Г. І. Українська бібліотечна термінологія: становлення та основні етапи розвитку : монографія / НАН України. Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2010. – 204 с.

26. Стрішенець Н. В. Англо-український словник-довідник бібліотечно-інформаційної термінології / Н. В. Стрішенець; НАН України. Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2004. – 329 с.

27. Стрішенець Н. В. Сучасна американська бібліотечно-інформаційна терміносистема: бібліотекознавчий аспект : монографія / наук. ред. О. С. Онищенко. – Київ : НБУВ, 2011. – 501 с.

28. Чуприна Л. Оперативна інтернет-інформація в інформаційно-аналітичній діяльності бібліотек України : монографія / Л. Чуприна ; наук. ред. В. М. Горювий ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2014. – 208 с.

1.3. Трансформація функцій освітянських бібліотек: зарубіжний досвід

1.3.1. Освітянські бібліотеки іспаномовних країн:

стратегії та пріоритети розвитку

Зайченко Н. І.

Об'єктивна потреба функціонування й розвитку освітянських бібліотек у сучасному суспільстві знань як динамічних центрів освіти, читання, інформаційної грамотності обумовлює важливість формування відповідної нормативно-правової бази діяльності бібліотек, підтримки їх діяльності з боку держави і громади, збереження й збагачення культурної спадщини народів. Відкриваючи шлях до знання, бібліотека є невід'ємною умовою

забезпечення неперервної освіти й культурного розвитку громадян. Освітнянська бібліотека є життєтворчим джерелом, з якого передусім постають у свідомості людей ідеї миру й духовного добробуту, гуманності та справедливості.

У документі «Маніфест ЮНЕСКО про шкільні бібліотеки» (2000 р.) зазначено, що шкільні бібліотеки є невід'ємною частиною освітнього процесу. Сприяючи розвитку грамотності, інформаційних навичок, викладання, самоосвіти й прилучення до культури, шкільні бібліотеки покликані виконувати такі завдання: підтримувати й забезпечувати освітні завдання, сформульовані у концепції школи й у шкільній програмі, розвивати й підтримувати у дітей звичку й радість читання й учіння, а також потребу користуватися бібліотекою протягом усього життя, надавати можливості для створення й використання інформації, заохочувати учнів оволодівати навичками критичного оцінювання і використання інформації незалежно від виду, формату й носія та використовувати отримані дані на практиці, звертаючи особливу увагу на способи комунікації всередині суспільства, забезпечувати доступність до місцевих, регіональних, національних і міжнародних ресурсів, а також використовувати інші можливості для інформування учнів про різні ідеї, досвід й думки, організовувати заходи, що виховують культурну й соціальну самосвідомість і сприяють емоційному розвитку, працювати з учнями, вчителями, адміністрацією й батьками, сприяючи реалізації завдань школи, відстоювати ідею про те, що вільний доступ до інформації та інтелектуальна свобода є найважливішими умовами виховання активної зацікавленої громадянської позиції, заснованої на демократичних принципах, пропагувати читання, а також ресурси й служби шкільної бібліотеки як усередині школи, так і за її межами [2].

Проблемам історії, функціонування й розвитку бібліотек зарубіжжя присвячено наукові публікації українських авторів О. Воскобойнікової-Гузевої, Л. Дем'янюк, Є. Іванової, О. Олійник, Л. Філіпової та ін. Науковці іспаномовних країн С. Перес (С. Perez), М. Гонсалес (М. Gonzalez Fernandez), Х. Камачо (J. Camacho Espinosa), Ф. Мартінес (F. Martinez Arellano),

Д. Голдін (D. Goldin) досліджують питання історії шкільних бібліотек в Іспанії, стану, стратегій і перспектив розвитку освітянських бібліотек в іспаномовних країнах.

В історії розвитку освітянських бібліотек Іспанії виокремлюються чотири періоди: 1) 1840-ві – 1900 рр., – період, у межах якого набули розвитку народні бібліотеки, що стало передумовою заснування шкільних бібліотек у країні; 2) 1900 р. – до кінця 1930-х рр., коли було визначено нормативно-правові положення діяльності шкільних бібліотек, значно зросла їх кількість; 3) з кінця 1930-х років – до середини 1970-х рр. – час, коли освітянським бібліотекам Іспанії не надавалося потрібної уваги, не забезпечувалася істотна правова база для створення й функціонування бібліотек в освітніх закладах; 4) з середини 1970-х рр. – до цього часу – період системного розвитку освітянських бібліотек.

Основні напрями і пріоритети розвитку освітянських бібліотек в Іспанії визначено у законодавстві країни. Книжна справа регулюється законом Іспанії 9/1975 від 12 березня. У Конституції Іспанії 1978 р. визнано, що державна влада заохочує і сприяє здійсненню права кожного на доступ до культури (ст. 44). Провідною роллю бібліотек є заохочення поширення знань і культури, що сприяє перетворенню інформації у знання й культурному розвитку та дослідженню. Бібліотеки розвивають інформаційно-комунікаційні технології. Основними принципами й цінностями діяльності бібліотек є такі: інтелектуальна свобода, інформаційний підхід, повага прав інтелектуальної власності, рівність для усіх користувачів щодо доступності бібліотечних матеріалів, обладнання і послуг, без дискримінації за ознакою походження, приналежності до етнічної, релігійної групи тощо, принцип плюралізму, відповідно до якого необхідно здобувати, зберігати й робити доступним щонайрізноманітніші документи, які відображають розмаїття суспільства і його мовне та іконографічне багатство, повага права кожного користувача на приватність і конфіденційність інформації, яку він розшукує або отримує, так само як і консультаційні послуги (ст. 12) [1].

Система бібліотек Іспанії регулюється законом 16/1985 від 25 червня про іспанську історичну спадщину. У нормативному документі поняття “бібліотеки” визначено таким чином: це “культурні інституції, які зберігають, поєднують, добирають, інвентаризують, каталогізують, класифікують і поширюють зібрання й колекції книг, рукописів та інших бібліографічних матеріалів або відтворених будь-яким способом задля читання у цілях освіти, дослідження, культури й інформації” (ст. 60). Система бібліотек Іспанії розуміється як сукупність органів, центрів і засобів, що за допомогою відносин кооперації і координації спільно діють задля розвитку бібліотечних послуг. До складу системи бібліотек Іспанії належать Національна бібліотека Іспанії й усі бібліотеки державного відомства, Рада співпраці бібліотекарів, бібліотеки Автономних Співтовариств, провінцій, місцевостей, а також приватні бібліотеки (ст. 14) [4].

Королівським указом 582/1989 затверджено Положення про державні бібліотеки і бібліотечну систему Іспанії [5]. Шкільні бібліотеки у цьому документі не згадувалися. У більшості шкіл вони влаштовувалися за власної ініціативи. З середини 1990-х рр. на загальнонаціональному рівні, а також у регіонах Іспанії розроблено й здійснено проекти з розвитку шкільних бібліотек. У 1995 р. у п'ятьох провінціях спільними зусиллями учителів і співробітників публічних бібліотек реалізовано пілотну програму створення Експериментальної мережі підтримки шкільних бібліотек. У Плані поліпшення шкільних бібліотек (1997–2000 рр.) брали участь близько 400 тис. шкіл [3, с. 33].

У лютому 2006 р. у ході обговорення проблеми розвитку інформаційної грамотності в Іспанії вироблено документ “Бібліотеки за навчання протягом життя: Толедська декларація про інформаційну грамотність” (2–3 лютого 2006 р.), у якому з-поміж іншого зазначалося, що бібліотеки та їхній персонал здійснюють внесок у підтримання й підвищення освітнього рівня населення, надаючи обладнання, ресурси й послуги, а також підтримуючи читання й навчання; бібліотеки та інформаційні центри мають здійснювати навчання у координації із загальноосвітніми установами; бібліотеки мають

проводити певну освітню політику стосовно працівників з метою поліпшення роботи з навчання населення інформаційної грамотності й забезпечення користувачам можливостей для неперервної освіти; система обов'язкової освіти є початковою базою навчання користування інформацією, з цієї причини необхідно надати шкільним бібліотекам як центрам ресурсів провідну роль у справі навчання школярів і набуття ними необхідних навичок [6].

У законі Королівства Іспанії про бібліотеки 10/2007 від 22 червня зазначено, що, за результатами останніх досліджень, існує потреба посилити навички читання за допомогою освітянських бібліотек [8].

У нормативно-правовій базі Королівства Іспанії імпульс до зміцнення освітянських бібліотек дано в Органічному законі про освіту 2/2006 від 3 травня, де йшлося про обов'язковість утворення бібліотеки у кожному освітньому державному центрі, що сприятиме покращенню читацької справи, а також дасть змогу долучитися учнівству до усіх галузей пізнання і стати учасником суспільства знань (ст. 113) [7].

Відповідно до Органічного закону про освіту 2006 р. вперше на органи управління освітою покладалося зобов'язання забезпечити наявність бібліотек у державних середніх освітніх установах. У преамбулі закону йдеться про те, що органи державної влади зобов'язані приділяти пріоритетну увагу сукупності факторів, що сприяють підвищенню якості освіти, зокрема заохоченню читання й користування учнями шкільною бібліотекою. Закон передбачає обов'язковість наявності бібліотек або центрів ресурсів у державних середніх освітніх установах, які мають забезпечити учням можливість вільного доступу до інформації освітнього характеру. Фінансування таких бібліотек здійснюється місцевими органами управління освітою у прогресивній формі [7].

Нормативи і стратегії для університетських і наукових бібліотек (1997 р.) розроблено Мережею університетських бібліотек (Red de bibliotecas universitarias – REBIUN), затверджено й опубліковано Міністерством освіти і культури Іспанії. У статутному документі Мережі університетських бібліотек

означено такі її цілі: поліпшувати діяльність університетських бібліотек, координуючи ресурси й дії, сприяти співпраці бібліотек на благо користувачів, представляти університетські бібліотеки перед державними й приватними органами, сприяти професійному обміну й підготовці персоналу університетських бібліотек [9].

Стратегічними напрямками Мережі університетських бібліотек Іспанії є: поліпшення організації, комунікації й лідерства, надання підтримки університетам як центрам навчання, дослідження й управління, зміцнення розвитку й користування цифровою бібліотекою, ресурсами Інтернет, формування каталогу спільними зусиллями для розроблення стандартів якості освіти [9].

Каталог Мережі університетських бібліотек Іспанії об'єднує бібліографічні дані 76 університетських бібліотек. До каталогу включаються також бібліографічні записи Національної бібліотеки Іспанії, Національної бібліотеки Каталонії та інших бібліотек. Збірний каталог Мережі представлений понад 15 млн. бібліографічних записів.

Історія Мережі університетських бібліотек розпочинається з 1990 р., коли дев'ять університетів Іспанії (університети Алькалі, Барселони, Кантабрії, Ов'єдо, Країни Басків, Сантьяго де Компостела, Севільї, Політехнічний університет Каталонії, Національний університет дистанційної освіти) уклали Угоду про бібліотечну міжуніверситетську співпрацю. У 1993 р. до угоди приєдналися ще чотири іспанські університети (Барселонський університет Помпеу Фабра, Наваррський університет, Мадридський університет імені Карлоса III, Таррагонський університет Ровіра і Віргілій) [10].

З 1970-х рр. окремі країни латиноамериканського регіону розпочали процес утворення мереж, національних систем різних типів бібліотек, особливо університетських, спеціалізованих, галузевих. У 1971 р. у м. Богота (Колумбія) засновано Регіональний центр підтримки читання в Латинській Америці, Карибському регіоні, Іспанії, Португалії (El Centro Regional para el Fomento del Libro en América Latina y el Caribe – Cerlalc). 23 квітня 1971 р.

укладено угоду про міжнародну співпрацю між урядом Колумбії і ЮНЕСКО про заснування цього центру. У 1975 р. Cerlalc ініціював спільно з колумбійським урядом програму створення й розвитку мережі шкільних бібліотек. Програма була підтримана Міжамериканською бібліотечною школою університету Антіохії. У подальшому її представлено ЮНЕСКО для пошуку джерел фінансування під назвою «Професійна підготовка шкільних бібліотекарів для країн Латинської Америки» [11, с. 21].

У 1999 р. у м. Сантьяго (Чилі) відбувся Міжнародний семінар шкільних бібліотек за участі 24 країн Латинської Америки та Європи. Констатовано, що сучасна бібліотека має інкорпорувати різні джерельні матеріали й перетворюватися на центри мультимедійних ресурсів, а провідною функцією шкільної бібліотеки є навчання роботи з інформацією. Домінуючим був концепт шкільної бібліотеки як центру інформаційних ресурсів для освіти. Цю модель запроваджено в Чилі, а в окремих країнах Латинської Америки (Аргентина, Мексика) бібліотека розуміється як простір, що розширює можливості інтеграції до шкільного середовища соціальної і культурної практики читання [12, с. 10–11].

В Аргентині, Чилі, Мексиці, Бразилії, Іспанії упроваджено програми освітянських бібліотек, в окремих країнах Латинської Америки в попередні роки діяли національні програми як продукт мультинаціональних проєктів, наприклад Мультинаціонального проєкту шкільних бібліотек, підтриманого Організацією латиноамериканських країн у 1980-х рр., в якому взяли участь Колумбія, Коста-Рика, Перу й Венесуела [12, с. 11–12].

Документ під назвою «Гнучка модель національної системи шкільних бібліотек», вироблений на основі досвіду чотирьох країн, став проєктною платформою для інших країн латиноамериканського регіону. Концепт шкільної бібліотеки, означений у документі, включав розуміння шкільної бібліотеки як інституції, що сприяє демократизації освітнього процесу [11, с. 21].

У рамках Програми Альянс для прогресу за участі Організації країн Латинської Америки впроваджено проєкт розвитку освітянських бібліотек, у

якому зазначалося, що книжки й бібліотеки є основними інструментами на шляху підвищення рівня освіти, науки, культури та соціально-економічного прогресу Латинської Америки. У 1981 р. упроваджено Національну Програму шкільних бібліотек Міністерством освіти Колумбії, яка охоплювала 33 експериментальних центри країни. Близько тисячі осіб, зайнятих у цих центрах, проходили підготовку на курсах підготовки освітянських бібліотекарів, зорганізованих Cerlalc на початку 1980-х рр. [13, с. 14–15].

Важливу роль у розвитку освітянських бібліотек у регіоні відіграли й зусилля місцевої влади. У 1982 р. у Боготі утворено Систему районних бібліотек (el Sistema Metropolitano de Bibliotecas del Distrito – Simbid), до складу якої увійшли 25 публічних бібліотек і 130 шкільних.

У 2002 р. у рамках Іberoамериканської Програми у Колумбії упроваджено Програму освітянських бібліотек, відповідно до якої 200 нормальних шкіл придбали книжки для шкільних бібліотек [13, с. 16].

Поява освітянських бібліотек у Коста-Риці пов'язано з реформуванням освіти в 1960–1970-х рр. У 1972 р. відбувся перший семінар шкільних бібліотек у країні, а університет Коста-Рики започаткував навчальний курс про освітянські бібліотеки. У 1974 р. у країні діяло 140 освітянських бібліотек. Через рік утворено Систему шкільних бібліотек Коста-Рики, а згодом упроваджено курси підготовки бібліотекарів у школах бібліотекознавства університету Коста-Рики і Національного університету Коста-Рики [14, с. 36–37].

Бібліотеки чотирьох державних коста-риканських університетів співпрацюють і спільно виконують план розвитку університетських бібліотек, що передбачає утворення електронних колекцій, інтеграцію каталогів за допомогою програмного забезпечення Dspace, консультування читачів. З 1994 р. ці університетські бібліотечні системи включено до Мережі інтегрованих систем документальної інформації (Red-SIID), що передбачає розвиток систем документальної інформації університетів Центральної Америки [14, с. 42].

Отже, освітянські бібліотеки в іспаномовних країнах є важливим генератором суспільно-культурних змін. Сприяючи зміцненню освіти й культури, вони забезпечують формування соціального інтелекту, що є невід'ємною складовою розвитку суспільства знань.

Список використаної літератури:

1. Испанская Конституция [Электронный ресурс] / пер. Пере Романа. Посольство Королевства Испании в Российской Федерации, 1995. – Режим доступа : <http://vivovoco.rsl.ru/VV/LAW/SPAIN.HTM>.
2. Манифест школьных библиотек ИФЛА / ЮНЕСКО [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.mcbs.ru/documents/1/82/>.
3. Школьные библиотеки мира : современное состояние и тенденции развития : сборник / сост. С. В. Пушкова. – Москва : РШБА, 2009. – 144 с.
4. Ley 16/1985, de 25 de junio, del Patrimonio Historico Espanol // BOE. – № 155, de 29 de junio de 1985. – P. 20342–20352 [Recurso electronico]. – Modo de acceso : <<https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1985-12534>>.
5. Real Decreto 582/1989, de 19 de mayo, por el que se aprueba el Reglamento de bibliotecas publicas del Estado y del Sistema espanol de bibliotecas // BOE. – № 219, de 31 de mayo de 1989. – P. 16279–16281 [Recurso electronico]. – Modo de acceso : <https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-1989-12304>.
6. “Bibliotecas por el aprendizaje permanente” Declaración de Toledo sobre la alfabetización informacional (Alfin) // Tk (Asociación Navarra de Bibliotecarios). – № 18. – 2006. – P. 82– 83.
7. Ley Organica 2/2006, de 3 de mayo, de Educacion // BOE. – № 106, de 4 de mayo de 2006. – P. 17158–17207 [Recurso electronico]. – Modo de acceso : <<https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2006-7899>>.
8. Ley 10/2007, de 22 de junio, de la lectura, del libro y de las bibliotecas // BOE. – № 150, de 23 junio de 2007. – P. 27140–27150 [Recurso electronico]. – Modo de acceso : <<http://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2007-12351>>.
9. Borrador Reglamento REBIUN [Recurso electronico]. – Modo de acceso : <<http://www.rebiun.org/organosdegobierno/Paginas/default.aspx>>.

10. Red de bibliotecas REBIUN [Recurso electronico]. – Modo de acceso : <<http://www.rebiun.org/Paginas/Inicio.aspx>>.
11. Por las bibliotecas escolares de Iberoamerica / dir. I. de Norden. – Bogota : Cerlalc, 2007. – 56 p.
12. Goldin, D. Bibliotecas y escuelas : retos y posibilidades en la sociedad del conocimiento / D. Goldin, E. Bonilla, R. Salaberria. – Editorial Oceano, 2008. – 492 p.
13. La biblioteca escolar que soñamos : hacia la construcción de una política pública para las bibliotecas escolares de Colombia. – Bogotá : Ministerio de Educación Nacional, 2014. – 56 p.
14. Bibliotecas y bibliotecologia en America Latina y el Caribe : un acercamiento / F. F. Martinez Arellano. – Mexico : Centro Universitario de Investigaciones Bibliotecológicas, 2007. – 95 p.

1.3.2. Національна бібліотека Аргентини для вчителів як інформаційно-освітній центр

Зайченко Н. І.

Просвітницька місія бібліотек історично є невід’ємною складовою гуманістичної традиції суспільно-культурного поступу. Учительська бібліотека є не тільки інформаційним центром освіти і науки, але й культурно-просвітницьким осередком. Вона транслює гуманістичні ідеї, долучає педагогів до розвитку й поширення духовних і культурних цінностей, використання їх у професійній діяльності. Для розуміння сучасних інформаційно-комунікаційних процесів і соціально-гуманних детермінант живлення національної культури важливим є осягнення досвіду діяльності бібліотек зарубіжжя, зокрема учительських, як потужних центрів збереження, трансляції, поширення культурно-гуманістичних цінностей народів.

«Національна бібліографія – це дзеркало культури країни. Вивчаючи актуальну національну бібліографію, можна зрозуміти самобутність країни... структуру суспільства через публікації різними мовами, окремі звичаї та

обряди, що відіграють важливу роль у житті народу, значення освіти, літератури і науки, суспільні й релігійні тенденції розвитку країни... національна бібліографія має відображати інтереси й унікальні особливості країни так само, як дзеркало відбиває унікальність людини» (В. Bell, 1998 р.) [1, с. 9].

Національна учительська бібліотека Аргентини (*Biblioteca Nacional de Maestros (BNM)*) як один з провідних освітніх центрів була утворена у 1880-х рр. у рамках державної програми модернізації країни. Програма модернізації дала значний поштовх для розвитку елементарної освіти й закладання шкіл, підготовки вчителів, придбання книжок і дидактичних матеріалів, утворення бібліотек [3].

У 1920-х рр. бібліотека під головуванням аргентинського письменника Л. Лугонеса (*Leopoldo Lugones*) здобула рідкісні бібліографічні видання, зокрема такі книжки, як «Історія завоювання Нової Іспанії» Б. Діаса дель Кастільо, «Енциклопедія, або Тлумачний словник наук, мистецтв і ремесел» Д. Дідро (Париж, 1751 р.) та ін. Важливою ініціативою керівника було утворення бібліотечного відділення для дітей [3].

У 1990-х рр. інфраструктуру Національної учительської бібліотеки Аргентини було оновлено. Відповідно до вимог часу започатковано оцифрування документів й формування цифрової бібліотеки, консультаційну роботу з дистантними читачами, здійснено оновлення бібліотечних фондів та служб. Нині документальний фонд бібліотеки налічує понад 200 тис. одиниць і включає книжки, журнали, відеоматеріали. Фонд розміщений в історичній будівлі Паласіо Сармьєнто.

Значну увагу у своїй діяльності Національна учительська бібліотека Аргентини приділила співпраці з освітянськими бібліотеками. Починаючи з 1998 р., інституція проводила систематичну роботу з розвитку шкільних бібліотек у країні. У 2000-х рр. зорганізовано системне програмне забезпечення управління освітянськими бібліотеками *Aguapeu* [3].

У 2006 р. упроваджено Програму розвитку шкільних бібліотек Аргентини (*Programa BERA*) (міністерська резолюція № 432 від 2 травня

2006 р.) [5, с. 9]. Провідною метою програми було утворення федеральної мережі освітянських бібліотек для підтримання читання й освіти населення. З-поміж основних завдань програми окреслено такі: сприяння модернізації шкільних бібліотек й осмисленню ролі бібліотекаря як активного і творчого учасника освітніх інституцій, сприяння підготовці шкільних бібліотекарів й оновленню їх діяльності, заохочення співпраці у федеральній мережі освітянських бібліотек на різних рівнях – національному, регіональному, місцевому, – передусім з метою полегшення трансференції інформації у галузі освіти, сприяння за допомогою шкільних бібліотек побудові громадянського суспільства й розвитку цінностей солідарності, співпраці та національної ідентичності, підтримання за допомогою освітянських бібліотек освітньої спадщини як простору збереження колективної пам'яті, полегшення за допомогою шкільних бібліотек оволодіння вчителями й учнями інформаційно-комунікаційними технологіями для набуття інформаційної грамотності [5, с. 13].

Програма розвитку шкільних бібліотек Аргентини орієнтована на чотири провідні напрями діяльності, зокрема, педагогічний (участь бібліотекаря як посередника в підтриманні й розвитку цінності книги між педагогами й учнями в освітньому середовищі, як форматора користувачів інформації та поширювача інформаційних технологій), бібліотекознавчий (упровадження інноваційних технологій у забезпеченні збереження, відновлення, передавання інформації), управлінський (діяльність шкільних бібліотек з поліпшення освітньої якості), громадський (функції бібліотеки у забезпеченні соціальної інклюзії у громаді, збереженні культурної спадщини й колективної пам'яті) [5, с. 14–15].

У законі про освіту Аргентини № 26.206 від 14 грудня 2006 р. йдеться про зміцнення діяльності існуючих бібліотек й підтримання утворення й функціонування нових бібліотек з боку Міністерства освіти й Федеральної Ради з освіти у тих освітніх установах, де їх ще не вистачає (ст. 91) [4].

В інформаційному збірнику Національної учительської бібліотеки Аргентини (2010 р.) [7] наведено дані про перший етап реалізації Програми

розвитку шкільних бібліотек Аргентини, зокрема зазначено, що із загальної кількості 54512 шкіл країни цією програмою охоплено 10321 школу (18,9%), з яких переважна більшість – 78% – школи у містах, 82% – школи державні [7, с. 14].

Із загальної кількості 8333 шкільних бібліотек, що взяли участь у Програмі розвитку шкільних бібліотек Аргентини на початковому етапі, досягнуто таких результатів: сприяння і заохочення читанню учнів – 62,0% шкільних бібліотек, сприяння і заохочення читанню учителів – 33,5% шкільних бібліотек, підтримка вчителів науково-педагогічною літературою – 56,4% бібліотек, залучення користувачів – 34,9%, збереження бібліографічних фондів – 32,7%, громадська діяльність – 16,3% шкільних бібліотек [7, с. 31].

Національна учительська бібліотека Аргентини є координатором Національної системи шкільних бібліотек і установ освітньої інформації. У законі № 26.917 від 9 січня 2014 р. установлено, що Федеральна Рада з освіти спрямовує діяльність на інтеграцію до Національної системи мереж шкільних бібліотек, шкільних архівів, центрів документації й освітньої інформації, педагогічних бібліотек і шкільних музеїв усіх провінцій Аргентини й автономного міста Буенос-Айреса (ст. 2). Міністерство освіти Аргентини за допомогою Національної учительської бібліотеки координуватиме діяльність Національної системи шкільних бібліотек і установ освітньої інформації (ст. 3). У документі зазначено, що метою Національної системи мереж шкільних бібліотек є «здійснювати діяльність з інтеграції установ інформації у мережі у рамках співпраці задля того, щоб гарантувати авторам освітньої спільноти рівність можливостей і доступ до інформації та знаннєвої продукції згідно з освітньою державною політикою» (ст. 4) [2].

Важливу роль у розвитку Національної учительської бібліотеки Аргентини як інформаційно-освітнього середовища відіграє Національний центр документальної освітньої інформації (El Centro Nacional de Información Documental Educativa – CeNIDE), що був заснований відповідно до декрету № 7568 від 4 липня 1960 р. у відомстві Міністерства освіти Аргентини. У

грудні 1993 р. (згідно з міністерською резолюцією № 3296) центр був переведений у відомство Національної учительської бібліотеки. Інституція виконує функції координаційного центру Національної системи освітньої інформації, до складу якої входять 24 центри документації провінцій. У грудні 2002 р. до Національного центру документальної освітньої інформації інкорпоровано бібліографічні фонди Центру міжнародної документації (ЮНЕСКО) і Центру документальних та інформаційних ресурсів Організації ібероамериканських країн (el Centro de Recursos Documentales e Informáticos de la Organización de Estados Iberoamericanos – CREDI–OEI). Національний центр документальної освітньої інформації спрямовує діяльність на допомогу особам, відповідальним за управлінські дії у галузі освіти, прийняття рішень і поліпшення якості освіти. Його фонд містить бібліографічну й законодавчу документацію у галузі освіти [3].

З-поміж бібліотечних документів, що становлять спеціальні колекції, історичну цінність мають Акти Національної Ради з освіти за період від 1881 р. до 1976 р., з перериванням у 1938 р. і 1956 р. Це рукописні записи кожної сесії Ради, зміст яких становить інформація про утворення, переміщення й закриття шкіл, закупівлю книжок для шкіл, шкільну документацію, терміни призначення й переведення учителів тощо. Записи кожної сесії розподілено за трьома групами: школи столиці; школи провінцій і школи національних територій.

Іншу спеціальну колекцію становлять щорічні звіти Національної Ради з освіти Міністерству освіти за період 1881–1948 рр. Публікації сформовано за трьома тематичними рубриками: «адміністрація» (ресурси, статистичні дані, «шкільне управління» (статистичні дані, щорічний звіт про початкову освіту в країні), «нормативні положення» (загальні рішення Національної Ради з освіти) [3].

З 2002 р. на базі Національної учительської бібліотеки Аргентини діє відділення Центру документальних й інформаційних ресурсів Організації ібероамериканських країн, який є службою інформації і документації у галузі освіти, науки, технологій, суспільства, інновацій, культури в просторі регіону

Латинської Америки. Центр об'єднує всі служби пошуку й відтворення бібліографічної інформації у паперовому вигляді й електронному форматі. Діяльність Центру зосереджена на розширенні цифрової бібліотеки, відновленні й систематизації електронної документації як у процесі співпраці іberoамериканських країн, так і їх взаємодії з європейськими країнами в інформаційному просторі. За структурою Центр документальних й інформаційних ресурсів представлений п'ятьма відділеннями – у Боготі, Буенос-Айресі, Мадриді, Мехіко та Сан-Сальвадорі [3].

З-поміж спеціальних колекцій, сформованих із матеріалів цифрової бібліотеки інформаційного ресурсу Національної учительської бібліотеки Аргентини, для сучасного користувача становлять незаперечну цінність зібрання «Шкільні читання», що містять освітню документацію аргентинських і латиноамериканських шкіл з середини XIX ст. Частину історичного фонду Національної учительської бібліотеки становлять книжки для читання, книжки текстів й оповідань для дітей періоду 1850–1930-х рр. цієї колекції.

Спеціальна колекція «Моніторинг загальної освіти» містить 140 номерів журналу. Це публікації із загальної педагогіки й дидактики, бібліографічні огляди національних і зарубіжних журналів, документації про діяльність Національної Ради з освіти, статистичні дані і доповіді інспекторів з різних міст та куточків Аргентини. Чимала кількість публікацій присвячена творчості видатних педагогів Аргентини й зарубіжжя, зокрема Ф. Берри (Francisco Berra), К. Вергари (Carlos Vergara), В. Мерканте (Víctor Mercante), Е. Нельсона (Ernesto Nelson), Р. Сенета (Rodolfo Senet), Р. Пеньялоси (Rosario Vera Peñaloza), Дж. Дьюї, М. Монтессорі та ін. Колекція включає оцифровані видання творів визначних латиноамериканських педагогів і письменників Х. Гонсалеса (Joaquín González), Х. Інхеньєроса (José Ingenieros), Р. Рохаса (Ricardo Rojas), Л. Лугонеса (Leopoldo Lugones), Г. Містраль (Gabriela Mistral), Х. Зоррілі (Juan Zorrilla), Х. Васконселоса (José Vasconcelos) та ін. [3].

Журнал «El Monitor» був заснований Д. Сармьєнто (Domingo Faustino Sarmiento) у 1881 р., коли аргентинський педагог обіймав посаду загального керівника шкіл Аргентини. Від часу появи журналу публікації присвячувались проблемам освіти, освітньої політики, ролі різних суспільних сил у розбудові громадянського суспільства.

Спеціальна колекція «Зала скарбів» включає зображення 34 праць фонду античності Національної учительської бібліотеки Аргентини, надрукованих у XVI ст.

Спеціальна колекція «Персональний архів Рікардо Левене» містить понад 200 листів, запрошень із персональної кореспонденції аргентинського історика Р. Левене (Ricardo Levene). Серед персональних колекцій, зібраних бібліотекою, – колекція аргентинського письменника Л. Лугонеса (Leopoldo Lugones), аргентинських педагогів С. Браславські (Cecilia Braslavsky), М. Лакау (Maria Hortensia Lacaui), юрисконсульта А. Кольмо (Alfredo Colmo) та ін. [6, с. 23].

У 2005 р. Національна учительська бібліотека Аргентини приєдналася до всесвітньої кампанії за бібліотеки, ініційованої Американською бібліотечною асоціацією і підтриманою Міжнародною Федерацією асоціацій бібліотек (IFLA). Кампанія за бібліотеки розпочалася в 2001 р. під час конференції у Бостоні під проводом Міжнародної Федерації асоціацій бібліотек. Її провідною метою є досягнення за активної участі різних громадських авторів визнання бібліотеки як основного осередку культурного, освітнього, науково-технологічного розвитку спільноти. В Аргентині кампанія за бібліотеки координується Асоціацією бібліотекарів (la Asociación de Bibliotecarios Graduados de la República Argentina (ABGRA)). Асоціацію утворено 5 листопада 1953 р. у Буенос-Айресі [8].

Асоціація бібліотекарів Аргентини здійснює діяльність з підтримки й сприяння розвитку шкільних бібліотекарів. З цією метою вона організовує курси підготовки шкільних бібліотекарів, поширює інформацію, проводить конференції і дискусійні зібрання для обговорення питань шкільних

бібліотек як центрів ресурсів навчання, заохочує роботу шкільних бібліотекарів у громаді тощо [8].

Таким чином, Національна учительська бібліотека Аргентини як сучасний інформаційно-освітній центр виконує важливу суспільну роль, забезпечуючи збереження, акумулювання, оцінювання інформації, а також сприяючи у новітніх умовах суспільства знань формуванню соціального інтелекту й підтримці культурно-громадянських цінностей.

Список використаної літератури:

1. Национальная библиография в электронную эру : руководство и новые направления развития / пер. с англ. Н. К. Леликовой. – Мюнхен : К. Г. Заур, 2009. – 132 с.
2. Ley 26.917. Sistema Nacional de Bibliotecas Escolares y Unidades de Información Educativas [Recurso electronico]. – Modo de acceso : <http://www.infoleg.gov.ar/infolegInternet/anexos/225000-229999/225024/norma.htm>.
3. Biblioteca Nacional de Maestros [Recurso electronico]. – Modo de acceso : http://www.bnm.me.gov.ar/la_biblioteca/institucional/historia/.
4. Ley 26.206. Ley de Educacion Nacional [Recurso electronico]. – Modo de acceso : <http://www.inet.edu.ar/normativa/ley-de-educacion-nacional/>.
5. Una politica publica para las bibliotecas del sistema educativo. Programa Bibliotecas Escolares y Especializadas de la República Argentina. – Buenos Aires : Biblioteca Nacional de Maestros, 2011. – 45 p.
6. Quinta Carta. Compromiso con el ciudadano. Biblioteca Nacional de Maestros / dir. G. Perrone. – Buenos Aires : Biblioteca Nacional de Maestros, 2008. – 90 p.
7. Relevamiento institucional de bibliotecas escolares argentinas. Informe de resultados. I etapa 2008/2009. – Buenos Aires : Biblioteca Nacional de Maestros, 2010. – 86 p.
8. ABGRA. Asociacion de bibliotecarios graduados de la Republica Argentina. Bibliotecarios escolares [Recurso electronico]. – Modo de acceso : <http://www.abgra.org.ar/sub-biblio.htm>.

РОЗДІЛ II. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ОСВІТЯНСЬКИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ

2.1. Вектори розвитку освітнянських бібліотек: аналіз модернізаційних моделей у бібліотекознавчому дискурсі

Горак В. В.

У ХХІ столітті істотно змінюються вимоги до освітнянських бібліотек, модернізаційні моделі яких протягом останніх років зазнають значних трансформацій та несуть переважно інформацію про перспективні інноваційні напрями діяльності або вектори свого розвитку.

Інформаційне суспільство потребує від бібліотечних установ структурної модернізації та розвитку науково-інформаційної діяльності. Бібліотека в сучасних умовах змінює свої функції та пріоритети.

Нині багато фахівців вважають неправомірним вживання терміна «книгозбірня», оскільки бібліотеки давно перестали існувати як сховище для книжок, а розвиваються як інформаційно-комунікаційні, інтелектуальні та культурні центри. В окремих країнах світу відмовилися навіть від терміна «бібліотека», а використовують поняття «медіатека».

Питання розвитку бібліотек, розробки модернізаційних моделей цих установ знайшли відображення в працях сучасних бібліотекознавців: О. В. Воскобойнікової-Гузевої, Т. О. Колесникової, Г. В. Шемаєвої, І. О. Давидової, Д. В. Солов'яненко.

Так, О. В. Воскобойнікова-Гузева у своїх публікаціях характеризує моделі бібліотечно-інформаційних установ України в сучасних умовах соціально-економічної та інформаційно-комунікаційної дійсності. Зокрема монографія науковця «Стратегія розвитку бібліотечно-інформаційної сфери України: генезис, концепції, модернізація» (Київ, 2014) присвячена дослідженню процесів розвитку й трансформації бібліотечно-інформаційної сфери України в 1990-2010-х рр. У розвідці висвітлено основні тенденції суспільного розвитку та функціонування бібліотечних установ, проаналізовано здобутки в галузі наукового забезпечення бібліотечно-

інформаційної діяльності, окреслено шляхи розвитку української бібліотечної системи, обґрунтовано перспективні модернізаційні моделі розвитку бібліотечно-інформаційних установ [5-8].

Окремі аспекти модернізації матеріально-технічної бази бібліотек, структурної модернізації бібліотечної системи розглядаються в працях І. О. Давидової, зокрема в її дисертаційному дослідженні «Інформаційна політика бібліотек України: зміст та стратегії розвитку в інформаційному суспільстві». Поняття *«інноваційна політика бібліотек»* І. О. Давидова розглядає як інтеграційне явище, що створює умови й форми входження бібліотек до єдиного інформаційного простору, сприяє визначенню ролі та місця бібліотек України як суб'єктів інформаційного ринку та складової інформаційної інфраструктури суспільства. [9, с. 37]. На думку О. І. Давидової, інновації – це розвиток інформаційних технологій, програмного забезпечення, автоматизація діяльності бібліотек, оптимальний доступ до бібліотечних програм і проектів, інформаційних ресурсів і технологій [9]. Одним із ключових завдань інноваційної політики держави автор вважає завершення процесу технологічної модернізації бібліотек України, що передбачає впровадження комп'ютерної техніки, автоматизацію бібліотечно-інформаційних процесів, створення сучасної системи комунікацій та підключення до міжнародних телекомунікаційних мереж [9].

Г. В. Шемаєва та Х. Ельбесхаузен аналізують модель публічної бібліотеки Данії та порівнюють її з сучасними моделями публічних бібліотек України. У цих концепціях є спільні ознаки, що виявляються через посилення механізмів співробітництва, кооперації, консолідації, партнерства та принципи координації, інтеграції, динамічності, нелінійності, доповненості, коадаптації.

В. Г. Білоус у статті «Модель сучасної бібліотеки вищого навчального закладу» зазначає, що інформатизація суспільства потребує підвищення якості діяльності бібліотек у різних її аспектах, програмно-проектної діяльності, підготовки (стратегічного планування), організації, мотивації та управлінських проектів [4].

Нові моделі розвитку бібліотек вищих навчальних закладах розглядає у своїх працях Т. О. Колесникова. Зокрема вона виділяє такі моделі: «Бібліотека – інформаційний центр», «Бібліотека – центр інформаційної грамотності», «Бібліотека – інформаційний ресурсний центр», «Бібліотека – інфополюс», «Бібліотека – інформаційний медіа-центр». Розглянемо ці моделі детальніше.

Модель «Бібліотека – інформаційний центр» характеризується еволюційними трансформаціями в напрямі змін технологічного, структурного, організаційного та функціонального устрою, забезпечуючи при цьому інформаційну підтримку у формуванні інтелектуальної еліти суспільства та залишаючись центрами духовного та інтелектуального спілкування й культури. Характерними рисами цієї моделі є керування процесами функціонування інформаційного середовища через координацію документообігу й документозбереження, створення електронного інформаційного ресурсу та організація доступу до нього, розвиток інформаційної культури користувачів. Прикладом такої діяльності є науково-технічна бібліотека Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. А. Лазаряна [16].

«Бібліотека – центр інформаційної грамотності» – педагогічна модель розвитку бібліотеки, що передбачає навчання основ інформаційної культури, розширює бібліотечні функції, розвиває нові форми взаємодії між студентами, викладачами та бібліотекарями.

Модель «Бібліотека – інформаційний ресурсний центр» передбачає створення інституційних депозитаріїв, у яких зберігатиметься наукова продукція у вигляді наукових тез, статей, дисертацій, звітів про науково-дослідні роботи.

«Бібліотека – інфополюс» – це модель з домінуванням документних потоків на електронних носіях і виокремленням у бібліотечній сфері центрів генераторів-інформації.

«Бібліотека – інформаційний медіацентр» характеризується новим рівнем інформатизації з використанням інформаційно-комунікаційних технологій на медіа рівні.

«Бібліотека – інформаційний інтелект-центр» – це книгозбірня зі стратегічним активом, що забезпечує інтелектуальне лідерство та екстраординарні інформаційні дослідження в поширенні знань [14, 16].

На думку Т. О. Колесникової, в Україні відсутній модельний стандарт бібліотеки закладу освіти, проте найперспективнішою організаційною формою для бібліотек світових і вітчизняних інноваційних закладів вищої освіти, вона вважає модель «Бібліотека — інформаційний інтелект-центр». Для більшості бібліотек закладів освіти характерним є поєднання документальної й електронної комунікації [14].

Останнім часом в Україні розроблено концепції основних типів бібліотек, зокрема: національної (Л. Г. Петрова), наукової (М. С. Слободяник), галузевої науково-педагогічної (П. І. Рогова), універсальної наукової регіональної (О. В. Башун) та публічної (Н. Г. Ашаренкова) [8, с. 30].

Визначення поняття *«модернізація бібліотечно-інформаційної діяльності»* запропоновано О. В. Воскобойніковою-Гузевою як якісне поліпшення форм, методів і результатів діяльності бібліотек, а також удосконалення способів управління як окремими бібліотечно-інформаційними установами, так і бібліотечною системою країни загалом, із обов'язковим урахуванням світового досвіду та національних здобутків [8, с.8]. Стратегією модернізаційного розвитку О. В. Воскобойнікова-Гузева називає довгострокову, конструктивну, підкріплену ідеологією, стійку до невизначеності умов середовища програму дій, що супроводжується постійним аналізом і моніторингом у процесі реалізації діяльності бібліотек.

На думку О. В. Воскобойнікової-Гузевої, у сучасному суспільстві постає потреба в принципово новій модернізаційній моделі суспільного розвитку, що буде спрямована на всебічне поліпшення, удосконалення життя в різних сферах економіки, політики, науки, освіти, культури тощо. Як

зазначає науковець, модернізаційна модель розвитку інформаційно-бібліотечних установ є «поєднанням культурної, освітньої і наукової сфери, яка перебуває під впливом економічної та політичної системи суспільства та набуває пріоритетного значення для розвитку бібліотечної справи як окремої галузі діяльності» [6, с. 7].

Проведений Т. О. Колесниковою аналіз комунікаційних моделей бібліотек засвідчив, що останнім часом спостерігається тенденція розвитку інтеракційних моделей, рушійною силою яких є активний процес інформатизації. Медіатизація сприятиме переходу від інтеракційної до інтеграційної моделі діяльності бібліотек у майбутньому [12]. Перехід від інтеракційної моделі до інтеграційної стане можливим завдяки дотриманню таких стратегічних напрямів, як внутрішня самореалізація та саморозвиток бібліотеки, інтеграційна стратегія, інноваційне управління, моніторинг змін, створення іміджу бібліотеки [14, с. 14]. Реалізація зазначених складників передбачає модернізацію системи управління бібліотекою вищих навчальних закладів та побудову бібліотечного порталу як веб-орієнтованої технологічної суперплатформи до розвитку адвокаційної діяльності, краудсорсингу [14, с. 14].

Якщо коротко схарактеризувати особливості кожної з комунікаційних моделей функціонування бібліотек, можна, виокремити такі характерні риси моделей:

– лінійна – переважають традиційні процеси комплектування, обробки, класифікації, збереження та поширення інформації, в якій передача інформації здійснюється за допомогою документа (одностороння спрямованість дії);

– інтеракційна (нелінійна) – одночасна передача та отримання інформації комунікаторами, що є посередниками цього процесу (взаємодія активних суб'єктів на ґрунті міжсуб'єктних відносин – замкнена модель комунікації зі зворотним зв'язком). Інтеракційній моделі притаманна комп'ютеризація та автоматизація бібліотечно-інформаційних процесів (упровадження АБІС, оцифрування фондів тощо);

– інтеграційна – безпосередня соціальна взаємодія, одночасність передачі й отримання соціальної інформації (формування висхідних, зростаючих потоків інформації, задоволення суспільних потреб). Інтеграція в систему соціальних комунікацій і реалізація суспільних функцій, що передбачають включеність, трансляцію освітніх, професійно-освітніх, наукових інновацій. Для інтеграційної моделі властивим є формування електронних бібліотек, інституційних депозитаріїв, активне створення і представлення власного інформаційного ресурсу в мережі Інтернет, організація доступу до повнотекстових баз даних віддаленим користувачам. [15, с. 29-35]. При цьому визначаються такі рівні інтеграційної комунікації: інтегрованої аутентифікації, інтегрованого пошукового апарату порталу, інтегрованого навігаційного апарату, інтеграцій на програмному рівні, інтеграції засобів інформаційного моніторингу [20, с. 3-17].

Для аналітико-когнітивної моделі характерною є централізація інформаційних потоків, їх інтелектуальна обробка та інтеграція інформаційних систем. Ця модель розвивається завдяки посиленню аналітичної діяльності, застосуванню інтелектуальних технологій та створенню медіа-центру (медіатеки) – автоматизованого виробництва, повністю інтегрованого в інформаційну структуру установи та всієї системи освіти [15, 22-24].

Головна книгозбірня освітянської галузі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського систематично працює над оновленням стратегічних напрямів розвитку бібліотеки. У стратегії розвитку ДНПБ ім. В. О. Сухомлинського визначено місце і роль науково-педагогічної бібліотеки в умовах інформатизації освіти та побудови суспільства знань, з'ясовано сутність і зміст бібліотечно-інформаційного ресурсу за нинішніх умов розвитку суспільства знань, доведено, що існуюче за сучасних умов забезпечення рівного доступу до інформації для всіх учасників освітнього процесу, незалежно від їхнього статусу та місцезнаходження, можливе лише шляхом створення повноцінного інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу.

У Концептуальній моделі системи інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти, розробленій ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, висвітлено загальні положення побудови, впровадження й розвитку системи інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти й практики України. На прикладі цієї бібліотеки запропоновано концептуальні рішення щодо ієрархічної побудови системи інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки та інформаційної інфраструктури книгозбірні. Мета моделі – формування стратегії функціонування та розвитку системи інформаційно-аналітичного забезпечення інноваційного розвитку педагогічної науки, освіти й практики в Україні – однієї із складових системи науково-інформаційного забезпечення освітянської галузі України, основних завдань і пріоритетів побудови цієї системи.

Стратегія розвитку системи інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти й практики України реалізовувалась у межах створення інтегрованої інформаційно-комунікаційної системи мережі освітянських бібліотек шляхом налагодження корпоративної технології опрацювання галузевої інформації, формування та розвитку системи галузевої інформації, формування та розвитку системи галузевих інформаційних ресурсів на засадах координації діяльності мережі освітянських бібліотек, інформатизації бібліотечних процесів тощо.

У результаті розроблення концептуальної моделі у 2007 р. створено відділ інформаційно-аналітичного забезпечення та поширення інформації у сфері освіти ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського (нині існує сектор аналітичної інформації, який працює у складі відділу наукової реферативної та аналітичної інформації у сфері освіти) [17, с. 5, 9, 13].

У моделі інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу на базі Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського проаналізовано стан, зміст і систему фонду бібліотеки, визначено пріоритетні напрями розвитку, наукові й методичні засади комплектування та формування інтегрованого ресурсу на базі бібліотеки.

Інші бібліотеки освітянської галузі, зокрема книгозбірні вищих навчальних закладів, також активно розробляють нові модернізаційні моделі. Провідна роль у цьому належить науково-технічній бібліотеці Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна, бібліотеці Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, бібліотеці Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди та ін. Цікавою для дослідження є також концепція модернізації Харківської державної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка.

У науково-технічній бібліотеці Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна на різних етапах модернізації відбувався поступовий перехід з лінійної комунікаційної моделі діяльності бібліотек до нелінійної інтеракційної. У результаті реалізації проекту «Впровадження інноваційної моделі університету як чинник глибокої інтелектуальної бібліотечної професії» у 2009–2012 рр. сформувалася інноваційна модель, характерними ознаками якої є поширення результатів наукових досліджень науковців університету (створення депозитарію, співвидавництво періодичних електронних видань), розвиток інформаційної аналітики як інструментарію з моніторингу рівня цитування та індексування публікацій співробітників і видань вищих навчальних закладів, формування науково-дослідницьких зон та «зон позитиву», інтелектуалізація бібліотечної професії, сприяння самовдосконаленню структури тощо. У рамках цієї модернізаційної моделі реалізовано такі проекти: «Відповідальність за розповсюдження результатів наукових досліджень учених університету як нова сфера діяльності НТБ», «Розвиток інформаційної аналітики в бібліотеці та наукова діяльність вчених університету», «Бібліотека – брама у світовий інфопростір», «Розвиток бібліотеки як центру інформаційної грамотності», «Розвиток науково-технічної бібліотеки як зону позитиву», «Інтелектуалізація бібліотечної професії» [11].

Проектна діяльність є основним напрямом роботи бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Зокрема, завдяки реалізації одного з проєктів цієї книгозбірні – «Моделі сучасної бібліотеки вищого навчального закладу» впроваджено інноваційні технології у її діяльність, сформовано електронну бібліотеку, автоматизовано окремі бібліотечні процеси, реконструйовано довідково-бібліографічний апарат, розвинуто краєзнавчу роботу тощо [4, с. 44-45]. У Концепції стратегічного розвитку Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського на 2010-2015 рр. зазначено, що пріоритетним напрямом книгозбірні є формування потужної електронної бібліотеки, завдяки чому активно засвоюються й впроваджуються сучасні досягнення в галузі інформаційних, комунікаційних і мультимедійних технологій. Стратегія розвитку бібліотеки полягає в ефективному впровадженні інноваційних технологій з активним використанням електронних ресурсів. У перспективах книгозбірні – штрих-кодування фонду та автоматизація процесу книговидачі, створення депозитарію відкритого доступу, розширення спектра вторинної інформації [3].

Завданням бібліотеки Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди є задоволення інформаційних потреб користувачів (учасників навчально-виховного та наукового процесу – студентів і викладачів). Діяльність бібліотеки університету спрямована на створення академічної бібліотеки з якнайбільш повним зібранням наукових праць, збірників, монографій, авторефератів і дисертацій, відкритого центру життя студентів для навчання, спілкування, відпочинку, розваг (шляхом організації художніх і книжкових виставок, моделювання структури бібліотеки, як частини повсякденного життя студентів і викладачів), комп'ютеризації й автоматизації бібліотечних процесів [26, с. 80-83].

Пріоритет діяльності бібліотеки вищого навчального закладу – моделювання бібліотечного простору, здатного забезпечити всебічні інформаційні потреби учасників навчально-виховного процесу [26].

У Концепції модернізації Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка визначено пріоритетні напрями розвитку: підвищення якості, ефективності й швидкості обслуговування на всіх етапах, впровадження автоматизованих програмно-керованих ліній транспортування документів, засобів сучасної телефонії, зв'язку й телебачення, створення більш комфортних умов роботи. Важливими складовими цього процесу є швидкий доступ до наявних документів, забезпечення збереженості інформації, мережеві сервіси з якісним доступом користувачів до ресурсів, надійні системи передачі даних, доступ до електронних версій видань, підтримка в приміщеннях книгосховищ нормативно-кліматичних умов та інші технічні зміни [19, с. 23-24].

Інноваційна політика держави в галузі бібліотекознавства передбачає об'єднання трансформаційних та інноваційних процесів, що сприятиме технологічному, організаційно-функціональному, економічному, кадровому розвитку бібліотек, орієнтованих на потреби споживачів та вимоги інформаційного ринку. Це можна досягнути завдяки дотриманню єдності стратегічного бачення розвитку бібліотечних установ і дій у межах реалізації інноваційної політики, оптимального співіснування державного регулювання й самоуправління бібліотекою, ефективного використання ринкових механізмів для забезпечення інноваційного розвитку книгозбірень, взаємодії бібліотечно-інформаційної науки, виробництва, освіти, управління. Формування різноманітного бібліотечно-інформаційного професійного простору залежить від рівня розвитку соціальних та інформаційних технологій, соціокультурних та економіко-політичних змін [14].

Розробка модернізаційних моделей здійснюється з метою визначення перспективних напрямів розвитку бібліотечно-інформаційного комплексу. В Україні існує потреба в створенні глобальної моделі модернізації,

зорієнтованої на випереджальний розвиток, а не тільки на оновлення технологій [8, с. 14-16].

У державі створено Концепцію гуманітарного розвитку України на період до 2020 року, в якій також відображається потреба в модернізації національного інформаційного простору, при цьому особливу увагу приділено медійній складовій [8, с. 120]. Саме тому провідні фахівці бібліотек розробляють концепції та модернізаційні моделі, щодо інноваційного розвитку, комплексного впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, розвитку мережевих сервісів [8, с. 23]. Розвиток і оновлення бібліотечної сфери здійснюються шляхом модернізації технологічної, соціальної, інституційної, економічної, політичної, структурної, інвестиційної діяльності, а інноваційна діяльність є складовою зазначених сфер [8, с. 16]. Сучасні науковці вважають, що бібліотеки мають розвиватися в різних напрямках. Так, О. В. Воскобойнікова-Гузєва виділяє шість векторів розвитку бібліотек, зокрема: бібліотека для кожного вченого України, бібліотека електронного століття, бібліотека як відкритий простір знань, спілкування, творчості, удосконалення системи управління [8, с. 24]. Вона визначає такі базові складові модернізаційних моделей розвитку бібліотечно-інформаційних установ: технологічну модернізацію (оновлення матеріально-технічної бази), соціальну (зміна професійної, соціальної та освітньої структур, оптимізація персонального складу), інституційну (зміна механізмів інвестування та виробництва інформаційних продуктів і послуг), а також називає й інші впливові складові – ідеологічну, інноваційну, інвестиційну [8, с. 25].

Г. В. Шемаєва визначає такі напрями розвитку бібліотеки в системі науки: збагачення інформаційно-бібліотечних електронних ресурсів (формування власних електронних інформаційно-бібліотечних ресурсів, розвиток мультимедійних технологій, захист інформації), підвищення ролі аналітичної діяльності (реєстрація потоку електронних ресурсів за допомогою створення баз даних універсального, тематичного, проблемно-орієнтованого спрямування, створення науково-аналітичних оглядів),

управління (інформаційними електронними ресурсами, знаннями, формування національної бази знань), упровадження системи менеджменту якості (визначення комплексу інструментарію для вимірювання ефективності функціонування бібліотеки в системі науки), організація трансферу інновацій (передача знань, навичок, технологій, методів виробництва, результатів інноваційної діяльності з метою забезпечення доступності наукових і технічних розробок), розгортання адвокаційної діяльності (засіб налагодження міжбібліотечної взаємодії та зв'язків із іншими інформаційно-науковими та культурними установами) [23, с. 76-83].

Т. О. Колесникова визначає три етапи розвитку інформатизації бібліотеки – модернізаційний, який забезпечує підвищення ефективності бібліотечно-інформаційної діяльності за допомогою ІКТ; інноваційний, що характеризується якісними змінами в діяльності бібліотеки і створенням підґрунтя переходу до етапу трансформації, який передбачає фундаментальні зміни в бібліотеці вищих навчальних закладів, основою якої будуть мультимедійні технології, а робота переважно відбуватиметься у віртуальному просторі [8, с. 117].

Як показує аналіз, в українському бібліотекознавстві триває пошук нових моделей розвитку бібліотеки як інформаційно-комунікаційної структури. Це здійснюється шляхом розробки різноманітних концептуальних положень і перспективних напрямів розвитку наукової бібліотеки. У більшості створених моделей бібліотека розглядається як інформаційний, інтелектуальний, культурний та соціально-комунікаційний центр. [22, с.12-15].

Створення будь-якої моделі розвитку можна розглядати лише на основі трансформаційних змін за допомогою залучення нових інформаційних технологій в освітній процес. Розробка модернізаційних моделей бібліотек здійснюється з метою визначення перспективних напрямів розвитку бібліотечно-інформаційної сфери.

Сподіваємось, що використану в дослідженні інформацію можна застосовувати в розробці майбутніх стратегій розвитку інформаційно-

бібліотечних установ освітньої сфери, а озвучені вектори розвитку знайдуть своє відображення в подальшій реалізації модернізаційних моделей бібліотек.

Список використаної літератури:

1. Артемов Ю.І. Концептуальна модель бібліотеки суспільства знань / І.Ю. Артемов // Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ, 2010. – Вип. 2. – С. 27-34.
2. Бібліотечно-інформаційний центр – нова модель бібліотечного обслуговування у загальноосвітніх навчальних закладах : методичний збірник / КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти» Херсон. обл. ради, КЗ «Херсонська обласна б-ка для дітей ім. Дніпрові Чайки» Херсон. обл. ради; Г. М. Кухаренко ; уклад. Н. Ф. Попова, С. А. Паламарчук. – Херсон, 2013. – 44 с.
3. Білоус В. Гармонізація традиційних та новітніх інформаційних ресурсів – перспектива розвитку бібліотеки вищого навчального закладу / В. Білоус // Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ, 2012. – Вип. 3. – С. 155-165.
4. Білоус В. Модель сучасної бібліотеки вищого навчального закладу / В. Білоус // Бібл. форум України. – 2014. – № 1. – С. 44–45.
5. Воскобойнікова-Гузєва О. Вироблення консолідованої стратегії розвитку бібліотечно-інформаційної сфери — вимога сучасності / О. Воскобойнікова-Гузєва // Вісн. Харк. держ. акад. культури. – № 38. – 2012 – С. 215-225.
6. Воскобойнікова-Гузєва О. Модернізаційні моделі розвитку бібліотечно-інформаційних установ у період глобалізації: визначення базових складових / О. Воскобойнікова-Гузєва // Наук. пр. Нац. біб-ки України ім. В. І. Вернадського / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. – Київ : [б. в.], 2012. – Вип. 33. – С. 7-30.

7. Воскобойнікова-Гузєва О. В. Модернізаційна стратегія розвитку вітчизняної бібліотечно-інформаційної сфери / О. В. Воскобойнікова-Гузєва // Бібл. вісн. – 2012. – № 5. – С. 8.

8. Воскобойнікова-Гузєва О. В. Стратегія розвитку бібліотечно-інформаційної сфери України: генезис, концепції, модернізація : монографія / О. В. Воскобойнікова-Гузєва ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського; наук. ред. Г. І. Ковальчук. – Київ : Академперіодика, 2014. – 362 с.

9. Давидова І. О. Інноваційна політика бібліотек України: зміст та стратегії розвитку в інформаційному суспільстві : автореф. дис. ... д-ра наук із соц. комунікацій: 27.00.03 / І. О. Давидова ; Харк. держ. акад. культури. – Харків, 2008. – 51 с.

10. Дікунова А. А. Освітнянські бібліотеки в контексті формування єдиного корпоративного інформаційно-бібліотечного простору / А. А. Дікунова // Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства. – Львів, 2013. – С. 474–483.

11. Колесникова Т. Впровадження інноваційної моделі бібліотеки університету як чинник глибокої інтелектуалізації бібліотечної професії / Т. Колесникова // Вісн. Кн. палати. – 2013. – № 1. – С. 19-24.

12. Колесникова Т. Еволюція комунікаційних моделей діяльності бібліотек ВНЗ в умовах інформатизації / Т. Колесникова // Бібл. вісн. – 2013. – № 2. – С. 17-24.

13. Колесникова Т. Інформатизація бібліотек ВНЗ: Шляхи еволюції та сучасний стан / Т. Колесникова // ... С. 1–6.

14. Колесникова Т. О. Комунікаційні моделі діяльності бібліотек ВНЗ в умовах інформатизації : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій: 27.00.03 / Колесникова Тетяна Олександрівна ; Харк. держ. акад. культури. – Х., 2012. – 22 с.

15. Колесникова Т. О. Розвиток комунікаційних моделей бібліотек вищих навчальних закладів / Т. О. Колесникова // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2011. – № 3. – С. 29-35.

16. Колесникова Т. О. Сучасна бібліотека ВНЗ: моделі розвитку в умовах інформатизації / Т. О. Колесникова // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2009. – № 4. – С. 57-62.
17. Концептуальна модель системи інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти і практики України / [уклад. О. М. Яценко ; наук. ред. П. І. Рогова] ; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2010. – 28 с.
18. Модель сучасної вузівської бібліотеки. Матеріали науково-практичної конференції. – Чернігів : Бібліотека ЧДІЕУ, 2009. – 59 с.
19. Ракитнянська В. Д. Концепція модернізації Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка / В. Д. Ракитнянська // Наук. б-ка: стратегія інноваційного розвитку: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Одеса, 24-25 верес. 2009. – Одеса, 2010. – С. 29-30.
20. Солов'яненко Д. Академічні бібліотеки в новому соціотехнічному вимірі: Частина 3. Роль академічних бібліотек в конструюванні інтегрованих інформаційних е-середовищ / Д. Солов'яненко // Бібл. вісник. – № 6. – 2010. – С. 3-17.
21. Стратегія розвитку бібліотечно-інформаційного ресурсу Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського / уклад. Ю. І. Артемов, П. І. Рогова, Н. В. Вараксіна ; наук. ред. П. І. Рогова ; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ, 2010. – 26 с.
22. Шемаєва Г. Модель публічної бібліотеки в сучасній системі соціальних комунікацій / Г. Шемаєва, Х. Ельбесхаузен // Вісн. Кн. палати. – 2012. – № 8. – С. 12-15.
23. Шемаєва Г. В. Напрями розвитку бібліотеки в системі сучасної наукової комунікації / Г. В. Шемаєва // Вісник Харк. держ. акад. культури. – № 35. – 2012. – С. 76-83.
24. Шемаєва Г. В. Розвиток бібліотеки в системі науки / Г. В. Шемаєва // Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку :

матер. Міжнар. наук. конф., Харків, 18-19 листоп. 2010 р. – Харків : ХДАК, 2010. – С. 154-156.

25. Шкира О. Просторова модель бібліотеки вишу / О. Шкира // Бібл. вісн. – 2011. – № 5. – С. 43-47.

26. Шкира О. Бібліотека вищого навчального закладу: сучасна модель діяльності / О. Шкира // Вища школа. – № 7. – 2009. – С.80-87.

2.2. Структурно-функціональна трансформація освітянських бібліотек у бібліотечно-інформаційні центри: механізми реалізації

Кропочева Н. М.

Розвиток і впровадження в практику роботи бібліотек інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) зумовили початок процесу трансформації освітянських бібліотек у сучасні бібліотечно-інформаційні центри, в яких застосовуються нові моделі інформаційного обслуговування освітян, здійснюється інформаційна підтримка користувачів інформацією не лише із власних бібліотечних фондів, а й інших галузевих бібліотек мережі. Зазнають змін і функції галузевих книгозбірень. Поряд із такими традиційними функціями, як формування інтегрованого інформаційного галузевого ресурсу на традиційних та електронних носіях, інформаційна підтримка освіти, науки на всіх рівнях, забезпечення фахових інформаційних потреб освітян, підготовка вторинних документів із актуальних психолого-педагогічних питань, науково-методичне забезпечення бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів, книгозбірні розпочали створення власних баз даних, електронних каталогів, цифрових колекцій, електронних бібліотек, надання доступу до них, а також до світового інформаційного простору.

У руслі зазначених системних трансформацій бібліотек, що здійснюються на рівні техніко-технологічних, організаційно-структурних, функціональних змін у бібліотеках мережі, розглянуто основні напрями діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського в чотирьох вимірах: проведення НДР, науково-інформаційного забезпечення педагогічної науки, науково-методичного забезпечення функціонування бібліотек та рівня їх

участі в корпоративних проектах. Визначено основні суб'єкти цього об'єднання: ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, Миколаївська науково-педагогічна бібліотека (МНПБ), Львівська обласна науково-педагогічна бібліотека (ЛОНПБ), бібліотеки науково-дослідних установ НАПН України, бібліотеки ВНЗ III-IV рівнів акредитації, бібліотеки інститутів післядипломної педагогічної освіти (ІППО). Це – найбільший за представленістю бібліотек у кожній із названих груп сегмент інституцій із відповідними структурними й функціональними компонентами. Діяльність кожної із зазначених установ розглянуто в руслі концепції чотирикомпонентної структури бібліотек (за Ю. М. Столяровим): документ – читач – бібліотекар – матеріально-технічна база, яку в оновленому смислового полі системи понять побудовано так: інформаційні ресурси – організаційні структури, що забезпечують їх функціонування, – програмно-технічні засоби й організаційно-нормативні документи – користувачі інформаційних комунікацій.

Сформульовано принципові положення. По-перше, визначення моделі дій і рішень, реалізації перетворень, що ґрунтуються на концептуальному, організаційно-управлінському, технологічному, функціональному рівнях. По-друге, визначення мети, проміжних результатів, пріоритетів і завдань щодо їх реалізації в конкретно-змістових аспектах діяльності галузевих бібліотек.

Зокрема, у контексті термінологічного оновлення методологічних засад діяльності бібліотечних установ можна виокремити систему базових понять різного рівня абстрагування, що визначають орієнтири термінологічних змін: бібліотечно-інформаційний центр, інформаційний ресурс, інтегрований ресурс, репозитарій, веб-портал, база даних, медіатека, відеотека [10].

У напрямі нормативно-управлінського забезпечення трансформаційних процесів мережі освітянських бібліотек у сучасних умовах підготовлено базові організаційно-розпорядчі документи, визначено структуру й функції відповідних структурних підрозділів, вибудовано лінії взаємодії з адміністрацією, іншими інформаційними підрозділами установ, що входять

до мережі, розроблено трьохетапну програму інформатизації, обґрунтовано впровадження її у практику, що певним чином орієнтувало бібліотеки мережі на запропонований ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського механізм реалізації змін, що має трьохрушійний характер. По-перше, створення інтегрованої моделі організаційно-технологічної побудови бібліотеки як науково-інформаційної структури, по-друге, розроблення основних документів функціонування мережі освітянських бібліотек, по-третє, диференційовано численні бібліотечні інновації за рівнем інноваційних змін у галузевих книгозбірнях – рівень впровадження інформаційних технологій, програмне забезпечення автоматизації діяльності бібліотек, інформаційні ресурси і технології їх переробки, інформаційні продукти й послуги, участь у бібліотечних програмах і проектах.

Пріоритетними напрямками науково-методичного супроводу мережі освітянських бібліотек є розроблення організаційно-управлінської документації, аналітико-прогностичної, науково-дослідної, консультативно-методичної діяльності та підвищення кваліфікації; провідними формами методичної діяльності – рекомендації та консультативну допомогу [9].

У контексті вибору напрямку цільової програми реалізації змін, обраною ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, передбачалося насамперед завершення процесу технологічної модернізації, розвиток розробленої фахівцями галузевої книгозбірні моделі корпоративної мережі, де будуть виокремлені ресурсна й змістова складові. У першому випадку для створення інтегрованого інформаційного ресурсу мають бути визначені його ресурсні складові, що забезпечать повноту представлення документів обраного профілю як в традиційному, так й інноваційному вигляді. Ресурсну складову становлять не окремі документи, а вже опрацьовані інформаційні ресурси: електронні каталоги, бази даних, повнотекстові, мультимедійні, цифрові бібліотеки, електронні виставки та колекції.

В іншому випадку визначення ресурсних складових і відповідне нормативно-управлінське забезпечення розпочалося з унесення принципів змін до структури та змістового наповнення. Основу змін становлять

підрозділи, діяльність яких орієнтовано на задоволення інформаційних потреб користувачів із застосуванням замість традиційних паперових носіїв інтегрованих інформаційних систем. Так, у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського запропоновано формування відділів спеціалізованих підрозділів за бібліографічним, реферативним, аналітико-прогностичним напрямками [10].

Під впливом технологічних трансформацій перебуває основний об'єкт НДР бібліотеки – інформаційно-аналітичне забезпечення педагогіки, психології в системі освітніх практик. Тобто за період проведення НДР (вісім проектів) об'єкт у своєму поступовому розвитку проходив певні стадії: становлення – розвиток – удосконалення – стагнація – оптимізація, що відповідним чином відобразилося на формулюванні тематики наукових досліджень. Так, провідними напрямками науково-дослідних робіт головної педагогічної книгозбірні були питання розробки Концепції Державної науково-педагогічної бібліотеки України (2000 р.), створення, становлення і розвитку мережі освітянських бібліотек України (X–XX ст.) (2001–2005 рр.), науково-інформаційного забезпечення освітянської галузі України (2003–2007 рр.), теоретичних засад формування всеукраїнського інформаційного ресурсу з питань психолого-педагогічної науки і освіти (2006–2010 рр.), науково-методичних та організаційних засад інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти і практики України (2008–2011 рр.), теоретичних і науково-практичних аспектів створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу (2011–2013 рр.), наукової організації інформаційної діяльності галузевого бібліотечного комплексу (2012–2014 рр.). Певним чином подальший вибір проблематики наукових досліджень детерміновано потребою організаційної, технологічної й управлінської модернізації всіх напрямів діяльності галузевої книгозбірні, де поняття «інформатизація» і «суспільство знань» у змістовій конвергенції створюють нові напрями науково-прикладних розробок, зокрема в рамках наукової теми «Модернізація науково-інформаційної діяльності провідних

книгозбірень мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України» (2015–2016 рр.).

Виходячи з аспектного аналізу викладених вище матеріалів, можна простежити механізми реалізації трансформаційних зрушень наукових бібліотек, що реалізуються на трьох рівнях.

Перший рівень – технологічний – розроблення термінологічного забезпечення функціональних процесів, що ґрунтуються на результатах наукових досліджень. Основними компонентами, на які проектуються ці зміни, є інформаційний ресурс (фонд – оптимізація галузевого спрямування фонду, верифікація джерел комплектування фондів), джерела фінансування, інформаційні технології (Web 2-0, Web 3.0), галузева електронна бібліотека [8].

Другий рівень – ресурсний – формування електронних ресурсів: ЕК, електронних тематичних БД; започаткування співпраці ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з бібліотеками мережі з обміну власними електронними БЗ шляхом кооперації; формування інтегрованих освітніх, галузевих і спеціалізованих ресурсів у межах відповідних корпоративних проектів, зокрема, створення реферативної бази даних із актуальних психолого-педагогічних питань, формування сегмента галузевої бази даних «Україніка наукова», зведених БД із психолого-педагогічних питань, інформаційно-бібліографічних ресурсів, інформаційних сервісів (ЕДД, замовлення документів через ЕК на бронеполіцію), підготовка аналітично-прогностичних матеріалів.

Третій рівень – критичне накопичення певної кількості змін різного характеру, що в сукупності дають нове явище, феномен (те, що можна пізнати). Його атрибутами є технічні інновації, а саме: інтегровані багаторівневі комунікаційні системи, у межах яких тріада базових елементів бібліотеки: (пошук – замовлення – отримання документів) виконується практично в автоматичному режимі; створення таких інноваційних соціокультурних проектів просвітницького характеру: науково-педагогічного та бібліотекознавчого лекторіїв, у реалізації завдань яких беруть участь

фахівці ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, фахівці наукових установ НАПН України, вищих педагогічних навчальних закладів.

Серед бібліотек освітянської мережі чільне місце посідають дві спеціальні педагогічні книгозбірні – Львівська обласна науково-педагогічна бібліотека та Миколаївська науково-педагогічна бібліотека, інформаційними ресурсами яких є універсальні бібліотечні фонди галузевого спрямування з відносно симетричним представленням періодичних і книжкових видань. На базі МНПБ реалізовано проект створення зведеного електронного каталогу та зведеного електронного каталогу шкільних бібліотек, що дає доступ до електронних каталогів бібліотек м. Миколаєва різних видів.

Виявлення реальних інформаційних потреб дало можливість внести зміни в систему обслуговування, розширити види інформаційних і сервісних послуг, удосконалити структурні підрозділи, впровадити комп'ютерні технології (електронні каталоги й картотеки, Інтернет та електронну пошту). Основними з них визначено: індивідуальне, групове, вибіркоче інформування, підготовка конкретних матеріалів за попереднім замовленням та анотованих списків літератури за визначеною тематикою [5].

Особливістю реорганізації інформаційної діяльності МНПБ стали створені на базі цієї бібліотеки формальні й неформальні структури: інформаційні центри, бізнес-центри, центри ділової інформації, сектори маркетингу, інформаційних послуг, реклами, зв'язків з громадськістю.

Основними напрямками діяльності визнано інформаційне забезпечення потреб науково-педагогічних працівників та майбутніх фахівців освітньої сфери, зокрема, бібліотечно-інформаційне та довідково-бібліографічне обслуговування, науково-методична, видавнича та соціокультурна діяльність.

Головними напрямками ЛОНПБ діяльності є бібліотечно-інформаційне обслуговування користувачів різних категорій, комплектування фонду обов'язковим примірником краєзнавчих документів, взаємодія з видавничими, громадськими та благодійними фондами,

здійснення науково-методичного забезпечення шкільних бібліотек м. Львова та Львівської області. Науково-методичне забезпечення діяльності районних методистів з бібліотечної роботи та шкільних бібліотекарів передбачає проведення семінарів, лекцій з основ бібліотечно-бібліографічних знань на курсах підвищення кваліфікації шкільних бібліотекарів, підготовку рекомендаційних списків з використанням традиційних і нових форм і методів освіти. Це насамперед відкриття регіонального центру для забезпечення підвищення фахового рівня персоналу та користувачів [6].

Відповідним чином простежено диверсифікацію напрямів взаємодії МНПБ у мережі освітянських бібліотек і створенні інформаційно-комунікаційного освітнього середовища в рамках корпоративного об'єднання бібліотек (КОБ), регіонального освітньо-інформаційного порталу бібліотек вищих навчальних закладів Миколаївщини. Аналіз динаміки основних показників діяльності свідчить, що інформаційні ресурси перетворюються на потоки інформації, що закріплені у віртуальному просторі як регіонального (КОБ), так і загальнонаціонального значення (мережа освітянських бібліотек).

Слід зазначити, що здійснюється інформаційно-комунікаційна взаємодія МНПБ у різних комунікаційно-інформаційних площинах з іншими суб'єктами корпоративних об'єднань, які перетинаються у вузьких інформаційно-культурних напрямках, обмежених кількістю учасників взаємодії: громадські організації – неформальні об'єднання – дискусійні клуби – інформаційні центри – центри ділової інформації.

Інформаційно-бібліотечне забезпечення наукових досліджень НАПН України організовують спеціальні книгозбірні установ академії, на базі яких вони створені. Головними завданнями бібліотек установ НАПН України є створення зведеної бази даних періодичних видань, що зберігаються в освітянських бібліотеках України, запровадження в практику діяльності таких інноваційних форм роботи, як забезпечення цілодобового доступу користувачів до електронних каталогів і бібліотек, використання технологій

дистантного обслуговування. Спостерігається базова проблема системи інформаційного забезпечення науково-дослідних проектів, що реалізуються науковцями установ НАПН України: рівень інформаційно-бібліотечного забезпечення наукових проектів книгозбірнями залишається стабільно однаковим, незалежно від зміни кількісних параметрів бібліотечно-інформаційного забезпечення в різні роки. Акцент у діяльності бібліотек НДУ НАПН України залишається незмінним – співпраця з іншими підрозділами наукових установ для задоволення інформаційних потреб її користувачів: науково-педагогічних працівників, студентів ВНЗ, науковців – трьох визначальних категорій книгозбірень установ НАПН України [6].

Підвищенню ефективності використання наявних інформаційних ресурсів НАПН України для оперативного інформування широкого загалу про результати наукової діяльності в науково-дослідних установах НАПН України сприятиме реалізація концепції корпоративної розподіленої мережі електронних бібліотек, в якій буде створено й виділено віртуальні робочі зони для управління електронними бібліотеками НАПН України, кожна з яких матиме свою семантичну модель на рівні метаданих [15].

Основним завданням діяльності книгозбірень ВНЗ III-IV рівнів акредитації педагогічного та інженерно-педагогічного профілю є забезпечення повноцінного інформаційного супроводу навчально-виховного процесу та їх участь у створенні ІГР. Критеріями рівня формування інформаційного ресурсу визнано співвідношення традиційних та електронних його складників, типовидовий склад фондів, джерела його поповнення, повнота бібліотечного обслуговування користувачів, стан комп'ютеризації бібліотек, зокрема, програмне забезпечення, ЕК, створення БД, представленість в Інтернеті, бібліотечні сервіси (ЕДД, віртуальна довідка). Щодо впровадження нових інформаційних технологій, слід наголосити на створенні різних видів цифрового контенту: електронних бібліотек, інституційних репозитарів, відкритого доступу до результатів наукових досліджень, бібліотечних сервісів «Віртуальна бібліографічна довідка», «Електронна доставка документів» [2, с. 128–138].

Особливістю діяльності бібліотек національних університетів є функціонування в рамках електронного наукового середовища, що складається з трьох складових: електронних навчальних курсів, електронного документообігу та віртуальної комунікації в університетському середовищі. Зауважимо, що в свою чергу воно поділяється на зовнішнє (інституційний репозитарій, дистанційне навчання, підвищення кваліфікації) та внутрішнє (електронна бібліотека, електронне тестування, база магістерських робіт). Крім того, більшість книгозбірень класичних університетів здійснює бібліографічний супровід науково-практичних конференцій, представлення фахових електронних університетських видань, ведення культурно-просвітницької роботи, є науково-методичними центрами для коледжів та ВНЗ I-II рівнів акредитації, зокрема для проходження практики майбутніми фахівцями з бібліотечної справи.

Нині найперспективнішою для тих ВНЗ України, які вже мають статус національних, але орієнтуються на отримання статусу дослідницького університету та регіональних ВНЗ, є формування чотирикомпонентної моделі, у структурі якої мають бути власне книгозбірня, електронна бібліотека, інституційний репозитарій, електронно-наукова видавнича модель.

Для прогнозування та визначення основних методів виникнення й розвитку змін у структурі та функціональних можливостях книгозбірень ВНЗ III-IV рівнів акредитації можна сформувати типову (базову) проекцію цих змін у такому вигляді: проекти локального характеру, що пов'язані з доступом до фондів (проект бібліотек вищих навчальних закладів м. Харкова «Єдина картка читача»), професійною підготовкою науковців («На допомогу молодому науковцю»), науково-методичною діяльністю (бібліотеки ВНЗ Чернігівського зонального методичного об'єднання), участь у мережах корпорацій регіонального і державного рівнів: корпоративна каталогізація центральноукраїнського кооперативного каталогу (ЦУКК), створеного Кіровоградською ОУНБ ім. Д. І. Чижевського, книжкові проекти

програми «Українська книга» за сприяння Державного комітету телебачення та радіомовлення України.

Система науково-інформаційного забезпечення післядипломної педагогічної освіти як складової неперервної педагогічної освіти передбачає періодичне відновлення й інформаційне оновлення кваліфікації, здобутої в системі базової педагогічної освіти. Саме тому представленість інститутів ІППО в мережі освітянських бібліотек розвиває та поглиблює галузевий сегмент системи бібліотечно-інформаційних ресурсів за рахунок прикладних досліджень, створення пілотних проєктів, апробації педагогічних парадигм і технологій регіонального спрямування. Характерними ознаками функціонування бібліотек ІППО, зумовлених суспільним призначенням, сферою діяльності, складом користувачів, специфікою фондів, є обслуговування педагогічних, науково-педагогічних, бібліотечних працівників освітянської галузі України, що підвищують свою кваліфікацію на базі ІППО. Саме тому формування фонду таких установ спрямовано на укомплектованість документами з питань теорії, історії педагогіки, організації управління й методики НВП, що становить половину від загального фонду бібліотек.

Інформаційна діяльність книгозбірень ОІППО здійснюється з використанням усіх форм і методів колективного та індивідуального обслуговування, зокрема інформування в режимі ВРІ (підготовка бібліографічних видань, інформаційних і рекомендаційних бібліографічних списків, бібліографічних покажчиків, організація виставок нових надходжень та тематичних виставок літератури до наукових конференцій, знаменних дат у галузі освіти, бібліографічних оглядів літератури.

З огляду на функціональний та змістовий аспекти необхідним елементом діяльності ОІППО є науково-методичний супровід шкільних бібліотек, що здійснюється в таких напрямках:

- підготовка методичних рекомендацій;
- розроблення програм і сценаріїв занять із основ інформаційної культури;

- проведення конференцій, семінарів і круглих столів, інструктивно-методичних нарад, методичних об'єднань;
- підготовка лекцій для курсів із підвищення кваліфікації шкільних бібліотекарів області;
- ведення на сторінці/сайті свого інституту рубрики, присвяченої підвищенню професійного рівня шкільних бібліотекарів;
- використання он-лайнних версій професійних видань із метою систематичного ознайомлення з поданими в них відомостями та економією коштів на передплату їхніх паперових аналогів;
- дистантне навчання [5, с.5].

На основі теоретичного аналізу руху потоків інформації в системі післядипломної педагогічної освіти та програм інформаційно-бібліотечного обслуговування педагогічних працівників доведено доцільність удосконалення діяльності центрів науково-інформаційного забезпечення підвищення кваліфікації педагогічних працівників відповідно до розвитку і реструктуризації системи післядипломної педагогічної освіти, основним контингентом яких є наукові співробітники ІППО та педагогічні працівники початкової і середньої освіти, вузькоспеціальний документний склад зібрань установи, що повноцінно може функціонувати лише в межах корпоративних проектів. Зокрема, у створенні БД періодики в електронних каталогах, обміні електронними БЗ, аналітичного розпису періодичних видань, створенні реферативної БД з питань педагогіки, психології та освіти. Функціонування аналітичної системи науково-інформаційного забезпечення здійснюється ІППО на регіональному (ОІППО), районному (РМК) рівнях, на рівні навчального закладу (методичний кабінет). Структура системи включає інформаційні групи, прес-центри, методичні об'єднання, бібліотеки та ін. Експеримент введення центрів науково-інформаційного забезпечення у структури методичних служб (створено цифрові ресурси для дошкільної, початкової, загальної і середньої освіти з метою повного забезпечення навчального процесу наочними посібниками) засвідчив позитивну динаміку професійного зростання педагогічних працівників [9].

З огляду на викладені вище змістові лінії оновлення бібліотек, можна згрупувати означені зміни в базовому їхньому вимірі – ресурсному – який умовно можна розмежувати на традиційну та інформаційну складові на всіх напрямках бібліотечних процесів. Ці стратегічні зміни характерні для всіх типів і видів освітянських бібліотек мережі (табл.1).

Таблиця 1

Основні складові комплексного інформаційного ресурсу бібліотек

Документна складова	Інформаційна складова
Документні джерела Традиційні каталоги: індивідуальна обробка документів. Проведення індексування документів; шифр зберігання документа. Редагування всіх елементів БЗ. Групова обробка документів: сумарний облік, технічна обробка, систематизація та об'єднання документів в групи, складання БЗ. Довідково-бібліографічна та інформаційно-бібліографічна робота: організація виставок, індивідуальне та групове інформаційне забезпечення	Інформаційні джерела Електронні каталоги: введення бібліографічних записів з віддалених чи локальних терміналів, редагування бібліографічних записів і видалення їх з ЕК, пошук інформації в діалоговому режимі за разовими запитами, вибірковий розподіл інформації, можливість обміну інформацією з іншими бібліографічними базами даних. Імідж-каталоги Бази даних: Бібліографічні бази даних Реферативні бази даних Фактографічні бази даних Цифрові ресурси: цифрові бібліотеки віртуальні виставки інформаційно-бібліографічні сервіси

Таким чином, можна констатувати подібність та прогнозованість проведення структурних й функціональних зрушень в кожній окремо взятій галузевій книгозбірні. Для досягнення цих перетворень та ефективного розвитку виявлено основні вектори змін, що визначено двома

взаємопов'язаними аспектами: розширенням технологічних платформ функціонування бібліотек та загальними процесами політичної, правової, соціокультурної динаміки, що характеризуються змінами напрямів взаємодії учасників мережі.

На соціокультурному рівні – це: е-урядування (доступ громадян до офіційної інформації, започаткованої УБА в червні 2009 р. у рамках гранту Програми сприяння Парламенту України за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID); інноваційні соціокультурні проекти культурно-просвітницького характеру (науково-методичний та бібліотекознавчий лекторії).

Визначальними для більшості суб'єктів мережі стали інформаційно-бібліографічні сервіси, де учасники проектів самі визначають глибину та періодичність включення в них:

– «Видатні педагоги України та світу» – інформаційно-бібліографічний ресурс, учасниками якого є фахівці ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та освітянських бібліотек мережі МОН України та НАПН України, регіональних, науково-педагогічних бібліотек, бібліотек вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації; Всеукраїнському проекті «Педагоги-новатори в Україні» (створення інформаційного банку ефективних науково-педагогічних рішень щодо реформування та модернізації сучасної освіти на основі взаємодії учасників інформаційного забезпечення).

Низку проблем інформаційно-освітнього, галузевого, спеціалізованого спрямування розв'язує започаткування таких корпоративних проектів:

– проект ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з обміну електронними БЗ аналітичного розпису періодичних видань;

– зведена база даних дисертацій з питань освіти, педагогіки та психології (ЗвБД);

– проект ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського зі створення реферативної бази даних (РБД) з питань педагогіки, психології та освіти – галузевого сегмента загальнодержавної РБД «Україніка наукова»;

– зведена база даних бібліографічних видань освітянських бібліотек об'єднує професійно орієнтований інформаційний пласт, що презентує науковий доробок фахівців бібліотек.

Інноваційними інформаційно-довідковими сервісами адаптивного типу визнано «Віртуальну бібліографічну довідку», «Електронну доставку документів», замовлення документів через електронний каталог на броне полицю, «Віртуальну бібліографічну довідку»; «Запитай бібліотекаря», «Навігатор в інтернет», що стали одними з найбільш поширених корпоративних проектів.

Вибір участі в проектах різного рівня інтеграції обумовлений багатьма чинниками (рівнем технологічного розвитку бібліотек, здатністю до функціональних і структурних перетворень, моральною та ментальною готовністю до трансформацій), а також об'єктивними закономірностями розвитку економічної і соціокультурної сфер певного міста, області, регіону.

У виборі оптимальних моделей розвитку учасники мережі орієнтувалися на потреби всіх суб'єктів освітнього процесу відповідної установи, у структурі якої вони перебували, зокрема, мультифункціональність МНПБ і ЛОНПБ, в яких функціонують такі моделі: «Бібліотека – бібліотечно-інформаційний центр», «Бібліотека – культурно-просвітницький центр», «Бібліотека – «суспільно-комунікаційний центр», «Бібліотека – обласний педагогічний центр», «Бібліотека – дозвіллевий центр», «Бібліотека – науково-методичний центр». Аналіз динаміки основних показників діяльності установ свідчить, що інформаційні ресурси перетворюються на потоки інформації, які закріплені у віртуальному просторі як регіонального (КОБ), так і загальнонаціонального значення (мережа освітянських бібліотек).

Важливим ресурсним елементом трансформації ЛОНБ є орієнтація на сталу визнану модель обласного інформаційного центру з акцентом у формуванні на значну частку інформаційного ресурсу іноземними мовами та краєзнавчого характеру.

Інформаційний потенціал бібліотек науково-дослідних установ НАПН України орієнтовано на проблемне поле наукових проектів, у межах яких працюють структурні підрозділи цих установ. Оптимізувати цей потенціал можна на основі функціонування мережі електронних бібліотек як колективних віртуальних середовищ з повним технологічним циклом генерації електронних документів і доступу до них.

Визначення та проекцію основних векторів розвитку бібліотек ВНЗ III-IV рівнів акредитації здійснено в двоконтурній схемі: взаємодія бібліотеки як єдиної поліфункціональної структури на рівні «бібліотека – ВНЗ», «бібліотека – органи влади», «бібліотека – громадські й культурні установи» та на внутрішньому рівні, тобто на рівні факультетів. Участь у проектах регіонального та національного рівня позиціонує їх як потужних самодостатніх учасників, що обирають максимально різноплановий та багаторівневий спосіб реалізації організаційної, функціональної та інформаційної взаємодії.

Патерналістська модель бібліотек ОППО передбачає інформаційний супровід педагогічного процесу в загальноосвітніх навчальних закладах, активне науково-методичне забезпечення процесу підвищення кваліфікації педагогічних працівників усіх рівнів, використання галузевого партнерства в здійсненні наукових досліджень, міжсекторальне партнерство на регіональному рівні (бібліотека – заклади освіти – позашкільні заклади освіти) та галузевому рівні (бібліотека ІППО – бібліотека ІППО).

Пріоритетними складовими моделями перетворень бібліотек мережі освітянських бібліотек НАПН і МОН України визначено технологічну модель (термінологічне забезпечення трансформаційних змін, комплексне оновлення ресурсної бази, забезпечення нового технологічного рівня виконання основних функцій установ, оптимізація функціональних, сервісних та організаційних процесів), інноваційну модель (визначення характеру й форми нововведень, орієнтація на структуру кінцевого інформаційного продукту) та прогностичну модель (визначення

пріоритетних напрямів і проектів, їх конкурентоспроможність та джерела фінансування).

Список використаної літератури:

1. Артемов Ю. І. Три етапи інформатизації ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського / Юрій Артемов // Історія освітянських бібліотек України : наук. зб. / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [редкол.: П. І. Рогова (голова) та ін.]. – Київ, 2006. – С. 124–127.

2. Біла Л. О. Інформаційні ресурси бібліотек ВНЗ I-IV р.а. педагогічного та інженерно-педагогічного профілю України: сучасний стан та перспективи розвитку (за результатами аналізу діяльності бібліотек ІВНЗ I-IV р.а. педагогічного й інженерно-педагогічного профілю за 2010-2012 роки) / Людмила Олексіївна Біла // Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського / Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ, 2013. – Вип. 4 : Науково-методичні та організаційні засади інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти і практики України: стан та перспективи. – С. 128–138.

3. Воскобойнікова-Гузєва О. В. Міжнародні проекти та ініціативи для розвитку бібліотек України / О. В. Воскобойнікова-Гузєва // Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства : матеріали третьої наук.-практ. конф. (29 верес. 2011 р., м. Львів). – Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2011. – С. 70–80.

4. Давидова І. О. Інноваційна політика бібліотек України : зміст та стратегії розвитку в інформаційному суспільстві : автореф. дис. ... д-ра наук з соц. комунікацій : 27.00.03 / Давидова Ірина Олександрівна ; Харк. держ. акад. культури. – Харків, 2008. – 51 с.

5. Діяльність бібліотек обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти у 2005 – 2006 рр. : інформ.-аналіт. огляд / уклад. В. П. Здановська, П. І. Рогова. – Київ : ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – 2007. – 66 с.

6. Діяльність спеціальних наукових бібліотек установ Національної академії педагогічних наук України у 2007–2010 рр. : інформ.-аналіт.

- огляд / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад. А. В. Копилова ; наук. ред.: П. І. Рогова, І. І. Хемчян]. – Київ, 2011. – 53 с.
7. Дубровина Л. А. Библиотечные фонды: к проблеме классификации / Л. А. Дубровина // Роль библиотек в развитии общества : тез. докл. Междунар. конф., Киев, 10–13 окт. 1989 г. – Киев, 1989. – С. 33–43.
8. Модель всеукраїнського галузевого інформаційного ресурсу на базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського (описова) / П. І. Рогова, Н. В. Вараксіна ; [наук. ред. П. І. Рогова] ; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ : Нілан-ЛТД. – 2010. – 80 с.
9. Науково-методичні та організаційні засади створення системи інформаційного забезпечення фахових потреб освітян України : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару (м. Львів, 18–19 трав. 2006 р.) / редкол: В. І. Лутовинова (голова) та ін. – Київ, 2006. – 201 с.
10. Організаційно-управлінські документи для освітянських бібліотек Міністерства освіти і науки України та Академії педагогічних наук України (2000-2005 рр.) / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад.: Хемчян І. І., Здановська В. П. ; наук. ред.: Рогова П. І., Букшина Т. Ф. ; коректор Сигнаївська В. О. ; літ. ред. Клименко О. З. ; рецензент Савенкова Л. В.]. – К., 2006. – 252 с.
11. Організаційно-управлінські, нормативно-інструктивні і методичні документи для освітянських бібліотек Міністерства освіти і науки України та Національної академії педагогічних наук України (2006–2010 рр.) : [збірник] / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад.: І. І. Хемчян ; наук. ред. П. І. Рогова, І. Г. Лобановська]. – Київ, 2010. – 287 с.
12. Освітянські бібліотеки України в реалізації програми рівного доступу до якісної освіти [Електронний ресурс] : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару, Черкаси, 20-22 жовт. 2008 р. / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, Черкас. обл. ін-т післядиплом. освіти пед. працівників; [редкол.: П. І. Рогова (голова) та ін.]. – Київ, 2008. – 164 с.

13. Провідні освітянські бібліотеки України в дзеркалі статистики: оглядове видання / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад.: Л. О. Біла, І. І. Хімчян ; наук. ред. : Л. М. Заліток]. – Київ : [б. в.], 2015. – 106 с.

14. Рогова П. І. Формування інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу на базі Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського: стан та перспективи / Павла Іванівна Рогова // Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського / Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ, 2013. – Вип. 4 : Науково-методичні та організаційні засади інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти і практики України: стан та перспективи. – С. 6.

15. Спірін О. М. Концептуальні засади побудови мережі електронних бібліотек Національної Академії педагогічних наук України [Електронний ресурс] О. М. Спірін, С. М. Іванова, О. В. Новицький // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2012. – № 5 (31). – С.25–41. – Режим доступу: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/743/547>, вхід вільний. – Назва з екрана.

16. Стратегія розвитку бібліотечно-інформаційного ресурсу Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського / уклад. Ю. І. Артемов, П. І. Рогова, Н. В. Вараксіна ; наук. ред. П. І. Рогова ; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ, 2010. – 26 с.

17. Хемчян І. І. Науково-методичне забезпечення шкільних бібліотек України в умовах реформування системи національної освіти / Ірина Іванівна Хемчян // Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського / Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ, 2013. – Вип. 4 : Науково-методичні та організаційні засади інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти і практики України: стан та перспективи. – С.343–352.

2.3. Новітні методики аналізу документних потоків: практика застосування в бібліотеках

Букишина Т. Ф.

Кількісні методи аналізу функціонування науки. На сучасному етапі розвитку наукознавства найбільш актуальним і складним завданням є розробка кількісних методів аналізу функціонування науки. Застосування кількісних методів зумовило розвиток таких напрямів наукознавства, як наукометрія, бібліометрія, інформетрія. У наукових працях використовуються різні визначення наукометрії. Так, засновники наукометрії В. Налімов і З. Мульченко вважають наукометрією кількісні методи вивчення науки як інформаційного процесу [12, с. 394]. У науковому середовищі наукометричні показники (публікаційна активність, динаміка цитування) застосовуються переважно для оцінки наукового статусу індивідуальних і колективних авторів, авторитету видання й визначення рівня розвитку науки.

Виділяють ще вебометрію, що забезпечує ранжування і кількісний аналіз публікацій в Інтернеті [19, с. 23].

Інформетрія – наймолодший з трьох кількісних напрямів дослідження документальних інформаційних потоків – розглядається як сукупність математичних методів аналізу інформаційних масивів, процесів, систем і технологій у наукових комунікаціях. Одним із її витоків можна вважати статтю Л. Блакарта і К. Зигеля «Чи є в науково-технічній інформації місце для інформетрії?», що з'явилася в 1979 р. [12, с. 394].

Наукометрію, бібліометрію та інформетрію поєднує об'єкт дослідження – наукові публікації як продукт інтелектуальної діяльності суспільства та подібні методи й засоби одержання кількісних даних про цей об'єкт. Найбільш відомим з них є метод аналізу цитування, який ґрунтується на обов'язковості посилань у наукових публікаціях. У його основі лежить наукометричний індикатор – кількість посилань, що використовується для оцінки продукту праці вченого – наукової публікації. Основою для аналізу структури цитувань і визначення бібліометричних показників є наукометричні бази даних, що містять не тільки бібліографічні дані про

журнальні публікації (заголовок, найменування журналу, рік, том, випуск, сторінки), а й пристатейні списки цитованої літератури. Це дає можливість знаходити як публікації, що цитуються в статті, так і публікації, що цитують цю статтю. Таким чином, користувач може проводити ефективний пошук усієї бібліографії з питання, що його цікавить [12, с. 395]. Разом із тим ефективно використовуватись ці науки можуть винятково на основі індексних баз даних Science Citation Index (скорочено – SCI), Web of Science або Google Scholar, а інструментами слугують різні індекси цитування, показники активності публікацій, а також контент-аналіз і математичні дослідження закономірностей росту, старіння й рангового розподілу наукових документів.

Наукометричні показники оцінки результативності наукової діяльності. Наукометричним показником, прийнятим у SCOPUS, є h-index (індекс Хірша). Цей показник був запропонований у 2005 р. американським фізиком Хорхе Хіршем для оцінки результативності наукової діяльності вчених як альтернатива імпаکت-фактору — традиційному наукометричному показнику. При розрахунку індексу Хірша враховуються дві кількісні характеристики – кількість публікацій ученого та кількість цитат на роботи вченого. Істотною відмінністю індексу Хірша від імпаکت-фактора є врахування всіх цитувань щодо праці незалежно від давності публікації (при розрахунку імпаکت-фактора враховуються лише цитованість роботи протягом двох років після її публікації).

Механізм розрахунку індексу Хірша такий: учений має індекс h , якщо h з його N_p робіт мають кількість цитувань більшу або, що дорівнює h кожна, а інші роботи ($N_p - h$) мають кількість цитувань меншу, ніж h кожна. Учений з індексом h має h (або більше) публікацій, кожна з яких процитована h (або більше) разів. Таким чином, якщо перелік праць ученого оформити у вигляді списку, ранжованого за цитованістю (від найменш до найбільш цитованих), h -index буде обмежений останньою в списку працею, порядковий номер якої у списку є меншим, ніж кількість її цитувань або дорівнює кількості цитувань [18, 20].

Одним із ключових показників, що широко використовується в світовій практиці для оцінки роботи дослідників і наукових колективів, є індекс цитування. Оцінити вплив ученого або організації на світову науку, визначити якість проведених наукових досліджень дають можливість статистичні дані показників Science Citation Index (SCI) та Journal Citation Reports (JCR), що випускаються Institute for Scientific Information (ISI) Філадельфія, США (нині – Американський інститут наукової інформації Томсона (Thomson Scientific)). Індекс цитування (Science Citation Index – SCI) – це система Філадельфійського інституту наукової інформації, в основу якої покладено зв'язки між документами за прямими, зворотними і перехресними посиланнями (цитуванням). Система для обчислення SCI (або його інтернет-версія ISI Web of Knowledge) містить бібліографічні описи всіх статей з наукових журналів, що входять до переліку JCR, і висвітлює переважно публікації з фундаментальних галузей науки в провідних міжнародних і національних журналах.

Структура індексу цитування дає можливість йому виконувати досить широкий спектр функцій, головними з яких є такі:

- інформаційний пошук для обслуговування індивідуальних дослідників і наукових організацій;
- використання зв'язків між публікаціями для виявлення структури галузей науки, спостереження й прогнозування їх розвитку;
- оцінка якості публікацій та їхніх авторів науковим співтовариством.

JCR (Journal Citation Reports) – бібліометричний довідник, що містить повну й різноманітну статистику цитування наукових журналів, яка охоплює широкий спектр показників використання журналів ученими різних країн.

Отже, наукова діяльність, як і будь-який інший вид діяльності, потребує оцінки, що може ґрунтуватися на системі формальних, кількісних показників. Індекс цитування зі своїми характеристиками вже працює на те, що найновіші досягнення в галузі науки стають доступними широкому загалу науковців із різних країн, а також сприяє їх науковій комунікації [16].

Імпакт-фактор – показник цитованості журналів, визначає інформаційне значення наукових журналів. Нині визнано, що імпакт-фактор журналу є одним з формальних критеріїв, за яким можна порівнювати рівень наукових досліджень у близьких галузях знань. При присудженні грантів, висуванні на наукові премії (у тому числі Нобелівську) експерти неодмінно звертають увагу на наявність у здобувача публікацій у журналах, охоплених JCR.

Імпакт-фактор (показник впливу журналу) розраховується як відношення кількості посилань, що одержав журнал у поточному році на статті, опубліковані в цьому журналі в попередні два роки, до кількості статей, опублікованих у цьому журналі в ці ж два попередні роки. Таким чином, імпакт-фактор є мірою, що визначає частоту, з якою цитується середньоцитована стаття журналу. Використання імпакт-фактора як критерію для оцінки журналу ґрунтується на припущенні, що журнал, який публікує значну кількість статей, на які активно посилаються інші вчені, заслуговує на особливу увагу. При цьому мається на увазі, що чим вищим є значення імпакт-фактора, тим вищим є наукова цінність та авторитетність журналу [11].

Бібліометрія як кількісний метод вивчення документних потоків.

Бібліометричний аналіз як метод дослідження викликає зацікавленість як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Теоретичні основи застосування цього методу розроблялись у працях О. Воверене, І. Маршакової-Шайкевич, О. Мобєлева, О. Проніна. Досліджували історичні етапи становлення бібліометрії Н. Рєдькіна, О. Пенькова, В. Тютюнник. Застосування бібліометричного аналізу для дослідження документних потоків відображено в роботах О. Воверене, Е. Карікової, О. Кобєлева, Г. Сілкової, М. Костенко та ін. [2, с. 7].

Розглянемо погляди науковців щодо формування наукового напрямку бібліометрії та її дослідницького інструментарію, які висвітлила у своєму дослідженні Олена Бережняк, викладач Рівненського державного гуманітарного університету [2]. Протягом останніх десятиліть бібліометрія

стала незамінним інструментом у виробленні наукової політики в управлінні дослідженнями. Вона почала формуватись як науковий напрям, що пов'язаний з кількісним вивченням документних потоків, на початку ХХ століття. Проте й до цього часу тривають жваві дискусії щодо визначення самого поняття «бібліометрія», історичних етапів її розвитку, методів та місця в системі наук.

Термін «бібліометрія» вперше був вжитий у 1969 р. А. Притчардом, який визначив бібліометрію як застосування математики та статистичних методів до процесів написаної інформації та до природи і напрямів розвитку дисципліни за допомогою розрахунку та аналізу різних аспектів написаної інформації. Він запропонував замінити цим терміном „статистичну бібліографію” – термін, що періодично використовувався в літературі з 1923 р., коли його використав Е. Хулме як назву своїх спеціальних лекцій з бібліографії у Кембриджському університеті. Д. Хоуінс у 1977 р. визначив бібліометрію як „кількісні аналізи бібліографічних рис основної частини літератури”. Саме в такому значенні сьогодні використовується термін „бібліометрія”.

Свої визначення терміна «бібліометрія» пропонують кубинський учений з Інституту наукової і технічної документації та інформації М. Моралес, російські вчені В. С. Лазарєв, О. М. Зусьман, Г. Б. Паршукова, Л. М. Гохберг та Г. С. Сагієва, німецькі вчені Д. Шмідмаєр, М. Боніца, польський вчений Б. Стефаняк. Наприклад, на думку О. М. Кобелева, одне з найбільш вдалих трактувань бібліометрії належить Р. Бродусу, який зазначав, що «бібліометрія є методом кількісного дослідження надрукованих документів, що існують як матеріальні об'єкти або бібліографічні одиниці, а також замітники того й іншого». Це визначення охоплює будь-які кількісні засоби аналізу, що можуть бути застосовані, наприклад, до таких показників, як кількість томів у бібліотечному фонді, кількість назв публікацій (бібліографічних одиниць), обсяг публікацій у журналах, кількість глав у монографіях, опублікованих, наприклад, одним автором, кількість статей, опублікованих у певній предметній галузі за певний проміжок часу.

На думку науковця, більш вдалим є визначення, що міститься в термінологічному словнику В. А. Фокєєва: «бібліометрія – це наукова дисципліна, що вивчає документи на основі кількісного аналізу первинних і вторинних джерел інформації за допомогою формалізованих методів із метою отримання даних про ефективність, динаміку, структуру та закономірності розвитку досліджуваних галузей» [2, С. 10].

Отже, спільним у визначеннях є акцентування на використанні кількісних методів дослідження документів. Проте думки авторів розходяться щодо того, чи вважати бібліометрію самостійною дисципліною, певним науковим напрямом, частиною якої є наукометрія (виходячи з того, що бібліометрія має справу з потоками всіх книжково-журнальних публікацій, а наукометрія – тільки з науковими) чи лише сукупністю методів. Інші, навпаки, вважають, що до сфери наукометрії належать патенти, нормативи, стандарти, регламенти, що не мають форми книжково-журнальних публікацій, а тому бібліометрія є частиною наукометрії. На думку О. О. Проніна, бібліометрія, як і наукометрія, є складовою більш широкого поняття інформетрії – дисципліни, предметом якої є кількісні виміри інформації, що зберігається та використовується [2, с. 11].

Щодо об'єкта й предмета бібліометрії думки науковців є також різними. Одні науковці об'єктом бібліометрії вважають публікації, згруповані за різними ознаками (сегменти документопотоку, мікропотоки), зокрема авторами, журналами, тематичними рубриками, країнами, інші вважають, що це документ, а предметом є загальні закономірності функціонування та розвитку документа або інші масові явища, з якими має справу бібліометрія: цитування наукових публікацій, на основі якого створюються покажчики бібліографічних посилань, досліджується читацька мода та потоки бібліографічних запитів, утворення ядра класичних творів.

До методів бібліометрії відносять: аналіз цитування (метод статистичного аналізу бібліографічних посилань); аналіз реферативних журналів; аналіз кількісних характеристик первинних документів; кількісний аналіз публікацій окремих авторів та їх цитування; кількісний аналіз

публікацій учених окремих країн, а також окремих наукових колективів; теоретичні питання, у тому числі дослідження закономірностей росту, старіння та рангового розподілу наукових документів; контент-аналіз наукових документів; інші питання, пов'язані з розповсюдженням наукових документів. Проте, як зазначає І. В. Маршакова-Шайкевич, бібліометрія не прив'язана до науки і її методи можна застосовувати й до вивчення художньої літератури, філософських текстів тощо [2, с. 11].

Науковці поділяють методи бібліометрії на три групи: методи кількісної оцінки елементів документного інформаційного потоку, методи цитатного аналізу та методи лексичного аналізу. Або пропонують дещо модифіковану версію поділу: методи аналізу кількісних характеристик первинних документів, методи аналізу вторинних джерел інформації та методи аналізу цитування [2, с. 12].

Важливо зазначити, що при бібліометричному аналізі документного потоку зазвичай використовується вторинна інформація про публікації, що містяться в різних базах даних (бібліографічні дані про публікації, що містяться в документних потоках і масивах). Існують два підходи до бібліометричного вивчення документних потоків. Перший зумовлений одержанням простих кількісних характеристик для оцінки потоків документів та відслідковування притаманних їм динамічних змін. За другим підходом бібліометричний аналіз спрямовано на виявлення зв'язків між об'єктами, їх кореляцію та класифікацію [2, с. 12].

Нині активно використовується як дослідницький інструментарій бібліометрії контент-аналіз – метод якісно-кількісного аналізу документів з метою виявлення (визначення, вимірювання) різних факторів і тенденцій, відображених у цих документах. По суті, цей метод зводиться до виділення з усієї різноманітності інформації, що міститься в тексті (документі), окремої складової, яка цікавить дослідника, та подання її у зручній для сприйняття та аналізу формі. Численні варіанти контент-аналізу різняться за цими складовими та конкретним розумінням тексту [21].

Історію контент-аналізу як найпершого системного підходу у вивченні тексту документів, який набув найбільшого поширення у соціології, антропології, теорії масової комунікації, політології, у сфері зв'язків з громадськістю, історії, літературознавстві, розглядають у своєму дослідженні Н. В. Танатар та А. Г. Федорчук [23]. Вони розкрили шість послідовних стадій (етапів) дослідження із застосуванням цього методу: 1) визначення кола джерел (або повідомлень) за допомогою заданих критеріїв (найчастіше використовують критерії – тип джерела, тип повідомлення (стаття, замітка, інтерв'ю), учасники процесу комунікації (відправник, отримувач), порівняльні розміри повідомлення (мінімальний обсяг або довжина), частота появи повідомлень, спосіб поширення повідомлень, місце поширення повідомлень тощо); 2) формування вибіркової сукупності джерел (повідомлень); 3) визначення категорій як найзагальніших ключових понять завдань дослідження, що відповідають певним вимогам (бути вичерпними, взаємовиключеними, надійними, доречними), та одиниць аналізу (лінгвістичних одиниць або елементів змісту, що є індикаторами досліджуваного явища – слова, прості речення, міркування, теми, автори, герої, соціальні ситуації, повідомлення в цілому тощо); 4) вибір одиниць підрахунку – кількісних мір взаємозв'язку текстових і підтекстових явищ, що можуть або збігатися зі змістовними одиницями, або мати власну специфіку (у другому випадку дослідник на основі матеріалу вивчення сам встановлює одиниці підрахунку, що можуть включати: фізичну довжину тексту; площу тексту, заповнену змістовними одиницями; кількість рядків (абзаців, знаків, колонок у тексті тощо); тривалість радіо-чи ТВ-трансляції; метраж плівки при аудіо-та відеозаписах; кількість малюнків з певним змістом, сюжетом тощо); 5) підрахунок результатів досліджень, що здійснюються на основі стандартних прийомів класифікації виділених угруповань і представлені діаграмами, графіками, таблицями; 6) виявлення та оцінювання характеристик текстового матеріалу, на підставі яких можна стверджувати, що хотів показати або приховати його автор.

Авторами наголошено, що розрізняють кількісний (змістовий) та якісний (структурний) контент-аналізи, проведення яких потребує попередньої розробки певних дослідницьких інструментів. Із них обов'язковими є: класифікатор контент-аналізу – так звана загальна таблиця, в яку зведено всі категорії (і підкатегорії) аналізу й одиниці аналізу; протокол підсумків аналізу (бланк контент-аналізу); реєстраційна картка, що є модуальною матрицею, в якій фіксується кількість одиниць рахунку, що характеризують одиниці аналізу; інструкція для дослідника, який безпосередньо займається реєстрацією (кодуванням) одиниць рахунку; каталог (список) проаналізованих документів.

Основні переваги контент-аналізу порівняно з іншими аналітичними методами полягають у винятковій його технологічності та відносній дешевизні. Саме ці якості забезпечують використання контент-аналізу для систематичного моніторингу великих інформаційних потоків, коли аналітиків цікавить головним чином динаміка змін досліджуваного об'єкта. Разом з тим його застосування потребує ретельної операціоналізації всіх перемінних і постійного моніторингу процесу спостереження, а також не відміння необхідності звичайного (тобто змістового) аналізу, що поглиблює розуміння будь-якого тексту. Контент-аналіз є досить гнучким, у нього можна вписати різноманітне коло конкретних типів досліджень. Будучи за своєю суттю кількісним методом (хоча й містить значну якісну складову), контент-аналіз певною мірою підлягає формалізації та комп'ютеризації. Контент-аналіз, на думку соціологів, можна назвати «текстувальним кодуванням», оскільки він передбачає отримання кількісної інформації про зміст документа на основі його кодування.

Отже, метод бібліометричного аналізу є надійним інструментарієм щодо практичного вивчення широкого кола проблем, порушених у різних наукових дослідженнях. Адже саме аналіз кількісних показників того або іншого галузевого документного потоку дає можливість виявити притаманні йому закономірності та здійснити його моделювання. Разом з тим

бібліометрія може стати не лише дієвим способом оцінки поточних потреб науки, а й ефективним засобом прогнозування її подальшого розвитку.

Сучасний стан бібліометричних і наукометричних досліджень в Україні. На сучасному етапі в Україні зростає увага до проведення загальних і галузевих наукометричних досліджень. Спостерігається позитивна динаміка публікацій, присвячених застосуванню методів наукометрії, опановується сучасна методологія та інноваційний дослідницький інструментарій, розширюються сфери та актуалізуються напрями досліджень. Найбільш суттєві результати у сфері прикладного наукознавства здобуто в Центрі досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва. Науковці застосовують його методологію якісного аналізу для оцінки стану і тенденцій розвитку фундаментальних досліджень, визначення їх рівня, формування пріоритетів і добору результатів фундаментальних досліджень для здійснення прикладних розробок та інноваційних проектів. Вони також здійснюють підготовку прогнозно-аналітичних матеріалів щодо науково-технологічного та інноваційного розвитку України.

Бібліометричні й вебометричні дослідження проводяться також у НБУВ, Інституті проблем реєстрації інформації та ряді інших установ країни. Оприлюднено результати останніх бібліометричних досліджень НБУВ, зокрема вебометричного дослідження бібліотечних блогів України. Вихідними даними став список бібліотечних блогів, що на серпень 2013 р. склав 139 сайтів і фактично є найбільш повною базою даних. Це дослідження за роками створення показало, що щорічний приріст кількості бібліотечних блогів зростає протягом усього часу існування в Україні. Це яскраво свідчить про високу зацікавленість бібліотекарів до таких форм комунікації [9].

На основі іншого дослідження щодо бібліометричних показників наукової періодики України зроблено висновки про те, що розвиток і оптимізація зібрань наукової періодики потребують проведення бібліометричних досліджень для комплексної оцінки ступеня інтегрованості серіальних видань у систему наукових комунікацій на основі показників цитованості журнальних статей. Показники цитованості можуть бути

отримані за допомогою некомерційної бібліометричної системи Google Scholar. Результати досліджень можна розглядати як інформаційну базу для прийняття відповідними державними структурами України управлінських рішень щодо оптимізації кількісного й галузевого складу наукової періодики держави [13].

Проведено оцінку рівня публікаційної активності в межах країн СНД і Балтії та порівняно з європейськими країнами з використанням статистичної інформації бібліометричного і демографічного характеру з урахуванням економічного фактора [17].

Значну роль у розповсюдженні наукових результатів українських учених у національній і світовій мережах комунікацій відіграє реферативна база даних (РБД) «Україніка наукова», яка за 15 років функціонування перетворилась на потужний інформаційний ресурс. РБД має розгалужений класифікатор, що дає можливість деталізувати пошук інформації. Накопичені в базі даних обсяги реферативної інформації створюють об'єктивні умови для ефективного розвитку аналітичної діяльності, є основою для дослідження мереж співавторів щодо аналізу взаємодії наукових шкіл у розв'язанні певних наукових проблем і міжгалузевих зв'язків. За допомогою вебметричних досліджень РБД із застосуванням інформації про кількість посилань у пошукових ресурсах та аналізу кількості звернень за log-файлами може бути проаналізований показник використання наукової періодики України – бібліометричний індикатор, що сприяє виявленню актуальних напрямів знань та провідних журналів із різних галузей. За поєднанням цих методів можна отримати повну оцінку окремих наукових галузей та визначити шляхи розвитку реферативного ресурсу, зокрема, актуальність окремих напрямів, рівень співпраці наукових груп, потреби читачів, статистичні характеристики розподілу публікацій.

У сучасних умовах головним завданням реферативних баз даних є створення умов для проведення наукометричних досліджень з метою визначення реальної картини стану певних наукових напрямів, оцінки їх актуальності, місця у світових розробках та потенційних можливостей.

Так, проведені науковцями бібліометричні й наукометричні дослідження РБД «Україніка наукова» та її паперового варіанта українського реферативного журналу (УРЖ) «Джерело» дають можливість спрогнозувати тенденції розвитку наукового знання в Україні, визначити темпи розвитку окремих галузей і пріоритетних напрямів науки. Про це засвідчив семінар «Бібліометрія та бібліотека: світовий досвід, українська перспектива», проведений у рамках щорічної Міжнародної наукової конференції НБУВ «Адаптація завдань і функцій наукової бібліотеки до вимог розвитку цифрових інформаційних ресурсів» [1], що відбулася в Києві 8–10 жовтня 2013 р. Зокрема, виступи його учасників були присвячені бібліометрії як методу аналізу стану книговидання, бібліометриці у РБД «Україніка наукова», бібліометричному аналізу наукових публікацій з проблем розвитку вітчизняної енергетики.

Можливість використання РБД продемонстровано на прикладі наукометричного аналізу розвитку інформатики в Україні протягом останніх років. Проведено аналіз публікаційної активності, наявності й взаємодії наукових шкіл, що брали участь у дослідженнях, представлення публікацій у різних наукових періодичних виданнях. Визначено галузі розробок в інформатиці, які демонстрували стабільне зростання, що виявлялось у збільшенні кількості статей та проведених конференцій [15].

Серед недоліків РБД «Україніка наукова» слід зазначити відсутність у ній даних з пристатейної бібліографії, що передбачає застосування методів цитатного аналізу. Отже, для підвищення рівня адекватності наукометричних досліджень необхідною є більш глибока обробка інформації, що міститься в РБД «Україніка наукова», створення нових видів інформаційних продуктів та послуг, орієнтованих на підтримку рішень у сфері управління.

Аналізуючи поточний стан справ і перспективи розвитку наукознавчої галузі в Україні, не можна не зазначити певне коло назрілих проблем і поточних завдань. Серед науково-організаційних проблем вітчизняної наукометрії слід назвати насамперед недостатність системності та координованості в реалізації наукометричних проектів установами різних

систем і відомств. З огляду на це першочерговим завданням вважаємо вироблення узгоджених методологічних і методичних підходів та підвищення рівня корпоративної взаємодії науково-дослідних колективів [12, с. 395].

Досвід ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського щодо застосування методу бібліометричного аналізу документних потоків. Методи аналізу кількісних характеристик документів широко використовуються в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського під час виконання всіх науково-дослідних робіт.

Зосередимо увагу на наукових проектах, у реалізації яких бере участь відділ наукової реферативної та аналітичної інформації в сфері освіти. Зокрема, згідно з планами науково-дослідної роботи здійснювалась робота щодо виявлення та вдосконалення переліку видань з питань педагогіки, психології й освіти для ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з метою їх максимального реферативного відображення в РБД „Україніка наукова” та УРЖ „Джерело”. В основу систематизації назв періодичних і продовжуваних видань покладено затверджене в 2003 р. Положення про мережу освітянських бібліотек МОН України та АПН України, відповідно до якого можна визначити коло серіальних видань за переліком установ НАПН України, ВНЗ III-IV рівнів акредитації педагогічного та інженерно-педагогічного профілю, інститутів післядипломної педагогічної освіти, бібліотеки яких входять до зазначеної мережі, що сприятиме більш ефективній діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з корпоративної взаємодії процесу реферування цих видань з освітянськими бібліотеками [3, 5, 6].

Здійснено дослідження повноти опублікування реферативної інформації з питань педагогіки, психології й освіти в УРЖ «Джерело» за період 2009–2013 рр. Ці моніторинги забезпечили розв’язання завдань з узагальнення статистичних відомостей щодо опублікування рефератів із питань педагогіки, психології, освіти, які готує ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського самостійно та в співпраці з освітянськими бібліотеками мережі, а також які складають інші установи; здійснення

порівняльного аналізу з тотожними даними за попередні роки та аналізу стану відображення назв періодичних і продовжуваних видань із питань педагогіки, психології, освіти в зазначеному виданні [4, 22].

У ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського в 2013 р. проведено бібліометричні аналізи загальнодержавної РБД «Україніка наукова», які засвідчили про нові наукові інтереси співробітників книгозбірні. Так, за допомогою бібліометричного методу проаналізовано відображення в РБД «Україніка наукова» наукових видань освітянської тематики, зокрема документо-інформаційного потоку з питань сухомлиністики. Сформовано перелік типів і видів документів, список авторів, які мають найбільшу кількість публікацій із розглянутої тематики, виявлено періодичні видання, у яких представлено документи й матеріали з сухомлиністики, визначено проблеми та шляхи їх розв'язання [10].

Здійснювалась робота щодо виявлення повноти опублікування реферативної інформації з питань дошкільної, початкової та середньої освіти й виховання в РБД «Україніка наукова» за період 1998–2012 рр. [7, 8.14]. Актуальність цих досліджень полягає у важливості й потребі ознайомлення вчених-педагогів із станом наукових досліджень із зазначених питань на сучасному етапі їх реформування шляхом відображення результатів у загальнодержавному реферативному ресурсі.

Під час цих досліджень проаналізовано масив книжкових видань, зокрема монографій та авторефератів дисертацій з питань дошкільної, початкової та загальної середньої освіти й виховання; розглянуто динаміку досліджуваних об'єктів за видовими, тематичними, хронологічними та географічними ознаками, досліджено реферативну інформацію щодо захисту дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата і доктора наук за такими критеріями: належність до певної наукової галузі, наукова спеціальність, місце захисту. Обґрунтовано тезу щодо наявності кореляційних зв'язків показників кількості авторефератів дисертацій і регіональної належності публікацій, які здебільшого були підготовлені у великих адміністративних, наукових і культурних центрах України. Наведено кількісні характеристики

досліджуваних інформаційних ресурсів, зокрема згруповано й охарактеризовано науково-дослідні установи НАПН України і МОН України за кількістю авторефератів, встановлено взаємозв'язки між хронологічними й географічними ознаками досліджуваних об'єктів.

Кількісні показники розподілу за спеціальностями, за якими проводився захист дисертацій, виявив прогалини в розробці наукових тем або недостатнє розкриття їх аспектів. Не виявлено авторефератів дисертацій із спеціальності 13.00.10 «Інформаційно-комунікаційні технології в освіті», хоча сьогодні ознайомлення дітей з комп'ютером починається вже в дошкільному віці. Встановлено відмінність й інтенсивність розвитку наукових досліджень з різних аспектів педагогіки та освіти в початковій школі за роками. Інтенсивність зростання кількості дисертацій за конкретним напрямом науки може слугувати мірою її актуальності.

Зроблено висновок, що за період 1998–2012 рр. активізувалися наукові дослідження з питань дошкільної та початкової освіти й виховання протягом 2008–2012 рр. Темпи здійснення досліджень в ці роки фіксуються майже на одному рівні, зростаючи в певний період, що залежить від збільшення кількості досліджень у деяких установах і навчальних закладах, та викликів суспільства. За п'ятнадцять років розширилася географія представництва регіонів у загальній сукупності авторефератів дисертацій з питань загальної середньої освіти, що частково пов'язано зі зміною статусу вищих навчальних закладів, зміною рівня акредитації, трансформації ВНЗ в університети й академії, що і знайшло відображення в РБД «Україніка наукова».

За допомогою бібліометричного методу виявлено реферативну інформацію не тільки щодо найбільш активно досліджуваних тем і прогалин в цій сфері та інтенсивності їх відображення в окремі роки, а й щодо організацій, які є лідерами в науковій діяльності з актуальних питань розвитку дошкільної та початкової освіти й виховання. Аналіз широко відображає географію міст написання й захисту дисертацій, найбільш і найменш активні ВНЗ та наукові центри, що дає можливість визначити кращі

вузи й організації та рекомендувати їх співробітникам, науковцям освітянської галузі, аспірантам і докторантам.

Вважаємо доцільним проводити активну популяризацію досить потужного масиву реферативних інформаційних ресурсів НБУВ з метою відображення в них усіх видань, що випускають наукові організації з питань дошкільної, початкової й загальної освіти й виховання, їх подальшого активного використання українськими вченими-педагогами для розв'язання нагальних проблем у цій галузі.

Результати дослідження стали одним із аспектів у висвітленні проблеми створення й оприлюднення реферативного ресурсу психолого-педагогічної тематики. Незважаючи на значні досягнення у формуванні галузевого реферативного ресурсу, зрозуміло, що перед бібліотеками залишається ще великий обсяг роботи, пов'язаної з потребою збільшення реферативної продукції з проблем освіти й виховання.

Отже, бібліометричний аналіз передбачає кількісний аналіз бібліографічних характеристик документів, що є підґрунтям для виявлення тенденцій і закономірностей, властивих документному потоку, і на основі цього – його якісної оцінки. Саме бібліометрія дає можливість по-новому оцінювати ефективність роботи освітянських бібліотек, здобувати такі результати, що можуть стати джерелом більш глибокого вивчення потоку документів методами традиційного змістового аналізу в межах різних сучасних наукознавчих концепцій і моделей, спрямованих на дослідження суб'єкта наукової діяльності, який створює наукове знання, соціокультурних чинників тощо.

Вибір методу залежить безпосередньо від мети аналізу, наявних ресурсів та обсягу роботи (кількості документів). Контент-аналіз приніс у соціологічні методи аналізу документів квантифікацію, розкрив зв'язок між тематикою змісту й кількістю інформації. За допомогою цього аналізу можна об'єктивно, повно й достовірно досліджувати питання, пов'язані з документами, причому повнота розгляду залежить тільки від завдань дослідження та категорій аналізу. Однак не можна однозначно стверджувати

про беззаперечну перевагу контент-аналізу над класичними методами аналізу, оскільки попри очевидні переваги (об'єктивність, системність, можливості охоплення великих масивів інформації) цей метод є досить трудомістким саме через квантифікацію. Крім того, для здійснення контент-аналізу важливо володіти навичками роботи зі специфічними комп'ютерними програмами (RapidMiner, TeleportPro, Yoshikoder, Dedoose тощо). Для використання традиційних методів аналізу такі навички не є обов'язковими.

Таким чином, у практику діяльності освітянських бібліотек необхідно впроваджувати періодичний наукометричний аналіз документів, що належать до фонду бібліотеки і дають можливість виявити вивченість проблем, забезпеченість відповідної наукової діяльності вчених релевантною інформацією. Наукометричний аналіз може мати об'єктивне історичне значення, бути необхідним для наукових досліджень у галузі освіти, прогнозування тем наукових досліджень для аспірантів та докторантів ВНЗ. Висновки наукометричного аналізу можуть бути використані під час комплектування фонду наукової бібліотеки.

Для стимулювання інновацій необхідна підтримка мережі та інформаційної інфраструктури наукового співтовариства, що забезпечить відкритість і поширення наукових знань. Сьогодні потребує саме від освітянських бібліотек, зокрема бібліотек ВНЗ і наукових установ, здійснювати аналіз та оцінювати українські й світові інформаційні масиви з питань педагогіки, психології й освіти, надавати користувачам доступ до них.

Список використаної літератури:

1. Адаптація завдань і функцій наукової бібліотеки до вимог розвитку цифрових інформаційних ресурсів [Електронний ресурс] : матеріали Міжнар. наук. конф. [Доповіді], 8–10 жовт. 2013 р. / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Режим доступу: <http://conference.nbuv.gov.ua/site/reports/id/17>. – Назва з екрана.

2. Бережняк О. Бібліометрія як метод аналізу стану книговидання / О. Бережняк // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2014. –

Вип. 40. – С. 7–16. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nrnbuimviv_2014_40_3.pdf. – Назва з екрана.

3. Букшина Т. Ф. Періодичні та продовжувані видання інститутів післядипломної педагогічної освіти України: стан реферування (2008–2011 рр.) / Т. Ф. Букшина // Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського. Вип. 3. Науково-методичні та організаційні засади інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки і практики України: стан та перспективи / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [редкол.: Л. А. Дубровіна, В. А. Вергунов, Т. І. Ківшар (голова), Л. Г. Петрова, Г. П. Пустовіт, П. І. Рогова (заст. голови), Т. В. Добко, О. З. Клименко, Я. Є. Сошинська, О. М. Яценко]. – К. : Ніланд-ЛТД, 2012. – С.134–146. : табл., рис.

4. Букшина Т. Ф. Відображення галузевої науково-реферативної інформації в УРЖ „Джерело” – важливий аспект кооперативної взаємодії освітянських бібліотек / Т. Ф. Букшина // Вісн. Кн. палати. – 2012. – №12. – С.12–14. – Бібліогр.: 10 назв.

5. Букшина Т. Ф. Періодичні й продовжувані видання з питань педагогіки, психології та освіти педагогічних і класичних університетів України: стан кооперативного реферування / Т. Ф. Букшина // Вісн. Кн. палати. – 2011. – № 11.– С. 7–10.

6. Букшина Т. Ф. Періодичні і продовжувані видання України з питань педагогіки, психології та освіти як джерела формування галузевого реферативного ресурсу // Формування єдиного галузевого інформаційного ресурсу шляхом кооперативного аналітико-синтетичного опрацювання документів галузевої тематики [Електронний ресурс] : матеріали всеукр. наук.-практ. семінару, 3 берез. 2011 р. / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [редкол.: П. І. Рогова (голова), О. М. Яценко (заст. голови) та ін.]. – К., 2011. – С. 81–112.

7. Букшина Т. Ф. Бібліометричний аналіз наукових публікацій з питань дошкільної освіти і виховання в загальнодержавній реферативній БД „Україніка наукова” (1998–2012 рр.) / Т. Ф. Букшина // Інформаційні

технології і засоби навчання: електронне фахове видання. – 2014. – Том 40, №2. – С. 135–150. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/967#.U3CqI1fh3m4>. – Назва з екрана.

8. Годз О. В. Аналіз відображення наукових досліджень з проблем освіти і виховання в початковій школі в загальнодержавній реферативній базі даних „Україніка наукова” / О. В. Годз // Інформаційні технології і засоби навчання: електронне фахове видання. – 2014. – Том 41, №3. – С. 248–255. – Електрон. дані. – Режим доступу : <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1020/784#.Vg0f71ewcU8/> – Назва з екрана.

9. Жабін А. ВебOMETричне дослідження бібліотечних блогів України / А. Жабін // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2014. – Вип. 40. – С. 17–29. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nprnbuimviv_2014_40_4.pdf. – Назва з екрана.

10. Заліток Л. Бібліометричне дослідження матеріалів про В. О. Сухомлинського в загальнодержавній реферативній базі даних „Україніка наукова” / Людмила Заліток // Наук. записки. Сер.: Пед. науки / МОН України, Кіровогр. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка. – Кіровоград, 2013. – Вип. 123, т. 1. – С. 160–164.

11. Індекс цитувань[Електронний ресурс] //Вікіпедія. – Електрон. дані. – К., 2013. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81_%D1%86%D0%B8%D1%82%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D1%8C. – Назва з екрана.

12. Копанєва В. О. Питання розвитку бібліометрії та наукометрії в Україні / В. О. Копанєва // Місце і роль бібліотек у формуванні національного інформаційного простору : матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 21–23 жовт. 2014 р.) / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України, Рада дир. б-к та інформ. центрів – членів МААН. – К, 2014. – С.394–396.

13. Копанєва Є. Бібліометричні показники наукової періодики України / Є. Копанєва // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2014. – Вип. 40. – С. 41-51. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nprnbuimviv_2014_40_6.pdf. – Назва з екрана.

14. Кропочева Н. М. Відображення публікацій з питань загальної середньої освіти в реферативній БД „Україніка наукова” / Н. М. Кропочева // Інформаційні технології і засоби навчання: електронне фахове видання. – 2014. – Том 44, №6. – С. 157–170. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1144/869#.Vg02zVewcU8>. – Назва з екрана.

15. Крючин А. А. Використання реферативної бази даних „Україніка наукова” для проведення наукометричних досліджень / А. А. Крючин, Н. М. Мініна, Н. В. Солоніна // Місце і роль бібліотек у формуванні національного інформаційного простору : матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 21–23 жовт. 2014 р.) / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України, Рада дир. б-к та інформ. центрів – членів МААН. – К, 2014. – С. 387–389.

16. Личук М. І. Інформативні параметри міжнародних наукометричних баз даних / М. І. Личук, Н. А. Парубчак // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2014. – № 1. – С.10–16. – Бібліогр.: 13 назв.

17. Лукашевич Т. Публікаційна активність країн СНД та Балтії згідно з бібліометричною базою даних Scopus / Т. Лукашевич // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – 2014. – Вип. 40. – С. 101–115. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nprnbuimviv_2014_40_10.pdf

18. Рейтинги науковців, установ і періодичних видань України [Електронний ресурс] // Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Електрон. дані. – К., 2013. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/rating/> – Назва з екрана.

19. Рогова П. І. Дослідження інформаційних ресурсів на відповідність потребам користувачів у контексті перетворень бібліотечного середовища /

П. І. Рогова, Ю. І. Артемов // Вісн. кн. Палати. – 2015. – №2. – С. 22 –24.

Бібліогр.: 5 назв.

20. Российский индекс научного цитирования [Электронный ресурс] // Научная электронная библиотека eLIBRARY.RU. – Электрон. данные. – М., 2012. – Режим доступа: http://elibrary.ru/project_risc.asp? – Название с экрана.

21. Секунова І. О. Суть та значення контент-аналізу в дослідженні інформаційних матеріалів президентських компаній в Україні / І. О. Секунова // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2013. – № 1. – С.56–59. – Бібліогр.: 11 назв.

22. Судіна Т. О. Стан відображення періодичних видань України з питань педагогіки, психології та освіти в УРЖ „Джерело” (1999–2009) / Т. О. Судіна, Т. Ф. Букшина // Вісн. Кн. палати. – 2010. – № 4. – С. 21–25.– Бібліогр: 15 назв.

23. Танатар Н. В. Контент-аналіз як дослідницький інструментарій / Н. В. Танатар, А. Г. Федорчук // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2007. – № 2. – С. 75–80. – Бібліогр.: 9 назв.

**Розділ III. Перспективні напрями модернізації
науково-інформаційної діяльності провідних освітянських бібліотек
України**

**3.1. Видавнича діяльність освітянських бібліотек України:
нормативно-правові засади**

Горбенко Н. А.

Інформація є однією з головних рушійних сил і ресурсів у розвитку суспільних процесів. У цьому аспекті бібліотеки виступають стратегічними суб'єктами, адже вони покликані збирати, зберігати й забезпечувати інформаційні потреби користувачів.

Одним із основних напрямів діяльності бібліотек є науково-інформаційна діяльність (НІД). Вагоме місце в її структурі посідає видавнича діяльність (ВД). Закон України «Про видавничу справу» визначає ВД як організаційно-творчу, господарсько-виробничу діяльність видавців, спрямовану на підготовку і випуск у світ видавничої продукції [33]. Видавнича діяльність не є основоположною функцією бібліотек. Така потреба виникає в сучасних реаліях, коли установами напрацьований значний досвід НІД і оприлюднення його результатів посідає чільне місце серед потреб у ВД. Актуальним є також системне інформаційне забезпечення користувачів із урахуванням інновацій у цій сфері, бажання установ бути повноцінними учасниками наукової комунікації, створення власного позитивного іміджу в соціокультурному просторі держави.

Питання розвитку ВД бібліотек часто стають темами наукових публікацій. Фахівці діляться власним досвідом організації ВД, досліджують проблеми нових технологій для її поліпшення в книгозбірнях. Значну увагу приділяють проблемам функціонування законодавства, аспектам розробки та реалізації стандартів. Ці та інші питання висвітлено в наукових працях Т. Дубас [10, 11, 12], С. М. Зозулі [15, 16], О. З. Клименко [18], Д. В. Солов'яненка [51], М. М. Тимошика [54].

Видавничу діяльність в Україні регламентує низка нормативно-законодавчих актів, умовно поділяємо їх на дві групи:

– документи, що мають безпосереднє відношення до суб'єктів та процесів видавничої діяльності;

– закони, кодекси, підзаконні акти, що регламентують окремі аспекти видавничої діяльності [14].

Перша група включає документи щодо загальних аспектів діяльності в сфері видавничої справи та є законодавчою базою для діяльності всіх суб'єктів галузі. До неї входять:

– Конституція України [20];

– Закони України («Про видавничу справу» [33], «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» [38], «Про авторське право і суміжні права» [31], «Про обов'язковий примірник документів» [45], «Про інформацію» [44], «Про державну таємницю» [37], «Про підприємництво» [46]);

– постанови Кабінету Міністрів України («Про державний реєстр видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції» [35], «Про порядок доставляння обов'язкових примірників документів» [47], «Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права та суміжних прав» [41]);

– накази Міністерства юстиції України («Про затвердження Положення про державну реєстрацію друкованих засобів масової інформації» [42], «Про затвердження Змін до Положення про державну реєстрацію друкованих засобів масової інформації та Положення про державну реєстрацію інформаційних агентств як суб'єктів інформаційної діяльності» [40]).

Другу групу законодавчо-нормативних документів становлять закони, кодекси постанови органів виконавчої влади України, що фіксують права, обов'язки. Відповідальність суб'єктів видавничої діяльності, їх функціонування в соціальному вимірі, відносини та співпрацю з громадськими організаціями й органами державної влади, гарантують захист, підтримку та розвиток діяльності з боку держави:

– Закони України («Про громадські об'єднання» [34], «Про свободу совісті та релігійні організації» [49], «Про захист суспільної моралі» [43], «Про рекламу» [48], «Про бібліотеки і бібліотечну справу» [32]);

– кодекси України (Господарський кодекс України [4], Кримінальний кодекс України [21], Кодекс України про адміністративні правопорушення [19])¹.

Розпочинаючи видавничу діяльність, установа зобов'язана здійснити процедуру реєстрації в органах Міністерства юстиції України. Законодавчим підґрунтям реєстрації є Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» [38], Постанова Кабінету Міністрів України «Про державну реєстрацію друкованих засобів масової інформації, інформаційних агентств та розміри реєстраційних зборів» [36], Положення про державну реєстрацію друкованих засобів масової інформації в Україні [29].

У статті 11 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» зазначено, що «державній реєстрації підлягають всі друковані засоби масової інформації, що видаються на території України, незалежно від сфери розповсюдження, тиражу і способу його виготовлення» [38].

Процедуру реєстрації видань регламентує Положення про державну реєстрацію друкованих засобів масової інформації в Україні [29], яке визначає необхідні для проходження процедури реєстрації документи та вимоги до їх змісту. Документ також фіксує підстави, основі на яких може бути винесено рішення щодо відмови в реєстрації ЗМІ.

Суб'єкти ВД також повинні здійснити реєстрацію відповідно до Положення про Державний реєстр видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції [28], яку здійснює Державний комітет із питань телебачення й радіомовлення України. Утім усі видавці підлягають внесенню до Державного реєстру: «без внесення до Державного реєстру діяльність у

---

¹ Повний перелік нормативно-правових документів у сфері видавничої діяльності в Україні представлено на сайті Книжкової палати України імені Івана Федорова [2, 26].

видавничій справі здійснюється органами законодавчої, виконавчої, судової влади – це випуск офіційних видань законодавчого, нормативно-правового характеру, бюлетенів судової практики, а також підприємствами, організаціями, навчальними закладами, науковими установами, творчими спілками – випуск і безоплатне розповсюдження інформаційних, бібліографічних, реферативних, рекламних видань, видань, що містять нормативні акти з виробничо-практичних питань, методичних матеріалів, документації для потреб статутної діяльності їх видавця, а також матеріалів на правах рукопису, розмножених за допомогою технічних засобів» [25].

Одним із сегментів нормативної бази ВД є стандарти. Закон України «Про стандартизацію» зазначає, що стандарт – «нормативний документ, заснований на консенсусі, прийнятий визнаним органом, що встановлює для загального й неодноразового використання правила, настанови або характеристики щодо діяльності чи її результатів, та спрямований на досягнення оптимального ступеня впорядкованості в певній сфері» [50].

В Україні дотримання стандартів не є обов'язковим і жорстко регламентованим [54, с. 42]. Проте застосування стандартів є важливим чинником у ВД і свідчить про значущість і якість НІД освітянських бібліотек, бажання установи підвищити рівень комунікації. Дотримання стандартів на різних етапах ВД сприяє скороченню часу на підготовку видання до друку, уникненню полісемії, професійній співпраці з фахівцями різних галузей, дотичних до видавничої справи, спрощенню пошуку інформації, гідному представленню документів на міжнародному рівні, ідентифікації видань освітянських бібліотек України в потоках наукової інформації.

Регламентуючим органом щодо використання та дотримання стандартів у сфері видавничої справи для бібліотек України є Книжкова палата України. Статтею 27 Закону України «Про видавничу справу» вона визначається як «державна наукова установа у сфері видавничої справи та інформаційної діяльності» і здійснює державну стандартизацію видавничої та бібліотечної справи, розроблення й контроль за дотриманням стандартів суб'єктами видавничої справи, а також сертифікацію баз даних [33]. На сайті

установи вміщено Перелік чинних нормативних документів зі стандартизації в галузі видавничої справи [26]. Стандарти, включені до зазначеного переліку, регламентують усі процеси роботи над виданнями: підготовку видань до друку, поліграфічне втілення, вимоги до матеріалів, санітарні норми та правила.

Важливим аспектом щодо залучення видань до глобального інформаційного простору є надання їм міжнародного стандартного номера – унікального ідентифікаційного номера для кожної книжки або серіального видання. Стандартні номери надаються окремо неперіодичним друкованим виданням (книжки, брошури) (ISBN) та серіальним виданням (ISSN). Вони є обов'язковими елементами видань на різних носіях інформації. Наявність цього елемента підвищує престиж видання і видавничої організації, сприяє уніфікації обліку та пошуку документів в інформаційних масивах.

В Україні правила представлення зазначених номерів регламентують ДСТУ для неперіодичних видань – ДСТУ 3814:2013 «Інформація та документація. Видання. Міжнародна стандартна нумерація книг» [5]; для серіальних видань – ДСТУ 4515:2006 «Інформація та документація. Видання. Міжнародна стандартна нумерація серіальних видань»[6].

У березні 1997 р. як підрозділ Книжкової палати України, утворено Національне агентство ISBN, на яке покладено відповідальність за впровадження системи ISBN [17, с. 8]. Установи, яка б опікувалася питаннями надання ідентифікаційних номерів серіальним виданням (ISSN), в Україні не існує. Тому, для отримання такого номера слід звертатися до ISSN International Centre, який розташований в Парижі [56].

Для формування загального уявлення про видавничу діяльність бібліотек освітянської мережі України нами здійснено стислий типо-видовий огляд основних документів, що видаються установами.

З Довідником науково-інформаційної й видавничої діяльності та основних заходів освітянських бібліотек МОН України та НАПН України у 2015 р. [9], підготовленим фахівцями відділу науково-методичного

забезпечення діяльності мережі освітянських бібліотек ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, 47 освітянських бібліотек України здійснюють видавничу діяльність. У різні роки кількість таких бібліотек варіюється. Зазначимо, що в процесі аналізу виявлено тенденцію до збільшення кількості освітянських бібліотек України, що здійснюють видавничу діяльність.

З огляду на специфіку науково-інформаційної діяльності книгозбірень, що входять до мережі освітянських бібліотек України, їх видавнича діяльність і продукція мають певні особливості. Мережа охоплює 17 наукових книгозбірень, які виконуючи основні завдання та реалізуючи різні напрями діяльності бібліотек освітянської мережі [30], формують унікальні фонди галузевих документів, постійно розширюють і вдосконалюють науково-інформаційну діяльність. З метою узагальнення та представлення своїх наукових досягнень бібліотеки видають широкий типо-видовий спектр документів, що сприяють активному залученню галузевих книгозбірень до наукової комунікації.

Здійснюючи активну науково-дослідну діяльність, установи публікують одноосібні та колективні монографії, посібники, збірники наукових праць. Фахівці організують науково-практичні конференції, семінари, педагогічні читання. Тож у репертуарі видавничої продукції освітянських бібліотек значне місце посідають матеріали наукових заходів.

Особливості спеціальних педагогічних бібліотек вносять ознаки поліінформаційності в їх науково-інформаційну діяльність. Одним із важливих завдань НІД книгозбірень є моніторинг науково-бібліотечної роботи та актуальних проблем освітянської галузі. У бібліотеках активно проводяться наукові, соціологічні дослідження, опитування, анкетування, а їх узагальнені результати оприлюднюються.

Реалізуючи освітні функції, книгозбірні готують значну кількість інструктивно-методичних видань. Серед них: інструкції, положення, методичні рекомендації, слайд-лекції. Ці документи покликані організувати та зорієнтувати діяльність бібліотечних фахівців і користувачів у різних аспектах НІД та широкому спектрі послуг і пошуку інформації.

Освітянські бібліотеки України часто є видавцями періодичних видань. Цей сегмент ВД представлений переважно газетами. Хоча з 2015 р. перелік зазначеного виду документів поповнив інформаційно-аналітичний бюлетень.

Одним із напрямів НІД є аналітико-синтетична опрацювання документів – «процеси перетворення інформації, що міститься в первинному документі з метою створення вторинних документів» [23, с. 15]. З огляду на види аналітико-синтетичної обробки її результати відображаються в бібліографічних, реферативних, оглядових, аналітичних документах, які певною мірою представлені у видавничих репертуарах освітянських бібліотек.

Найбільш широкий типо-видовий спектр становлять бібліографічні посібники, у тому числі науково-допоміжні, біобібліографічні, рекомендаційні покажчики, календарі, хронологічні довідники. Широко представлено бібліографічні списки різних типів (здебільшого рекомендаційних), що містять бібліографію знаменних дат, питань з педагогіки та суміжних наук, доробку видатних науковців, педагогів, письменників як України, так і світу.

Досить популярним є видання каталогів виставок. Такі видання фіксують доробок бібліотек у сфері виставкової діяльності та являють собою бібліографічні описи документного наповнення персональних і тематичних виставок.

Результати оглядової переробки інформації у видавничій діяльності освітянських бібліотек – це широкий спектр тематичних, інформаційних, бібліографічних оглядів з актуальних питань бібліотекознавства, бібліографознавства, педагогіки, психології, з проблем суспільного, культурного й наукового життя.

Книгозбірні мережі освітянських бібліотек України є активними учасниками корпоративної взаємодії щодо наповнення загальнодержавної реферативної бази даних «Україніка наукова». Станом на 2015 рік реферати статей для галузевого сегмента з питань психології, педагогіки та освіти

готують 9 бібліотек мережі. Крім того, значного поширення набули реферативні огляди з психолого-педагогічних проблем.

У структурі НІД бібліотек освітянської мережі України вагоме місце посідає аналітична діяльність, результати якої відображаються на сторінках численних оглядів з питань історичного і сучасного розвитку вітчизняної та зарубіжної педагогічної науки.

У процесі дослідження зверталася увага й на способи друкування видань у галузевих бібліотеках. Досить часто установи використовують принтерний друк. Щодо використання типографського друку, то бібліотеки освітянської мережі останнім часом вдаються до нього не часто. Така ситуація зумовлена відсутністю власної поліграфічної бази та браком фінансування. Проте така ситуація властива установам галузі: «Сьогодні особливо актуальним як для бібліотек, так і для користувачів є економічний бар'єр. Для книгозбірень він передусім пов'язаний із високою вартістю видавничо-поліграфічних процесів, що унеможлиблює або зводить до мінімуму власну видавничу діяльність» [53, с. 21]. Відтак бібліотеки змушені шукати найменш витратні способи оприлюднення результатів НІД.

Одним із шляхів подолання перешкод на шляху активізації ВД в педагогічних бібліотеках України є використання інформаційно-комп'ютерних технологій, що дає можливість продукувати одним з видів електронних документів – електронні видання (ЕВ).

На думку фахівців, теоретичні питання функціонування ЕВ в Україні дещо відстають від практичних аспектів явища [27, с. 184].

Основні організаційно-правові засади ЕВ в Україні регламентує Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» [39]. Нормативні підвалини ЕВ (визначення, види, основні елементи вихідних відомостей, склад та правила їх розміщування) закладено в ДСТУ 7157:2010. «Інформація та документація. Видання електронні. Основні види та вихідні відомості» [7]. У ньому ЕВ означено як «електронний документ, який пройшов редакційно-видавниче опрацювання, має вихідні відомості та призначений для розповсюдження в незмінному вигляді»

[ДСТУ 7157:2010, с. 2]. Проте таке визначення є дискусивним, оскільки не вибирає понять інтерактивності та медіатехнологій [27, с. 185]. Крім того досить часто під поняттям ЕВ мається на увазі електронні копії традиційних документів.

Незважаючи на прогалини в нормативно-законодавчому забезпеченні та терміносистемі, у суперечностях щодо сприйняття електронного тексту та медіазасобів, ЕВ дають можливість бібліотекам у досить короткі терміни оприлюднити результати власної діяльності та донести до користувача необхідну інформацію. Підтвердження цієї тези знаходимо і в дослідженні Т. Г. Купріянової, яка зазначає, що «переваги електронних засобів комунікації, електронних видань полягають не лише в економії часу і засобів, зручності користування, але й у тому, що реалізується принцип доступності в будь-який час і будь-якому місці» [22, с. 36–37].

Досвід ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського щодо створення електронних видань досить значний. Доробок бібліотеки представлено на сторіках офіційного сайту бібліотеки в розділах: «Ресурси», «Діяльність», «Бібліотечному фахівцю» [8].

Одним з останніх видань, над створенням якого працювали фахівці бібліотеки, став інформаційно-аналітичний бюлетень «Аналітичний вісник у сфері освіти й науки» [1]. Про етапи роботи щодо створення наукового електронного видання, його концептуальні засади та модель йдеться в дослідженнях С. М. Зозулі [15, 16].

ЕВ відрізняються від друкованих видань певними ознаками, передусім пов'язаними з використанням комп'ютерної техніки й програмного забезпечення, необхідного для підготовки і читання таких документів [12,]. Проте основні елементи традиційних видань входять до складу і структури ЕВ. Це стосується й ідентифікаційних ознак видань, що для друкованих текстових видань представлені ISBN та ISSN. Для ЕВ ідентифікаційні ознаки визначаються Міжнародним стандартним кодом тексту ISTC (International Standard Text Code) – глобальною системою ідентифікації текстових робіт в електронному вигляді. Ця система розвивається вже понад два десятиріччя. Її

метою є диференціація публікацій з однаковими назвами залежно від типу й унікальності праці [57, с. 71]

ISTC «забезпечує однозначну ідентифікацію літературних творів (або їхніх частин) в інформаційних системах, дає змогу встановити правовласника та зону легітимної дії авторських прав і на міжнародному рівні спрощує обмін інформацією щодо творів між всіма учасниками книжкового ринку» [13, с. 50]

Проте, створення електронного видання в бібліотеці є лише одним з етапів організації ВД. Важливим етапом у розповсюдженні наукової інформації є її видання. В Україні означилася досить складна проблема, «коли українські наукові журнали стають важкодоступними для наших же вчених, і так ускладнюється процес обміну науковими результатами всередині країни. Вочевидь, що у розв'язанні даної проблеми можуть допомогти лише електронні фахові видання» [52, с. 105].

Однією з новітніх технологій, яка, на думку фахівців, має досить потужний потенціал, є «електронні відкриті журнальні системи – ЕВЖС (Open Journal System – OJS), що почала активно розвиватися останнім часом у світовій науці, проте ще не набула поширення в нашій країні» [52, с. 105]. OJS – програмне забезпечення з відкритим вихідним кодом для ведення рецензованих журналів, створених за „Проектом загальнодоступних знань”, та випущене за однією з найпопулярніших ліцензій на вільне програмне забезпечення GNU (General Public License) [3]. Таке програмне забезпечення дає можливість організувати повний цикл видавничого процесу – від завантаження рукопису на сайт, рецензування, літературного редагування до його публікації, збереження, поширення та індексації [24]. За інформацією, поширеною на сторінках вільної енциклопедії «Вікіпедія», станом на кінець березня 2016 р. в Україні діяли 7 відкритих журналів на базі OJS [3].

OJS є єдиним програмним забезпеченням, на базі якого можна здійснити публікацію електронних наукових журналів і який має детально розроблену документацію – окремо для адміністраторів і користувачів. Ця платформа має мінімальні системні вимоги, спрощений процес установки,

що дає змогу здійснювати вільне програмне забезпечення, управління та налаштування через веб-інтерфейс, підтримувати кілька дискретних журналів за умов однієї інсталяції, відображати всі етапи видавничого процесу та бути зручним для користувачів, які не є фахівцями у сфері ІКТ [24].

На основі досвіду створення та поширення наукових електронних видань фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського визначено переваги OJS для здійснення НІД, зокрема в розгортанні повномасштабної загальнодержавної системи наукометричного моніторингу інформаційних портів та інтеграції фахових наукових періодичних видань України в престижні міжнародні бази даних [16, с. 185].

Підсумовуючи викладене, окреслимо **перспективи розвитку видавничої діяльності** в освітянських бібліотеках України:

- здійснення своєчасного моніторингу законодавчих і нормативних документів у сфері ВД;
- поповнення фонду законодавчими та нормативними документами на різних носіях інформації з питань ВД;
- формування поліграфічної бази;
- підвищення рівня обізнаності бібліотечних фахівців із сучасними етапами та процесами ВД;
- підвищення ІКТ-грамотності кадрового персоналу;
- створення електронних видань галузевої тематики;
- використання всіх можливостей вільнодоступного програмного забезпечення;
- проведення моніторинг вільного програмного контенту для розширення можливостей ВД в установах мережі освітянських бібліотек України.

Список використаної літератури:

1. Аналітичний вісник у сфері освіти й науки [Електронний ресурс] : інформ.-аналіт. бюл. / ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського // Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського : [офіц. сайт] / НАПН

України. – Текст. дані. – Київ, 2015. – Режим доступу: <http://dnpb.gov.ua/ua/науково-дослідна-діяльність/періодичні-видання-бібліотеки/> (дата звернення 20.07.2016). – Назва з екрана.

2. Видавнича справа: загальне законодавство України. Друковані засоби масової інформації. Книговидання. Авторське право і суміжні права [Електронний ресурс] // Державна наукова установа «Книжкова палата України імені Івана Федорова»: офіц. сайт. – Текст. дані. – [Київ], 2016. – Режим доступу: http://www.ukrbook.net/pravovi_normat_vydav_sprava.htm#zagal (дата звернення 28.04.2016). – Назва з екрана.

3. Відкриті журнальні системи [Електронний ресурс] // Вікіпедія: вільна енциклопедія. – Текст. дані. – [Б. м.], [б. р.]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Відкриті_журнальні_системи (дата звернення 20.07.2016). – Назва з екрана.

4. Господарський кодекс України [Електронний ресурс]: від 16 січ. 2003 р. № 436-IV: [станом на 02.06.2016] // Верховна Рада України: офіц. веб-портал. – Текст. дані. – Київ, 2016. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page> (дата звернення 15.08.2016). – Назва з екрана.

5. ДСТУ 3814:2013. Інформація та документація. Видання. Міжнародна стандартна нумерація книг (ISO 2108:2005, NEQ): вид. офіц. – [Чинний від 2014–01–01]. – Київ: Мінекономрозвитку України, 2014. – 5 с. – (Національний стандарт України).

6. ДСТУ 4515:2006. Інформація та документація. Видання. Міжнародна стандартна нумерація серіальних видань (ISO 3297:1998, NEQ): вид. офіц. – [Чинний від 2007–10–01]. – Київ: Держспоживстандарт, 2006. – 10 с.

7. ДСТУ 7157:2010. Інформація та документація. Видання електронні. Основні види та вихідні відомості: вид. офіц. – [Чинний від 2010–07–01]. – Київ: Держспоживстандарт України, 2010. – 14 с. – (Національний стандарт України)

8. Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського [Електронний ресурс]: [офіц. сайт] / НАПН України. –

Текст. дані. – Київ, 2006–2015. – Режим доступу: <http://dnrb.gov.ua/ua/> (дата звернення 20.07.2016). – Назва з екрана.

9. Довідник науково-інформаційної й видавничої діяльності та основних заходів освітянських бібліотек МОН України та НАПН України у 2015 році / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад.: І. І. Хемчян, Л. О. Біла, І. М. Щочкіна ; наук. ред. Л. М. Заліток]. – Київ : [б. в.], 2015. – 104 с.

10. Дубас, Т. Видавнича діяльність як важлива складова науково-дослідної роботи НБУВ (2005–2010) / Тетяна Дубас // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського : зб. наук. пр. / Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. – 2011. – Вип. 32. – С. 377–384. – Бібліогр.: 9 назв.

11. Дубас, Т. П. Науково-видавнича діяльність бібліотек як чинник розвитку комунікаційних процесів / Дубас Т. П. // Бібліотека. Наука. Комунікація : матеріали міжнар. наук. конф. (Київ, 6–8 жовт. 2015 р.). У 2-х ч. / Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України та ін. – Київ, 2015. – Ч. 1. – С. 257–259.

12. Дубас, Т. Особливості використання електронних технологій у підготовці наукових бібліотечних видань / Тетяна Дубас // Наук. пр. Нац. б-ки України імені В. І. Вернадського : зб. наук. пр. / Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. – 2011. – Вип. 30. – С. 277–287. – Бібліогр.: 15 назв.

13. Електронні видання – нові підходи, нові вимоги // Вісн. Кн. палати. – 2012. – № 4. – С. 50.

14. Законодавство України про видавничу справу [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – [Б. м.], [б. р.]. – Режим доступу: <http://www.vant.ho.com.ua/ua/Zakonodavstvo.doc> (дата звернення 29.04.2016). – Назва з екрана.

15. Зозуля, С. Періодичні видання як результат інформаційно-аналітичної діяльності освітянських бібліотек України: сучасний стан та

тенденції розвитку / Світлана Зозуля // Вісн. Кн. палати. – 2014. – № 2. – С. 17–21. – Бібліогр.: 13 назв.

16. Зозуля, С. М. Перспективи розвитку науково-видавничої діяльності бібліотеки / С. М. Зозуля // Інформаційна діяльність Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського: перспективи розвитку : монографія / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ, 2015. – Розд. 5 : Перспективи розвитку інформаційної діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського у сучасних соціокомунікативних умовах, [підрозд.] 5.2. – С. 182–188.

17. Інструкція про порядок надання міжнародного стандартного номера книги (ISBN) в Україні [Електронний ресурс] : схвалено Вчен. радою, протокол № 8 від 27.08.2015 / Держ. наук. установа «Книжкова палата України імені Івана Федорова». – Київ, 201. – 21 с. – Текст доступний в Інтернеті: <http://www.ukrbook.net/agentstvo.html>.

18. Клименко О. Інноваційні технології у видавничій діяльності бібліотек України / Оксана Клименко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського : зб. наук. пр. / Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. – Київ, 2006. – Вип. 16. – С. 401–403.

19. Кодекс України про адміністративні правопорушення [Електронний ресурс] : введений в дію постановою Верхов. Ради УРСР від 7 груд. 1984 р. № 8074-10 : [станом на 07.07.2016] // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Текст. дані. – Київ, 2016. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/page> (дата звернення 15.08.2016). – Назва з екрана.

20. Конституція України [Електронний ресурс] : прийнята 28 черв. 1996 р. : [станом на 02.06.2016] // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Текст. дані. – Київ, 2016. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення 11.07.2016). – Назва з екрана.

21. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] : від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III : [станом на 07.09.2016] // Верховна Рада України : офіц.

веб-портал. – Текст. дані. – Київ, 2016. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page> (дата звернення 15.09.2016). – Назва з екрана.

22. Купріянова, Т. Г. Друковані та електронні видання на етапі інформаційної революції / Т. Г. Купріянова // Поліграфія і видавн. справа. – 2012. – № 2. – С. 32–38. – Бібліогр.: 8 назв.

23. Кушнарєнко, Н. М. Наукова обробка документів : підручник / Н. М. Кушнарєнко, В. К. Удалова. – Київ : Вікар, 2003. – 328 с. – (Вища освіта ХХІ століття).

24. Лупарєнко, Л. А. Використання електронних журнальних систем відкритого доступу для випуску науково-освітніх видань: порівняльний аналіз програмного забезпечення [Електронний ресурс] / Лупарєнко Лілія Анатоліївна // Інформ. технології і засоби навчання : електрон. наук. фах. вид. – 2011. – Т. 25, № 5. – Текст дані – Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/735/1/573-1768-1-PB.pdf> (дата звернення 20.08.2016). – Назва з екрана.

25. Наймах Е. Видавнича діяльність: особливості обкладання ПДВ [Електронний ресурс] / Еріх Наймах // Вісн. податк. служби України. – 2009. – № 22. – С. 22–28.

26. Перелік чинних нормативних документів зі стандартизації в галузі видавничої справи [Електронний ресурс] // Державна наукова установа “Книжкова палата України імені Івана Федорова”: [офіц. сайт]. – Текст. дані. – Київ, 2016. – Режим доступу: <http://www.ukrbook.net/vidavc.html> (дата звернення 27.03.2016). – Назва з екрана.

27. Петяк, Ю. Ф. Визначення терміну «електронні видання» / Ю. Ф. Петяк // Поліграфія і видавн. справа. – 2011. – № 2. – С. 184–187. – Бібліогр.: 8 назв.

28. Положення про Державний реєстр видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції [Електронний ресурс]: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 28 верес. 1998 р. № 1540 : [станом на 16.06.2003] // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Текст.

дані. – Київ, 2003. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1540-98-п> (дата звернення 15.08.2016). – Назва з екрана.

29. Положення про державну реєстрацію друкованих засобів масової інформації [Електронний ресурс] : затв. наказом М-ва юстиції України від 21 лют. 2006 р. № 12/5 : [станом на 01.10.2015] // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Текст. дані. – Київ, 2015. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0173-06> (дата звернення 12.05.2016). – Назва з екрана.

30. Положення про мережу освітянських бібліотек : затв. спільним наказом М-ва освіти і науки України та Акад. пед. наук України від 30 трав. 2003 р. № 334/31 // Шкіл. б-ка plus. – 2003. – Серп. (№ 3/4). – С. 1–4.

31. Про авторське право і суміжні права [Електронний ресурс] : Закон України затв. 23 груд. 1993 р. № 3792-ХІІ : [станом на на 25.12.2015]. – // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Текст. дані. – Київ, 2016. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3792-12> (дата звернення 12.05 2016). – Назва з екрана.

32. Про бібліотеки і бібліотечну справу [Електронний ресурс] : Закон України від 27 січ. 1995 р. № 32/95-ВР : [станом на 28.01.2016] // Верхов. Рада України : офіц. веб-портал. – Текст. дані. – Київ, 2016. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/32/95-вр> (дата звернення 12.05.2016). – Назва з екрана.

33. Про видавничу справу : [Електронний ресурс] : Закон України від 5 черв. 1997 р. № 318/97-ВР : [станом на 28.01.2016] // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Текст. дані. – Київ, 2016. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/318/97-вр> (дата звернення 12.05.2016). – Назва з екрана.

34. Про громадські об'єднання : Закон України від 22 берез. 2012 р. № 4572-VI : [станом на 26.11.2015] // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Текст. дані. – Київ, 2016. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4572-17/page> (дата звернення 12.05.2016). – Назва з екрана.

35. Про Державний реєстр видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції : постанова Кабінету Міністрів України від 28 верес. 1998 р. № 1540 : [станом на 16.06.2003] // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Текст. дані. – Київ, 2003. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1540-98-п> (дата звернення 17.08.2016). – Назва з екрана.

36. Про державну реєстрацію друкованих засобів масової інформації, інформаційних агентств та розміри реєстраційних зборів [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 17 листоп. 1997 р. № 1287 [станом на 07.10.2015] // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Текст. дані. – Київ, 2015. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1287-97-п> (дата звернення 20.05.2016). – Назва з екрана.

37. Про державну таємницю [Електронний ресурс] : Закон України від 21 січ. 1994 р. № 3855-ХІІ : [станом на 02.07.2015] // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Текст. дані. – Київ, 2015. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3855-12> (дата звернення 20.04.2016). – Назва з екрана.

38. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні [Електронний ресурс] : Закон України від 16 листоп. 1992 р. № 2782-ХІІ : [станом на 24.12.2015] // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Текст. дані. – Київ, 2016. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2782-12/page> (дата звернення 20.08.2016). – Назва з екрана.

39. Про електронні документи та електронний документообіг [Електронний ресурс] : Закон України від 22 трав. 2003 року № 851-ІV : [станом на 03.09.2015] // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Текст. дані. – Київ, 2015. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/851-15> (дата звернення 20.08.2016). – Назва з екрана.

40. Про затвердження Змін до Положення про державну реєстрацію друкованих засобів масової інформації та Положення про державну реєстрацію інформаційних агентств як суб'єктів інформаційної діяльності : наказ М-ва юстиції України від 1 жовт. 2015 р. № 1860/5 // Верховна Рада

України : офіц. веб-сайт. – Текст. дані. – Київ, 2015. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1177-15> (дата звернення 20.07.2016). – Назва з екрана.

41. Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права та суміжних прав : Постанова Кабінету Міністрів України від 18 січ. 2003 р. № 72 : [станом на 14.09.2011] // Верховна Рада України : офіц. веб-сайт. – Текст. дані. – Київ, 2011. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/72-2003-п> (дата звернення 20.07.2016). – Назва з екрана.

42. Про затвердження Положення про державну реєстрацію друкованих засобів масової інформації в Україні та Положення про державну реєстрацію інформаційних агентств як суб'єктів інформаційної діяльності : наказ М-ва юстиції України від 21 лют. 2006 р. № 12/5 : [станом на 01.10.2015] // Верховна Рада України : офіц. веб-сайт. – Текст. дані. – Київ, 2015. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0173-06> (дата звернення 20.07.2016). – Назва з екрана.

43. Про захист суспільної моралі [Електронний ресурс] : Закон України від 20 листоп. 2003 р. № 1296-IV : [станом на 10.11.2015] // Верховна Рада України : офіц. веб-сайт. – Текст. дані. – Київ, 2015. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1296-15> (дата звернення 20.07.2016). – Назва з екрана.

44. Про інформацію [Електронний ресурс] : Закон України затв. 2 жовт. 1992 р. № 2657-XII : [станом на 25.12.2015] // Верховна Рада України : офіц. веб-сайт. – Текст. дані. – Київ, 2016. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення 20.08.2016). – Назва з екрана.

45. Про обов'язковий примірник документів [Електронний ресурс] : Закон України від 9 квіт. 1999 р. № 595-XIV : [станом на 13.01.2016] // Верховна Рада України : офіц. веб-сайт. – Текст. дані. – Київ, 2016. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/595-14> (дата звернення 20.07.2016). – Назва з екрана.

46. Про підприємництво : Закон України від 7 лют. 1991 р. № 698-ХІІ : [станом на 12.02.2015] // Верховна Рада України : офіц. веб-сайт. – Текст. дані. – Київ, 2015. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/698-12> (дата звернення 20.07.2016). – Назва з екрана.

47. Про порядок доставляння обов'язкових примірників документів : постанова Кабінету Міністрів України від 10 трав. 2002 р. № 608 : [редакція від 07.10.2015] // Верховна Рада України : офіц. веб-сайт. – Текст. дані. – Київ, 2015. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/608-2002-п> (дата звернення 20.07.2016). – Назва з екрана.

48. Про рекламу [Електронний ресурс] : Закон України від 3 лип. 1996 р. № 270/96-ВР : [станом на 23.12.2015] // Верховна Рада України : офіц. веб-сайт. – Текст. дані. – Київ, 2015. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/270/96-вр/page> (дата звернення 20.07.2016). – Назва з екрана.

49. Про свободу совісті та релігійні організації [Електронний ресурс] : Закон України від 23 квіт. 1991 р. № 987-ХІІ : [станом на 08.09.2016] // Верховна Рада України : офіц. веб-сайт. – Текст. дані. – Київ, 2016. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/987-12> (дата звернення 20.07.2016). – Назва з екрана.

50. Про стандартизацію [Електронний ресурс] : закон України від 5 черв. 2014 р. № 1315-VII : [станом на 15.01.2015] // Верховна Рада України : офіц. веб-сайт. – Текст. дані. – Київ, 2016. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1315-18/page> (дата звернення 12.08.2016). – Назва з екрана.

51. Соловяненко Д. Академічні бібліотеки у новому соціотехнічному вимірі: Частина перша. Академічна бібліотека як видавець / Денис Соловяненко // Бібл. вісн. – 2010. – № 4. – С. 3–14. – Бібліогр.: 26 назв.

52. Степура, І. С. Досвід використання платформи Open Journal Systems як засобу ознайомлення студентів магістратури із принципами роботи з електронними науковими виданнями / І. С. Степура // Інформаційні

технології і засоби навчання. – 2013. – Т. 36, вип. 4. – С. 105–109. – Бібліогр.: 4 назви.

53. Стрілець, Н. Представлення електронних версій видань у відкритому доступі: (із досвіду ХДНБ ім. В. Г. Короленка) / Наталія Стрілець // Вісн. Кн. палати. – 2016. – № 3. – С. 20–23.

54. Тимошик, М. С. Українські видавничі стандарти: до питання про концепцію розробки і впровадження у практику вітчизняного книговидання [Електронний ресурс] / М. С. Тимошик // Наук. зап. Ін-ту журналістики : зб. наук. пр. / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – Київ, 2001. – Т. 3. – С. 41–49.

55. Фіголь, Н. М. Особливості редакційної підготовки електронних видань / Н. М. Фіголь // Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації. – 2013. – № 3/4. – С. 165–169. – Бібліогр.: 7 назв.

56. ISSN : International standart serial numbe [Електронний ресурс] : international centre : [офіц. сайт центру з надання міжнар. стандарт. серіальних номерів]. – Текст. і граф. дані. – [Париж], [б. р.]. – Режим доступу: <http://www.issn.org/> (дата звернення: 17.02.2016). – Назва з екрана.

57. ISTC – новый подход к идентификации, учету и контролю за электронным контентом // Университетская книга. – 2011. – Янв.-февр. – С. 71–73.

3.2. Реферативна діяльність провідних освітянських бібліотек: сучасні тенденції

Рабаданова Л. В.

Зростання обсягів інформації, зокрема наукової, що постійно перебуває в комунікативному обігу, є характерною рисою сучасного суспільства. Завдяки цьому процесу створюються нові можливості для всіх зацікавлених споживачів контенту. Разом з тим постає проблема ефективного пошуку й раціонального використання інформації. Реферування наукових джерел покликано значно підвищити ефективність і швидкість пошуку матеріалів у

процесі наукового дослідження та сприяти орієнтації користувачів у інформаційному потоці бібліотечних ресурсів.

Реферативна діяльність провідних наукових бібліотек освітянської галузі призначена забезпечувати актуальною інформацією науковців і педагогів-практиків. Інформаційне забезпечення засобами реферативної діяльності полягає в переробці, пошуку та використанні інформації. У цьому контексті важливим є досвід реферативної діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, що є всеукраїнським галузевим науково-дослідним, науково-методичним та науково-інформаційним центром мережі провідних освітянських бібліотек МОН України та НАПН України.

У процесі дослідження науково-інформаційного забезпечення освітянської галузі в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського в освітянських бібліотеках України започатковано реферативний напрям інформаційної діяльності та розроблено «науково-методичні та організаційні засади побудови системи інформаційних документів для забезпечення фахових потреб освітян та бібліотечних працівників» [10, с. 19].

Реферативна діяльність постає інтелектуально-творчим процесом, що передбачає не лише створення інформаційного повідомлення, яке відображає первинний документ, а й порівняння, узагальнення та оперативне донесення повної інформації до користувачів. Основою для «аналітико-синтетичної переробки та при застосуванні сучасних методів формалізованого згортання інформації» [3, с. 135] є екстрагування, тобто вилучення з первинного документа найцінніших у змістовому аспекті фрагментів тексту.

Сьогодні існує формалізована методика реферування, що визначає алгоритм дій під час аналізу наукового тексту та виявлення його основного змісту. Реферування тексту передбачає виконання таких послідовних дій: аналіз структури первинного документа, виявлення в тексті змістових особливостей, обрання тих аспектів змісту, що їх має містити реферат. Така трансформація інформації сприяє «зниженню суб'єктивності дій людини, що вилучає найважливіші відомості первинного документа» [7, с. 4] та передбачає згортання тексту (компресію), тобто подання вихідного тексту в

більш компактній формі, зі спрощенням синтаксичної структури тексту й вилученням слів, що містять другорядну інформацію. Від якості вторинного тексту, що створюється в процесі компресії первинного тексту, залежать частота і адекватність звернень до наукового джерела в дослідницьких і практичних цілях. З огляду на це постає потреба у віднаходженні нових методологічних підходів до оптимізації процесу реферування та формування галузевої реферативної бази.

Удосконалення методології перетворення інформації пов'язано з акцентуацією на глибині сприйняття та осмислення в процесі ознайомлення з первинним текстом. Під час створення реферативної інформації використовують методи згортання інформації, що можуть привносити до тексту вторинного документа елемент суб'єктивізму. Реферативна інформація є не лише віддзеркаленням документів-першоджерел, а й містить «основні проблеми і тенденції у їх розв'язанні» [14, с. 13].

Збереження сутності первинного документа із використанням методів перефразування та інтерпретації не лише розкриває предмет дослідження, а й передбачає проблемний аналіз, що об'єктивно відображає різні точки зору та гіпотези. Разом з тим аналітичний розбір не містить критичних суджень і узагальнений таким чином, щоб користувачі, на яких розрахована інформація, «самі могли зробити необхідні для своєї роботи висновки» [14, с. 14].

Не менш важливою інновацією в створенні реферативної діяльності є акцент на потенціальній можливості реферативної інформації розширити наукові пізнання дослідника стосовно гіпотез і термінів, що стосуються обраної тематики. «Вивчення будь-якого наукового тексту потребує вміння визначати інформаційну цінність його окремих елементів, зокрема, термінів як основних структуроутворюючих і змістових компонентів» [5, с. 31]. Категорії, що мають високу інформаційну ємність, дають можливість максимально повно відобразити сутність першоджерела, що і є завданням реферативної інформації. Причому враховуємо як семантичну адекватність, так і семантичну еквівалентність реферативної інформації стосовно

первинного документа. Під семантичною адекватністю розуміється відповідність за змістом, а під еквівалентністю – відображення усієї інформації, що міститься в першоджерелі. Останній критерій є гіпотетичним, оскільки реферативна інформація є згорнутим варіантом повного тексту.

Методика підготовки реферату передбачає такі завдання: аналіз структури первинного документа, виявлення в тексті документа важливих аспектів змісту, обрання аспектів, які мають бути відображені у рефераті, та його складення [7]. Оптимізація методики створення вторинного документа передбачає підвищення рівня сприйняття й засвоєння змісту першоджерела в процесі читання та вдосконалення прийомів створення вторинного тексту.

Створення якісного реферату потребує вміння здійснювати оптимальне згортання тексту, при цьому зберігаються всі смислоутворюючі компоненти при істотному скороченні обсягу. Процес компресії передбачає такі послідовні дії: сприйняття тексту в процесі читання, його осмислення, створення вторинного тексту, який містить найістотніші фрагменти наукового джерела в концентрованому вигляді.

Сприйняття наукового тексту та створення на цій основі вторинного тексту є поняттями текстового концепту, який має глибокий зміст, результат сприйняття інформації (з певною мірою відповідності авторському розумінню тексту), його максимально згорнуту змістову структуру, що втілюється у новий текст. Згорнуте повідомлення є вторинною репрезентацією концепту, близькою до оригіналу. У цьому контексті реферат є вторинним текстом, що утворюється в результаті формально-семантичного опущення із застосуванням згортання (компресії) [8, с. 150]. Реферат призначений для виокремлення та представлення в скороченому вигляді основного змісту наукового джерела з акцентуванням на новій інформації, що міститься в ньому.

При створенні реферату необхідно з'ясувати, що є найсуттєвішою інформацією в першоджерелі та в чому полягає його наукова новизна, визначити характер, методику й результати дослідження. Реферат повинен відповідати вимогам об'єктивності, інформативної повноти, логічності,

стилістичної єдності з першоджерелом, а також чинним мовним нормам та достатності за обсягом [9, с. 186]. Реферування наукових джерел потребує формування певних навичок і вмінь з читання, змістового аналізу та компресії тексту, мовно-стилістичного оформлення матеріалу.

Читання наукового тексту є складовою пізнавальної діяльності людини, що нерозривно пов'язане зі сприйманням і розумінням наукової інформації та є першим з основних етапів процесу реферування. Виокремлюють різні види читання залежно від глибини ознайомлення з інформацією, зокрема: переглядове, ознайомлювальне, поглиблене та аналітико-критичне. Під час переглядового читання відбувається перше, попереднє ознайомлення з науковим джерелом та виділення ключових слів – термінів і словосполучень, які відображають основні наукові поняття тексту, що реферується. Ознайомлювальне читання передбачає формування загального уявлення про зміст першоджерела та виявлення його основної ідеї. У процесі поглибленого читання здійснюються аналіз і оцінка наукового тексту, виділення його найбільш важливих частин та робота з ними,. Аналітико-критичне читання передбачає певний «діалог» з автором наукової роботи, у процесі якого читач може формулювати запитання, коментувати окремі фрагменти тексту, компонувати матеріал для розгляду під певним кутом зору та висловлювати свою думку щодо запропонованих автором положень.

Під час ознайомлювального читання доцільно скласти план, що допомагає відобразити послідовність викладення інформації у першоджерелі та виявити повтори, а в процесі подальшої роботи з джерелом допоможе швидко відтворити його в пам'яті. План містить певну схему для роботи з текстом, що особливо зручно в роботі зі статтями, оскільки вони переважно не поділені на окремі структурні одиниці.

На етапі поглибленого читання першоджерела, у процесі з'ясування його особливостей і можливостей практичного застосування необхідно дібрати факти, нові ідеї й методики та їх переваги, дані експериментів, гіпотези, що увійдуть до майбутнього реферату. Потрібно також

визначитися, чи будуть включені до реферату таблиці, ілюстрації та бібліографічні посилання, і якщо так, то які саме.

Сприймання наукового тексту пов'язано з відображенням змісту та смислових елементів тексту у свідомості читача. Оскільки це психічний процес, який відбувається за участю органів чуття, важливу роль у сприйманні відіграють візуальні характеристики джерела та його лексико-граматична структура. Якщо текст побудований у формі, складній для сприйняття, можна застосувати прийоми, які допомагають спростити роботу з ним: додатково поділити на абзаци або інші структурні частини, виділити найважливіші фрагменти або слова.

В окремих випадках може виникнути потреба поділу одного надто довгого речення на кілька простих, що дасть змогу виділити смислові складові для кращого засвоєння змісту. Якщо виникають сумніви щодо точного розуміння деяких термінів, слід перевірити їх значення в словнику, адже помилкове уявлення читача про застосоване поняття може призвести до неправильного трактування думки автора в цілому. У процесі сприймання реципієнт завжди порівнює зміст першоджерела з власними знаннями, щоб на їх основі осягнути суть пропонованого тексту та вилучити нову для себе інформацію.

Усвідомлення наукової інформації є складним інтелектуальним процесом, від якого значною мірою залежить успішність згортання наукового тексту. Це процес осмислення структури й змісту першоджерела, що залежить як від складності самого тексту, так і від особистості читача – його розумових здібностей, досвіду, обсягу знань, уважності, пам'яті [11]. Одним з ключових умінь у процесі осмислення наукового тексту, насиченого абстрактними поняттями, є оволодіння навичками аналізу й синтезу, вміння вибудовувати логічні ланцюги та робити узагальнення.

З метою кращого розуміння тексту можна використовувати такі прийоми, як виділення смислових опорних пунктів, антиципацію (осмислення тексту з передбаченням дій і результатів) та рецитацію (повернення до вже прочитаного тексту під впливом нових думок, що

виникли під час читання). Виділення смислових опорних пунктів є процесом фільтрації та згортання тексту без втрати основи [6].

Перед написанням реферату необхідно здійснити перше читання, під час якого осмислюється джерело, та повторне читання. Ефективному осмисленню тексту сприяє використання такого прийому швидкого читання, як читання за диференціальним алгоритмом, що допомагає визначити в ньому головну, важливу інформацію [13]. Диференціальний алгоритм застосовується до відносно невеликих за обсягом фрагментів тексту. Суть прийому полягає в поділі (диференціації) тексту на елементи. Алгоритм складається з трьох послідовних кроків: виділення ключових слів – виявлення смислових рядів – виявлення ланцюга значень.

При застосуванні алгоритму на практиці спочатку слід сконцентрувати увагу на тій частині тексту, яка є закінченою за змістом. Після цього слід виділити ключові слова – лексичні одиниці, що описують якийсь предмет або явище, його характерні ознаки. Ключовими словами не можуть бути службові частини мови або займенники.

Ключові слова допомагають перейти до другого блоку – визначення смислових рядів – поєднань кількох слів, що утворюються пов'язаними між собою ключовими словами та деякими другорядними. Операція полягає в перетворенні лексичного матеріалу тексту на смислове ядро, що потребує менше часу на розуміння. Фактографічний смисловий ряд дає чіткі кількісні, вагові, розмірні та інші фізичні й техніко-економічні характеристики об'єкта.

Таким чином, свідомість особистості поєднує ключові слова в згорнуті смислові ряди, що відображають основний задум автора. На основі цих смислових рядів мозок створює повідомлення для самого себе, що є переходом до останнього блоку алгоритму – виявлення домінанти тексту, його ядра. Домінантне значення змісту тексту висловлюється читачем власними словами і транслюється різними людьми по-різному відповідно до їхніх фонових знань, уявлень про контекст, в якому створено наукову роботу, здатності до здійснення логічних операцій.

Передача змісту первинного тексту шляхом створення вторинного передбачає розвиненість навичок писемного мовлення – виду мовленнєвої діяльності, спрямованої на передавання інформації у письмовій формі на основі раціональної та ефективної організації процесів мислення та мовлення. У цих процесах беруть участь певні психологічні механізми, зокрема, механізм осмислення інформації (встановлення смислових зв'язків між поняттями, логічних зв'язків між вже відомою і новою інформацією), механізм випереджувального синтезу (від акцентування уваги на слові, що записується в поточний момент, до уявлення подальшого розкриття змісту тексту в цілому), механізм пам'яті (перш за все оперативної як засобу організації та збереження інформації). Сформованість цих психологічних механізмів визначає якість писемного мовлення [9, с. 31].

Кожний з етапів згортання тексту потребує певних навичок, для розвитку яких можна застосовувати спеціальні вправи. На першому (репрезентативному) етапі ознайомлення з текстом застосовують вправи на розвиток навичок визначення функціонального типу тексту за його заголовком, здогадки, антиципації та виокремлення основної інформації тексту за його складовими. На другому етапі корисними будуть вправи на конкретизацію та категоризацію інформації, що передбачає, наприклад, визначення терміна за описанням, визначення відповідності певних тверджень змісту тексту і навпаки, знаходження хибних речень, а також вправи на трансформацію складних речень у прості. На останньому етапі потрібні навички самостійного написання реферату, що виробляються у процесі створення та подальшого фахового розгляду й аналізу вторинного тексту [4, с. 87].

В узагальненому вигляді алгоритм роботи з текстом під час реферування передбачає певну послідовність дій. Перш за все необхідно осмислити заголовок наукового джерела, виділити в ньому головні складники. Після цього текст поділяється на смислові частини та виокремлюються ключові слова, потім маркуються ті частини, що несуть основне смислове навантаження. Порівняння найсуттєвіших положень

дослідження з існуючими знаннями дає можливість визначити його наукову новизну та можливості подальшого застосування нової інформації. У процесі реферування відбувається згортання тексту до основних положень зі збереженням найважливіших характеристик.

Вторинний текст, сформований у результаті згортання, повинен мати цілісний характер, а не трансформуватися в реченнях, що сприймаються як сума розрізнених частин. Усі технології згортання тексту передбачають використання методу структурно-змістової текстової компресії, який дає змогу створити зв'язний вторинний текст, за змістовим навантаженням цілком адекватний первинному. При цьому застосовуються граматичні й логічні прийоми, що допомагають досягти скорочення мовної форми висловлювання з одночасним збереженням змісту.

У цілому змістове згортання тексту зводиться до операцій узагальнення та перефразування. Узагальнення полягає у відсіканні конкретних і другорядних характеристик, заміні понять, типізації, метою яких є перехід від окремих понять до загальних. У процесі застосування способу ущільнення тексту спочатку необхідно вичленити окремі факти, однорідні явища, а потім дібрати мовні засоби їх узагальнення.

У процесі перефразування початкове висловлювання замінюється на рівнозначне за змістом, але скорочене за мовною формою. Досить часто використовуються такі прийоми перефразування, як синонімічна заміна та логіко-змістовна заміна. Синонімічна заміна, може бути лексичною й граматичною. При лексичній синонімії перефразування речення здійснюється за допомогою похідних слів, лексичних синонімів, антонімів. Граматична синонімія передбачає граматичну перебудову речення. Якщо вторинний текст майже повністю відрізняється від мовної форми оригіналу, можна говорити про логіко-змістовну заміну.

Деякі автори основними мовними прийомами згортання тексту вважають заміщення, вилучення та суміщення [3]. Заміщення передбачає зміну однорідних членів речення на їх узагальнене найменування, надто довгих і складних фрагментів – на простіші, слова й частини речення – на

займенники, складнопідрядні речення – на прості, а пряму мову – на непряму. Вилучення та суміщення виконують, як правило, одночасно: пропускають речення, що містять відомості аргументуючого або пояснювального характеру, та ущільнюють конструкцію тексту поєднуючи речення, що збігаються. Ці операції сприяють поліпшенню якості вторинного тексту. Так, заміщення використовують з метою досягнення змістової цілісності тексту, вилучення й суміщення – для досягнення його лаконічності.

Реферування в будь-якому разі передбачає відмову від частини первинного тексту, при цьому слід розрізняти смислотворчі й стилетворчі його елементи. Відмова від перших руйнує зміст повідомлення автора, в той час, як відмова від стилетворчих компонентів позначається не на змісті, а на засобах висловлювання. Отже, при створенні вторинного тексту перевагу необхідно віддавати смислотворчим елементам, надаючи стилетворчим як несуттєвим другорядного значення щодо передачі основного повідомлення автора. Процес вилучення подробиць і деталей починається з відокремлення головного з точки зору основної думки тексту від деталей із подальшим вилученням останніх, об'єднанням суттєвого та створенням нового тексту. Важливо позбутися неістотних елементів, що дублюють за змістом інші частини тексту та використовуються лише для додаткової ілюстрації думки автора. Потрібно також вилучити з оригіналу загальновідомі факти, відомості, що не стосуються безпосередньо теми наукової статті, та спеціалізовані дані, що не мають вирішального значення для розкриття змісту дослідження.

Разом з тим слід зберегти в рефераті загальну послідовність викладення авторської думки, зв'язність тексту та його цілісність. Для цього слід доповнити речення, що увійшли до реферату, найважливішими елементами змісту тих речень, які залишилися поза його обсягом. Адже зв'язність тексту є обов'язковою ознакою як первинного, так і вторинного тексту та важливою умовою адекватного сприйняття його реципієнтом.

Аналіз існуючих засобів і прийомів, застосовуваних у процесі реферування, свідчить, що ефективне читання є запорукою адекватного відображення змісту наукової інформації й потребує розвиненості певних навичок. Так, доцільним є складання плану, використання диференціального алгоритму читання, прийомів виділення смислових опорних пунктів, антиципації (подальшого осмислення тексту з передбаченням дій і результатів) та рецитації (повернення до вже прочитаного під впливом нових думок, що виникли під час читання). Для створення якісного вторинного тексту важливо розвивати навички писемного мовлення, застосовувати метод структурно-змістового згортання тексту та вдосконалювати прийоми виключення, узагальнення та перефразування. Відмова від частини первинного тексту має стосуватися тих елементів, що формують стиль, а не зміст тексту. Запорукою успішності процесу реферування є постійне відпрацювання найбільш дієвих прийомів згортання тексту, здатність до концентрації уваги з метою вилучення найбільш суттєвих елементів його змісту та вміння лаконічно висловлювати думки у письмовій формі.

Розглянемо також питання формування галузевого реферативного ресурсу як прикладного аспекту реферативної діяльності освітянських бібліотек. Галузева реферативна база даних є гнучкою пошуковою системою, що відображає поточний стан педагогічної науки в країні та розширює наукову комунікацію в спільноті вчених, адже на сучасному етапі розвитку інформаційної та наукової практики освітянських бібліотек реферативна діяльність є процесом обміну ідеями, знаннями та повідомленнями.

Однією з рекомендацій щодо підвищення ефективності формування галузевого реферативного ресурсу є покладення в основу організації робіт з безпосереднього реферування публікацій принципу зацікавленості індивідуальних і колективних авторів (учених, фахівців, наукових установ, навчальних закладів) у розміщенні відомостей про результати своїх досліджень і розробок у галузевому інформаційному ресурсі, а через нього і у світовій системі наукових комунікацій.

Пріоритетними напрямками інноваційної діяльності, що передбачають підвищення ефективності формування електронних інформаційних ресурсів наукових бібліотек є такі: правовий (розробка і затвердження законодавчо-нормативних документів, що регламентують формування електронних інформаційних ресурсів бібліотек, зокрема авторське право або право бібліотеки на використання електронних документів); корпоративний (вироблення стратегії взаємодії наукових бібліотек щодо створення електронних інформаційних ресурсів); маркетинговий (систематичне вивчення ринку електронних документів України та розширення профілю комплектування електронних ресурсів бібліотеки); організаційно-виробничий (удосконалення моделі формування електронних інформаційних ресурсів); методико-технологічний (оптимізація технологічного забезпечення процесу формування електронних інформаційних ресурсів); економічний (удосконалення обліку електронних ресурсів); соціальний (кадрове забезпечення та підвищення фахового рівня працівників структурних підрозділів бібліотек, які займаються формуванням електронних інформаційних ресурсів) [1].

Розглянемо вплив реферативної діяльності на підвищення освітнього рівня та самоосвіти педагогічних, науково-педагогічних і бібліотечних кадрів. Реферування відіграє важливу роль у питанні орієнтації в інформаційному потоці та пошуку потрібної інформації. Забезпечення більш ефективного та оперативного пошуку матеріалів у процесі наукової роботи дає можливість подолати інформаційне перенасичення та медіаманіпуляції.

Сьогодні дефіцитом є не отримання інформації, а зміст знань і розуміння тієї інформації, яка вже є. Разом з тим ізоляція і самоізоляція особистості від інформаційних впливів є неприйнятними, адже поряд з деструктивною інформацією обмежується необхідна, а повний інформаційний вакуум звужує можливості професійного та особистісного розвитку. Розвиток інформаційної культури та реалізація інтелектуальних здібностей особистості, у тому числі засобами реферативної інформації, є

найбільш пріоритетним механізмом протистояння інформаційній інтоксикації.

Звернення користувача до реферативної інформації дає змогу проявити незалежність та розвинути навички інформаційного пошуку нових знань для розроблення тематики дослідження. Адже реферування полягає в науковому аналізі розвідки та скороченні обсягу інформації при збереженні сутності. Для реферування інформації також необхідні відповідні особистісні якості, здібності та характеристики, що роблять можливою системну працю з інформаційними джерелами. «Реферування наукових джерел — важливий чинник професійної підготовки в системі самоосвіти» [9].

Вивчення основ реферування допомагає досліднику в обробці інформації, оскільки, поряд з фіксуванням фактажу існує потреба у власній інтерпретації чужих розвідок, що сприяє кращому засвоєнню інформації, яка в них представлена. Створення нової інформації на основі доступної є особливістю реферування, що має особливе значення для розвитку інформаційної культури особистості дослідника. Безперервне оновлення інформації є синонімом інформаційної компетентності як здатності віднаходити, оцінювати та ефективно послуговуватися інформацією для розв'язання певних питань.

Реферативна інформація має вплив на розвиток професій, які передбачають постійне оновлення інформації, соціальну й наукову комунікацію (науковці, педагоги, бібліотекарі), що пов'язано із професійною необхідністю адекватно визначати актуальність певної інформації, здійснювати її ефективний пошук і аналіз. Постійне професійне самовдосконалення та розширення світогляду потребують поповнення інформації.

Для зазначених професій важливим є поєднання навичок критичного, незалежного, творчого і креативного мислення. «Критичне мислення сприяє розвитку творчого підходу до процесу отримання знань, самореалізації людини в сучасному світі. Для прийняття ефективних і вірних по своїй суті рішень процес творчого мислення повинен бути доповнений критичним

осмисленням, а критичне осмислення – вмінням знаходити в явищі нові цінності, ідеї, думки» [2, с. 14].

Не менш важливим є підтримання фахівцем високого кваліфікаційного рівня, який забезпечується культурою мислення та аргументації, що набувається під час аналітичного розгляду інформації. Використання реферативної інформації дає змогу «забезпечити освіту впродовж життя, яка повинна стати способом і стилем суспільно-індивідуального буття людини в інформаційному суспільстві» [12, с. 31].

Слід зазначити, що наукове забезпечення реферативної діяльності провідних освітянських бібліотек насамперед передбачає вдосконалення методології перетворення інформації в процесі реферування. Методологія аналітико-синтетичного згортання тексту може розвиватися в напрямі постійного відпрацювання найбільш дієвих прийомів реферування, здатності до концентрації уваги з метою вилучення найбільш суттєвих елементів його змісту та вміння лаконічно висловлювати думки у письмовій формі. Важливим аспектом реферативної діяльності є нововведення у процес формування галузевого реферативного ресурсу. На сучасному етапі це передбачає принцип зацікавленості авторів у використанні відомостей про результати їх розвідок у галузевий інформаційний ресурс і відповідно у світову та національну системи наукових комунікацій. Зрештою, такий підхід дасть змогу оптимізувати співпрацю провідних освітянських бібліотек

Застосування реферативної інформації та реферативних баз даних набуває особливого значення у контексті освіти та самоосвіти педагогічних, науково-педагогічних та бібліотечних кадрів, оскільки сприяє уникненню закритості індивіда від навколишніх реалій інших культур і людей та водночас недопущенню інформаційного перевантаження особистості. Ці процеси взаємопов'язані та представляють систему знань і вмінь, що забезпечують самостійний пошук інформації, вміння виділяти необхідну інформацію із загального потоку, вміння порівнювати та критично ставитися до джерела інформації.

Реферативна інформація також дає можливість досліднику здійснити прогнозування, планування й організацію інформації, оскільки реферативні бази даних, що мають відповідні показники авторитетності та якості видань, акумулюють розсіяні статті у вузькі тематичні галузі. Мотивація до пошуку інформації, її критичне осмислення та верифікація під час аналізу дослідника та циркуляції між суб'єктами перебувають у взаємозв'язку з формуванням високого рівня індивідуальної інформаційної культури. Таким чином, реферативна інформація є одним із шляхів подолання маніпулятивного й деструктивного впливів інформації через доступність та якість інформації з якомога більшого кола джерел.

Список використаної літератури:

1. Бодак О. П. Формування електронних інформаційних ресурсів наукових бібліотек: сучасні тенденції, проблеми та перспективи / О. П. Бодак // Місце і роль бібліотек у формуванні національного інформаційного простору : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 21–23 жовт. 2014 р., м. Київ / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України, Рада директ. наук. б-к та інформ. центрів АН – членів МААН – Київ, 2014. – С. 73-75.
2. Биккулова Г. Р. Развитие критического мышления в контексте медиаобразования [Текст] / Г. Р. Биккулова // Инновации в образовании. – 2009. – № 3. – С. 4-17.
3. Коваленко І. Й. Проблеми формування інформаційно-реферативного ресурсу з питань педагогіки та психології Державною науково-педагогічною бібліотекою ім. В. О. Сухомлинського // Наук. пр. Держ. наук.-пед. біб-ки ім. В. О. Сухомлинського. Вип. 1. Науково-інформаційне забезпечення освітянської галузі України / АПН України, Держ. наук.-пед. б-ка ім. В. О. Сухомлинського. – Київ : Четверта хвиля, 2008. – 402 с.
4. Колейчик О. О. Етапність формування навичок трансформації фахового тексту у студентів немовних спеціальностей

/ О. О. Колейчик, О. А. Местхарм // Наук. зап. НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – 2012. – № 1. – С. 86–89.

5. Коханова І. О. Реферування документів як затребувана сфера інформаційної діяльності [Текст] / І. О. Коханова // Вісн. Кн. палати – 2009. – № 2. – С. 31-32.

6. Лопатухіна Т. А. Текстцентрический подход в образовательном пространстве высшей военной школы (на материале иноязычного образования): дис. д-ра пед. наук : 13.00.08 / Лопатухіна Татьяна Александровна – Ставрополь, 2003. – 426 с.

7. Лутовинова В. І. Реферування як процес мікроаналітичного згортання інформації : практич. посіб. / Валентина Іванівна Лутовинова. – Київ : Четверта хвиля, 2007. – 71с.

8. Насталовська І. В. Механізми породження вторинного тексту / І. В. Насталовська // Записки з романо-германської філології. – 2011. – № 26. – С. 149-155.

9. Онуфрієнко Г. С. Науковий стиль української мови : навч. посіб. з алгоритмічними приписами. – 2-ге вид. перероб. та доп. – Київ : Центр учбової літератури, 2009. – 392 с.

10. Рогова П. І. Роль Державної науково-педагогічної бібліотеки ім. В. О. Сухомлинського у формуванні та розвитку системи інформаційних ресурсів для забезпечення вітчизняної педагогічної науки, освіти і практики / П. І. Рогова, В. І. Лутовинова, Т. В. Добко // Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки ім. В. О. Сухомлинського. Вип. 1. Науково-інформаційне забезпечення освітянської галузі України / АПН України, Держ. наук.-пед. б-ка ім. В. О. Сухомлинського. – Київ : Четверта хвиля, 2008. – 402 с.

11. Семенов О. М. Читання і компресія наукового тексту у професійній діяльності педагогічних працівників [Електронний ресурс] / О. М. Семенов // Наук. вісн. Мелітоп. держ. пед. ун-ту ім. Богдана Хмельницького. Серія: Педагогіка. – 2010. – № 4. – Режим доступу до журн. : <http://ojs.mdpu.org.ua/index.php/nv/article/view/356/300>.

12. Сташенко М. О. Інформаційна культура як фактор професійного розвитку педагогів / М. О. Сташенко // Пед. пошук. – Луцьк, 2010. – С. 30-32.

13. Тюрина И. О. Интегральный и дифференциальный алгоритмы чтения [Электронный ресурс] / И. О. Тюрина. – 2014. – Режим доступа: http://www.elitarium.ru/2014/03/26/algoritm_chtenija.html.

14. Яценко О. М. Укладання оглядових документів : практ. посіб. / О. М. Яценко ; НАПН України, Держ. наук-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ : Нілан-ЛТД, 2011. – 84 с.

3.3. Оптимізація інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек в умовах інноваційних змін

Зозуля С. М.

Нині бібліотеки активно адаптуються до нових реалій, обумовлених стрімким розвитком електронного мережевого середовища та функціонуванням глобального інформаційного простору. Центральними й регіональними книгозбірнями здійснюється масштабна робота з вироблення сучасних методик роботи з інформацією в умовах поширення електронних технологій, розробки комплексних стратегій із удосконалення бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів. Тож із розвитком інформаційних технологій та збільшенням обсягів продукованої інформації змінилися й тенденції інформаційних запитів користувачів. У цьому контексті важливим кроком інноваційного розвитку освітянських бібліотек стає активізація інформаційно-аналітичної діяльності (ІАД). Аналітична діяльність як одна з найважливіших характеристик сучасного суспільства відображає результати інтелектуальної діяльності людини, спрямованої на розв'язання завдань у різних сферах життя.

Головна мета ІАД полягає в завчасному виявленні потенційних ризиків, небезпек і викликів, попередженні суб'єкта управління про причини та умови, що можуть зумовити виникнення ранніх ознак цих загроз. Метою інформаційно-аналітичного забезпечення є те, щоб особа, яка приймає

рішення, мала у своєму розпорядженні необхідний і достовірний обсяг аналітичної інформації² (аналітичних довідок, схем, діаграм тощо) та максимально можливих варіантів розв'язання проблеми (пропозицій, рекомендацій) з оцінкою реально прогнозованих як позитивних, так і негативних наслідків [38, с. 18].

Вивчаючи різні аспекти інформаційно-аналітичної діяльності, яку здійснюють бібліотеки, констатуємо актуалізацію цього напрямку роботи, що знайшло відображення в розширенні видового спектра інформаційно-аналітичної продукції бібліотек, загостренні наукових дискусій із питань формування поняттєвого апарату галузі, підвищенні вимог до наповнення бібліотечних сайтів, підготовці аналітичних матеріалів тощо. Сучасна бібліотечна аналітика формується не лише шляхом накопичення галузевих інформаційних ресурсів та організації доступу до них, а й завдяки моніторингу інформації, здійсненню бібліометричних спостережень, розробленню інформаційних моделей тощо. Структурно система інформаційно-аналітичного забезпечення поєднує процеси та операції з пошуку, опрацювання й збереження галузевого ресурсу на основі створення бібліографічної, реферативної та аналітичної інформації.

Типовими завданнями інформаційно-аналітичного забезпечення науки й освіти є: 1) поточний моніторинг ЗМІ, Інтернет-ресурсів, фахової наукової періодики з актуальних проблем науки й освіти; 2) моніторинг конфліктних, кризових і проблемних ситуацій; 3) аналіз сучасного стану освітньої галузі, обґрунтування стратегічних планів і програм за допомогою інформаційних моделей; 4) перспективне планування, збір інформації про події, що передбачаються найближчим часом, створення календарів подій і пам'ятних дат; 5) взаємодія з інформаційно-аналітичними центрами в країні та галузевими органами управління тощо [38].

З огляду на це, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського здійснює інформаційно-аналітичне забезпечення фахових потреб освітян, сприяє

---

² **Аналітична інформація** – це осмислені відомості, отримані з оцінених, витлумачених і співвіднесених фактів, викладених таким чином, що очевидним є їхнє значення для розв'язання конкретного, поточного питання [38, с. 25].

оприлюдненню наукових досліджень у галузі педагогіки, провадить діяльність з широкого оприлюднення досягнень науки та техніки, упровадження інноваційного українського й зарубіжного досвіду в практику роботи педагогічних навчальних закладів та їх структурних підрозділів – бібліотек, а також сприяє вдосконаленню системи освіти, реалізації самоосвіти педагогічних, науково-педагогічних та бібліотечних фахівців, молоді, що навчається [32]. У ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського активно запроваджується дистантне інформаційно-аналітичне обслуговування з метою забезпечення користувачів (переважно педагогів, науковців, здобувачів освіти) галузевою інформацією шляхом надання доступу до синтезованих наукоємних інформаційних продуктів [31]. Інформаційно-аналітична продукція представлена на веб-порталі бібліотеки в розділі «Інформаційно-аналітичні ресурси»³ (додаток 5).

Зазначимо, що в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського розроблено та сформовано систему інформаційного забезпечення фахових потреб освітян, що охоплює аналітичний, реферативний і бібліографічний напрями [32]. Аналітична функція в роботі книгозбірні реалізовується в процесі складання бібліографічного опису, систематизації книжково-документного потоку, каталогізації, індексування рукописів та друкованих видань, класифікації документів на основі певних наукових систем, анотування, реферування документальних джерел тощо.

Специфіка інформаційно-аналітичних досліджень полягає в доцільності пошуку й опрацювання не окремих документів, а вихідної інформації, що відповідає запитам користувачів із застосуванням сучасного аналітичного інструментарію. Це насамперед застосування таких методів поаспектного аналізу текстів, як:

– аналітичний метод – збирання значеннєвих термінів природної мови в певній предметній галузі за допомогою аналізу змісту документів (ДСТУ 2398-94 «Інформаційні мови. Терміни та визначення»);

---

³ http://www.dnpb.gov.ua/scientific_information_work/inform_a_prod/ – інформаційно-аналітична продукція Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського.

– аналітико-синтетична обробка науково-технічної інформації (також використовується термін «наукова обробка інформації») – процес обробки інформації шляхом аналізу й синтезу змісту документів із метою отримання необхідних відомостей, а також шляхом їх класифікації, оцінки, зіставлення й узагальнення (Закон України «Про науково-технічну інформацію», ст.1; ДСТУ 5034:2008 «Науково-інформаційна діяльність. Терміни та визначення»);

– контент-аналіз – якісно-кількісний метод вивчення документів, що характеризується об'єктивністю висновків і строгістю процедури та полягає в подальшій інтерпретації результатів. Предметом контент-аналізу можуть бути як проблеми соціальної дійсності, які висловлюються або навпаки приховуються в документах, так і внутрішні закономірності самого об'єкта дослідження. Популярність контент-аналізу ґрунтується на тому, що цей метод дає можливість виміряти людську поведінку (якщо вважати, що вербальна поведінка є її формою);

– класифікація – спосіб розподілу множини об'єктів на підмножини на основі схожості чи несхожості об'єктів, на групування за певними ознаками (ДСТУ 5034:2008 «Науково-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять»);

– кластерний аналіз – багатовимірна статистична процедура, завдання якої полягає в упорядкуванні об'єктів у порівняно однорідні групи – кластери⁴.

Узагальнено аналітичне оброблення інформації можна відобразити в такій послідовності: постановка завдання, накопичення інформації, її систематизація й оброблення, безпосередній аналіз, що включає оцінювання, інтерпретацію, узагальнення та прогнозування розвитку ситуації, наочне представлення результатів проведеного аналізу (*схема 1*).

---

⁴ Основна мета кластерного аналізу – знаходження груп схожих об'єктів у вибірці. Спектр застосувань кластерного аналізу дуже широкий: його використовують в археології, антропології, медицині, психології, хімії, біології, державному управлінні, філології, маркетингу, соціології та інших наукових галузях. Однак універсальність застосування призвела до появи великої кількості несумісних термінів, методів і підходів, що ускладнюють однозначне використання й несуперечливу інтерпретацію кластерного аналізу.

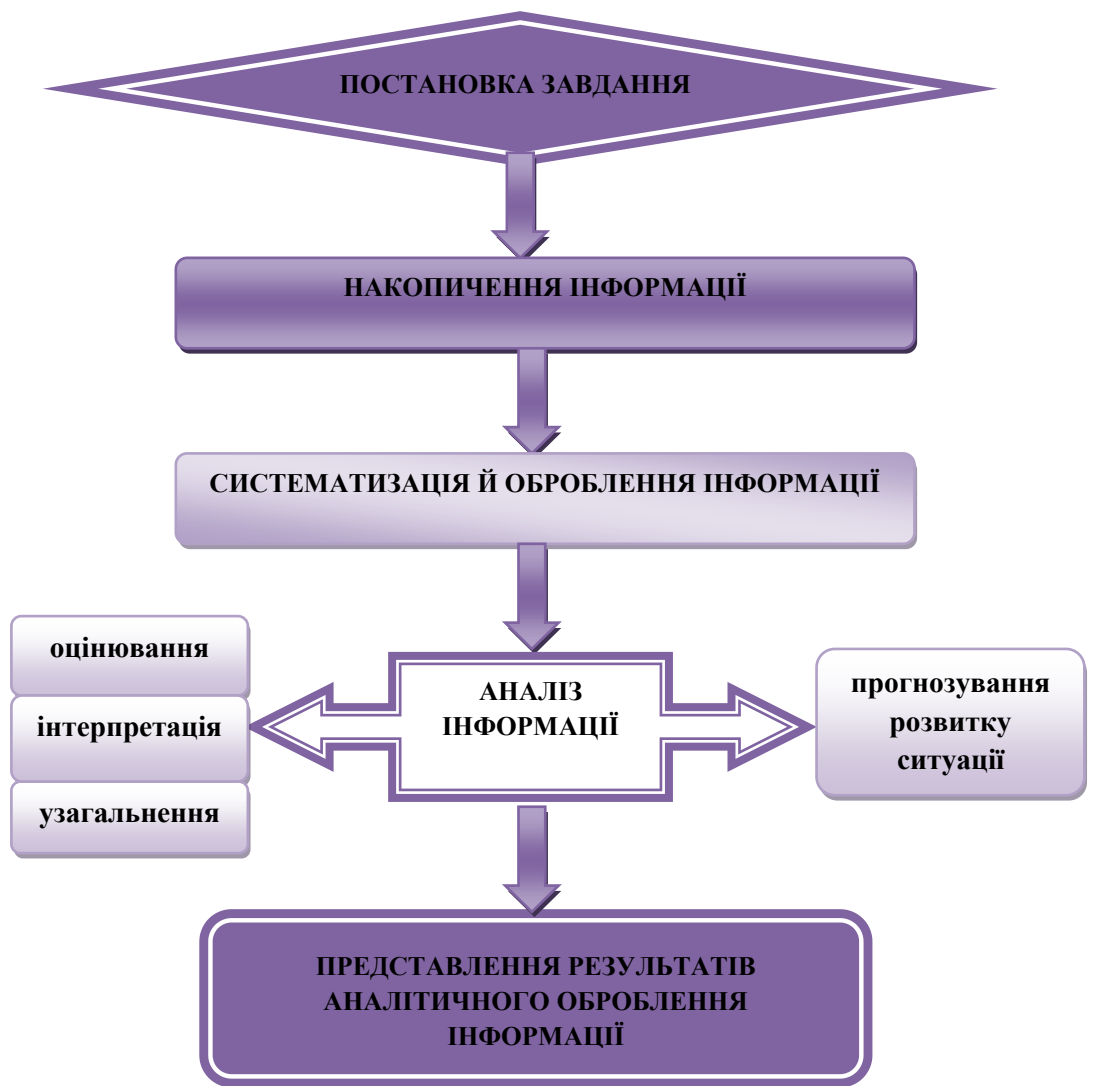

Схема 1. Аналітичне оброблення інформації

У системі інформаційно-аналітичної діяльності поряд із застосуванням традиційного методологічного інструментарію починають упроваджуватися інформаційні технології (штучний інтелект). Таким прикладом є *система моніторингу на базі програмного продукту WEB-OBSERVER*. Це автоматизована система збирання та структурування інформації з відкритих Інтернет-джерел. Основні її функції: оперативне збирання інформації з підключених джерел, розподіл отриманої інформації за рубриками, повідомлення про місце знаходження інформації (на e-mail), експорт вибраних даних, якісно-кількісний аналіз інформації, ведення інформаційного архіву, надання можливостей ефективного пошуку й оброблення інформації в накопиченому архіві публікацій, забезпечення роботи з єдиним інформаційним простором для всіх співробітників,

автоматичне створення стрічок профільних новин на веб-сайті установи [38, с. 112].

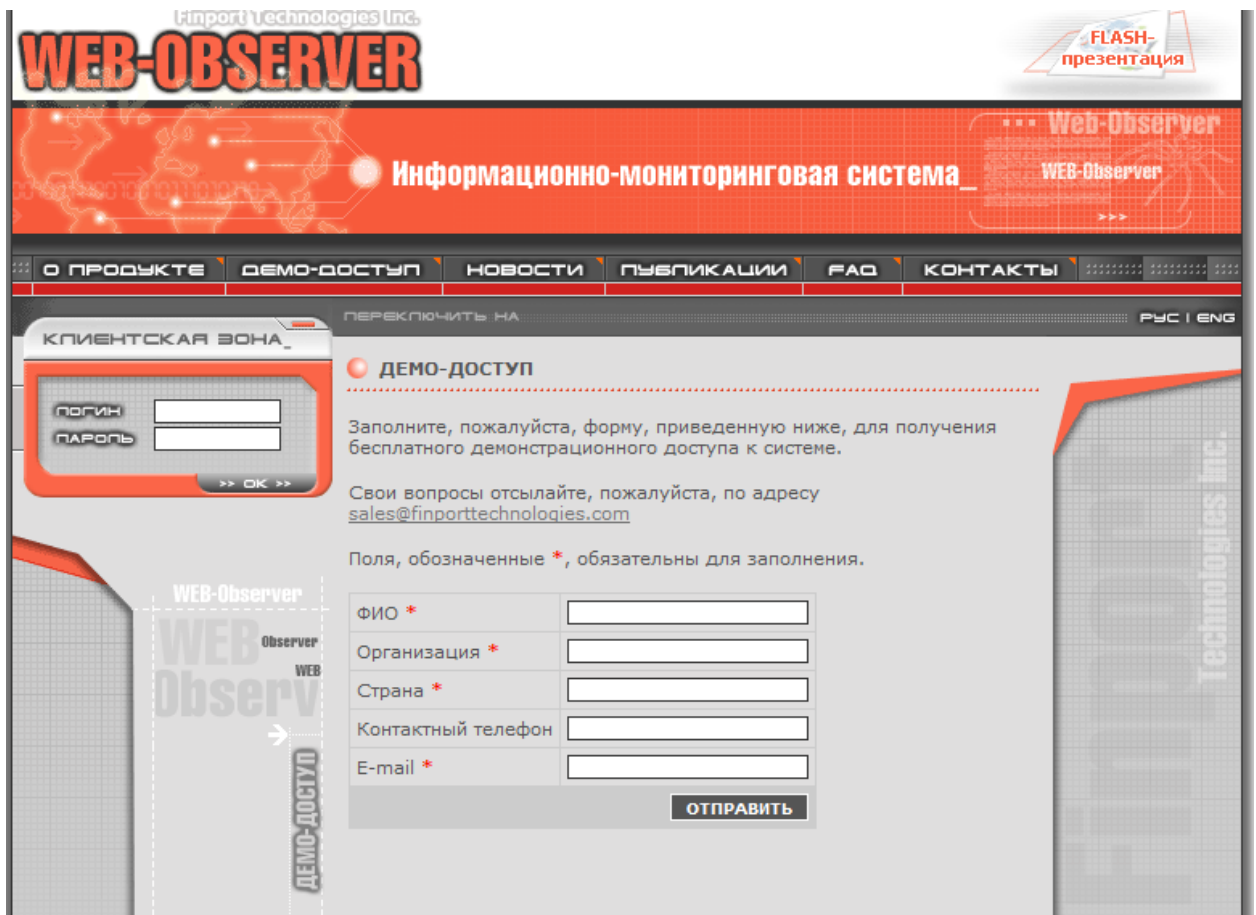

Рисунок 1. Інформаційно-моніторингова система на базі програмного продукту WEB-OBSERVER

Ще одним прикладом застосування інформаційних технологій в інформаційно-аналітичній діяльності є *інформаційно-аналітична система «АСТРА»*, що призначена для роботи підрозділів аналітичних служб, діяльність яких пов'язана зі стратегічним плануванням, маркетингом, обробкою й аналізом значних обсягів текстів. Основні її функції: отримання інформації з великої кількості різноманітних джерел, автоматична систематизація даних за допомогою рубрикатора, тематична фільтрація пошуку текстових повідомлень, повнотекстова індексація рубрикованих матеріалів, розміщення інформації в базі даних, що забезпечує швидкий і зручний пошук, автоматичне створення дайджестів, статистичний аналіз за часом і тематикою інформації, яка міститься в базі даних [38, с. 114].

Виокремлюють також *корпоративну експертну систему «Аналітик-2»*, що призначена для розв'язання широкого кола завдань, пов'язаних із

аналітичною обробкою неструктурованої інформації, та *інформаційно-аналітичну систему «ТРЕНД»*, що може бути використана в діловій розвідці, аналізі економічного стану, виявленні конфліктних ситуацій, криз і загроз [38, с. 116].

Нині, коли аналітична діяльність перетворилася на професійну, сформувався вимоги до аналітичної роботи, ключовими з яких є:

- актуальність, об'єктивність та своєчасність надання інформації, що ґрунтується на достовірній джерельній базі з урахуванням найновіших даних;
- глибокий науковий характер із критичним аналізом усіх факторів, що стосуються певного питання, наявністю висновків і рекомендацій.

Отже, **перспективними напрямками оптимізації та розвитку інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек** вважаємо:

- розвиток інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек із метою посилення їх ролі у формуванні системи національних інформаційних ресурсів, підвищенні ефективності обслуговування користувачів;
- модернізація технологічної інфраструктури бібліотеки з метою забезпечення повнішого інформування користувачів із надання послуг (у т.ч. цифрових інформаційних, інтерактивних, персоналізованих та диференційованих послуг⁵);
- оптимізація інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек у системі міжбібліотечної кооперації та комунікації, зокрема налагодження творчих зв'язків, ділових контактів, інформаційної взаємодії з іншими аналітичними відділами бібліотек (центрами) України та зарубіжних країн, професійна діяльність яких спрямована на узагальнення й аналітичне оброблення інформації у певній сфері;
- вивчення динаміки інформації науково-педагогічного характеру, пов'язаної з реалізацією національних освітніх концепцій, реформуванням

---

⁵ Передбачає контроль за власним абонементом та можливість здійснювати пошук інформації, замовляти документи, стежити за новинками, проводити запити для пошуку інформації, реалізовувати послуги зворотного зв'язку та організувати дискусії.

освіти в Україні та зарубіжних країнах шляхом моніторингу освітніх ЗМІ, Інтернет-ресурсів та фахової наукової періодики;

- проведення бібліометричних досліджень із використанням статистичних методів вивчення потоків наукових документів (книжок, періодичних видань тощо) із метою виявлення тенденцій розвитку предметних галузей, особливостей авторства та взаємного впливу публікацій;

- систематизація доступних інформаційних ресурсів і формування на їх основі нових інформаційних матеріалів (наприклад, оглядово-аналітичних документів, реферативних оглядів) із актуальних проблем науки й освіти;

- розроблення та впровадження єдиної уніфікованої системи інформаційно-аналітичних продуктів на всіх рівнях бібліотечної системи України;

- активізація участі бібліотечних структур у різноманітних соціально-комунікаційних процесах щодо перспективних напрямів розвитку інформаційно-аналітичної діяльності, зокрема, урізноманітнення видового асортименту інформаційно-аналітичної продукції (ІАП) за рахунок міжбібліотечної кооперації, активне використання інструментарію та інформаційного потенціалу соціальних медіа;

- вивчення, узагальнення та застосування інноваційного досвіду аналітичної роботи провідних бібліотек України й зарубіжних інформаційно-аналітичних структур, що сприятиме реалізації державної політики зі створення сучасної системи інформаційно-аналітичного забезпечення освіти [34];

- залучення окремих фахівців-аналітиків як експертів із метою підготовки якісних оглядово-аналітичних документів;

- активне вироблення та популяризація власної інформаційно-аналітичної продукції в традиційній та електронній формі (аналітичних довідок, оглядово-аналітичних матеріалів тощо), зокрема заснування галузевого інформаційно-аналітичного періодичного видання;

- розвиток читацької аудиторії серед освітян, зокрема управлінців закладів освіти, працівників бібліотечно-інформаційної сфери (наприклад,

шляхом популяризації власних інформаційно-аналітичних продуктів);

– наявність компетентних бібліотечних фахівців-аналітиків, здатних до здійснення аналітичної діяльності на сучасному рівні розвитку ІКТ та глобального нарощення обсягів інформації.

Удосконалення системи інформаційно-аналітичного забезпечення сприятиме досягненню якісно нового рівня задоволення галузевих інформаційних потреб читачів, зміцненню науково-інформаційної бази для підтримки інноваційної освітньої діяльності в Україні, активній розбудові національного інформаційного простору.

Список використаної літератури:

1. Вишнеvsька І. Електронні інформаційно-аналітичні продукти бібліотек як засіб удосконалення обслуговування користувачів / І. Вишнеvsька // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. Вип. 18 / НАН України. Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. – Київ, 2007. – С. 5–12.

2. Гранчак Т. Інформаційно-аналітична діяльність бібліотек: напрями, структури, продукти / Т. Гранчак // Бібл. вісн. – 2004. – № 6. – С. 13–17.

3. Зозуля С. Періодичні видання як результат інформаційно-аналітичної діяльності освітянських бібліотек України: сучасний стан та тенденції розвитку / С. Зозуля // Вісн. Книжк. палати. – 2014. – № 2. – С. 17–21.

4. Ільганаєва В. О. Аналітика в структурі бібліотечної діяльності // Вісн. Харк. держ. акад. культури : зб. наук. пр. – Харків : ХДАК, 2007. – Вип. 23. – С. 109–117.

5. Карпенко О. Аналітична діяльність Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського в системі інформаційного забезпечення освітянської галузі / О. Карпенко // Україна: події, факти, коментарі. – 2010. – Вип. 24. – С. 72–75.

6. Карпенко О. Інформаційно-аналітичне забезпечення інноваційного розвитку державного управління, педагогічної науки і практики в контексті європейської інтеграції України / Олександр Карпенко // Актуальні проблеми

європейської та євроатлантичної інтеграції України : матеріали VII регіон. наук.-практ. конф., 14 трав. 2010 р., м. Дніпропетровськ / [за заг. ред. Л. Л. Прокопенка]. – Дніпропетровськ, 2010. – С. 156–158. – Відомості доступні також із Інтернету: <http://www.dnppb.gov.ua/datas/upload/files/178053681.pdf?PHPSESSID=b7bffd028b7f6a36762c472ca62d2181>.

7. Кобелев О. Інформаційно-аналітична діяльність бібліотек як соціокомунікаційний феномен / О. Кобелев // Вісн. Книжк. палати. – 2009. – № 10. – С. 22–25.

8. Кобелев О. М. Інформаційна аналітика в структурі бібліотечної діяльності в Україні : моногр. / О. М. Кобелев ; [наук. консультант В. О. Ільганаєва] ; Харк. держ. акад. культури. – Харків : ХДАК, 2012. – 245 с.

9. Кобелев О. М. Інформаційно-аналітична діяльність бібліотек України: теоретико-методологічні засади розвитку : автореф. дис. ... д-ра наук із соц. комунікацій : 27.00.03 / Кобелев Олександр Миколайович ; Харк. держ. акад. культури. – Харків : ХДАК, 2013. – 34 с.

10. Кобелев О. М. Інформаційно-аналітична діяльність: джерела становлення та розвитку в 1970–1980 роки / О. М. Кобелев // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2010. – № 4. – С. 51–58.

11. Концептуальна модель системи інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти і практики України / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад. О. М. Яценко]. – К. : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2010. – 28 с. – Відомості доступні також із Інтернету: http://www.dnppb.gov.ua/datas/upload/files/konceptualnaya_model.pdf.

12. Павленко А. Розвиток аналітичної діяльності бібліотек у контексті запитів постіндустріального суспільства / Андрій Павленко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2009. – Вип. 25. – С. 173–177.

13. Пальчук В. Е. Інформаційно-аналітична діяльність бібліотек у забезпеченні владних структур України (90-ті роки ХХ – початок ХХІ ст.) : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.03 / В. Е. Пальчук ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2011. – 19 с.

14. Пономаренко Л. Стратегічні напрями оглядово-аналітичної діяльності в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського / Лариса Пономаренко // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2009. – Вип. 25. – С. 36–46.

15. Пономаренко Л. О. Становлення та розвиток інформаційно-аналітичної діяльності в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського / Л. О. Пономаренко // Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ : Пед. думка, 2008. – Вип. 2 : Всеукраїнський інформаційний ресурс з питань психолого-педагогічної науки і освіти: сучасний стан та шляхи розвитку. – С. 241–250. – Відомості доступні також із Інтернету: <http://www.dnpb.gov.ua/datas/upload/files/731229106.pdf>.

16. Постельжук О. М. Інформаційно-аналітична діяльність обласних універсальних наукових бібліотек України: основні напрями діяльності і види інформаційної продукції : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.03 / Олена Миколаївна Постельжук ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ. – 2013. – 16 с.

17. Постельжук О. Жанри аналітичних документів наукової бібліотеки / Олена Постельжук // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань : зб. наук. пр. / Київ. нац. ун-т культури і мистецтв ; Ін-т держ. упр. і права. За заг. ред. В. В. Бездрабко. – Київ : Четверта хвиля, 2014. – Вип. 8. – С. 263–269.

18. Постельжук О. Новітні види інформаційно-аналітичної продукції обласних універсальних наукових бібліотек України / О. Постельжук // Бібл. вісн. – 2013. – № 1. – С. 3–8.

19. Постельжук О. Термінологічні аспекти новітніх видів інформаційно-аналітичної продукції бібліотек / О. Постельжук // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань : зб. наук. пр. / Київ. нац. ун-т культури і мистецтв, Ін-т держ. упр. і права, каф. держ. упр. – Київ : [б. в.], 2013. – Вип. 7. – С. 158–164.

20. Постельжук О. М. Інформаційно-аналітична діяльність обласних універсальних наукових бібліотек України: основні напрями діяльності і види інформаційної продукції : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. наук із соціальних комунікацій : [спец.] 27.00.03 / Олена Миколаївна Постельжук ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : [Б. в.], 2013. – 16 с.

21. Сілкова Г. Інформаційно-аналітична діяльність як напрям інформаційної діяльності / Г. Сілкова // Вісн. Книжк. палати. – 1999. – № 3. – С. 15–16.

22. Сілкова Г. Інформаційно-аналітичні дослідження в структурі інформаційних ресурсів / Г. Сілкова // Вісн. Книжк. палати. – 2001. – № 2. – С. 14-15.

23. Сілкова Г. В. До питання формування терміносистеми інформаційно-аналітичної діяльності / Г. В. Сілкова // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань : зб. наук. пр. / Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. – Київ : Четверта хвиля, 2010. – Вип. 4. – С. 63–66.

24. Сілкова Г. В. Інформаційно-аналітична діяльність у структурі інформаційної діяльності / Г. В. Сілкова // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2007. – № 4. – С. 37–44.

25. Філіпова Л. Я. Аналітична складова інформаційної діяльності: уточнення сутності, ознак, процесів / Л. Я. Філіпова, І. В. Захарова // Вісн. Харк. держ. акад. культури. – 2009. – Вип. 28. – С. 44–46.

26. Яценко О. М. Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського у становленні системи інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти і практики України / О. М. Яценко // Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки України

ім. В. О. Сухомлинського. Вип. 3. Науково-методичні та організаційні засади інформаційно-аналітичного забезпечення педагогічної науки, освіти і практики України: стан та перспективи / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського : [редкол.: Т. І. Ківшар (гол.) та ін.]. – Київ : Нілан-ЛТД, 2012. – С. 21–41. – Відомості доступні також із Інтернету: http://www.dnpb.gov.ua/datas/upload/files/Sbirnyk_nauk_prac_3.pdf.

27. Яценко О. М. Роль Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського в інформаційно-аналітичному забезпеченні фахових потреб учених і практиків освітянської галузі держави / О. М. Яценко // Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського. Вип. 1. Науково-інформаційне забезпечення освітянської галузі України / АПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського : [редкол.: Т. І. Ківшар (гол.) та ін.]. – Київ : Четверта хвиля, 2008. – С. 149–159. – Відомості доступні також із Інтернету: <http://www.dnpb.gov.ua/datas/upload/files/924068526.pdf>.

28. Яценко О. М. Система інформаційно-аналітичного забезпечення педагогіки, освіти та практики України / О. М. Яценко // Формування єдиного галузевого інформаційного ресурсу шляхом кооперативного аналітико-синтетичного опрацювання документів галузевої тематики [Електронний ресурс] : матеріали всеукр. наук.-практ. семінару, 3 бер. 2011 р. / НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [редкол.: П. І. Рогова (гол.) та ін.]. – Київ, 2011. – С. 17–29. – Режим доступу : http://www.dnpb.gov.ua/research_activity/personal_lib_products/. – Назва з екрана.

29. Зозуля С. М. Інформаційно-аналітична діяльність освітянських бібліотек: стан та перспективи [Електронний ресурс] / С. М. Зозуля // Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. «Інтегрований галузевий інформаційний ресурс: стан, проблеми, перспективи створення та забезпечення доступу», 14-15 жовт., 2013, Вінниця – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: http://www.dnpb.gov.ua/research_activity/seminar_konf/. – Назва з екрана.

30. Зозуля С. М. Специфіка інформаційно-аналітичної діяльності як інноваційного напрямку бібліотечної роботи (досвід відділу науково-аналітичної обробки і поширення інформації у сфері освіти Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського) [Електронний ресурс] / Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського : матеріали міжнар. наук. конф. «Місце і роль бібліотек у формуванні національного інформаційного простору», 21-23 жовт. 2014, Київ. – Електрон. текст. дані. – НБУВ. – Режим доступу: <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/341>. – Назва з екрана. – Дата звернення 04.06.2014.

31. Зозуля С. М. Інформаційно-аналітична діяльність Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського: специфіка, здобутки, перспективи [Електронний ресурс] / С. М. Зозуля // Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. «Інформаційна діяльність галузевих бібліотечних комплексів в умовах розвитку суспільства знань», 17-19 вересня, 2014, Київ. – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: http://www.dnrb.gov.ua/research_activity/seminar_konf/. – Назва з екрана.

32. Зозуля С. Електронні інформаційно-аналітичні ресурси Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського НАПН України з актуальних питань педагогіки, психології й освіти // Порівняльно-педагогічні студії. – 2014. – № 6. – С. 180-183.

33. Зозуля С. Формування інформаційно-аналітичних і реферативних ресурсів ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського з питань освіти, педагогіки і психології / С. Зозуля // Таврійський вісник освіти. – 2015. – № 1. – С. 279-283.

34. Зозуля С. Інформаційно-аналітична продукція наукових бібліотек у системі задоволення інформаційних потреб користувачів / С. Зозуля // Таврійський вісник освіти. – 2015. – № 2. – С. 259-264.

35. Зозуля С. М. Інформаційно-аналітичне забезпечення науки й освіти: до постановки проблеми / С.М. Зозуля // Історія освіти, науки і техніки в Україні : матеріали X Всеукр. конф. молодих учених та спеціалістів, 28

травня 2015 р., м. Київ / НААН, ДНСГБ; редкол.: В. А. Вергунов та ін. – Вінниця, 2015. – С. – 309-311.

36. Укладання оглядових документів : практич. посібник / О. М. Яценко; НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ-Вінниця : Нілан-ЛТД, 2011. – 84 с. : табл. – (Сер. «На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек» ; вип. 7).

37. Лутовинова В. І. Реферування як процес мікроаналітичного згортання інформації : практич. посіб. / В. І. Лутовинова; наук. ред. Г. М. Швецова-Водка; АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ, 2007. – 73 с. – (Сер. «На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек» ; вип. 3).

38. Інформаційно-аналітична діяльність у міжнародних відносинах : навч. посіб. / І. Т. Муковський, А. Г. Міщенко, М. М. Шевченко. – Київ : Кондор, 2012. – 224 с.

3.4. Інформаційно-бібліографічна діяльність у контексті сучасних суспільних потреб

Вербова В. В.

Інформаційно-бібліографічна діяльність є важливою складовою діяльності бібліотек, що спрямована на оперативне задоволення інформаційних потреб користувачів.

У ДСТУ 2392-94 «Інформація та документація. Базові поняття: Терміни та визначення» інформаційна діяльність визначається як «постійне та систематичне збирання та оброблення записаної інформації з метою її зберігання, пошуку, використання чи пересилання, що виконуються якою-небудь особою чи організацією» [2, с. 11].

Бібліографічне інформування поділяють на диференційоване (індивідуальне, групове) і недиференційоване (масове).

Індивідуальне інформування – інформування окремого користувача бібліотеки відповідно до його інформаційних потреб і засобів [3, с. 28–29].

Групове – інформування групи користувачів бібліотеки, інформаційні потреби яких подібні [3, с. 29].

Масове – інформування широкого кола користувачів бібліотеки щодо соціально значущих тем [3, с. 29].

Розглянемо основні види диференційованого обслуговування – вибіркоче розповсюдження інформації (ВРІ) та диференційоване обслуговування керівництва (ДОК).

Вибіркове розповсюдження інформації

Система ВРІ – систематичне розповсюдження інформації про поточні надходження документів відповідно до постійно діючих інформаційних запитів (профілів) з обов'язковим зворотним зв'язком для корекції інформаційних запитів [2, с. 15].

Основна мета ВРІ – систематичне забезпечення користувачів інформацією про поточні надходження документів до бібліотеки відповідно до постійно діючих запитів за наявності зворотного зв'язку і з подальшою видачею на вимогу споживача інформації документів та їх копій.

Система ВРІ як одна з прогресивних форм оперативного інформаційного обслуговування дає можливість мінімізувати втрати часу абонентів на пошук потрібної інформації, підвищити ефективність наукового пошуку, оскільки дає змогу вченим і фахівцям оперативно ознайомитися з вітчизняною й зарубіжною джерельною базою з тематики досліджень, розсіяною, як правило, за численними первинними й вторинними джерелами інформації.

Розглянемо основні етапи системи ВРІ.

Перший етап – визначення кола абонентів обслуговування. Абонентами ВРІ можуть бути як окремі спеціалісти (індивідуальне обслуговування), так і група осіб, інформаційні потреби яких характеризуються спільністю тематики (групове обслуговування). Результатом цього етапу є створення реєстраційної бази даних (картотеки) абонентів.

Другий етап – визначення інформаційних потреб абонентів обслуговування, виявлення тематики запитів, що визначаються шляхом анкетних опитувань (додаток 3). Підсумками діяльності на цьому етапі є розробка проблемно-орієнтованого рубрикатора інформаційних потреб.

Третій етап – уточнення разом з абонентом:

- типовидових, мовних, географічних меж досліджень;
- орієнтовного кола джерел, що переглядатимуться;
- глибини згортання інформації (бібліографічний опис, бібліографічний опис і анотація, бібліографічний опис і реферат);
- режиму обслуговування: поточний (встановлення жорстка періодичність інформування) або такий, що продовжується (в міру накопичення матеріалів);
- форм надання результатів обслуговування: у традиційному (паперовому) вигляді або на електронному носії;
- способів передачі: електронною поштою, доставка на робоче місце, запрошення за телефоном до інформаційної служби тощо;
- способів заповнення талонів зворотного зв'язку (ТЗЗ) (додаток 1).

Четвертий етап – систематичний пошук, добір і згортання інформації. Конкретне інформаційне повідомлення складається з бібліографічного опису першоджерела та анотації.

П'ятий етап – підготовка сигнальних повідомлень і передача їх абоненту. На дібрані матеріали заповнюється сигнальна карта, що складається з двох частин: перша містить бібліографічну інформацію, друга – ТЗЗ, з критеріями оцінки інформації. Сигнальна карта вважається основною формою інформування за системою ВРІ і надсилається кожному абоненту.

Шостий етап – отримання й обробка ТЗЗ. Одним із обов'язкових елементів системи ВРІ є наявність постійно діючого зворотного зв'язку, що здійснюється за допомогою ТЗЗ. Абоненти зобов'язані повернути їх в бібліотеку, де вони ретельно аналізуються. На кожному талоні вміщено шкалу оцінок отриманої інформації:

- 1 – не відповідає запиту;

- 2 – не відповідає інтересам абонента;
- 3 – відома з інших джерел;
- 4 – відповідає запиту;
- 5 – цінна, буде використана в роботі;
- 6 – потрібна копія.

Карта зворотного зв'язку є головною, але не єдиною формою спілкування бібліографів з абонентами. Зворотний зв'язок може також здійснюватися безпосередньо за особистих контактів бібліографів з абонентами. Таке спілкування дає позитивні результати за невеликої кількості абонентів.

Сьомий етап – передача абонентові (за наявності запиту в ТЗЗ) повних текстів документа або їх копій (на електронному чи паперовому носії);

Восьмий етап – аналіз ефективності обслуговування (на основі даних ТЗЗ) та уточнення інформаційних потреб абонентів.

Дев'ятий етап – облік роботи, що виконується за такими параметрами:

- кількість абонентів ВРІ (індивідуальних і групових);
- кількість тем (у випадку, коли за однією темою ведеться обслуговування кількох абонентів, тема враховується один раз);
- кількість сигнальних повідомлень, розісланих абонентам ВРІ (облік загальної кількості повідомлень здійснюється за кількістю повідомлень, що надсилаються всім абонентам з урахуванням тиражу);
- кількість наданих первинних документів (їх копій) [7, с. 364–365; 1, с. 2–5; 5, с. 16–17].

Вимоги до системи ВРІ:

- максимальна повнота доведеної до абонентів бібліографічної інформації;
- коротке розкриття змісту документа за допомогою реферату (анотації);
- оперативність і регулярність доведення інформації;

– наявність постійно діючого зворотного зв'язку з абонентами, забезпечення абонентів первинними документами або їх копіями у разі надходження на них запиту [4, с. 203].

Для забезпечення повноти інформації, поряд з добором первинних документів, що надійшли до бібліотеки та їх обробкою для введення в систему ВРІ, аналізуються поточні бібліографічні джерела, які можуть містити відомості про первинні документи, не придбані бібліотекою, але які відповідають інформаційним потребам абонентів. Для цього використовуються реферативні журнали (український реферативний журнал «Джерело») та (або) бібліографічні джерела типу «Літопис авторефератів дисертацій», «Літопис книг», «Літопис журнальних статей», «Літопис газетних статей», Інтернет-ресурси.

Розкриття змісту документа здійснюється за допомогою реферату, анотації, набору ключових слів. Наявність реферату, анотації та ключових слів дають можливість оцінити документ не лише щодо відповідності інформаційним запитам, а й щодо корисності наданої інформації. Анотація має містити короткий перелік питань, що розглядаються в публікації. Обов'язковою вимогою до анотації є лаконічність і конкретність у викладенні матеріалу.

Вимога оперативності й регулярності доведення бібліографічної інформації обумовлюється необхідністю своєчасного ознайомлення споживача з усім новим, що відбувається в цікавій для нього галузі. Нерегулярне і (або) несвоєчасне надходження інформації може зробити її марною або малоефективною. Періодичність розсилки може мінятися залежно від бажання абонента.

Конкретне інформаційне повідомлення, що пересилається абоненту, складається з бібліографічного опису першоджерела (ГОСТ 7.1-2003 «Бібліографічний запис бібліографічний опис : загальні вимоги і правила складання» і ДСТУ 3582:2013 «Бібліографічний опис скорочення слів і словосполучень українською мовою: загальні вимоги і правила») пояснювальної анотації або реферату (у разі потреби), перекладу (якщо

документ іноземною мовою). Основним змістовим критерієм доббору інформаційного документа є його відповідність тематиці й запиту абонентів.

Абоненти зобов'язані інформувати робочу групу ВРІ про отримання кожного інформаційного повідомлення.

Наявність постійно діючого зворотного зв'язку з абонентами дає можливість робити висновки про ефективність бібліографічного інформування, надісланих абонентам документів їхнім запитам. У системі ВРІ закладено можливості для оцінки на основі аналізу талонів зворотного зв'язку. Значно складніше оцінювати ефективність обслуговування, коли зворотний зв'язок здійснюється безпосередньо за особистих контактів бібліографів з абонентами. З огляду на це бібліографам потрібно періодично вдаватися до безпосередніх контактів з абонентами, спеціальних опитувальних листів або анкетування. За результатами аналізу відповіді вони вносять корективи у свою роботу.

Як показує практика, деякі абоненти системи ВРІ відмовляються від зворотного зв'язку, що пояснюється здебільшого низькою інформаційною культурою. Працівники бібліотеки повинні роз'яснювати важливість зворотного зв'язку для поліпшення якості обслуговування і в разі можливості сприяти підвищенню інформаційної культури абонентів.

Склад і кількість абонентів системи ВРІ корегуються щороку. На кожного абонента системи ВРІ складається обліково-контрольна карта (карта запитів абонента, додаток 2), до якої включаються відомості про абонента, тематику обслуговування та інформаційні матеріали що йому надсилаються.

Облік інформаційної роботи ведеться за прийнятою в бібліотеці формою. Одиницею обліку постійно діючих запитів є тема бібліографічного інформування, тобто йдеться про постійно діючий запит. Одиницею обліку сигнальних повідомлень, для абонентів є повідомлення про одне джерело інформації. Облік загальної кількості сигнальних оповіщень проводиться за кількістю повідомлень, надісланих абонентам системи ВРІ та зареєстрованих у картотеці.

Диференційоване обслуговування керівництва

Диференційоване обслуговування керівництва (ДОК) – різновид вибіркового розповсюдження інформації, що передбачає задоволення потреб керівників різних рівнів спеціально підготовленою інформацією, призначеною для розв'язання завдань управління. Таке обслуговування відрізняється особливим характером надаваних аналітичних документів, систематичністю організації, широкою варіативністю термінів їх доведення до абонентів. Ця форма інформаційного забезпечення характеризується чіткою цільовою та функціональною спрямованістю, що забезпечує кумулятивний ефект завдяки порядку проходження різних документів у процесі інформування, адаптивністю, що сприяє оперативному реагуванню на зміни вимог з боку керівництва і зовнішнього середовища [6, с. 354].

Завдання ДОК полягають у забезпеченні керівних кадрів науки поточною інформацією, дібраною, проаналізованою й узагальненою відповідно до тематики запитів, завдяки чому керівники не займаються пошуком і безпосередньою роботою з першоджерелами.

Основними етапами роботи є пошук і добір джерел інформації, що відповідають рубрикам інформаційних потреб абонента, аналіз кожного документа з метою виявлення потрібних пунктів і даних, накопичення й систематизація дібраних відомостей. Потім проводиться оцінка відомостей та узагальнення отриманої інформації, формулюються висновки й пропозиції, готові матеріали коригуються, оформляються й передаються абоненту.

Інформаційні повідомлення характеризуються такими критеріями, як відповідність проблемі й тематиці запитів абонентів, високий ступінь узагальненості, точність, повнота, фактографічність.

Джерелами інформації є: обов'язковий примірник вітчизняної літератури, одержаних бібліотекою, зарубіжна література, що надходить за передплатою і міжнародним книгообміном, вторинні джерела інформації. Використовуються такі види документів: книжки, статті з періодичних і продовжуваних видань, автореферати дисертацій, матеріали з'їздів, нарад і конференцій, оглядові, реферативні і довідкові видання, методичні й навчальні посібники.

Інформація абонентам надається у вигляді інформаційних повідомлень: огляди (реферативний огляд, систематизована тематична добірка рефератів, зведені таблиці фактографічних даних, аналітична довідка тощо), реферати (на статті з журналів, збірників праць, розділи монографій), зведені реферати, тематичні добірки, оригінальний текст в скороченні або витягах, анотації, як правило, узагальнені в тематичні анотовані списки літератури. Для забезпечення повноти інформації поряд з первинними документами та їх обробкою для введення в систему, аналізуються поточні бібліографічні джерела, які можуть містити відомості про первинні документи, що не комплектуються бібліотекою, але відповідають інформаційним потребам абонентів. Матеріали оформляються у вигляді випуску один раз на два місяці. Повна добірка матеріалів включає 12–13 інформаційних повідомлень, обсягом 60–70 оригінальних аркушів. Кожне повідомлення містить від 4–5 до 10–12 машинописних сторінок. У середньому керівник отримує 5–10 інформаційних повідомлень за темами, що їх цікавлять, 30–40% з яких включають зарубіжну інформацію. Одиницею обліку є інформаційне повідомлення, підготовлене для передачі її абонентам.

Зворотний зв'язок із споживачами інформації, призначення якого полягає у відстеженні змін тематичних запитів абонентів і своєчасному їх корегуванні, здійснюється в робочому порядку у вигляді листів, анкет, опитувальних листів електронною (або звичайною) поштою.

Облік роботи ведеться за такими параметрами: кількість абонентів, кількість тем, кількість випусків, кількість підготовлених інформаційних повідомлень, кількість розісланих повідомлень (розтиражованих інформаційних повідомлень).

Список використаної літератури:

1. Внедрение системы избирательного распространения информации (ИРИ) в практику ЦБС (метод. рекоменд.) / Упр. культуры исполкома Николаев. обл. Совета нар. депутатов. Гос. обл. универс. науч. б-ка им. А. Гмырева. – Николаев, 1985. – 10 с.

2. ДСТУ 7448:2013. Інформація та документація. Бібліотечно-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять : вид. офіц. – [Чинний від 2014–07–01]. – Київ : Мінекономрозвитку України, 2014. – 45 с. – (Національний стандарт України).

3. ДСТУ 2392–94. Інформація та документація. Базові поняття. Терміни та визначення : вид. офіц. – [Чинний від 1995–01–01]. – Київ : Держспоживстандарт, 1995. – 54 с. – (Державний стандарт України).

4. Коготков Д. Я. Библиографическая деятельность библиотеки: Организация, технология, управление : учебник / Д. Я. Коготков. – Санкт-Петербург, 2003. – 304 с.

5. Организационно-технологическая документация ГПНТБ СО РАН: Справочно-информ. работа. – Новосибирск, 2004. – Ч. 1 : Положения, инструкции, памятки. – 39 с.

6. Осипова, И. П. Дифференцированное обслуживание руководства (ДОР) / И. П. Осипова // Библиотечная энциклопедия / Рос. гос. б-ка. – Москва, 2007. – С. 354.

7. Справочник информационного работника / под. ред.: Р. С. Гиляревского, В. А. Минкина. – Санкт-Петербург : Профессия, 2005. – 552 с.

3.4.1. Основні засади довідково-бібліографічної діяльності бібліотек: практичний аспект

Лога Т. В.

Діяльність сучасної бібліотеки та всіх її підрозділів спрямована на якісне й оперативне обслуговування користувачів, задоволення їх інформаційних потреб. Одним з основних напрямів діяльності бібліотек є довідково-бібліографічна діяльність, яка полягає в формуванні довідково-бібліографічного апарату та здійсненні довідково-бібліографічного обслуговування. Результат обслуговування залежить від якості довідково-бібліографічного апарату, професійності бібліографа, матеріально-технічної бази бібліотеки. На сучасному етапі розвитку бібліотечної справи особливо

актуальним є використання всіх можливих шляхів швидкого пошуку достовірної інформації, поєднання традиційного та дистанційного обслуговування.

На думку науковців, нормативне виокремлення та офіційне оформлення довідково-бібліографічної діяльності починається лише на початку XIX ст. [1, с. 18]. У 1891 р. американський бібліотекар Колумбійського університету В. Чайлд уперше запропонував таке визначення: „довідково-бібліографічна робота – це виконання будь-яких і всіх можливих дій, що сприяють забезпеченню доступу до бібліотечних ресурсів” [1, с. 19]. І. Г. Моргенштерн у своїх дослідженнях вживав поняття „довідково-бібліографічна служба”, яке відображає систему елементів бібліотеки, що забезпечують функціонування довідково-бібліографічного обслуговування. До них належать довідково-бібліографічний апарат, суб’єкти довідково-бібліографічного обслуговування (бібліографи), матеріально-технічна база бібліотеки та організаційні форми обслуговування [7, с. 14].

Розглянемо структуру довідково-бібліографічного апарату (ДБА) бібліотеки, основні види та етапи довідково-бібліографічного обслуговування (ДБО).

Структура довідково-бібліографічного апарату бібліотеки

Довідково-бібліографічний апарат – це довідково-пошуковий апарат, що включає бібліографічні посібники [5, с. 61]. Фахівці в галузі бібліотекознавства пропонують більш розширене визначення цього поняття – документальна інформаційно-пошукова система, що надає можливість багатоаспектного розкриття бібліотечно-інформаційних фондів, використання локальних і віддалених електронних інформаційних ресурсів, допомагає оптимальній організації, ефективному пошуку і видачі бібліографічної і фактографічної інформації [1, с. 67]. Структура ДБА сучасних бібліотек складається з: довідково-бібліографічного фонду, традиційних каталогів і картотек, електронного каталогу, баз даних.

Розглянемо більш детально складові ДБА.

Довідково-бібліографічний фонд – сукупність упорядкованих первинних документів і довідково-пошукового апарату, призначених для пошуку джерела [5, с. 28]. **Довідково-пошуковий апарат** визначають як сукупність упорядкованих вторинних документів для пошуку першоджерел [5, с. 28].

Найважливішою складовою ДБА є система каталогів і картотек. Основу цієї системи становлять абетковий каталог, систематичний каталог, абетковий каталог періодичних видань, систематична картотека статей, електронний каталог.

Абетковий каталог (АК) – бібліотечний каталог, в якому бібліографічні записи розташовані за абеткою імен або прізвищ індивідуальних авторів, найменувань колективних авторів або назв творів друку та інших документів. Зазвичай в абеткових каталогах бібліотек України картки розставлені за зведеною українсько-російською абеткою. АК містить бібліографічні записи на книжки, брошури, альбоми, атласи, та інші документи українською та російською мовами, що опрацьовуються як книжки, незалежно від того, на яких носіях інформації вони представлені.

Систематичний каталог (СК) – бібліотечний каталог, в якому бібліографічні записи розміщують за галузями знань відповідно до певної системи бібліотечно-бібліографічної класифікації. В Україні бібліотеки використовують Універсальну десяткову класифікацію (УДК) або Бібліотечно-бібліографічну класифікацію (ББК). СК розкриває зміст бібліотечного фонду й інформує про те, які видання з тієї чи іншої галузі знань є в бібліотеці, містить бібліографічні записи всіх документів, відображених в абетковому каталозі українською та російською мовами, незалежно від того, на яких носіях інформації вони представлені. У каталозі відображаються книжки, брошури, видання, що продовжуються, альбоми, атласи та інші видання, що опрацьовуються як книжки. СК має алфавітно-предметний покажчик (АПП), за допомогою якого бібліотекар і користувач можуть знайти літературу за певною галузево-тематичною проблемою.

Абетковий каталог (картотека) періодичних видань – каталог, що відображає бібліографічні записи і специфікації періодичних видань, які отримує й зберігає бібліотека, із зазначенням років і номерів. Якщо бібліотека отримує періодичні видання іноземними мовами, картки в каталозі розміщують у три ряди: за зведеною українсько-російською абеткою, зведеною латинською абеткою та зведеною кириличною абеткою.

Систематична картотека статей (СКС) – містить картки на статті й матеріали з періодичних видань, збірників, які отримує бібліотека. Картки розміщують у межах кожного ділення картотеки за зворотною хронологією. Структура картотеки подібна до структури СК. СКС і СК мають єдиний АПП.

У кожній бібліотеці можуть бути створені інші каталоги та картотеки, наприклад, окремих фондів і відділів – іноземної літератури, нотних видань, дисертацій та ін.

У сучасних умовах розвитку інформаційно-комунікаційних технологій необхідною умовою найповнішого розкриття фондів бібліотеки є створення електронного каталогу, доступного для віддалених користувачів у мережі Інтернет.

Електронні каталоги (ЕК) – це машиночитні бібліотечні каталоги, що працюють у реальному режимі часу, розміщуються на сайтах бібліотек і доступні через Інтернет або в локальній мережі. ЕК розкривають склад і зміст документів різними мовами, що становлять фонд бібліотеки, незалежно від того, на яких носіях інформації (друкованих, аудіовізуальних, електронних тощо) вони представлені, забезпечують вільний доступ до фондів бібліотеки і багатоаспектний пошук інформації, можуть складатися з окремих баз даних, організованих за видами відображуваних документів або тематикою. Для індексування документів в ЕК використовують УДК, ББК, предметизацію, координаційне індексування.

Імідж-каталоги (скановані каталоги) створюються шляхом сканування бібліографічних карток абеткового каталогу в бібліотеках, що мають

електронні каталоги, але пропонують інформацію віддаленим користувачам про фонди, які сформовано до появи електронного каталогу в їх книгозбірні.

Бази даних (БД) – найперспективніша складова інформаційних ресурсів на сучасному етапі розвитку суспільства. БД – це сукупність взаємозв'язаних даних, що належать до певної галузі знань і представлених у певному форматі на машинному носії. Класифікація БД здійснюється за багатьма ознаками, найважливішою з яких є характер наданої користувачам інформації. Розрізняють БД фактографічні (містять інформацію, що належить безпосередньо до предметної галузі), документальні (повнотекстові, бібліографічні, реферативні). БД різних типів і призначення використовуються підприємствами, установами та організаціями різних форм власності. Значна частина БД формується в інформаційних установах і бібліотеках з урахуванням інформаційних потреб користувачів. Сьогодні бібліотеки активно пропонують користувачам наявні в них електронні ресурси, що забезпечують можливість багатоаспектного пошуку інформації. Наприклад, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського пропонує користувачам такі бази даних: „Періодика”, „Книги”, „Рідкісні книги”, „Галузева реферативна база даних”, „Бібліотечна справа”, „Сухомліністика”, „Зведена база даних дисертацій з питань освіти, педагогіки та психології”, „Зведена база даних періодичних видань”.

Останнім часом процес створення електронних БД набуває корпоративного характеру, що сприяє економії часу бібліотечних працівників, та забезпечує необхідну повноту інформації для віддаленого користувача про наявність документів у бібліотеках певного регіону України. Зокрема, у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського започатковано корпоративні проекти з освітянськими бібліотеками щодо формування баз даних: „Періодика”, „Дисертації з питань освіти, педагогіки та психології”, „Збірники наукових праць”, „Галузева реферативна база даних” та ін.

Отже, формування довідково-бібліографічного апарату бібліотеки передбачає створення довідково-бібліографічного фонду, традиційних каталогів і картотек, електронного каталогу, баз даних. Наявність, кількість

та якість зазначених складових ДБА залежить від специфіки бібліотечного фонду, кваліфікації та чисельності персоналу бібліотеки, фінансових можливостей. Досконале знання працівниками бібліотеки довідково-бібліографічного апарату своєї книгозбірні та вміння орієнтуватися в бібліографічних ресурсах інших бібліотек є важливою умовою повноцінного довідково-бібліографічного обслуговування.

Довідково-бібліографічне обслуговування

Сутність поняття „довідково-бібліографічне обслуговування”, його форми та види досліджували українські науковці Т. В. Добко, З. В. Романуха, Г. М. Швецова-Водка, а також зарубіжні бібліотекознавці І. Г. Моргенштерн, М. Ю. Нещерет, В. Г. Свірюкова та ін.

Слід зазначити, що поняття „довідково-бібліографічне обслуговування” на законодавчому рівні України тлумачиться як обслуговування споживачів інформації відповідно до запитів, пов’язане з наданням довідок та інших бібліографічних послуг [5, с. 28]. Процеси формування, організації та еволюції системи довідково-бібліографічного обслуговування фахівців та науковців НАН України досліджувала Т. В. Добко. Науковець вважає, що за змістом довідково-бібліографічне обслуговування є сукупністю процесів прийняття разових запитів, зумовленого ними системного пошуку інформації у традиційних і електронних ресурсах, передавання користувачам інформації про рукописні, друковані та електронні документи, а також виявлені у джерелах інформації різноманітні факти [1, с. 8].

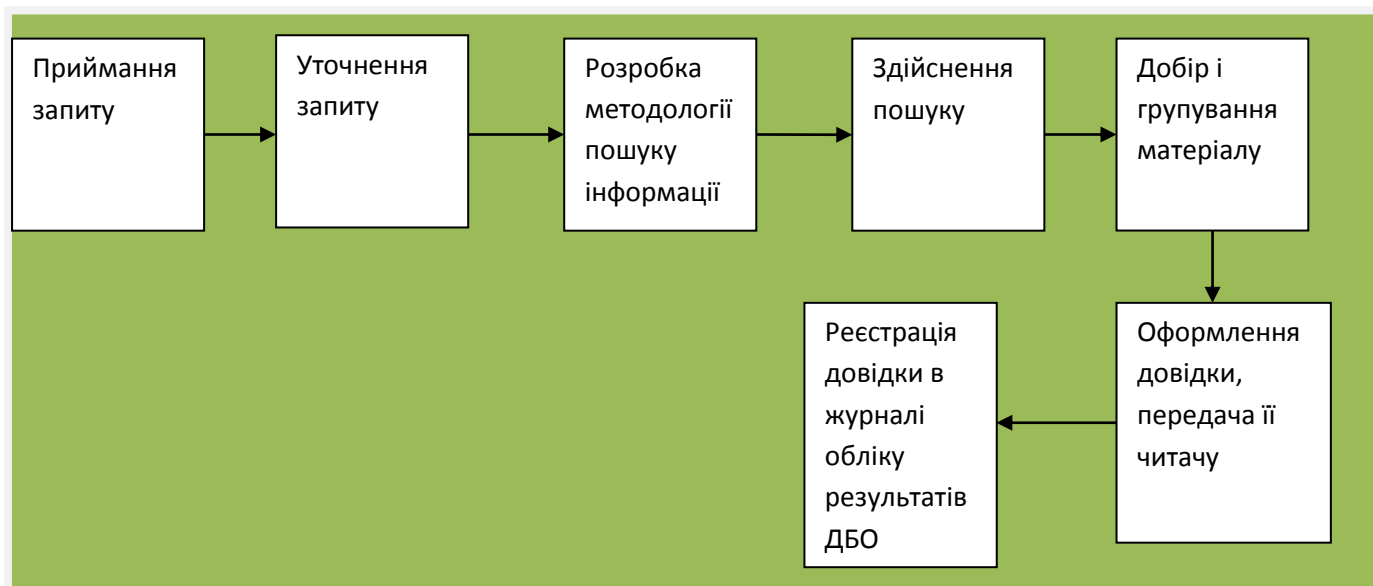
У бібліотеках довідково-бібліографічне обслуговування здійснюють чергові бібліографи, працівники читальних залів, а за можливості створюються окремі відділи, які відповідають за організацію ДБО.

Основні етапи довідково-бібліографічного обслуговування

Основними етапами довідково-бібліографічного обслуговування є (рис. 1):

– приймання запиту;

- уточнення запиту (мета і причин звернення читача до інформації, його обізнаність у цій проблематиці, відомі читачеві автори і публікації з певної теми та ін.);
- розробка методології пошуку інформації: визначення кола джерел, які доречно використати, послідовність звернення до них, методики виявлення інформації в кожному з джерел (за ключовими словами, предметними рубриками, автором та ін.);
- здійснення пошуку, що супроводжується уточненням запиту (розширення, звуження, переформулювання);
- добір і групування матеріалу;
- оформлення довідки та передача її читачеві, відгук читача про якість виконання довідки (за бажанням);
- реєстрація довідки в журналі обліку результатів довідково-бібліографічного обслуговування.

Рис. 1. Етапи довідково-бібліографічного обслуговування

За результатами аналізу запитів читачів М. Ю. Нещерет зробила висновок, що пріоритетне значення для сучасного користувача має не бібліографічний опис документа, а сам документ як носій інформації незалежно від його матеріальної форми [8, с. 6]. Тому в сучасних бібліотеках, як зазначає Т. В. Добко, у практиці набуло поширення комплексне обслуговування, що включає пошук, надання документів, їх копіювання (сканування) та надсилання засобами зв'язку (електронною чи звичайною

поштою) або доставка безпосередньо користувачеві [1, с. 282]. Цей процес можна відобразити таким чином: бібліографічна (уточнювальна, тематична, фактографічна) довідка + встановлення місцезнаходження документа (адресна довідка) + доставка документа (або його копії) користувачеві, у тому числі з передплачених ресурсів. У 2013 р. в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського запроваджено нову он-лайн послугу «Електронна доставка документів», що дає можливість здійснювати комплексне ДБО для віддалених читачів.

Типи та класифікація довідок

Довідкою в довідково-бібліографічному обслуговуванні є відповідь на разовий інформаційний запит користувача, що містить потрібну інформацію [10, с. 18].

Досліджуючи термінологію довідково-бібліографічного обслуговування, вітчизняні вчені З. В. Романуха та Г. М. Щецова-Водка запропонували досить детальну класифікацію бібліографічних довідок як результату довідково-бібліографічного обслуговування [10, с. 18]:

- за місцем надання (стаціонарні та зовнішні);
- за формою видачі (усні, письмові, телефонні, електронні: на електронну пошту, на віртуальну форму, у чаті);
- за видом і змістом інформації (бібліографічні – адресні, тематичні, уточнювальні; фактографічні, повнотекстові, бібліометричні, бібліотечно-орієнтовальні, аналітичні);
- за видами наданих джерел інформації (традиційні, інтернет-орієнтовані, різновидові);
- за джерелами пошуку відповіді (електронні, нонелектронні, комплексні).

Стаціонарні довідки надаються в приміщенні бібліотеки, а *зовнішні* – віддаленому користувачеві.

Тематична бібліографічна довідка є результатом пошуку бібліографічних записів за об'єднувальною їх ознакою змісту, походження, належності документа та ін.

Адресна бібліографічна довідка виявляє наявність відомостей про місцезнаходження документа.

Уточнювальна бібліографічна довідка встановлює або уточнює елементи бібліографічного опису, які відсутні або неточно наведені в запиті користувача.

Фактографічна довідка – це відповідь на разовий запит користувача, що містить фактографічні відомості, конкретну інформацію про події, процеси, явища тощо. При фактографічному пошуку об'єктом є факт, відображений у документі. Із фактографічними запитами користувачі звертаються під час підготовки доповідей, рефератів, наукових праць. При виконанні фактографічних довідок здебільшого використовуються довідкові видання всіх видів.

Бібліотечно-орієнтувальні довідки ознайомлюють читачів з інформаційними ресурсами бібліотеки, умовами доступу до них, режимом роботи закладу [10, с. 18].

Повнотекстові довідки полягають у наданні користувачеві повного тексту документа, якщо така послуга відповідає чинному законодавству та правилам бібліотеки [10, с. 18].

Бібліометричні довідки – результат аналізу статистичних даних публікацій, що містить інформацію про кількість цитувань (бібліографічних посилань) на документ, кількість праць окремого автора (авторів, колективів), відображає публікаторську активність учених, установ, містить відомості про рейтинги наукових журналів [1, с. 64].

Аналітичні довідки передбачають попередній аналіз документів, про які надається інформація, з погляду їх відповідності запитові [10, с. 18].

Для підготовки *електронних довідок* використовують електронний каталог та мережеві цифрові ресурси. *Нонелектронні довідки* передбачають пошук інформації за допомогою традиційних паперових ресурсів (каталогів, документів) [10, с. 18].

Крім виконання довідок, ДБО передбачає також консультування користувачів. *Консультація* – це відповідь на разовий запит, що містить поради щодо самостійного використання засобів бібліографічного пошуку.

Слід зазначити, що в багатьох сучасних бібліотеках України запроваджують виконання платних письмових бібліографічних довідок відповідно до Порядку надання платних послуг закладами культури і мистецтв [9].

Довідково-бібліографічне обслуговування віддалених користувачів

Сучасний розвиток інформаційного суспільства потребує нових форм довідково-бібліографічного обслуговування, пов'язаних з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Науковці зазначають, що довідково-бібліографічне обслуговування віддалених користувачів розвивається в трьох напрямках: синхронне (он-лайн) – виконання запитів у режимі реального часу (чат-обслуговування, через приватний комунікатор Skype), асинхронне (офлайн) – отримання відповіді на запит через певний відрізок часу за допомогою електронної пошти або веб-форми (віртуальні довідкові служби), автоматичне надання інформації у відповідь на запити користувачів на основі використання спеціально організованих баз даних (наприклад, архів виконаних запитів віртуальними довідковими службами) [11, с. 171].

Синхронне обслуговування забезпечує виконання запитів користувачів, які потребують термінової відповіді. Крім того, синхронне обслуговування дає можливість не тільки надавати інформацію, а й навчати користувача самостійно здійснювати пошук. Синхронне ДБО здійснюється за допомогою таких форм інтерактивного обслуговування:

- I seek You (ICQ) – централізована служба миттєвого обміну повідомленнями в мережі Інтернет;
- спілкування з бібліографом за допомогою текстового або голосового зв'язку (Skype);

– он-лайн помічник – сервіс, який дає змогу у режимі реального часу спілкуватись з віддаленим користувачем із використанням спеціальної веб-форми на сайті бібліотеки;

– система VoIP, що забезпечує голосовий зв'язок у режимі реального часу на основі передачі мовлення в мережі з використанням Інтернет-протоколу.

Асинхронне ДБО набуло активного поширення у вигляді віртуальних довідкових служб (ВДС), які є складовою довідково-інформаційного забезпечення користувачів. Це служба, що функціонує за допомогою електронних технологій, часто у реальному часі, клієнти якої використовують комп'ютери й Інтернет-технології для взаємодії з персоналом довідки без прямого фізичного контакту з останніми [3, с. 269]. Існує думка, що такі служби правильніше називати „електронні довідкові служби” [2, с. 14].

Перевагою таких служб є те, що користувач, маючи доступ до мережі Інтернет, може задати питання у будь-який зручний для нього час, не обмежуючись графіком роботи бібліотеки. Разом з тим послуги електронної довідкової служби передбачають надання відповіді на конкретний запит, але не мають на меті навчити користувача самостійно орієнтуватись у пошукових системах. Навчання пошуку інформації здійснюється лише під час традиційного обслуговування в бібліотеці та в процесі синхронного обслуговування віддалених читачів. Відповідь на запит користувача у форматі віртуальної довідкової служби може бути надано у вигляді: вебліографічних списків, бібліографічних списків, посилань на виконані запити, що зберігаються в архіві, фактичних даних (із зазначенням джерел інформації) та методичної консультації щодо проведення подальшого пошуку самим користувачем.

ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського долучилася до корпоративного проекту „Об'єднана довідкова служба бібліотек України

„Віртуальна бібліографічна довідка”⁶, який створено в 2005 р. на базі Національної бібліотеки України для дітей. У рамках проекту відвідувачам надається можливість сформулювати питання й отримати відповідь у режимі офлайн, а також скористатись архівом виконаних довідок [3, с. 270]. Віртуальна довідкова служба функціонує із застосуванням спеціальної веб-форми. Фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського здійснено моніторинг використання віртуальної бібліографічної довідки віддаленими користувачами [6]. Упродовж 2009–2016 рр. надано 3031 віртуальну довідку.

Крім послуги „Віртуальна бібліографічна довідка”, віддалені читачі можуть скористатись формами інтерактивного обслуговування, що відображені на веб-порталі бібліотеки в рубриці «Запитай бібліотекаря» (<http://dnrb.gov.ua/ua/запитай-бібліотекаря/>):

Логін Skype: dnrb911

Телефон Довідкової служби:

380 (44) 467-22-14

Телефонуйте з понеділка по п'ятницю з 10 по 17 годину.

Задайте своє запитання електронною поштою і Ви отримаєте професійну відповідь бібліотекаря.

dovidka_dnrb@i.ua

У полі „Тема повідомлення” вкажіть тему запиту.

При зверненні обов'язково вказувати прізвище та ім'я.

Зустріч

Про зустріч для індивідуальних консультацій з нашими спеціалістами Ви можете домовитися через skype, e-mail чи телефоном. Обов'язково вкажіть тему та окресліть коло питань зустрічі.

⁶ Об'єднана довідкова служба бібліотек України „Віртуальна бібліографічна довідка”. – Режим доступу : <http://chl.kiev.ua/cgi-bin/sp/>. – Назва з екрана.

У 2016 р. здійснено аналіз використання віддаленими користувачами послуги „Запитай бібліотекаря” упродовж 2013–2016 рр. (послуга діє з 2013 р.). За досліджуваний період у рамках цієї послуги надано 324 довідки. Працівниками бібліотеки зроблено висновок, що послуга „Запитай бібліотекаря” сприяє залученню нових користувачів, рекламує діяльність бібліотеки [12, с. 12]. З метою забезпечення синхронного обслуговування віддалених читачів у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського надається послуга „Допомога он-лайн” (LIVOSITE), яка дає можливість у режимі реального часу спілкуватися з віддаленим користувачем із використанням спеціальної форми на веб-порталі бібліотеки (рис. 2).

Рис. 2. Веб-форма для здійснення послуги „Допомога он-лайн”

Облік та аналіз довідково-бібліографічного обслуговування

Облік та аналіз ДБО є важливою складовою довідково-бібліографічної діяльності та мають на меті вибір форм і методів удосконалення цього виду роботи. Запити користувачів і результати їх виконання аналізуються також для вивчення інформаційних потреб і ступеня їх задоволення. Систематичний облік стану обслуговування сприяє оптимальному плануванню діяльності. Первинний облік запитів і відповідей здійснюють у Журналі обліку результатів ДБО (*табл. 1*). Наприклад, графа „Тип довідки” передбачає реєстрацію довідок за видом і змістом інформації: Т – тематичні, А – адресні, У – уточнювальні, Ф – фактографічні.

Слід зазначити, що іноді один запит потребує виконання двох довідок, які належать до різних типів. Наприклад, якщо користувач цікавиться наявністю в бібліотеці книжки, автора якої не знає, бібліограф спочатку повинен з'ясувати прізвище автора книжки, а вже потім перевірити її наявність за допомогою алфавітного каталогу. Отже, щоб дати відповідь на такий запит, бібліограф виконує дві довідки – уточнювальну й адресну. У графі „Примітки” фіксують додаткові відомості щодо виконання довідки (переадресування, додаткові пояснення щодо причин незадоволення запиту тощо).

Таблиця 1

Журнал обліку результатів ДБО

№ за/п	Дата	Користувач	Тема, мета запиту	Тип довідки				Галузь знань	Джерело пошуку	Виконавець	Консультації	Примітки
				Т	А	У	Ф					
1.	05.02	Студент	Прізвище та ім'я автора, який писав під псевдонімом „Іриной Чабанрук” (курсова)				+	83	Інтернет	Іванчук		
2.	06.02	Учитель	Чи є в бібліотеці книжка „Городу и миру”		+	+		63	Інтернет, АК	Петренко		
3.	07.02	Аспірант	Інклюзивне навчання (дисертація)	+				74.202	СК, СКС, ЕК	Іванчук	+	

Обліковою одиницею ДБО є один запит (незалежно від того, чи отримав на нього відповідь користувач чи ні), а коефіцієнт ДБО встановлюється шляхом ділення кількості довідок за рік на кількість користувачів, які звернулися в цьому році за інформацією [4, с. 17]. Застосування коефіцієнта дає можливість порівнювати підсумки обслуговування в однотипних бібліотеках. Довідково-бібліографічне обслуговування характеризується не тільки кількісними показниками за типом виконаних запитів. Необхідно також аналізувати теми, за якими виконувались запити, та категорії користувачів, звертати увагу на

хронологічні рамки та види документів, що запитувались читачами. Підсумки виконання річного плану щодо довідково-бібліографічного обслуговування відображаються в річному звіті бібліотеки.

Важливою ланкою ДБО є ведення журналу відмов (табл. 2), що дає можливість доукомплектувати бібліотечний фонд з урахуванням конкретних запитів користувачів. Ведення такого журналу передбачає повідомлення користувача в разі доукомплектування фонду бібліотеки необхідним йому документом.

Таблиця 2

Журнал відмов

Дата	Автор	Заголовок	Розділ фонду за галузями знань	Кому відмовлено (№ читацького формуляра)	Причини відмови	Заходи, ліквідації відмови з
14.03.15	Ковальчук Ю.	Підліткова депресія	88.8	686-11	Немає у фонді	Отримали 08.06.15

Отже, досвід в організації довідково-бібліографічного обслуговування свідчить, що розвиток інформаційних технологій дозволяє якісно надавати бібліографічні довідки як стаціонарні (традиційно в бібліотеці), так і зовнішні – віддаленим читачам за допомогою спеціальної форми на порталі бібліотеки, скайпу, електронної пошти, у рамках корпоративного проекту „Об’єднана довідкова служба бібліотек України „Віртуальна бібліографічна довідка”, під час телефонної розмови. Зазначимо, що синхронне ДБО, яке передбачає виконання запитів у режимі реального часу, має свої переваги, оскільки під час спілкування з віддаленим читачем он-лайн бібліотекар має змогу навчити його самостійно шукати необхідну інформацію. Облік і аналіз стану ДБО є необхідною складовою довідково-бібліографічної діяльності, що дає можливість вивчити інформаційні потреби користувачів різних категорій, визначити коефіцієнт ДБО. Аналіз бібліографічних запитів читачів сприяє оптимальному плануванню довідково-бібліографічної діяльності.

Список використаної літератури:

1. Добко Т. В. Довідково-бібліографічна діяльність наукових бібліотек Національної академії наук України: становлення та розвиток (XX ст. – перше десятиліття XXI ст.): [монографія] / Тетяна Добко ; [відп. ред.

О. С. Онищенко] ; Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2013. – 374 с.

2. Добко Т. Довідково-бібліографічне обслуговування в електронному середовищі: віртуальне чи реальне / Тетяна Добко // Бібл. вісн. – 2011. – № 4. – С. 11–23.

3. Довгань О. В. Віртуальна бібліографічна довідка – інноваційний напрям інформаційно-бібліографічної діяльності Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського / О. В. Довгань // Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ : Пед. думка, 2010. – Вип. 2 : Всеукраїнський інформаційний ресурс з питань психолого-педагогічної науки і освіти: сучасний стан та шляхи розвитку. – С. 269–273.

4. Довідково-бібліографічне обслуговування читачів : метод. рек. / Харків. обл. універс. наук. б-ка ; [уклад. Л. О. Сашкова]. – Харків : ХОУНБ, 2014. – 23 с.

5. Інформаційні ресурси. Словник законодавчої та стандартизованої термінології / НАПН України ; ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад.: П. І. Рогова, Я. О. Чепуренко, С. М. Зозуля, І. Г. Лобановська]. – Київ : Нілан-ЛТД, 2012. – 283 с.

6. Литовченко О. В. Віртуальна бібліографічна довідка як складова комплексного інформаційного забезпечення / О. В. Литовченко // Інформаційна діяльність Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського: перспективи розвитку : монографія / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ, 2015. – С. 151–166.

7. Моргенштерн И. Г. Справочно-библиографическое обслуживание: теория и практика / И. Г. Моргенштерн. – Москва : Либерей-Бибинформ, 2011. – 176 с. – (Серия «Библиотекарь и время. XXI век» ; вып. 131).

8. Нещерет М. Учет результатов справочно-библиографического обслуживания в Российской государственной библиотеке / Марина Нещерет // Бібл. вісн. – 2012. – № 1. – С. 3–6.

9. Про затвердження Порядку визначення вартості та надання платних послуг закладами культури, заснованими на державній та комунальній формі власності [Електронний ресурс]: наказ Міністерства культури України, Міністерства фінансів України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 01 груд. 2015 р. № 1004/1113/1556 // Законодавство України / Верховна Рада України: офіц. веб-сайт. – Текст. дані. – Київ, 2015. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1590-15> (Дата звернення 14.09.16). – Назва з екрана.

10. Романуха З. Термінологія довідково-бібліографічного обслуговування / Зоя Романуха, Галина Швецова-Водка // Вісн. Книжк. палати. – 2015. – № 9. – С. 16–19.

11. Свирюкова В. Г. Интерактивное обслуживание как элемент системы справочно-библиографического обслуживания удаленных пользователей в крупной научной библиотеке / В. Г. Свирюкова // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития / Нац. б-ка Украины им. В. И. Вернадского [та ін.]. – Киев, 2014. – Вып. 12. – С. 170–178.

12. Углова О. Аналіз використання послуги «Запитай бібліотекаря» віддаленими користувачами Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського / Ольга Углова // Бібліотечний форум: історія, теорія і практика. – 2015. – № 2. – С. 10–14.

1.4. Теорія і практика складання бібліографічних посібників:

основні етапи

Самчук Л. І.

Головне завдання будь-якої бібліотеки полягає у забезпеченні вільного й необмеженого доступу до інформації, задоволення сучасних інформаційно-бібліографічних потреб користувачів. У зв'язку з цим одним з найважливіших напрямів бібліографічної діяльності є створення бібліографічної продукції різного виду та змісту.

Варіанти поділу бібліографічних посібників у різні роки пропонували Г. М. Діомідова [4, с. 48–58], М. І. Женченко [16, с. 44–66], Н. Б. Зінов'єва [17, с. 17–18], О. П. Коршунов [18, с. 73–78], І. М. Ломачинська [19, с. 69–82], І. Г. Моргенштерн [20, с. 20–30, 104–113], Г. М. Швецова-Водка [21, с. 107–147].

Ми розглянемо базові (основні) жанри бібліографічних посібників (показчик, список, огляд, окреме бібліографічне повідомлення) і дамо рекомендації з методики їх складання.

Бібліографічний посібник – посібник, у якому подано упорядковану множину бібліографічних записів [12].

Упорядкування бібліографічного посібника поділяється на три етапи: підготовчий, основний (аналітичний і синтетичний), заключний.

Підготовчий етап створення бібліографічного посібника передбачає попереднє вивчення його предмета, підготовку проспекту, виявлення й добір літератури.

Вибір і вивчення теми зумовлюються насамперед актуальністю й соціально-суспільною значимістю посібника, потребами читачів в літературі конкретної тематики, можливостями бібліографічної організації, відсутністю готової бібліографічної продукції з обраної теми. У процесі вивчення теми відбувається детальне ознайомлення з понятійним і термінологічним апаратом, суттю проблеми, основними працями провідних учених певної галузі, матеріалами дискусій і наукових конференцій, бібліографічними матеріалами. У найбільш складних ситуаціях на цьому етапі слід звертатися до спеціалістів певної галузі для консультаційної і методичної допомоги.

Проспект є основним документом, що регламентує етапи подальшої роботи над бібліографічним посібником: визначаються цільове й читацьке призначення, основні принципи добору літератури, тематичні межі посібника (чи буде охоплена вся тема або тільки деякі її аспекти; яким буде висвітлення теми – теоретичним, практичним чи історичним та ін.), хронологічні рамки, види видань, структура бібліографічного запису (чи буде вона складатися тільки з бібліографічного опису чи повинна супроводжуватися анотацією або

рефератом), структура майбутнього посібника: спосіб групування матеріалів (алфавітний, хронологічний, систематичний тощо), перелік розділів, рубрик підрубрик, склад довідково-пошукового апарату посібника (передмова, допоміжні покажчики, додатки, вступна стаття тощо).

У проспекті зазначається умовний передбачуваний обсяг посібника, основні етапи його створення, коло упорядників, наукових керівників і консультантів, рецензентів, терміни завершення роботи (додаток 4). Проспект є основою для передмови до бібліографічного посібника.

Головна вимога на етапі виявлення документів – науковість, повнота, достовірність у поданні матеріалів. Оцінка та добір матеріалу мають лише попередній характер. Результатом цієї діяльності є створення масиву бібліографічних записів за темою посібника – це початкова «синтезуюча» операція, що передує глибокому змістовому аналізу документів.

Основний етап створення бібліографічного посібника поділяється на аналітичний і синтетичний.

Аналітичний підетап передбачає: загальний бібліографічний аналіз документів, уточнення бібліографічних описів, анотування чи реферування, остаточне оформлення бібліографічного запису.

Загальний бібліографічний аналіз документів здійснюється шляхом безпосереднього ознайомлення з творами друку (*de visu*): зміст і форма документів, оцінка їх наукової новизни та значущості, типологічних, стильових і жанрових особливостей, цільового й читацького призначення, рівня художнього оформлення, поліграфічних і видавничих особливостей. При оцінці зазначених моментів бібліографу необхідно співвіднести їх з цільовим і читацьким призначенням майбутнього посібника, виявити відповідність іншим критеріям, закладеним у проспекті.

На стадії уточнення перевіряються правильність складання бібліографічних описів у традиційній формі і та здійснюється їх звірка з оригіналом, якщо відомості були запозичені з вторинних джерел інформації.

Анотування і реферування є процесами, спрямованими на розширення та поглиблення змістової характеристики документа, що містяться в бібліографічному описі.

Анотація – стислий коментар чи пояснення щодо документа чи його змісту, а іноді навіть його короткий опис, доданий, зазвичай, як примітка після бібліографічного опису документа [9]. За функціональним призначенням розрізняють довідкові та рекомендаційні анотації. Довідковими називаються анотації, що дають попередню інформацію про зміст і значення творів друку або особливості окремого видання.

Приклад довідкової анотації

Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського (1999–2009) : бібліогр. покажч. вид. б-ки та літ. про її діяльність / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд.: Букшина Т. Ф., Самчук Л. І., Печенежська О. А., Балдич Л. М.]. – Київ, 2010. – 208 с. – 10-річчю Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського НАПН України присвячується.

Бібліографічний покажчик презентує науковий і практичний доробок колективу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та документи про роботу установи за десять років діяльності (1999–2009) з дня створення.

Видання призначено для науковців, аспірантів, викладачів, студентів, працівників системи освіти та інформаційних служб, бібліотечних працівників, а також усіх тих, хто здійснює науково-дослідну, науково-педагогічну, науково-методичну та навчально-виховну діяльність.

Рекомендаційна анотація, поряд з короткою інформацією про твори друку, має на меті зацікавити читача, показати значення й специфіку окремої книжки або статті, її місце серед інших, близьких за змістом і призначенням. Головною відмінністю рекомендаційної анотації є її педагогічна спрямованість. В анотації характеризуються твори, що відповідають рівню підготовки, віковим та іншим особливостям читачів.

Приклад рекомендаційної анотації

Сухомлинський, В. О. Серце віддаю дітям / Василь Сухомлинський. – [Харків] : Акта, [2012]. – 537 с.

Василь Олександрович Сухомлинський – видатний український Педагог, ідеї якого вивчаються, розповсюджуються й творчо розвиваються у наші дні. Зазначимо, що твори Василя Олександровича не тільки користувалися великим успіхом в минулому, але й сьогодні є актуалізованими не тільки освітянами, а й усією педагогічною громадськістю, що свідчить про їх неперехідну навчально-методичну цінність.

Всеукраїнська асоціація Василя Сухомлинського проводить велику роботу з вивчення, розповсюдження та творчого використання педагогічної спадщини Вченого, заповнюючи прогалини у її виданні, що з'явилися у останні десятиліття. Так, за кошти членів Асоціації видано найбільш відому працю В. О. Сухомлинського «Серце віддаю дітям», яка найповніше характеризує особистість Вченого та його ідеї. Варто зазначити, що підготовкою нового видання книги займалася дочка Педагога – Ольга Василівна – вчений-педагог, доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України, а також продовжувач та популяризатор педагогічної спадщини батька. Відтак, саме вона займалася підготовкою й структуруванням матеріалу, а також написала вступне слово – «У пошуках сьогодення».

Пропоноване видання складається з трьох частин. У першій частині вміщений первинний, аутентичний текст книги «Сердце віддаю дітям», а також, для більшої наочності та наближення до майстерні Педагога, включені матеріали, які містять відомості про роботу автора над рукописом, про конкретних дітей – вихованців Василя Олександровича. Друга частина репрезентує шлях рукопису Педагога до видання: листування Сухомлинського із видавництвами та рецензії на книгу. Третя частина виокремлює матеріали, за якими можна прослідкувати долю книги після її публікації в 1968/1969 роках, а також бібліографічний покажчик рецензій та відгуків на них.

Важливим є те, що пропоноване видання друкується за архівними першоджерелами: це надало можливість репрезентувати ті зміни та виправлення, які був змушений внести Василь Олександрович в пізніші варіанти через «побажання» рецензентів й видавництв. Усі ці зміни були подані в примітках, що увійшли в текст 1969.

Книга призначена для педагогів, студентів педагогічних факультетів, науковців та всіх тих, хто цікавиться питаннями теорії та практики педагогічного процесу, а також доробком класика педагогічної науки.

Реферат – стисле подання змісту документа без його інтерпретації чи критики [9]. Реферат містить відомості про зміст твору друку, його автора, переваги, конкретні теоретичні, експериментальні, описові результати. Заключною частиною реферату є висновки, оцінки, пропозиції, вміщені в документі.

Приклад реферату

Шульга Н. В. Організаційно-педагогічні засади розвитку полікультурної освіти у вищих навчальних закладах Великої Британії : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Шульга Наталія Володимирівна ; Уман. держ. пед. ун-т ім. П. Тичини. – Умань, 2015. – 19 с.

У дослідженні здійснено теоретичне узагальнення й обґрунтовано новий підхід до вирішення важливого й актуального завдання, яке полягає у виявленні та розкритті організаційно-педагогічних засад розвитку полікультурної освіти (ПКО) у ВНЗ Великої Британії, з'ясуванні шляхів використання позитивного досвіду британських університетів у реалізації ПКО на теренах вищої школи України. Розкрито історичні передумови та визначено періоди розвитку ПКО у Великій Британії відповідно до її нормативно-

законодавчого підґрунтя. На основі аналізу навчальних програм ПКО окремих університетів Великої Британії охарактеризовано організаційно-педагогічні засади розвитку ПКО у цих навчальних закладах. Виділено особливості полікультурних навчальних планів ВНЗ Великої Британії як сприятливого середовища для професійної підготовки студентів та окреслено можливості використання позитивного британського науково-практичного досвіду впровадження ПКО студентів у системі вищої освіти України. Уточнено трактування сутнісних характеристик поняття «полікультурна освіта». Удосконалено та розширено наукові уявлення про мету, теоретичні підходи та принципи ПКО у вищій школі Великої Британії.

Синтетичний підетап передбачає: добір документів та групування бібліографічних записів.

Добір документів – один з найважливіших процесів бібліографування. На цій стадії можливі обмеження масиву інформації, додаткові бібліографічні розвідки з метою заповнення прогалін у деяких розділах посібника або заміни окремих документів.

Групування матеріалу полегшує читачеві користування посібником. Доцільність тієї чи іншої організації бібліографічних записів цілком залежить від теми бібліографічного посібника, його обсягу, цільового та читацького призначення, змісту й характеру творів друку. Організація бібліографічного матеріалу складається з трьох моментів: способу групування всієї літератури, представленої в покажчику, за розділами, підрозділами, рубриками, підрубриками, послідовності розділів, підрозділів, рубрик, підрубрик та послідовності бібліографічних записів у середині розділів, підрозділів, рубрик, підрубрик.

Розрізняють формальні (алфавітний, хронологічний, топографічний тощо), змістові (предметний, систематичний, тематичний), змішані (формально-змістові) способи групування бібліографічних записів (додатки 5, 6, 7).

Алфавітне групування полягає у групуванні бібліографічних записів за алфавітом прізвищ авторів та (або) назв документів. Цей спосіб групування використовується переважно при упорядкуванні невеликих за обсягом бібліографічних списків, тематика яких стосується вузького питання.

Хронологічне групування – це групування бібліографічних записів за датами видання документів у їх хронологічній послідовності. Це дає змогу простежити, як розвивалося дослідження тієї або іншої галузі науки або окремого питання, етапи розвитку творчості автора.

Топографічне групування передбачає групування бібліографічних записів за місцем видання документів, що дає можливість об'єднати в одному розділі видання, що вийшли в одній місцевості.

Предметне групування – це об'єднання бібліографічних записів у групи за окремими предметними рубриками, розміщеними в алфавітній послідовності, що застосовується, переважно, у бібліографічних посібниках з вузькогалузевої тематики (наприклад, у певних галузях медицини, сільського господарства тощо).

Систематичне групування є розподілом бібліографічних записів за розділами певної схеми класифікації документів. Особливість такої схеми полягає у тому, що вона охоплює або певну галузь знань, або комплекс споріднених галузей, або всі галузі знань. Для систематичного групування характерним є розміщення розділів, підрозділів, рубрик і підрубрик у певному порядку від вищого до нижчого, або певна логічна послідовність розділів.

За тематичним групуванням об'єднуються бібліографічні записи в групи (розділи) відповідно до певних тем, розміщених у логічній послідовності. Таке групування передбачає тільки виділення окремих тем чи питань, характерних для документів, які виявлено в результаті бібліографічного пошуку.

Метою змішаного групування є групування, за якого розділи визначають одночасно за змістом документів і формальною ознакою. Таким є, наприклад, персональне групування – об'єднання бібліографічних записів за персональними рубриками (так званими «гніздами»). Персональне групування застосовується як основне переважно в посібниках біобібліографічного характеру.

Біобібліографічні посібники, як правило, складаються з таких розділів: передмова, біографічний нарис (біографічна довідка), основні дати життя й діяльності, список творів особистості, література про його життя й діяльність. У біографічному нарисі основна увага приділяється характеристиці найважливіших напрямів професійної, творчої, державної і суспільної діяльності персоналії, якій присвячено посібник. Біографічний нарис пов'язується з основними датами життя й діяльності людини. В основних датах життя й діяльності після зазначення року наводиться короткий запис основної події. Бібліографічні описи в персональних посібниках, як правило, не анотуються. Якщо біографічні довідки мінімальні, а списки літератури об'ємні, то необхідно анотувати хоча б найважливіші публікації. Обов'язковим елементом довідкового апарату біобібліографічного покажчика є іменний покажчик.

Заключний етап створення бібліографічного посібника включає: підготовку науково-допоміжного апарату, редагування бібліографічного посібника, оформлення бібліографічного посібника.

Для підвищення ефективності посібника бібліографія доповнюється науково-допоміжним апаратом, який складається із змісту, передмови, вступної статті, допоміжних покажчиків, додатків.

Зміст являє собою перелік найменувань розділів (рубрик) основного тексту, довідково-пошукового апарату та інших матеріалів, складений у тій послідовності, в якій їх наведено в покажчику, з визначенням місця розташування.

Найважливішим текстовим елементом посібника є передмова, що поділяється на дві частини. У першій частині коротко розкриваються актуальність теми, завдання і цільове призначення посібника, у другій – характеризуються структура посібника та його матеріал, зазначається наявність допоміжних покажчиків та інших додаткових матеріалів.

Вступна стаття використовується у великих ретроспективних науково-допоміжних і рекомендаційних посібниках, персональних покажчиках і є розгорнутим оглядом основних документів за темою посібника. Написання

статті потребує глибоких знань предмета, тому до її підготовки залучають фахівців-консультантів певної галузі.

Вибір для посібника допоміжного покажчика [3] визначається розташуванням матеріалу в основному тексті. Зупинимося на найпоширеніших типах допоміжних покажчиків.

В іменному покажчику подаються за абеткою всі прізвища, які трапляються в бібліографічному описі та анотаціях: авторів, осіб, які брали участь у створенні твору, а також прізвища осіб, про яких ідеться в тексті (персоналії). Після кожного прізвища проставляються посилання на номери, за якими твори цієї особи описано в покажчику. У круглих дужках зазначається участь кожної особи, причетної до друкованих праць з поясненням, ким виступає та чи інша особа: (ред.) – редактор, (упоряд.) – укладач-упорядник, (пер.) – перекладач, (наук. керівник) – науковий керівник, (наук. консультант) – науковий консультант, (перс.) – персоналії та інші.

Фрагмент іменного покажчика

(Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського (1999–2009) : бібліогр. покажч. вид. б-ки та літ. про її діяльність / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ, 2010. – 208 с. – 10-річчю Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського НАПН України присвячується).

У покажчику подаються за абеткою всі прізвища, які трапляються в бібліографічному описі та анотаціях, а також прізвища осіб, про яких йдеться в тексті (персоналії). Після кожної позиції у круглих дужках зазначається участь кожної особи, причетної до друкованих праць та ненадрукованих матеріалів з поміткою: (ред.) – редактор, (уклад.) – укладач-упорядник, (перс.) – персоналії та ін.

Жадько В. О. 1020, 1021, 1025, 1046 (перс.)

Жданова Р. С. 687–689, 730, 821, 822, 880; 171, 188, 194, 200, 223 (бібліогр. ред.); 175 (бібліогр. ред., упоряд.); 184, 583 (ред.); 418 (наук. ред.); 233 (упоряд.); 595 (авт.-упоряд.)

Железняк М. Г. 816

Жесткова А. А. 936; 511 (упоряд.)

Житецький П. Г. 760 (перс.)

Жук Ю. О. 428 (наук. консультант); 439, 448, 449 (наук. ред.)

Журба К. О. 259 (рецензент)

Якщо посібник охоплює значну кількість творів, описаних під заголовком, створюється алфавітний покажчик назв праць (наприклад, це обов'язково для персональних покажчиків).

Фрагмент алфавітного покажчика назв праць

(Володимир Іларіонович Луговий – перший віце-президент НАПН України : матеріали до біобібліографії (2010–2015 рр.) / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд.: Самчук Л. І., Стельмах Н. А.; наук. ред. Березівська Л. Д. ; літ. ред. Деревянко Т. М.]. – Київ : Т-во «Знання України», 2015. – 76 с. – (Серія «Академіки НАПН України» ; вип. 25)).

Безперервна професійна освіта в контексті європейської інтеграції: теорія, досвід, прогноз 20 (ред.)

Безперервний професійний розвиток і саморозвиток педагогічних й науково-педагогічних працівників 1

Біла книга національної освіти України 1; 21 (ред.)

Біоенергетичні залежності в рухових діях людини 82

Болонський процес та нова парадигма вищої освіти 202 (рец.).

Предметний покажчик має довідкову цінність бібліографічного посібника і розкриває зміст документів. При упорядкуванні таких покажчиків необхідно визначити найбільш важливі питання, які можуть зацікавити читача, звернути особливу увагу на формулювання рубрик, оскільки перше слово визначає її місце в алфавітному ряді. Повнота (змістовність) рубрик може бути різноманітною, що залежить від змісту творів друку, групування літератури в основному тексті бібліографічного посібника, читацьких інтересів (запитів). При упорядкуванні предметних покажчиків слід звертатися до анотацій, рефератів, текстів творів та дотримуватися певних методичних вимог:

- усередині великих рубрик виділяються підрубрики;
- близькі за змістом поняття зв'язуються перехресними посиланнями.

Фрагмент предметного покажчика

(Україномовна книга у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, 1798–1923 : бібліогр. покажч. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; [редкол.: О. С. Онищенко (голова) та ін.; авт. кол.: М. Д. Бойченко та ін.]. – Київ, 2003. – Т. 3 : Науково-допоміжний апарат. – 667 с. – (Національна бібліографія України).

Мистецтво

– античне 3336

– декоративно-прикладне 1905, 2291, 4070, 5145, 6542, 7129, 7766

- історія 2384, 3075, 6281, 6505, 6542, 6715, 6879, 6931, 7329, 7548, 7757, 7758, 7766, 7986, 8127, 8137, 8220, 8283, 8539, 8554, 8563, 8643, 8817, 8818, 8948, 9268, 9269, 9447
- Київської Русі 7255, 7328, 7329, 7985, 8016, 9244
- монументальне 5051
- образотворче 3434, 3435, 5286, 8619, 8643
- сценічне 6977, 8117, 8171, 8389, 8405, 8810
- теорія 840, 5409
- Митрополії
- Галицька 528
- Київська 2197

Показчик географічних назв практикується в країнознавчих, краєзнавчих показниках і містить: назви політико-адміністративних і адміністративно-територіальних одиниць, фізико-географічних об'єктів. Разом з назвами фізико-географічних і деяких інших об'єктів наводяться пояснюючі слова, що розкривають рід об'єкта (село, місто, озеро, річка, хребет тощо). Вони подаються у скороченій формі (с., м., оз., р., хр. тощо).

Фрагмент географічного показника

- Бабин Яр, урочище
- Базар, містечко
- Базавлуцька січ
- Балта, м.
- Брест, м. (Німеччина)
- Брест, м. (Франція)
- Західна Європа
- архітектура
- мистецтвознавство
- Комунарськ див. Алчевськ
- Любарці, с., Київська обл.
- Одеса, м. (Україна)
- Одеса, м. (Канада)
- Оратів, смт, Вінницька обл.

Рубрики наводяться в тому формулюванні, в якому їх подано в бібліографічних описах.

До складу додатків до бібліографічних посібників входять списки джерел (каталоги, картотеки, прикнижкові й пристатейні списки літератури, бібліографічні посібники тощо, джерела, що переглядалися упорядником), списки умовних скорочень, списки документів, що вийшли друком після закінчення роботи над посібником.

Робота над посібником завершується його редагуванням і оформленням.

Наукове редагування включає: консультування, перегляд результатів добору, групування матеріалу, виправлення анотацій фахівцем певної галузі.

Бібліографічне редагування покажчика має забезпечити:

- перевірку бібліографічного опису включених документів, їх однаковість і точність, відповідність чинним стандартам;
- повноту дібраних документів з урахуванням тематичних меж покажчика;
- відповідність дібраних документів схемі класифікації покажчика в цілому та її розділам;
- відповідність допоміжних покажчиків та основного тексту з метою виявлення помилок і пропусків;
- правильність нумерації бібліографічних записів;
- наявність посилань на документи, що потребують відображення в інших розділах.

Літературне редагування передбачає літературне опрацювання тексту посібника, тобто внесення змін до тексту в частині стилістики, орфографії, пунктуації, забезпечення відповідності тексту нормам українського правопису.

Бібліографічний посібник відкривається титульним аркушем. На ньому зазначаються: назва організації, відділ, назва покажчика, вид видання (або тип посібника), місце і рік видання (додаток 8). На звороті титульного аркуша зазначаються упорядники та оформлювачі, бібліографічний запис документа, індекси бібліографічної класифікації і авторський знак (додаток 9).

Для набору структурних частин посібника (передмови, основного тексту, допоміжних покажчиків тощо) застосовуються різні шрифти. Анотації, як правило, набираються більш дрібним шрифтом, ніж бібліографічні описи, і починаються з нового рядка. Порядкові номери записів можуть бути виділені напівжирним шрифтом.

Фрагмент основного тексту посібника

16. Вербова, В. В. Вибіркове розповсюдження інформації: теорія та досвід впровадження в Державній науково-педагогічній бібліотеці України ім. В. О. Сухомлинського / Віта Вербова // Вісн. Кн. палати. – 2015. – № 7. – С. 24–27. – Бібліогр.: 22 назви.

У статті аналізується теоретичний підхід до проблеми вибіркового розповсюдження інформації в Україні та зарубіжних країнах. Висвітлено результати діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з впровадження системи вибіркового розповсюдження інформації для інформаційно-бібліографічного забезпечення наукових досліджень науковців НАПН України, окреслено перспективи розвитку цього напрямку.

Різні шрифти і розміри кегля використовуються також для заголовків розділів, підрозділів, рубрик і підрубрик, що сприяє формуванню змісту в автоматизованому режимі.

Фрагмент основного тексту посібника

Розділ I.

ТВОРИ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

1.1. Педагогічні твори

Окремі видання

2008

1. Любов до рідного слова : [альбом] / вступ. ст. та упоряд. Г. Федорченко. – Переяслав-Хмельницький : СКД, 2008. – 196 с. – (До 90-річчя від дня народження В. О. Сухомлинського).

2. «Обережно: дитина!» : В. О. Сухомлинський про важких дітей : темат. зб. / [упоряд. Т. В. Філімонова ; автор ідеї, консультант та наук. ред. О. В. Сухомлинська]. – Луганськ : Держ. закл. «Луганський національний університет ім. Тараса Шевченка», 2008. – 264 с.

3. Етюди о В. А. Сухомлинском. Педагогические апокрифы / [сост., предисл., послесл., вступ. к частям О. В. Сухомлинской]. – Київ : Акта, 2008. – 432 с.

Художнє оформлення бібліографічних покажчиків передбачає широке використання різних ілюстративних матеріалів: фотокопій обкладинок найбільш цікавих видань, портретів, карт тощо. Яскрава виразна обкладинка прикрашає посібник і привертає до нього увагу читачів. Елементи зовнішнього оформлення мають розкривати основний зміст посібника (додатки 10, 11).

Бібліографічний список – бібліографічний посібник, що має просту структуру, без допоміжного пошукового апарату [12].

Списки літератури здебільшого невеликі за обсягом (до 20 позицій). За великої кількості записів, включених до списку (від 50), можливе їх групування за розділами.

Бібліографічні списки поділяються на:

- інформаційні, що містять відомості про нову літературу або твори з вузької, конкретної теми чи питання (додаток 12);
- рекомендаційні, що готуються з найбільш важливих і актуальних тем (додаток 13).

Бібліографічний огляд – бібліографічний посібник, у якому подано узагальнену характеристику групи документів, об'єднаних за певною ознакою, та бібліографічні описи цих документів [12].

За типами бібліографічні огляди можуть бути:

- інформаційні, які оперативно, цілеспрямовано інформують окремі категорії користувачів про документи професійного спрямування;
- рекомендаційні, мета яких зацікавити читачів актуальною проблемою, допомогти у вивченні найбільш доступної і цікавої літератури з певної тематики.

За змістом розрізняють такі бібліографічні огляди:

- огляди нових надходжень (матеріалів, що вийшли в світ за останній період – місяць, квартал, рік);
- джерелознавчі огляди, що визначають характер, призначення і тематику творів з певної проблеми або предмета;
- огляди інформаційних видань (певної сукупності реферативних журналів, бібліографічних покажчиків тощо).

Обов'язковими елементами бібліографічного огляду є:

- вступна частина, в якій обґрунтовується тема, визначаються її специфіка, цільове й читацьке призначення огляду;
- аналітична частина – це характеристика кожного документа, що містить відомості про автора, назву документа, відомості про розглянуті питання;

• висновки (заключна частина) – підбиваються підсумки, пропонуються рекомендації та додаткова література з певної теми.

У кінці огляду наводиться список літератури, в якому подаються бібліографічні описи всіх зазначених в огляді документів (додаток 14).

Окреме бібліографічне повідомлення – це бібліографічне повідомлення, не пов'язане за задумом і композицією з іншим текстом. Це може бути картка з бібліографічним записом, плакат, що містить відомості про певне видання, рецензія, опублікована як самостійний матеріал у газеті або журналі тощо (додаток 15).

Нині бібліографічна діяльність бібліотек орієнтована на безперервне поліпшення бібліографічних процесів за допомогою сучасних інформаційних технологій. Упроваджуються різні види бібліографічних посібників та форми їх підготовки, дедалі частіше вони подаються в електронному вигляді.

Основними ознаками електронних бібліографічних посібників (ЕБП) є цифрова форма подання, інтерактивність, наочність (мультимедійність), можливість підключення зовнішніх об'єктів, доступність (можливість віддаленого доступу).

ЕБП не тільки здатні замінити першоджерела, а й скоротити час користувача на пошук необхідної інформації. Електронні технології дають можливість здійснити комплексний підхід до розв'язання інформаційних завдань, у результаті чого користувач отримує повний комплект різноманітних інформаційних матеріалів, зокрема і наукові ресурси відкритих інформаційних систем. При цьому бібліографічна інформація, що є основою інформаційної діяльності, стає ще й інструментом орієнтації в мережевих ресурсах, слугує переходом до кінцевого результату інформаційно-бібліографічного обслуговування – повнотекстового документа.

У процесі підготовки ЕБП використовуються традиційні бібліографічні методи добору, подання та організації матеріалу.

Список використаної літератури:

1. ГОСТ 7.12–93. Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу. Библиографическая запись. Сокращение слов на русском языке. Общие требования и правила [Электронный ресурс]: изд. офиц. – [Введ. 1995–07–01]. – Текст. дан. – Киев: Госстандарт Украины, 1995. – Режим доступа: http://library.nlu.edu.ua/BIBLIOTEKA/SAIT/nauka/GOST/6_GOST_7.12-93%20.pdf (дата обращения 11.01.16). – Загл. с экрана. – Аутентичный текст.
2. ГОСТ 7.61–90. Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу. Издания. Государственные библиографические указатели. Общие требования [Электронный ресурс]: изд. офиц. – [Введ. 1991–01–01]. – Текст. дан. – Москва: Гос. комитет СССР по упр. качеством продукции и стандартам, 1991. – 13 с. – Режим доступа: <http://meganorm.ru/Data2/1/4294822/4294822729.pdf> (дата обращения: 15.01.16). – Загл. с экрана. – Аутентичный текст.
3. ГОСТ 7.78–99. Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу. Издания. Вспомогательные указатели [Электронный ресурс]. – [Введ. 2001–01–01]. – Текст. дан. – Минск, [б. г.]. – (Межгосударственный стандарт). – Режим доступа: <http://www.gosthelp.ru/text/GOST77899SIBIDIzdaniyaVsp.html> (дата обращения: 15.01.16). – Загл. с экрана. – Аутентичный текст.
4. Диомидова, Г. Н. Библиография: общий курс / Г. Н. Диомидова. – 2-е изд., перераб., доп. – Москва: Кн. палата, 1991. – 240 с.
5. ДСТУ 3017–95. Видання. Основні види. Терміни та визначення: вид. офіц. – [Чинний від 1996–01–01]. – Київ: Держспоживстандарт України, 1995. – 47 с. – Текст доступний в Інтернеті: http://science.crimea.edu/zapiski/vidanya/dcty3017_95.pdf.
6. ДСТУ 3018–95. Видання. Поліграфічне виконання. Терміни та визначення: вид. офіц. – [Чинний від 1996–01–01]. – Київ: Держспоживстандарт України, 1995. 30 с. – Текст доступний в Інтернеті: <http://www.chytomo.com/standards/vydannya-polihrafichne-vykonannya-terminy-ta-vyznachennya-dstu-301895>.
7. ДСТУ 3582:2013. Інформація та документація. Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила: вид. офіц.: (ISO 4:1984, NEQ; ISO 832:1994, NEQ). – [Чинний від 2014–01–01]. – Київ: Мінекономрозвитку України, 2014. – 15 с. – (Національний стандарт України). – Текст доступний в Інтернеті: http://dndims.com/upload/files/DSTU_3582_2013.pdf.
8. ДСТУ 4826:2007. Інформація та документація. Видання інформаційні. Загальні вимоги: (ISO 8:1977, NEQ; ISO 1086:1991, NEQ): вид. офіц. – [Чинний від 2009–01–01]. – Київ: Держспоживстандарт України,

2008. – 9 с. – Текст доступний в Інтернеті: <http://metrology.com.ua/download/dstu-gost-gost-r/60-dstu/447-dstu-4826-2007>.

9. ДСТУ 5034:2008. Інформація і документація. Науково-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять : вид. офіц. – [Чинний від 2009–01–01]. – Київ : Держспоживстандарт, 2009. – 38 с. – Текст доступний в Інтернеті: <http://metrology.com.ua/download/dstu-gost-gost-r/60-dstu/631-dstu-5034-2008>.

10. ДСТУ 5034:2008. Інформація і документація. Науково-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять : вид. офіц. – [Чинний від 2009–01–01]. – Київ : Держспоживстандарт, 2009. – 38 с. – Текст доступний в Інтернеті: <http://metrology.com.ua/download/dstu-gost-gost-r/60-dstu/631-dstu-5034-2008>.

11. ДСТУ 7093:2009. Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Скорочення слів і словосполук, поданих іноземними європейськими мовами (ГОСТ 7.11–2004 (ИСО 832:1994), MOD; ISO 832:1994, MOD) : вид. офіц. – [Чинний від 2004–10–01]. – Київ : Держспоживстандарт України, 2009. – 82 с. – (Національний стандарт України). – Текст доступний в Інтернеті: http://library.nlu.edu.ua/BIBLIOTEKA/SAIT/nauka/GOST/7_GOST_7.11-2004.pdf.

12. ДСТУ 7448:2013. Інформація та документація. Бібліотечно-інформаційна діяльність. Терміни та визначення понять : вид. офіц. – [Чинний від 2014–07–01]. – Київ : Мінекономрозвитку України, 2014. – 45 с. – (Національний стандарт України).

13. ДСТУ ГОСТ 7.1:2006. Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання (ГОСТ 7.1–2003, IDT) : вид. офіц. – [Чинний від 2007–07–01]. – Київ : Держспоживстандарт України, 2007. – 74 с. – (Національний стандарт України). – Автентичний текст доступний в Інтернеті: <http://www.docme.ru/doc/85265/dstu-gost-7.1-2006>.

14. ДСТУ ГОСТ 7.80:2007. Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Заголовок. Загальні вимоги та правила складання (ДСТУ ГОСТ 7.80:2007) [Електронний ресурс] : вид. офіц. – [Чинний від 2008–04–01]. – Київ : Держспоживстандарт України, 2009. – 8 с. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://www.docme.ru/doc/85267/dstu-gost-7.80-2007-b%D1%96bl%D1%96ograf%D1%96chnij-zapis.-zagolovok> (дата звернення 15.01.2016). – Назва з екрана. – Аутентичний текст.

15. ДСТУ ГОСТ 7.9:2009 (ИСО 214–76). Система стандартів по информации, библиотечному и издательскому делу. Реферат и аннотация.

Общие требования. (ГОСТ 7.9–95 (ИСО 214–76), IDТ) [Электронный ресурс]. – [Введ. 2009–12–01]. – Режим доступа: <http://www.ifap.ru/library/gost/7995.pdf>. – Загл. с экрана (дата обращения 13.01.2016). – Аутентичный текст.

16. Женченко М. Загальна і спеціальна бібліографія : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. / Марина Женченко. – Київ : Жнець, 2011. – 255 с.

17. Зиновьева Н. Б. Основы современной библиографии : учеб. пособие / Н. Б. Зиновьева. – Москва : Либерейя-Бибинформ, 2007. – 104 с. – (Серия «Библиотекарь и время. XXI век» ; № 69). – Библиогр.: с. 92–93.

18. Коршунов О. П. Библиографоведение : основы теории и методологии / О. П. Коршунов, Т. Ф. Лиховид, Т. А. Новоженова ; под ред. О. П. Коршунова. – Москва : ФАИР, 2009. – 335, [1] с. – (Специальный издательский проект для библиотек). – Библиогр.: с. 328–334.

19. Ломачинська І. М. Бібліографознавство : навч. посіб. для дистанц. навч. / І. М. Ломачинська ; Відкритий міжнар. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ : Ун-т «Україна», 2004. – 299, [5] с. – (Мережа дистанційного навчання). – Бібліогр. у кінці розд.

20. Моргенштерн И. Г. Общее библиографоведение : учеб. пособие для студентов по специальности 052700 «Библиотечно-информационная деятельность» / И. Г. Моргенштерн ; Челябин. гос. ун-т культуры и искусств. – Санкт-Петербург : Профессия, 2005. – 208 с. – (Серия «Библиотека»).

21. Швецова-Водка Г. М. Вступ до бібліографознавства : навч. посіб. для студентів напряму 6.020102 «Книгознавство, бібліотекознавство і бібліографознавство» / Г. М. Швецова-Водка ; Рівнен. держ. гуманітар. ун-т. – 3-тє вид., випр. та доп. – Рівне, 2011. – 231 с.

22. Яценко О. М. Укладання оглядових документів : практ. посіб / О. М. Яценко ; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ : Нілан-ЛТД, 2011. – 84 с.: рис., табл. – (Серія «На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек» ; вип. 7). – Текст доступний в Інтернеті: http://dnpb.smart.biz.ua/datas/upload/files/ukladannya_oglydovih_dokumentiv.pdf.

3.6. Формування галузевої бібліографічної бази даних «Періодика» електронного каталогу: практичні рекомендації

Деміда Є. Ф.

Інформаційні технології активно проникають у наше життя і стають інструментом якісних зрушень у всіх сферах діяльності. У бібліотечно-бібліографічній справі вони також є чинниками інноваційних перетворень. Наявність комп'ютерного парку й володіння певними програмними засобами дають можливість бібліотеці вийти на новий рівень організації, тобто

перейти від ведення традиційних (карткових) каталогів і картотек до створення інформаційно-пошукової системи (ІПС) у формі електронного каталогу (ЕК). А це істотно підвищує якість довідково-бібліографічного апарату і відповідно бібліографічного обслуговування користувачів. Крім того, ЕК завдяки його доступності на порталі бібліотеки стає засобом позиціонування установи у всесвітній мережі Інтернет.

Якість та ефективність ЕК як ІПС насамперед залежать від технологічної основи, що має бути продуктом висококваліфікованих ІТ-розробників, обізнаних у бібліотечно-бібліографічній сфері. Одним із потужних сучасних програмних засобів, що відповідає міжнародним стандартам, є система автоматизації бібліотек (САБ) ІРБІС. Нині нею послуговуються як національні книгозбірні (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського, Національна історична бібліотека України та інші), так і сотні бібліотечних установ різних рівнів і профілів. За останніми статистичними дослідженнями діяльності провідних освітянських бібліотек України (2014 р.) САБ ІРБІС використовують 39% книгозбірень мережі, ще 30% працюють з автоматизованою бібліотечно-інформаційною системою (АБІС) «УФД/Бібліотека», 13% володіють іншими АБІС (ПП «Політек-СОФТ», Unilib, MARK-SQL та ін.), 7% працюють на власних програмах, в 11% відсутнє програмне забезпечення [10, с. 83]. Книгозбірням, які ще не мають програмних засобів, потрібно їх придбати найближчим часом, адже інноваційні технології вже стали умовою існування сучасної бібліотеки, а ЕК утвердився невід'ємним атрибутом, без якого неможливе вдосконалення бібліотечно-бібліографічних процесів.

ЕК є сукупністю баз даних (БД). У широкому розумінні БД – це організована й структурована за певними правилами сукупність відомостей з певної предметної галузі, представлена на машиночитному носії, що дає можливість здійснювати їх переробку в автоматизованому режимі. БД ЕК містять бібліографічні записи (БЗ) документів, а в кожній окремій підструктурі вони представлені за видовою, тематичною або іншою ознакою. Це БД книжок, дисертацій, рефератів, краєзнавчої тематики тощо. ЕК –

структура інтегрована, але кожна її складова виконує свої функції та формується за власними правилами і підходами.

Важливою підструктурою ЕК є бібліографічна БД статей і матеріалів з періодичних видань, що створюється з метою змістового розкриття часописів фонду бібліотеки. У науковій книгозбірні більша частина з них – це науково-теоретичні, науково-методичні, науково-практичні часописи. Вони є цінним і, що важливо, оперативним джерелом інноваційних ідей, наукових розробок, історичних розвідок тощо, і користувач потребує ефективної ІПС, що допомогла б йому зорієнтуватися в інформаційних потоках і відшукати потрібні документи.

Електронна організація БД дає можливість представити повний БЗ кожної публікації, вміщеної у періодичному виданні, та створити її оптимальний пошуковий образ. Пошуковий образ документа (ПОД) включає заголовок БЗ та елементи бібліографічного опису (БО) (прізвище автора, укладача, перекладача, редактора та інших осіб, причетних до створення документа, назву публікації, назву джерела, рік видання тощо), а також додатково введені дані, що є результатом аналізу змісту документа (класифікаційні індекси, ключові слова, предметні, географічні рубрики тощо). За елементами ПОД або їх поєднанням швидко й зручно здійснюється пошук необхідних користувачеві статей і матеріалів з періодичних видань. Від того, наскільки якісно й компетентно складено електронний БЗ публікації, залежить продуктивність пошуку інформації в БД.

У Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського (далі – ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського) функціонує бібліографічна БД статей і матеріалів, що дістала назву «Періодика». Її формування є одним із основних завдань діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, спрямованих на науково-інформаційне забезпечення розвитку наук про освіту, педагогіки і психології. Тому організація цього ресурсу ґрунтується на сучасній технологічній платформі та має нормативно-методичне забезпечення. Інструктивно-нормативні й методичні документи, що регламентують організацію БД «Періодика»,

розроблено науковцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, й значною мірою сприяють формуванню масиву БЗ однакової повноти та якості.

БД «Періодика» формується на основі САБ ІРБІС. Нині впроваджено одну з останніх версій програми – САБ ІРБІС64. БД «Періодика» створюється в автоматизованому робочому місці (АРМ) «Каталогізатор» системи, що призначено для бібліотечного працівника, який виконує функції з формування (поповнення й корегування) БД ЕК. В умовах локальної обчислювальної мережі система забезпечує функціонування довільної кількості АРМів «Каталогізатор» з можливістю одночасного поповнення однієї БД.

Основним регламентуючим документом організації БД «Періодика» є Положення про електронний каталог Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського [8]. У документі зазначено, що БД «Періодика» є окремим елементом ЕК, який «включає БЗ періодичних видань українською, російською та іноземними мовами у цілому та аналітичні БЗ з них» [8, с. 210]. Документом, який вичерпно представляє БД «Періодика» як інформаційний ресурс, є її паспорт-характеристика, у якому в певній послідовності висвітлено основні параметри БД: назва, використана технологічна платформа, тип, тематика, галузь застосування, умови доступу тощо [6].

На основі організаційних засад формування БД «Періодика» та її характеристик маємо визначення: *БД «Періодика» – це представлений в електронному форматі об'єднаний масив бібліографічних даних про документальні джерела – сучасні періодичні видання з питань освіти, педагогіки та психології, бібліотекознавства й бібліографії та інших суміжних наук, що зберігаються у фонді ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, та продукту їх аналітико-синтетичного опрацювання, поданого у вигляді колекції БЗ статей і матеріалів, забезпечений багатоаспектною пошуковою системою, призначений для задоволення інформаційно-бібліографічних потреб професійних користувачів галузевого спрямування та всіх зацікавлених осіб (науково-педагогічних*

працівників, аспірантів, учителів, студентів та ін.).

У формуванні БД «Періодика» беруть участь працівники кількох підрозділів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. *Відділ науково-технічного забезпечення та впровадження комп'ютерних технологій* забезпечує технологічну підтримку й технічний супровід ведення БД. *Відділ наукового формування та опрацювання документних ресурсів* здійснює зведений опис періодичного видання в цілому, включаючи надання відомостей про надходження всіх його номерів і створюючи при цьому БЗ кожного окремого номера. БЗ на періодичне видання створюється українською, російською та іноземними мовами (залежно від мови часопису). Перелік полів, правила та порядок їх заповнення для створення БЗ періодичних видань визначено спеціальною інструкцією [3], розробленою у відділі з урахуванням чинних стандартів та нормативно-інструктивних документів, що регламентують загальні вимоги й правила складання БЗ, скорочування слів і словосполучень у записах українською, російською та іноземною мовами. На основі БЗ окремих номерів періодичних видань здійснюється аналітико-синтетичне опрацювання часописів. Аналітико-синтетичну обробку основного потоку газет і журналів виконують працівники *відділу наукової інформаційно-бібліографічної діяльності*, часописи з питань бібліотекознавства, бібліографознавства, книгознавства, документознавства та інформаційної діяльності опрацьовують у *відділі науково-методичного забезпечення діяльності мережі освітянських бібліотек*. Внесок кожного структурного підрозділу книгозбірні в процесі створення контенту й підтримки технічного забезпечення БД можна зобразити схематично (рис. 1).

Рис. 1. Формування БД «Періодика» підрозділами ДНІБ України ім. В. О. Сухомлинського

Відповідальність за формування БД «Періодика» згідно з Положенням про електронний каталог Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського покладено на відділ наукової інформаційно-бібліографічної діяльності. Науковцями цього підрозділу розроблено інструкцію «Аналітичний розпис періодичних видань для бази даних “Періодика” електронного каталогу Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського (модуль “Каталогізатор” САБ ІРБІС64)» (далі – інструкція), якою керуються всі працівники, що створюють електронні аналітичні записи (додаток 16).

В інструкції викладено основи організації й технології роботи, загальні вимоги до заповнення полів та безпосередньо правила заповнення полів робочих аркушів вводу даних, визначено набір полів, необхідних для створення аналітичних записів, розкрито зміст полів і підполів, наведено приклади їх заповнення. Інструкція є формою адаптації інформаційно-

технологічних рішень САБ ІРБІС64 щодо створення аналітичних записів публікацій з періодичних видань у модулі «Каталогізатор» до умов роботи і профілю ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Документ розроблено з урахуванням чинних стандартів та інструктивно-нормативних джерел, що регламентують загальні вимоги і правила складання БО документа, його частини або групи документів, формування заголовку БЗ, скорочування слів і словосполучень у записах українською, російською та іноземними мовами, анотування та індексування документів тощо.

За інструкцією аналітико-синтетичне опрацювання часопису для БД «Періодика» вибудовується в такий ланцюжок основних операцій:

- пошук БЗ номера періодичного видання в БД;
- введення змісту часопису (повне або часткове) у вигляді БЗ вміщених у ньому публікацій (вводяться дані про автора/авторів, основна назва, паралельна назва, відомості до назви, відомості про відповідальність, кількісні характеристики, примітки про наявність бібліографії);
- копіювання БЗ, що становлять зміст, у БД; у результаті цієї дії кожний БЗ стає самостійним елементом БД і опрацьовується в подальшому окремо один від одного;
- заповнення визначених полів окремими бібліографічними даними, які входять до ПОД (введення даних про редакторів, укладачів, відповідальність установ та організацій, причетних до створення документа, тощо);
- бібліографічне редагування (введення відсутніх елементів у БЗ – загальних приміток, даних джерела продовження публікації тощо);
- індексування (доповнення БЗ класифікаційними індексами за таблицями Універсальної десяткової класифікації (УДК) (Київ, 2008), предметними рубриками, ключовими словами, за потреби – географічними рубриками та персоналіями);
- анотування (написання анотації).

При анотуванні статей, формулюванні предметних рубрик, доборі ключових слів використовуються посібники й рекомендації, розроблені фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського на основі чинних

стандартів, вивченні доробку науковців та досвіду провідних бібліотек України й зарубіжжя для науково-методичного забезпечення процесів каталогізації документів [1; 4; 9; 11].

Якість БД «Періодика» контролюється шляхом редагування. Кожний із формуючих контент БД підрозділів здійснює поточне редагування введених ним аналітичних записів. Періодично виконується планове вибіркоче редагування (за визначеними аспектами) або повне редагування (передбачає перевіряння всієї БД) відповідно до планів роботи ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та відповідального за ведення БД відділу. виправляються технічні помилки (описки, зайві пробіли тощо) та вносяться зміни з урахуванням нових методичних рішень щодо заповнення робочих аркушів вводу даних.

Уся діяльність щодо побудови БД «Періодика» здійснюється на основі принципів *науковості, інформативності, доступності, планованості, систематичності, оперативності, економічності.*

Реалізація *принципу науковості* забезпечується на основі застосування сучасної технологічної платформи, науковості бібліографічного аналітичного опису відповідно до чинних в Україні стандартів, використання міжнародної системи класифікації документів (УДК), науково обґрунтованих методичних рішень, що враховують передовий вітчизняний і зарубіжний досвід педагогічної науки і практики, високого фахового рівня наукових співробітників відділів, які забезпечують організацію, ведення, редагування БД «Періодика».

Принцип інформативності забезпечується багатоаспектним, максимально повним розкриттям змісту періодичних видань фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, у результаті чого виникає широкий спектр пошукових засобів, що їх забезпечує технологія САБ ІРБІС64.

Принцип доступності реалізується, по-перше, у розташуванні персональних комп'ютерів у доступній для користувачів частині приміщення бібліотеки, де вони можуть працювати з БД «Періодика» в локальній внутрішньобібліотечній мережі в АРМ «Читач». Робота з БД ґрунтується на

клієнт-серверній платформі, що гарантує одночасне користування нею багатьма відвідувачами. По-друге, у забезпеченні рівного і вільного доступу до контенту БД усім бажаючим в Інтернет-просторі на веб-порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, де БД «Періодика» ЕК представлена в структурі освітнього інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу.

Принципу планомірності відповідає порядок формування БД «Періодика» згідно з науково обґрунтованими річними планами ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Принцип систематичності полягає в тому, що БД поповнюється планомірно, регулярно (щодня, за винятком неробочих днів тижня) та оперативно.

Відповідно до *принципу оперативності* мінімізується час, витрачений на опрацювання нових надходжень і доведення його результатів до користувача, тобто забезпечується своєчасність реєстрації та введення даних про нові номери отриманої періодики та їх аналітико-синтетичного опрацювання.

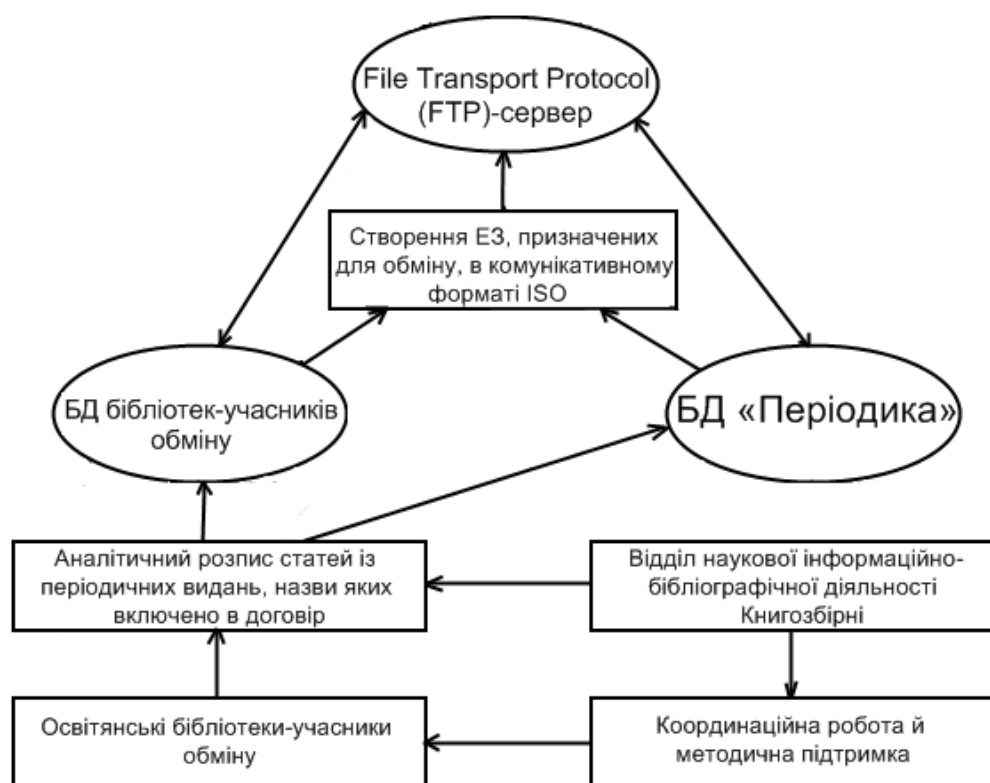
Принцип економічності забезпечується через цільовий розподіл обов'язків залучених до процесу формування БД «Періодика» працівників, уникнення паралелізму в роботі.

БД «Періодика» поповнюється не тільки БЗ, сформованими працівниками книгозбірні, а й отриманими шляхом обміну електронними записами (ЕЗ) аналітичного розпису періодичних видань з освітянськими бібліотеками України.

Об'єднання освітянських бібліотек на кооперативних засадах для обміну ЕЗ, ініційоване ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, було створено в 2009 р. У своїй діяльності створена спільнота керується загальновизнаними у світі кооперативними принципами: добровільне та відкрите членство, демократичний контроль з боку членів кооперативу, самоуправління та незалежність, турбота про освіту, підвищення кваліфікації членів спільноти та їх інформування [2]. Координаційну й методичну роботу щодо обміну ЕЗ здійснює відділ наукової інформаційно-бібліографічної діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. З 2013 р. система обміну діє з

використанням технології File Transport Protocol (FTP). Ця технологія дає можливість бібліотекам-учасницям обміну експортувати ЕЗ в комунікативному форматі ISO в окрему мережеву БД, з якої вони також імпортують потрібні записи в свої БД. Технологічний процес використання FTP-сервера для здійснення обміну ЕЗ, створеними на базі САБ ІРБІС64, регламентує інструкція «Обмін бібліографічними записами документів для створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу на засадах кооперування» [5], розроблена співробітниками відділу науково-технічного забезпечення та впровадження комп'ютерних технологій ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Шлях поповнення БД «Періодика» та подібних БД бібліотек-учасниць обміну аналітичними ЕЗ на кооперативних засадах діяльності через використання FTP-сервера схематично зображено на рис. 2.

Рис. 2. Формування БД статей і матеріалів з періодичних видань у бібліотеках через систему обміну ЕЗ на кооперативних засадах

Наукові підходи в організаційній, методичній і бібліографічній роботі забезпечили створення в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського повноцінного бібліографічного ресурсу – БД «Періодика», що розкриває

зміст наявних у фонді сучасних періодичних видань і має оптимальні пошукові можливості. Процес формування такого повноцінного ресурсу вдосконалюється на основі застосування технічних, організаційних і науково-методичних новацій, що є постійними атрибутами інноваційної політики в діяльності книгозбірні. З огляду на це підвищується і якість обслуговування відвідувачів на основі його контенту.

Спираючись на досвід формування БД «Періодика» в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, що є головним науково-методичним і координаційним центром мережі освітянських бібліотек МОН та НАПН України, окреслимо основні заходи для бібліотечних установ щодо організації і ведення подібних ІПС:

- забезпечення технологічної основи БД сучасним програмним продуктом. При плануванні участі бібліотеки в системі обміну ЕЗ на кооперативних засадах доцільним є придбання платформи, якою користується більшість бібліотек-учасниць обміну, або вона має бути сумісною з їхніми програмами;

- науково-методичне забезпечення БД шляхом створення пакета (кейса) документів. Наповненням кейса мають бути: технологічна програмна документація, чинні стандарти, що встановлюють загальні вимоги і правила складання БО, формування заголовків БЗ, скорочування слів і словосполучень у записах українською, російською та іноземними мовами, таблиці УДК, нормативні, методичні та інструктивні матеріали. Перелік документів, що пропонуються до кейса, подається в списку джерел до інструкції (додаток 16). Складовими кейса можуть стати й документи власної генерації, зокрема регламентуючі положення про БД та її паспорт-характеристика, що розробляються відповідно до функцій і завдань конкретної бібліотеки. Для складання паспорта-характеристики пропонується форма, розроблена фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, до якої додаються методичні рекомендації щодо її заповнення [7];

- визначення кола підрозділів і конкретних працівників бібліотеки та розподіл між ними обов'язків з метою гарантування всіх процесів з

формування БД і максимального опрацювання всіх примірників часописів, якими поповнюється фонд бібліотеки;

– забезпечення працівників, які створюють БЗ для БД, на їх робочих місцях допоміжними технічними засобами (сканером) та доступом до Інтернет-мережі. Введення через сканування змісту журналів та анотацій, застосування мовних перекладачів й інформаційних можливостей Інтернету сприятиме підвищенню ефективності використання робочого часу;

– організація системи навчання та підвищення кваліфікації співробітників, які беруть участь у формуванні БД (навчально-практичні заняття, групові та індивідуальні консультації тощо);

– приєднання до спільноти освітянських книгозбірень України, об'єднаних системою обміну електронними БЗ аналітико-синтетичного опрацювання періодичних видань на кооперативних засадах. Участь у проекті сприятиме підвищенню оперативності наповнення БД та розвитку інтеграційних зв'язків у бібліотечно-бібліографічній діяльності. Щоб стати членом спільноти, потрібно звернутися до координатора й підписати договір (додаток 17), що регламентує спільну діяльність та обов'язки учасників обміну.

Реалізація заходів сприятиме створенню якісного інформаційно-бібліографічного продукту, здатного задовольнити науково-інформаційні фахові потреби користувачів із питань освіти, педагогіки й психології в сегменті сучасної періодики.

Список використаної літератури:

1. Анотування як процес аналітико-синтетичної переробки інформації : метод. посіб. / [авт.-уклад. В. І. Лутовинова] ; МОН України, ХДПУ ім. Г. С. Сковороди, АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – Харків : [б. в.], 2003. – 44 с. – (Серія «На допомогу працівникам освітянських бібліотек» ; вип. 2).

2. Декларация кооперативных принципов [Электронный ресурс] // Организация Объединенных Наций : [офиц. веб-сайт]. – Текст. дан. – 2012. – Режим доступа: <http://www.un.org/ru/events/coopsyear/background.shtml> (дата обращения: 30.03.2016). – Загл. с экрана.

3. Заповнення полів у базі даних «Періодика» електронного каталогу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського [Електронний ресурс] : інструкція : [затв. вченою радою ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, протокол № 10 від 17 листоп. 2011 р.] // Наукова організація інформаційної діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського : зб. наук. пр. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – Текст. дані. – Київ, 2013. – С. 134–144. – Режим доступу: <http://dnpb.smart.biz.ua/datas/upload/files/Zbirnyk-2013.pdf> (дата звернення: 30.03.2016). – Назва з екрана.

4. Індекссування документів ключовими словами : метод. рек. / [уклад. І. Г. Лобановська] ; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ : Нілан-ЛТД, 2011. – 53 с. – (Серія «На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек» ; вип. 9).

5. Обмін бібліографічними записами документів для створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу на засадах кооперування [Електронний ресурс] : інструкція : [затв. вченою радою ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, протокол № 17 від 5 груд. 2012 р.] // Наукова організація інформаційної діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського : зб. наук. пр. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – Текст. дані. – Київ, 2013. – С. 145–150. – Режим доступу: <http://dnpb.smart.biz.ua/datas/upload/files/Zbirnyk-2013.pdf> (дата звернення: 30.03.2016). – Назва з екрана.

6. Паспорт-характеристика бази даних «Періодика» електронного каталогу Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського : затв. вченою радою ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, протокол № 6 від 25 черв. 2009 р. / ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ : [б. в.], 2009. – 4 с.

7. Паспорт-характеристика електронного каталогу Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського : [форма] ; Методичні рекомендації до заповнення «Паспорта-характеристики електронного каталогу» : затв. вченою радою ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, протокол № 6 від 25 черв. 2009 р. // Організаційно-управлінські, нормативно-інструктивні і методичні документи для освітянських бібліотек Міністерства освіти і науки України та Національної академії педагогічних наук України (2006–2010 рр.) : [збірник] / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ, 2010. – С. 239–249. – Текст доступний також в Інтернеті: http://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2016/02/manage_1_4.pdf (дата звернення: 30.03.2016).

8. Положення про електронний каталог Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського : затв. вченою радою ДНПБ

України ім. В. О. Сухомлинського, протокол № 7 від 20 черв. 2011 р. // Організаційно-управлінські, нормативно-інструктивні і методичні документи для освітянських бібліотек Міністерства освіти і науки України та Національної академії педагогічних наук України (2011–2013 рр.) : [збірник] / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ, 2013. – С. 208–213.

9. Предметизація документів з питань освіти, педагогіки, психології : практич. посіб. / уклад.: І. Г. Лобановська, Н. Є. Зоріна ; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, Від. наук. опрацювання й каталогізації документів // Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – Вінниця, 2014. – Вип. 4 : Інтегрований галузевий інформаційний ресурс: стан, проблеми, перспективи створення та забезпечення доступу. – С. 401–531.

10. Провідні освітянські бібліотеки України в дзеркалі статистики : огляд. вид. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [уклад.: Л. О. Біла, І. І. Хемчян ; наук. ред. Л. М. Заліток]. – Київ : [б. в.], 2015. – 106 с. – Текст доступний також в Інтернеті: http://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2015/12/Stat_zbirnyk_2014.pdf (дата звернення: 30.03.2016).

11. Формальні підзаголовки для електронного каталогу Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського : інструкція : затв. вченою радою ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, протокол № 5 від 28 квіт. 2006 р. // Організаційно-управлінські, нормативно-інструктивні і методичні документи для освітянських бібліотек Міністерства освіти і науки України та Національної академії педагогічних наук України (2006–2010 рр.) : [збірник] / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ, 2010. – С. 231–238. – Текст доступний також в Інтернеті: http://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2016/02/manage_1_4.pdf (дата звернення: 30.03.2016).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ СКОРОЧЕНЬ

АБІС – автоматизована бібліотечно-інформаційна система

АРМ – автоматизоване робоче місце

БД – база даних

БЗ – бібліографічний запис

БО – бібліографічний опис

ВРІ

ДБА – довідково-бібліографічний апарат

ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського – Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського

ДОК

ЕЗ – електронний запис

ЕК – електронний каталог

ІПС – інформаційно-пошукова система

ПОД – пошуковий образ документа

САБ – система автоматизації бібліотек

УДК – Універсальна десяткова класифікація

FTP – File Transport Protocol

ДОДАТКИ

Додаток 1

Карта з талоном зворотного зв'язку

Карта № _____ Абонент № _____	Карта № _____ Абонент № _____
Індекс _____ Дата _____	Індекс _____ Дата _____
Опис документа Анотація або реферат	Оцінка інформації (обведіть цифру) 1 – не відповідає запиту; 2 – не відповідає інтересам абонента; 3 – відома з інших джерел; 4 – відповідає запиту; 5 – цінна, буде використана в роботі 6 – потрібна копія.

Додаток 2

КАРТА ЗАПИТІВ АБОНЕНТА № _____ індивідуальної (колективної) інформації

Назва установи	
Підпорядкування (повне) найменування міністерства, відомства	
Перелік тем	
Інформація необхідна (періодичність)	
Поштова адреса, телефон, e- mail	
Керівник (абонент) ПІП	
Інші відомості	

АНКЕТА
індивідуального (групового) інформаційного забезпечення

Чи бажаєте Ви отримувати бібліографічні списки за системою ВРІ у 20__ році?

ТАК, НІ (потрібне підкресліть)

Якщо Ви дали стверджувальну відповідь, заповніть анкету далі

1. Прізвище, ім'я та по-батькові

---

2. Посада, науковий ступінь, місце роботи _____

3. Телефон, e-mail _____

4. Наукова тема, за якою проводиться дослідження (або за якою потрібна інформація)

---

5. Ключові слова до теми (уточнюючі терміни, поняття)

---

6. Види документів, за якими йтиме інформування (потрібне підкреслити):

✓ офіційні документи, дисертації, автореферати дисертацій, книги, наукові збірники, статті із журналів, газет, інше

---

7. Чи потрібна Вам інформація про документи, опубліковані (видані) в Україні, але відсутні у фонді ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського (за матеріалами УРЖ «Джерело», «Літописів» Книжкової палати України імені І. Федорова)

ТАК, НІ (потрібне підкресліть)

8. Чи потрібна Вам інформація про електронні видання

ТАК, НІ (потрібне підкресліть)

9. Періодичність отримання інформаційних повідомлень (підкреслити):

1 раз на місяць * 1 раз на 2 місяці * 1 раз на квартал

10. Чи маєте Ви персональний абонемент в ДНПБ України ім. В.О.Сухомлинського?

ТАК, НІ (потрібне підкресліть)

11. Чи користуєтесь Ви фондами інших бібліотек і яких саме?

ТАК, НІ (потрібне підкресліть)

12. Ваші побажання та пропозиції щодо системи ВРІ та нашої співпраці

Дата заповнення анкети _____

Підпис абонента _____

**Проспект
бібліографічного покажчика
«НАУКОВО-ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕК:
ТЕОРІЯ Й ПРАКТИКА»**

Упорядники:

Самчук Л. І., зав. відділу наукової інформаційно-бібліографічної діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Вербова В. В., наук. співробітник відділу наукової інформаційно-бібліографічної діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Горбенко Н. А., наук. співробітник відділу наукової інформаційно-бібліографічної діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Лога Т. В., наук. співробітник відділу науково-документного забезпечення та зберігання фонду ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Науковий консультант

Савенкова Л. В., канд. пед. наук, директор Наукової бібліотеки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Науковий редактор

Зозуля С. М., канд. іст. наук, заступник директора з наукової роботи ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Бібліографічний редактор

Самчук Л. І., зав. відділу наукової інформаційно-бібліографічної діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Рецензент

Прокопенко Л. С., канд. іст. наук, доцент, доцент кафедри реклами та зв'язків з громадськістю Київського університету імені Бориса Грінченка

1. Обґрунтування теми

Сучасна наука не може існувати без інформації – ключового стратегічного ресурсу і одного з основних факторів подальшого розвитку суспільства. Оперативний доступ до наукових інформаційних ресурсів та інтенсивний обмін інформацією між ученими забезпечуються розвитком науково-інформаційної діяльності (НІД) як складової науково-дослідної роботи (НДР) й однієї з основних функцій, властивих бібліотечно-інформаційним установам. НІД вважають ключовим напрямом інформаційної діяльності. Вона має свій предмет і методи дослідження, що відображено в Законі України «Про науково-технічну інформацію» (1993). НІД визначається як «сукупність дій, спрямованих на задоволення потреб громадян, юридичних осіб і держави у науково-технічній інформації, що полягає в її збиранні, аналітико-синтетичній обробці, фіксації, зберіганні, пошуку і поширенні». Об'єктом НІД є наукова інформація, яка відображає відомості про «досягнення науки, техніки, виробництва, одержані в ході науково-дослідної, дослідно-конструкторської, проектно-технологічної, виробничої та громадської діяльності».

Одним із завдань діяльності Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського (ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського) як наукової установи загальнодержавного рівня та спеціальної академічної книгозбірні є інформаційний супровід діяльності мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України. З огляду на це в 2003 р. у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського започатковано серію «На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек». Протягом 2003–2015 рр. у серії вийшли такі видання: бібліографічний покажчик «Бібліотека навчального закладу в контексті інформатизації суспільства» (2003, 2009, 2015), методичний посібник «Анотування як процес аналітико-синтетичної переробки інформації» (2003), практичні

посібники «Реферування як процес мікроаналітичного згортання інформації» (2007) й «Укладання оглядових документів» (2011), «Упровадження в практику роботи бібліотек освітянської галузі ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Бібліографічний запис, бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання» та ДСТУ ГОСТ 7.80:2007 «Бібліографічний запис. Заголовок. Загальні вимоги та правила складання» (2010), бібліографічний огляд «Дитина і книга: погляд крізь призму часу» (2012), методичні рекомендації «Бібліографічне оформлення наукових робіт» (2015).

Бібліографічний покажчик «Науково-інформаційна діяльність бібліотек: теорія й практика» передбачається підготувати в межах серії «На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек».

Видання буде присвячено теоретичним і практичним аспектам науково-інформаційної діяльності бібліотек. Упорядкування покажчика здійснюватиметься в контексті НДР «**Модернізація науково-інформаційної діяльності провідних книгозбірень мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України**» (керівник: Зозуля С. М., канд. іст. наук, учений секретар ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського).

2. Читацьке й цільове призначення

Покажчик адресовано науковцям, студентам, працівникам освітянських бібліотек, які займаються науково-інформаційною діяльністю, і всім, хто цікавиться цим питанням.

Покажчик має за мету сприяти науковим дослідженням у галузі науково-інформаційної діяльності книгозбірень, підвищенню професійної кваліфікації працівників освітянських бібліотек, представити інформацію про документи, в яких висвітлюються питання державної політики в галузі бібліотечної справи та інформаційної діяльності, теоретичних і практичних засад науково-інформаційної діяльності бібліотек, перспектив оптимізації інформаційного забезпечення в сучасних умовах, теоретико-методологічних основ реферативної й інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек, впровадження інноваційних технологій у роботу бібліотек.

3. Жанр бібліографічного покажчика, його обсяг

Анотований бібліографічний покажчик, обсяг – 6 друкованих аркушів.

4. Хронологічні рамки

У покажчику відобразатимуться документи, опубліковані впродовж 2010–2015 рр.

5. Структура видання

Від упорядників

Розділ 1. Нормативно-правове забезпечення науково-інформаційної діяльності в Україні

- 1.1. Закони України та підзаконні нормативно-правові акти
- 1.2. Стандарти в галузі науково-інформаційної діяльності в Україні
  - 1.2.1. Державні стандарти України
  - 1.2.2. ДСТУ-ГОСТ
  - 1.2.3. ДСТУ ISO
  - 1.2.4. Міждержавні стандарти (ГОСТИ)

Розділ 2. Теоретичні та практичні засади науково-інформаційної діяльності бібліотек

- 2.1. Теоретичне підґрунтя науково-інформаційної діяльності бібліотек
- 2.2. Традиції та новації науково-інформаційної діяльності у бібліотечній сфері

Розділ 3. Інформаційні потреби суспільства: сучасні запити

- 3.1. Споживачі інформації та особливості їхніх інформаційних потреб
- 3.2. Забезпечення доступу до ресурсів особам із обмеженими можливостями

Розділ 4. Інформаційно-бібліографічна діяльність сучасних бібліотек: основні напрями

- 4.1. Інформаційне забезпечення професійної діяльності користувачів бібліотек

4.2. Довідково-бібліографічна діяльність бібліотек у контексті сучасних суспільних потреб

4.3. Трансформація інформаційно-бібліотечних продуктів і послуг

4.3.1. Інноваційні аспекти інформаційно-бібліографічної діяльності бібліотек .

4.3.2. Веб-портали бібліотек

4.3.3. Електронні бібліотеки

4.3.4. Електронна бібліографічна продукція

4.3.5. Віртуальні довідкові служби бібліотек

Розділ 5. Теоретико-методологічні основи реферативної діяльності

5.1. Формування реферативної інформації як наукова проблема

5.2. Методика складання та редагування рефератів

5.3. Інноваційний розвиток реферативної діяльності сучасних бібліотек України

Розділ 6. Науково-організаційні засади інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек

6.1. Інформаційно-аналітична діяльність сучасних бібліотек: теоретичні основи

6.2. Інформаційно-аналітичні ресурси бібліотечно-інформаційних центрів України: організація, упровадження, моніторинг використання

6.3. Інформаційно-комунікаційні технології в інформаційно-аналітичній діяльності бібліотек: сучасний стан і перспективи

Іменний покажчик

Абетковий покажчик назв періодичних і продовжуваних видань

Список скорочень

Зміст

6. Схема розміщення матеріалу в розділах

Основний зміст покажчика буде розкрито в 6 розділах, які матимуть суцільну нумерацію бібліографічних описів. У межах розділів описи документів буде розміщено за зведеною українсько-російською абеткою авторів і назв праць.

Розділ 1 «Нормативно-правове забезпечення науково-інформаційної діяльності в Україні» вміщує два підрозділи, до яких включено бібліографічні описи чинних Законів України та підзаконних нормативно-правових актів, згрупованих за принципом верховенства права та абеткою назв, та стандартів в галузі науково-інформаційної діяльності, чинних в Україні на 6.01.2016 р.

До Розділу 2 «Теоретичні та практичні засади науково-інформаційної діяльності бібліотек» увійшли бібліографічні описи видань, в яких розглянуто теоретичні аспекти науково-інформаційної діяльності бібліотек, розкривається зміст основних понять в галузі бібліотечної теорії та практики, висвітлено питання розвитку термінології бібліотечно-інформаційної сфери у зв'язку з активним впровадженням нових інформаційних технологій, розглянуто нові тенденції розвитку бібліотечно-інформаційної сфери, охарактеризовано основні напрями бібліографічного обслуговування користувачів та види інформаційних послуг у бібліотеках тощо.

Розділ 3 «Інформаційні потреби суспільства: сучасні запити», який складається з двох підрозділів, вміщує бібліографічні описи публікацій, присвячених особливо актуальним на даному етапі питанням виявлення основних груп користувачів та дослідження специфіки їх інформаційних потреб з метою створення конкурентоздатної інформаційної продукції та структурування інформаційної діяльності у відповідності до даних потреб.

У Розділі 4 «Інформаційно-бібліографічна діяльність сучасних бібліотек: основні напрями» представлено бібліографічні описи документів, в яких висвітлено питання забезпечення інформаційних, науково-дослідних, освітніх, культурних та інших потреб користувачів, оптимізації інформаційного забезпечення в сучасних умовах, відзначено позитивний вплив використання як традиційних, так й Інтернет-ресурсів на формування

культури сучасного користувача, проаналізовано чинники, що впливають на повноту, якість та оперативність надання бібліотечно-бібліографічних та інформаційних послуг сучасною бібліотекою, визначено й розкрито суть, специфіку та основні сучасні тенденції розвитку бібліотечного м.авчал інтернет-обслуговування як перспективної форми комунікаційної взаємодії бібліотеки з користувачем тощо.

До Розділу 5 «Теоретико-методологічні основи реферативної діяльності» увійшли бібліографічні описи документів, що розкривають такі питання як, сучасний стан та перспективи наукового реферування, реферат в системі наукової комунікації, теоретико-методологічні засади укладання реферативних оглядів, форми та види кооперації, на основі яких здійснюється реалізація проекту про національну систему реферування наукової літератури, інноваційний розвиток реферативної діяльності.

До Розділу 6 «Науково-організаційні засади інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек» увійшли бібліографічні описи матеріалів, в яких розглянуто актуальну проблему сучасності – впровадження в суспільну практику інформаційно-аналітичних технологій і методик, можливості їх ефективного функціонування та перспективи розвитку; проаналізовано основні етапи створення інформаційного продукту як результату виробничої діяльності бібліотек та трансформації його в інформаційно-аналітичний, охарактеризовано особливості складання і редагування інформаційно-аналітичної продукції, використання інформаційно-комунікаційних технологій в інформаційно-аналітичній діяльності бібліотек.

7. Допоміжний апарат

Для зручності користування та всебічного розкриття змісту розроблятиметься допоміжний апарат:

- *іменний покажчик, в якому буде наведено прізвища авторів, упорядників, редакторів та інших осіб, відомості про яких будуть у бібліографічних записах;*
- *абетковий покажчик назв періодичних і продовжуваних видань;*
- *абетковий покажчик назв стандартів;*
- *система посилань між розділами;*
- *список скорочень;*
- *стаття «Від упорядників».*

8. Відбір матеріалу

Основними вимогами, що висуваються до складання покажчика, є науковість, повнота, достовірність у поданні матеріалів.

9. Бібліографічний опис

Бібліографічні описи та скорочення слів здійснюватимуться відповідно до чинних державних стандартів України. Джерелом добору документів стануть фонди національних, державних бібліотек, бібліотек вищих навчальних закладів, бібліографічні посібники, Інтернет-ресурси.

Публікації, що увійдуть до покажчика, переглядатимуться de visu.

Проспект покажчика підготувала
Самчук Л. І., зав. відділу наукової
інформаційно-бібліографічної діяльності

ЗМІСТ

науково-допоміжного бібліографічного покажчика

Вища освіта України в умовах трансформації суспільства: стан, проблеми, тенденції розвитку, 2012–2013 рр.: наук.-допом. бібліогр. покажч. Вип. 3 / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського; [упоряд.: Пономаренко Л. О., Філімонова Т. В., Хопта С. М., Бондар Л. М., Стельмах Н. А., Будніченко Г. В., Деревянко Т. М., Мушка І. В.; наук. ред. Березівська Л. Д.; бібліогр. ред. Пономаренко Л. О.; рецензенти: Сейко Н. А., Пустовіт Г. П.]. – Київ, 2015. – 341 с.).

Від упорядників

Розділ 1. Створення та удосконалення нормативно-правової бази вищої школи України

- 1.1. Закони України. Постанови Верховної Ради України
- 1.2. Укази та розпорядження Президента України
- 1.3. Постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України
- 1.4. Рішення колегії та накази, листи Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України
- 1.5. Накази та постанови інших міністерств і відомств України

Розділ 2. Розвиток національної системи вищої освіти України

- 2.1. Глобалізаційні процеси в освіті та їхній вплив на вищу школу України
- 2.2. Концептуальні засади та основні напрями модернізації вищої освіти України
- 2.3. Удосконалення навчально-виховного процесу у ВНЗ
  - 2.3.1. Упровадження нового покоління освітньо-професійних програм і навчальних планів
  - 2.3.2. Оновлення змісту освіти, удосконалення методики викладання у вищій освіті
  - 2.3.3. Запровадження компетентнісного підходу
  - 2.3.4. Актуальні проблеми гуманізації та гуманітаризації навчання
  - 2.3.5. Нові підходи до організації та проведення практики
  - 2.3.6. Сучасні методи діагностики та контролю знань і рівня компетентності студентів
- 2.4. Приватна вища освіта
- 2.5. Сучасні інноваційні технології у вищій школі
  - 2.5.1. Концептуальні і методичні засади інноваційного навчання
  - 2.5.2. Інтерактивні технології навчання
  - 2.5.3. Особистісно орієнтоване навчання
  - 2.5.4. Інформаційно-комп'ютерні технології
  - 2.5.5. Ділові, рольові ігри, тренінгові технології
  - 2.5.6. Мультимедійні технології
  - 2.5.7. Використання перевірених досвідом технологій в новітній інтерпретації
  - 2.5.8. Використання інноваційних технологій при викладанні окремих дисциплін, підготовці фахівців певного профілю; досвід ВНЗ
- 2.6. Здобутки вищих навчальних закладів України: історія, сучасний стан та перспективи розвитку

- 2.7. Студент як суб'єкт навчально-виховного процесу
  - 2.7.1. Студентство як особлива соціальна група, його ціннісні орієнтації, соціально-педагогічні особливості
  - 2.7.2. Формування компетентності у студентів педагогічних ВНЗ
  - 2.7.3. Формування ключових та професійних компетентностей у студентів ВНЗ (крім педагогічних)
  - 2.7.4. Адаптація студентів в умовах ВНЗ
  - 2.7.5. Самоосвіта, самонавчання, самостійна робота студентів
- 2.8. Педагог вищої школи
  - 2.8.1. Педагогічна майстерність викладачів ВНЗ
  - 2.8.2. Модель викладача ВНЗ
  - 2.8.3. Підготовка у ВНЗ викладачів для вищої школи
- 2.9. Психолого-педагогічне забезпечення підготовки фахівців у ВНЗ. Педагогіка вищої освіти

Розділ 3. Проблеми модернізації вищої освіти України в контексті створення європейського освітнього простору

- 3.1. Інтеграція України до європейського освітнього простору
- 3.2. Кредитно-модульна система навчання у вищій школі
- 3.3. Дистанційна освіта: сучасний стан та тенденції розвитку
  - 3.3.1. Потенціал дистанційної освіти
  - 3.3.2. Методичне та інформаційно-програмне забезпечення дистанційної освіти у ВНЗ
  - 3.3.3. Дистанційна освіта з окремих спеціальностей, різних дисциплін
- 3.4. Мобільність студентів і викладачів

Розділ 4. Вища школа в системі неперервної освіти

- 4.1. Неперервна освіта – стратегічний напрям розвитку освіти
  - 4.1.1. Концептуальні та теоретичні засади неперервної освіти
  - 4.1.2. Реалізація неперервної освіти у вищій школі
- 4.2. Національна система кваліфікацій у вищій школі України. Становлення ступеневої системи вищої освіти в Україні
- 4.3. Післядипломна освіта в системі неперервної освіти. Підвищення кваліфікації фахівців у ВНЗ. Друга вища освіта
  - 4.3.1. Теоретичні засади післядипломної освіти
  - 4.3.2. Стан та перспективи розвитку післядипломної освіти. Удосконалення її форм
  - 4.3.3. Запровадження сучасних технологій навчання в післядипломну освіту
  - 4.3.4. Післядипломна освіта з окремих напрямів та дисциплін
  - 4.3.5. Удосконалення управління в післядипломній освіті
  - 4.3.6. Регіональні аспекти післядипломної освіти
  - 4.3.7. Проблеми самоосвіти та самовдосконалення в післядипломній освіті
- 4.4. Національна рамка кваліфікацій в Україні: історія створення, методика використання

Розділ 5. Проблеми вдосконалення виховної роботи у ВНЗ в сучасних умовах: поєднання традиційного та нового

- 5.1. Виховний потенціал вищої школи
- 5.2. Система виховання у ВНЗ
  - 5.2.1. Виховання в процесі навчання
  - 5.2.2. Виховна робота із студентами в позанавчальний час
- 5.3. Основні напрями виховної роботи з студентами

- 5.3.1. Національне виховання у ВНЗ
- 5.3.2. Громадянське та патріотичне виховання, формування у студентів політичної свідомості, соціальної компетентності, толерантності
- 5.3.3. Морально-етичне виховання та формування у студентів духовної культури, гуманності. Родинне виховання
- 5.3.4. Естетичне та художнє виховання
- 5.3.5. Економічне, екологічне та правове виховання студентів ВНЗ
- 5.3.6. Фізичне виховання у ВНЗ та формування у студентів здорового способу життя

5.4. Навчання та виховання студентів з особливими потребами

Розділ 6. Науково-дослідна робота у вищій школі. підготовка та атестація наукових та науково-педагогічних кадрів

- 6.1. Науково-дослідна робота у ВНЗ
- 6.2. Наукова робота студентів
- 6.3. Навчальні посібники, програми з методології, методики та організації наукової роботи у вищій школі
- 6.4. Підготовка та атестація наукових та науково-педагогічних кадрів

Розділ 7. Вища освіта України – складова частина світового освітнього простору

- 7.1. Міжнародне співробітництво ВНЗ України
- 7.2. Підготовка в Україні фахівців з вищою освітою для зарубіжних країн
- 7.3. Дослідження українськими вченими досвіду зарубіжної вищої школи
  - 7.3.1. Удосконалення навчально-виховного процесу і запровадження інноваційних технологій в зарубіжних ВНЗ
  - 7.3.2. Зарубіжний досвід підготовки педагогічних кадрів
  - 7.3.3. Організація неперервної та післядипломної освіти, освіта дорослих у світі
  - 7.3.4. Науково-дослідна робота в зарубіжних ВНЗ
  - 7.3.5. Основні напрями роботи викладачів зарубіжних ВНЗ, оцінювання їх компетентності
  - 7.3.6. Світовий досвід моніторингу якості вищої освіти, удосконалення її стандартів
  - 7.3.7. Міжнародний досвід менеджменту та студентського самоврядування у вищій освіті. Підготовка менеджерів освіти
- 7.4. Міжнародні освітні проекти та організації у вищій освіті

Розділ 8. Менеджмент вищої освіти. фінансово-економічні аспекти діяльності ВНЗ

- 8.1. Державне управління вищою школою України
- 8.2. Економіка вищої школи, моделі та механізми її фінансування
- 8.3. Оцінка якості підготовки фахівців у ВНЗ
  - 8.3.1. Моніторинг якості підготовки фахівців з вищою освітою
  - 8.3.2. Ліцензування та акредитація ВНЗ в Україні
- 8.4. Рейтинг ВНЗ України: теорія, методика, практика
- 8.5. Університетська автономія у вищій школі України: історія, сучасна практика
- 8.6. Студентське самоврядування: теорія, практика

Розділ 9. Науково-інформаційне забезпечення модернізації та розвитку вищої освіти в Україні

- 9.1. Інформаційно-освітнє середовище сучасного ВНЗ
- 9.2. Роль бібліотек у формуванні інформаційних ресурсів вищої школи

9.3. Формування інформаційної культури у студентів ВНЗ

Розділ 10. Метабібліографія з питань розвитку вищої освіти України

Іменний покажчик

Список скорочень

ЗМІСТ

біобібліографічного покажчика

В. О. Сухомлинський. Біобібліографія : 2008–2013 рр. : біобібліогр. покажч. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; упоряд. Л. М. Заліток ; наук. консультант О. В. Сухомлинська ; [наук. ред. П. І. Рогова ; бібліогр. ред. Л. О. Пономаренко]. – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2014. – 255 с. – (Серія «Видатні педагоги світу» ; вип. 10).

Від упорядника

Розділ I. ТВОРИ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО**Педагогічні твори**

Окремі видання

Статті, фрагменти творів у збірниках та періодичних виданнях

1.2. Художні твори (казки, оповідання, мініатюри, новелети)

Окремі видання

Опубліковані в інших книгах, періодичних виданнях

1.3. Листи**Розділ II. ПЕРЕКЛАДИ ТВОРІВ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО ІНОЗЕМНИМИ МОВАМИ в Україні****за кордоном**

Окремі видання

Статті, фрагменти творів у збірниках та періодичних виданнях

Розділ III. ЛІТЕРАТУРА ПРО ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО**3.1. Матеріали до біографії (статті, хронікальні помітки, спогади)**

Окремі видання

Статті у збірниках та періодичних виданнях

3.2. Педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського в Україні

Окремі видання

Статті, доповіді з наукових збірників та періодичних видань

3.3. Педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського за кордоном**Грузія****Казахстан****Китай****Росія****3.4. Методичні рекомендації з творчого використання педагогічної спадщини****В. О. Сухомлинського**

Окремі видання

Статті, доповіді з наукових збірників та періодичних видань

3.5. Науково-практичні конференції, семінари, вечори, зустрічі, присвячені**В. О. Сухомлинському**

Окремі видання

Статті з періодичних видань

3.6. Автореферати дисертацій на здобуття вченого ступеня доктора педагогічних наук**3.7. Автореферати дисертацій на здобуття вченого ступеня кандидата педагогічних наук****Розділ IV. В. О. СУХОМЛИНСЬКИЙ У ЛІТЕРАТУРІ ТА МИСТЕЦТВІ****4.1. Поетичні твори****4.2. Сценарії**

**Розділ V. ДІЯЛЬНІСТЬ МУЗЕЇВ, УСТАНОВ, ЗАКЛАДІВ, ЯКІ НОСЯТЬ ІМ'Я
В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО**

*Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського
Дошкільний навчальний заклад імені В. О. Сухомлинського*

*Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
імені В. О. Сухомлинського*

*Миколаївський державний університет імені В. О. Сухомлинського
Олександрійський педагогічний коледж імені В. О. Сухомлинського*

*Павлівська середня загальноосвітня школа I–III ступенів
імені В. О. Сухомлинського*

Педагогічно-меморіальний музей В. О. Сухомлинського

Українська асоціація імені Василя Сухомлинського

Український коледж імені В. О. Сухомлинського

Розділ VI. РЕЦЕНЗІЇ

**Розділ VII. ТВОРЧА СПАДЩИНА В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО В ЕЛЕКТРОННИХ
РЕСУРСАХ**

7.1. Твори В. О. Сухомлинського

7.2. Сайти, присвячені В. О. Сухомлинському

7.3. Праці про життя та діяльність В. О. Сухомлинського

Розділ VIII. БІБЛІОГРАФІЧНІ ВИДАННЯ

НАУКОВО-ДОПОМІЖНИЙ АПАРАТ

Алфавітний покажчик назв педагогічних праць В. О. Сухомлинського

**Алфавітний покажчик назв окремих видань художніх творів
В. О. Сухомлинського**

Алфавітний покажчик назв окремих видань про В. О. Сухомлинського

**Алфавітний покажчик авторів, упорядників, редакторів праць
В. О. Сухомлинського та про нього**

**Додаток. Список праць В. О. Сухомлинського та літератури про нього,
опублікованих протягом минулих років і не включених у попередні бібліографії**

Зміст
бібліографічного покажчика видань бібліотеки
та літератури про її діяльність

(Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського (1999–2009) : бібліогр. покажч. вид. б-ки та літ. про її діяльність / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд.: Букшина Т. Ф., Самчук Л. І., Печенежська О. А., Балдич Л. М. ; наук. ред.: Рогова П. І., Букшина Т. Ф. ; бібліогр. ред. Самчук Л. І. ; літ. ред. Білоцерківець І. П. ; рецензенти: Сухомлинська О. В., Добко Т. В.]. – Київ, 2010. – 208 с. – 10-річчю Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського НАПН України присвячується).

Рогова П. І. Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського НАПН України – 10 років (1999–2009)

Від укладачів

Розділ I. Організаційно-управлінські документи для мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України

1.1. Документи для ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Офіційні документи

Загальні документи

Документи для освітянських бібліотек України різних типів і видів

1.2. Документи для мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України

Загальні документи

Документи для освітянських бібліотек України різних типів і видів

Розділ II. Наукові праці ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

2.1. Дисертації, автореферати дисертацій, монографії співробітників ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

2.2. Словники

2.3. Збірники наукових праць, збірники матеріалів наукових конференцій та семінарів, проведених ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

2.4. Депоновані роботи

Розділ III. Інформаційні видання

3.1. Бібліографічні видання

3.1.1. Науково-допоміжні бібліографічні посібники

3.1.1.1. Науково-допоміжні бібліографічні покажчики

Тематичні науково-допоміжні бібліографічні покажчики

Біобібліографічні науково-допоміжні посібники

Серія «Видатні педагоги світу»

Серія «Академіки НАПН України»

Серія «Ювіляри НАПН України»

Серія «Майстри бібліотечної справи України»

3.1.1.2. Структуровані бібліографічні списки для інформаційного забезпечення наукових досліджень установ НАПН України

3.1.2. Рекомендаційні бібліографічні посібники

- 3.1.2.1. Рекомендаційні бібліографічні покажчики**
- 3.1.2.2. Бібліографічні огляди**
- 3.1.2.3. Бібліографічні списки для інформаційного забезпечення навчально-виховного процесу в навчальних закладах освіти України**
- 3.1.2.4. Календарі знаменних і пам'ятних дат у галузі освіти і педагогічної науки**
- 3.1.2.5. Інформаційні бюлетені**
- 3.2. Реферативні видання**
- 3.3. Інформаційно-аналітичні видання**

Розділ IV. Науково-методичні видання

Розділ V. Електронні ресурси ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Розділ VI. Наукові публікації співробітників ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Розділ VII. Публікації про ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Іменний покажчик

Покажчик видань та публікацій з питань сухомлиністики

Додаток 1. Державні відзнаки, нагороди, присвоєння почесних звань ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, директору бібліотеки та співробітникам

Додаток 2. Індивідуальне та групове інформування науковців НАПН України

Додаток 3. Рекламна продукція ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Зразок титульного аркуша бібліографічного покажчика

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО**

*Серія «На допомогу професійній самоосвіті
працівників освітянських бібліотек»*

Вип. 15

НАУКОВО-ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕК: ТЕОРІЯ Й ПРАКТИКА

Бібліографічний покажчик

Київ 2016

**Зразок звороту титульного аркуша науково-допоміжного
бібліографічного покажчика**

УДК 016:02

ББК 91.9:78

Б 59

*Рекомендовано до друку вченою радою
Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського
(Протокол № 16 від 30 грудня 2013 р.)*

Упорядник	А. І. Рубан , наук. співробітник відділу наукового і прикладного бібліотекознавства
Науковий консультант	П. І. Рогова , канд. іст. наук, директор ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського
Науковий редактор	Л. О. Пономаренко , заст. директора ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського
Відповідальна за випуск	І. І. Хемчян , зав. відділу наукового і прикладного бібліотекознавства

Бібліотека навчального закладу в контексті інформатизації суспільства : наук.-допом. бібліогр. покажч. для б-к загальноосвіт., проф.-техн. навч. закл., вищ. навч. закл. I–IV р. а. Вип. 3 / Нац. акад. пед. наук України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд. А. І. Рубан ; наук. консультант П. І. Рогова ; наук. ред. Л. О. Пономаренко ; відп. за вип. І. І. Хемчян]. – Київ : [б. в.], 2015. – 451 с. – (Серія «На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек» ; вип. 13).

Бібліографічний покажчик містить інформацію про книжки, статті з наукових збірників, періодичних і продовжуваних видань, опублікованих в Україні та Російській Федерації протягом 2008–2012 рр., з актуальних питань теорії, методики та практики бібліотечної діяльності, організації роботи бібліотек навчальних закладів на сучасному етапі, упровадження інформаційно-комунікаційних технологій тощо.

Покажчик розраховано на працівників бібліотек загальноосвітніх, професійно-технічних і вищих навчальних закладів I–IV р. а. Він також може бути використаний у роботі інших освітянських бібліотек, бібліотек різних систем і відомств, а також стане в пригоді тим, хто займається науково-дослідною, науково-педагогічною, науково-методичною та навчально-виховною діяльністю.

УДК 016:02

ББК 91.9:78

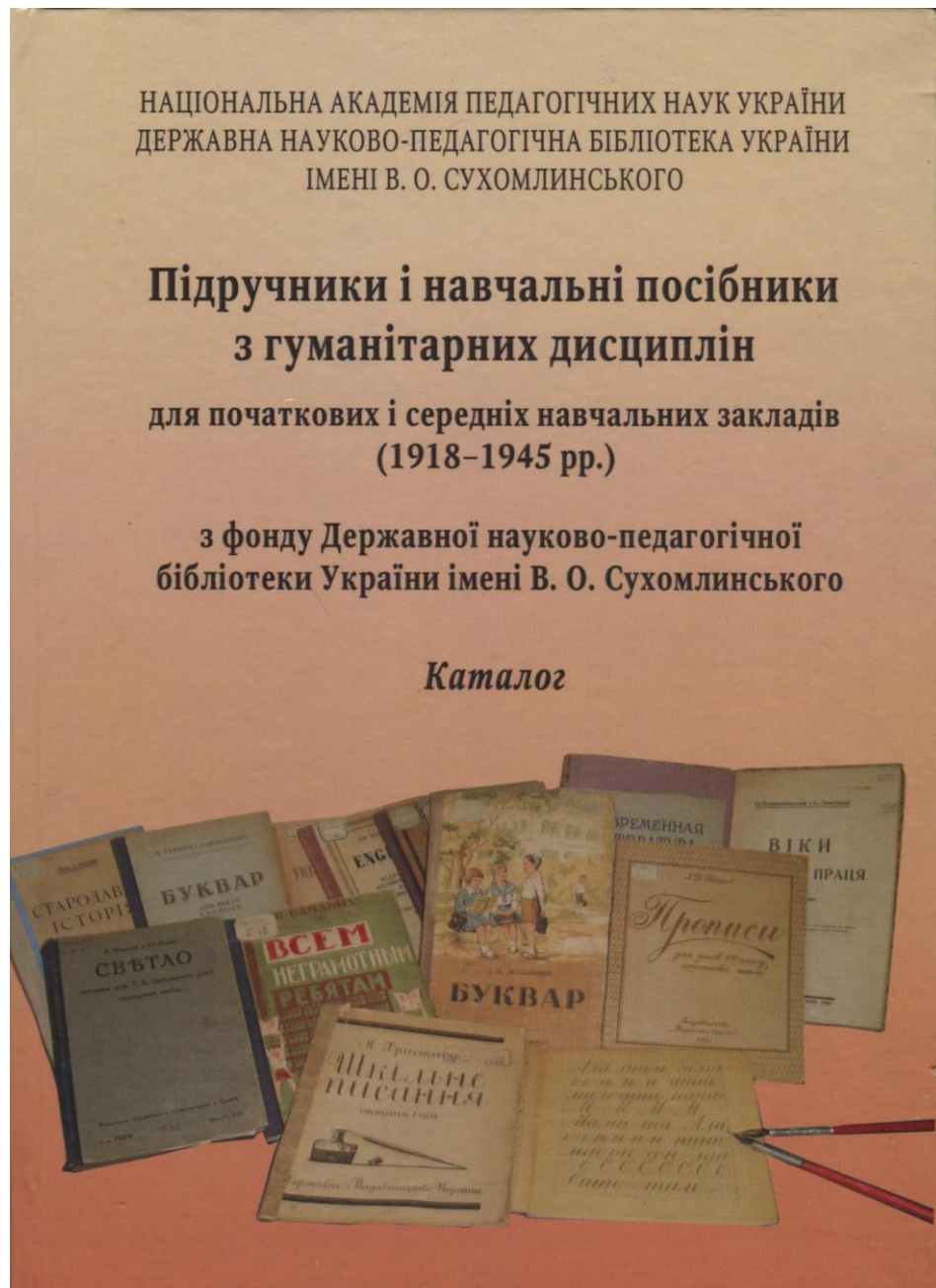
Зразок обкладинки біобібліографічного покажчика

В. О. Сухомлинський. Біобібліографія: 2008–2013 рр. : біобібліогр. покажч. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; упоряд. Л. М. Заліток ; наук. консультант О. В. Сухомлинська ; [наук. ред. П. І. Рогова ; бібліогр. ред. Л. О. Пономаренко]. – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2014. – 255 с. – (Серія «Видатні педагоги світу» ; вип. 10).

Зразок обкладинки каталогу

Підручники і навчальні посібники з гуманітарних дисциплін для початкових і середніх навчальних закладів (1918–1945 рр.) з фонду Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського : каталог / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд.: Мацібора Н. Г., Бондарчук О. Б., Іващенко В. М., Палійчук Р. І. ; наук. консультант Сухомлинська О. В. ; наук. ред. Рогова П. І. ; бібліогр. ред. Пономаренко Л. О. ; літ. ред. Домбровська Л. В. ; рец. Мальований Ю. І. ; відп. за вип. Мацібора Н. Г.]. – Київ, 2014. – 375 с.

Фрагмент рекомендаційного бібліографічного списку з простою структурою

Наративний підхід до навчання і виховання : рек. бібліогр. список / упоряд. Самчук Л. І.
// Аналіт. вісн. у сфері освіти й науки. – Київ, 2015. – Вип. 1. – С. 28–32 ; Вип. 2. – С. 62–69.

НАРАТИВНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ*Рекомендаційний бібліографічний список*

Ключовим завданням сучасної освіти в модернізації навчального процесу є використання інноваційних методів викладання і виховання для формування успішної, конкурентоздатної, обізнаної особистості. Один із таких методів – наративний.

Наративна («оповідна», від англ. Narrative – історія, розповідь) терапія – це постмодерністський напрям консультування, який динамічно розвивається у всьому світі і ґрунтується на ідеї про те, що життя та стосунки людей формуються в процесі соціальної взаємодії. Наративний підхід у психотерапії з'явився в 80-х роках ХХ століття, коли австралієць Майкл Уайт і новозеландець Девід Епстон опублікували книгу «Наративні засоби досягнення психотерапевтичних цілей» (http://narrativepsy.narod.ru/num1-2004_99.html). Цей підхід ґрунтується на розумінні того, що ми осмислюємо й будуємо життя на основі історій, які розповідаємо один одному та самим собі.

Проблему наративного навчання почали активно досліджувати після опублікування праць відомого американського педагога та психолога Дж. Брунера (Брунер, Дж. Культура образования / Брунер Джером ; Моск. высш. шк. соц. эконом. наук. – М., 2006. – 224 с. – (Образование: мировой бестселлер)).

Сучасне уявлення про наратив двоїсте: у широкому сенсі наратив – це сюжетно та хронологічно організоване усне або письмове оповідання, у вузькому – певний спосіб організації особистісного досвіду.

Н. В. Чепелева – член-кореспондент НАПН України, доктор психологічних наук, професор – описує поняття наративу як «замкнену оповідальну структуру, яка надає життєвим подіям послідовність та завершеність, організує їх у хронологічному або в іншому, підпорядкованому якійсь єдиній логіці, порядку». При цьому виділяють центральну тему або декілька тем, які є головними в наративі й на яких акцентує автор. Окрім оповідача, або наратора, існує слухач, який не лише сприймає сюжет наративу, а й виступає його активним співавтором, тобто процес створення наративу є діалогічним.

Як зазначає професор М. П. Лещенко, «застосування методів наративу вимагає від учителя не стільки безпомилкового вивчення й точної передачі змісту навчального матеріалу (краще за вчителя це зробить комп'ютерна програма), як уміння «одягнути суху інформацію» «у живу одягу слова», яскраві барви та трепетні почуття, зробити її привабливою й особистісно значущою для учня».

Отже, наративне навчання – це спосіб взаємодії вчителя з учнями, що передбачає гармонійне поєднання й використання в навчально-виховному процесі вербальних методів інтерактивного засвоєння знань та застосування інформаційних джерел (автобіографічних, біографічних, педагогічних наративів тощо), що специфічно поєднує теоретичні та практичні підходи, репродуктивну й дослідницьку діяльність на основі вивчення, узагальнення, інтерпретації та трансформації досвіду.

Зважаючи на актуальність теми, фахівці ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського підготували рекомендаційний бібліографічний список «Наративний підхід до навчання і виховання», мета якого – сприяти поглибленню наукових досліджень у цій сфері,

узагальненню передового педагогічного досвіду та практичному втіленню принципів нарративного навчання та виховання дітей у сучасних навчальних закладах України.

До списку включено бібліографічні описи авторефератів дисертацій, монографій, збірників наукових праць, публікацій у періодичних і продовжуваних виданнях та Інтернет-ресурсів. Документи розміщено за абеткою авторів і назв. Список має наскрізну нумерацію. Хронологічні рамки дібраного матеріалу – 2000–2015 рр. Список розрахований на наукових працівників, аспірантів, учителів, студентів, які готують наукові роботи, а також на всіх, хто цікавиться зазначеною темою.

1. **Березко, І. В.** Наратив майбутнього як складова автонаративу та його місце у структурі розуміння та інтерпретації власного досвіду особистістю / І. В. Березко // Актуальні проблеми психології / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – Київ, 2010. – Т. 2 : Психологічна герменевтика, вип. 6. – С. 90–104. – Бібліогр.: 5 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: <http://lib.iitta.gov.ua/1797/1/st8.pdf> (дата звернення: 15.02.15).

2. **Брега, С. С.** Воздействия нарративов на систему ценностей современного студенчества / С. С. Брега // Социология образования. – 2010. – № 6. – С. 90–95. – Библиогр.: 9 назв.

3. **Галів, М.** Епістемологія нарративного підходу в історико-педагогічній науці / Микола Галів // Молодь і ринок. – 2014. – № 2. – С. 74–80. – Бібліогр.: 18 назв. – Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/jpdf/Mir_2014_2_15.pdf (дата звернення: 15.02.15).

Проаналізовано зародження й розвиток нарративної філософії історії, показано епістемні позиції радикально та помірковано налаштованих нарративістів, визначено епістемологічні засади нарративного підходу (у його поміркованому варіанті) в історії педагогіки.

4. **Галів, М.** Об'єктивність як проблема історико-педагогічного наративу / Микола Галів // Молодь і ринок. – 2014. – № 4. – С. 75–81. – Бібліогр.: 20 назв. – 31 Текст статті доступний в Інтернеті: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Mir_2014_4_18.pdf (дата звернення: 15.03.15).

У статті проаналізовано категорію об'єктивності як інструмент історико-педагогічних досліджень, окреслено ставлення до об'єктивності в класичній, некласичній, постнекласичній і радянській наукових традиціях, виокремлено суперечливу оцінку об'єктивності в контексті нарративного підходу, охарактеризовано критерії об'єктивності в рамках історико-педагогічних досліджень та нарративізації їх результатів.

5. **Тимчук, Л. І.** Наративне навчання у медіапросторі / Л. І. Тимчук // Пед. науки: теорія, історія, інновац. технології. – 2014. – № 3. – С. 355–368. – Бібліогр.: 10 назв.

6. **Титовец, Т. Е.** Метод учебных нарративов в бизнес-образовании [Электронный ресурс] / Титовец Татьяна Евгеньевна // Актуальные проблемы бизнес-образования : материалы XI Междунар. науч.-практ. конф., г. Минск, 19 апр. 2012 г. / Ин-т бизнеса и менеджмента технологий БГУ. – Текст. дан. – Минск, 2012. – Режим доступа: http://www.sbmt.bsu.by/Data_RUS/ContBlocks/01111/Titovec.PDF (дата обращения: 17.02.14). – Загл. с экрана.

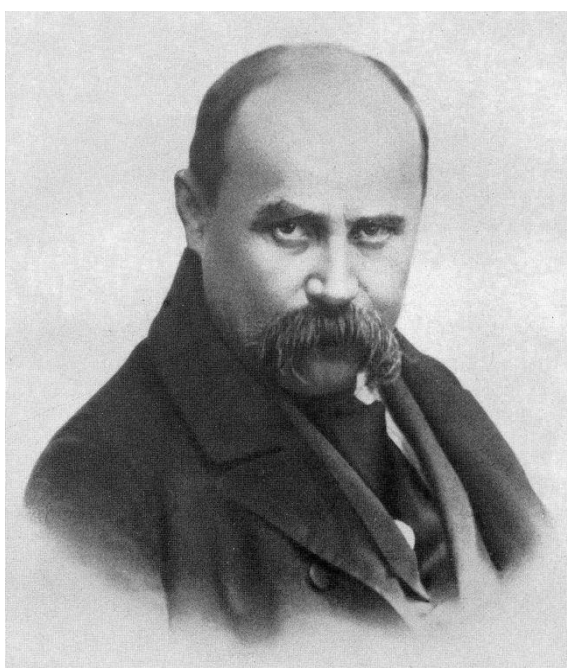
7. **Шашкова, О.** Використання нарративних методів навчання в процесі вивчення англійської мови / Ольга Шашкова // Інозем. мови в шк. України. – 2014. – № 2. – С. 26–27. – Бібліогр.: 5 назв.

Фрагмент рекомендаційного бібліографічного списку зі складною структурою

(Педагогічні погляди Т. Г. Шевченка у контексті розвитку освіти [Електронний ресурс] : рек. бібліогр. список до 200-річчя від дня народж. Тараса Григоровича Шевченка / упоряд: Самчук Л. І., Кривоносова О. В. // Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського : [офіц. портал]. – Текст. дані. – Київ, 2014. – Режим доступу: http://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2016/02/idex_5_35.pdf. – Назва з екрана).

**ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ Т. Г. ШЕВЧЕНКА
У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ОСВІТИ**

*Рекомендаційний бібліографічний список
до 200-річчя від дня народження Тараса Григоровича Шевченка*

*«Де люди цураються освіти – там темнота, всякі
недостачі, злидні, а вже звичаї – краще мовчати»
(Т. Г. Шевченко «Несчастный»)*

Упродовж 2014 р. Україна і світове суспільство відзначатиме 200-річний ювілей видатного українського поета, художника, мислителя і гуманіста Т. Г. Шевченка. Указом Президента України «Про додаткові заходи з підготовки та відзначення 200-річчя від дня народження Тараса Шевченка» від 11 квітня 2012 року № 257/2012 2014 рік в Україні оголошено Роком Тараса Шевченка. Т. Г. Шевченко не тільки в Україні, а й у світі здобув визнання свого поетичного та художнього таланту. Його поезія та художні твори є значним цінним скарбом для розвитку культури та освіти нашої держави. І незважаючи на те, що Шевченко не працював у системі освіти, не залишив спеціальних педагогічних праць чи програм, але судити про його освітні погляди дають змогу художні прозові твори, «Щоденник», «Буквар» та численні поетичні вислови. Тонкий знавець дитячої психології, Шевченко створив яскраві образи дітей у справжніх шедеврах образотворчого мистецтва:

«Циганка-ворожка», «Слепая», «Вдовина хата на Україні», «Селянська сім'я», «На поселенні», «Селянське подвір'я», «Казахські діти-байгуші» та інших талановитих творах.

Тарас Григорович у своїх творах висловлював дуже цінні думки з питань освіти і виховання дітей, які не втратили актуальності й нині. Митець порушував морально-етичні теми, розмірковував про важливість родинного виховання, освіти й освіченості в житті людини, про роль народних звичаїв, традицій в становленні високоморальної особистості. Шевченко наголошував на важливості ролі мистецтва у вихованні дитини, синтезу етичного й естетичного у вихованні і звертав увагу на всебічний розвиток дитини. Він критикував тогочасну систему виховання і мріяв про загальнодоступну освіту для всіх верств населення та звертав увагу на підготовку високоосвічених педагогів, наголошував на втіленні в сучасному українському суспільстві рівних прав надання освіти і чоловікам і жінкам, ратував за виховання підростаючого покоління у душі любові до рідної мови.

У останні роки свого життя Т. Г. Шевченко намагався бути корисним рідній школі. Для недільних шкіл він написав «Букварь Южнорусскій» (1861 р.), який посідав одне з провідних місць в історії освіти і культури України. «Буквар» як одна з перших навчальних книг українців має окремі розділи: азбука, склади, цифри, лічба, текстовий матеріал. Його справедливо можна вважати новаторським, оскільки він значно відрізнявся від попередніх букварів того часу і заохочував учнів до свідомого читання. Тарас Шевченко замислював створити серію підручників, які давали б учням народних і недільних шкіл основи знань. «Думка єсть за «Букварем» напечатать лічбу і ціни і величини такої ж, як і «Букварь». За лічбою – етнографію і географію в 5 копійок. А історію, тільки нашу, може, вбгаю в 10 копійок», – ділився задумами Шевченко в листі до М. К. Чалого 4 січня 1861 р. Смерть поета перешкодила здійсненню цих планів.

Т. Г. Шевченка заслужено називають народним поетом. Його педагогічна спадщина також адресована народу, в якій, крім іншого, роздуми про те, як просвітити український народ, як допомогти йому вибрати кращу долю.

З метою підтримки заходів із вивчення і популяризації спадщини Великого Кобзаря, зокрема його педагогічних поглядів та просвітницької діяльності, фахівцями ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського підготовлено рекомендаційний бібліографічний список «Педагогічні погляди Т. Г. Шевченка у контексті розвитку освіти».

Список складається з 5 розділів та налічує 163 позиції:

I. Нормативно-правова база щодо підготовки та відзначення 200-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка.

II. Педагогічні ідеї та просвітницька діяльність Т. Г. Шевченка у контексті розвитку освіти.

III. Уроки і сценарії позакласних заходів для початкової школи, присвячені життю та творчій діяльності Т. Г. Шевченка.

IV. Уроки і сценарії позакласних заходів для середньої і старшої школи, присвячені життю та творчій діяльності Т. Г. Шевченка.

V. Бібліографічні посібники, присвячені Т. Г. Шевченку.

До списку ввійшли анотовані бібліографічні описи книжок, статей із збірників наукових праць, публікацій у періодичних та продовжуваних виданнях та Інтернет-ресурсів. У межах розділів документи розміщено за абеткою авторів і назв. Список має наскрізну нумерацію. Хронологічні рамки дібраного матеріалу – 1939–2013 рр.

Список адресовано науковим працівникам, аспірантам, учителям і вихователям, працівникам бібліотек, учням, а також всім, хто цікавиться життям, творчістю, суспільно-культурною та громадською діяльністю Т. Г. Шевченка та його педагогічними поглядами й ідеями.

I. НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА ЩОДО ПІДГОТОВКИ ТА ВІДЗНАЧЕННЯ 200-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ Т. Г. ШЕВЧЕНКА

1. **Зміни, що вносяться до плану заходів з підготовки та відзначення 200-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка та 150-річчя від дня його перепоховання** : затв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 4 берез. 2013 р. № 136 // Уряд. кур'єр. – 2013. – 3 квіт. (№ 62). – С. 11. – Текст розпорядження доступний в Інтернеті: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/136-2013-%D1%80>.

2. **Концепція Державної цільової програми «Шевченківський дім»** : схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 листоп. 2013 р. № 968 // Уряд. кур'єр. – 2014. – 3 січ. (№ 1). – С. 13. – Текст розпорядження доступний в Інтернеті: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/968-2013-%D1%80>.

3. **План заходів з підготовки та відзначення 200-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка та 150-річчя від дня його перепоховання** : затв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 берез. 2011 р. № 167 // Уряд. кур'єр. – 2011. – 5 берез. (№ 42). – С. 9. – Текст розпорядження доступний в Інтернеті: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/167-2011-%D1%80>.

4. **Положення про Експертну комісію з виготовлення пам'ятника Т. Г. Шевченку в м. Астані (Республіка Казахстан)** : затв. наказом М-ва культури України від 31.05.2013 р. № 477 // Офіц. вісн. України. – 2013. – № 48. – Ст. 1733. – Текст наказу доступний в Інтернеті: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0982-13>.

5. **Про деякі заходи з підготовки до відзначення 200-річчя з дня народження Тараса Шевченка** : указ Президента України від 16 трав. 2005 р. № 784 // Уряд. кур'єр. – 2005. – 21 трав. (№ 93). – С. 8. – Текст указу доступний в Інтернеті: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/U784_05.html.

6. **Про додаткові заходи з підготовки та відзначення 200-річчя від дня народження Тараса Шевченка** : указ Президента України від 11 квіт. 2012 р. № 257 // Офіц. вісн. України. – 2012. – № 29. – Ст. 1072. – Текст указу доступний в Інтернеті: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/257/2012>.

7. **Про Координаційну раду з питань підготовки та відзначення 200-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка** [Електронний ресурс] : указ Президента України від 11 черв. 2010 р. № 683. – Текст. дані. – Київ, 2010. – Режим доступу: <http://www.prezident.gov.ua/documents/11880.html> (дата звернення: 15.07.13). – Назва з екрана.

8. **Про організацію та проведення заходів у Шевченківському національному заповіднику** : [лист М-ва освіти і науки, молоді та спорту України від 05.04.2013 р. № 1/9-254] // Інформ. зб. та коментарі М-ва освіти і науки, молоді та спорту України. – 2013. – № 11. – С. 3–4. – Текст листа доступний в Інтернеті: http://osvita.ua/legislation/pozashk_osv/35403/.

9. **Про підготовку та відзначення 200-річчя від дня народження Тараса Григоровича Шевченка** : постанова Верховної Ради України від 19 черв. 2013 р. № 340 // Голос України. – 2013. – 4 лип. (№ 121). – С. 5. – Текст постанови доступний в Інтернеті: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/340-18>.

10. **Про підготовку та відзначення 200-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка та 150-річчя від дня його перепоховання** : розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 січ. 2010 р. № 134 // Уряд. кур'єр. – 2010. – 10 лют. 5 (№ 25). – Орієнтир. – № 6. – С. 13. – Текст розпорядження доступний в Інтернеті: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/134-2010-%D1%80>.

11. **Про проведення Всеукраїнського телевізійного Шевченківського уроку** [Електронний ресурс] : розпорядження Президента України від 27 серп. 2013 р. № 263/2013-рп // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2013. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/263/2013-%D1%80%D0%BF> (дата звернення: 1.09.13). – Назва з екрана.

12. **Про проведення Всеукраїнського шевченківського уроку** : лист М-ва освіти і науки, молоді та спорту України від 22 жовт. 2012 р. № 1/9-764 // Практика упр. закл. освіти. – 2012. – № 11. – С. 78.

II. ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ ТА ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ

Т. Г. ШЕВЧЕНКА У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ОСВІТИ

13. **Шевченко, Т. Г.** Близнець / Тарас Шевченко // Повне зібрання творів : у 12 т. / Тарас Шевченко. – Київ, 2003. – Т. 4. – С. 11–119. – Текст повісті доступний в Інтернеті: <http://litopys.org.ua/shevchenko/shev401.htm>.

У повісті «Близнець», написаній у Новопетрівській фортеці в 1856 р., автор піднімає важливі виховні проблеми, окреслює освітньо-виховний ідеал тощо.

14. **Шевченко, Т. Г.** Буквар південноруський 1861 року / Тарас Шевченко. – Київ : Веселка, 1991. – 63 с. – Текст доступний в Інтернеті: <http://litopys.org.ua/shevchenko/shev511.htm>.

15. **Шевченко, Т. Г.** Живопис, графіка : альбом / Тарас Шевченко ; [авт.-упоряд. Д. В. Степовик]. – Київ : Мистецтво, 1984. – 134 репрод.

16. **Шевченко, Т. Г.** Повести / Тарас Шевченко. – [Київ] : [Дніпро], 1977. – 576 с.

Зміст: Наймичка. – С. 7–82. – Текст доступний в Інтернеті: <http://litopys.org.ua/shevchenko/shev304.htm> ; Варнак. – С. 83–122. – Текст доступний в Інтернеті: <http://litopys.org.ua/shevchenko/shev305.htm> ; Княгиня. – С. 123–156. – Текст доступний в Інтернеті: <http://litopys.org.ua/shevchenko/shev306.htm> ; Музикант. – С. 157–230. – Текст доступний в Інтернеті: <http://litopys.org.ua/shevchenko/shev307.htm> ; Капітанша. – С. 231–294. – Текст доступний в Інтернеті: <http://litopys.org.ua/shevchenko/shev309.htm> ; Художник. – С. 295–406. – Текст доступний в Інтернеті: <http://www.utoronto.ca/elul/Shevchenko/Prose/Khudozhnyk.html> ; Прогулка с удовольствием и не без морали. – С. 407–554. – Текст доступний в Інтернеті: <http://litopys.org.ua/shevchenko/shev403.htm>.

Фрагмент бібліографічного огляду нової літератури

(Науковий доробок у галузі інклюзивної освіти: бібліогр. огляд нової літ. / підгот. Кривоносова О. В. // Особлива дитина: навчання і виховання. – 2012. – № 3. – С. 11–16).

НАУКОВИЙ ДОРОБОК У ГАЛУЗІ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ*Бібліографічний огляд нової літератури*

Розвиток сучасного суспільства України і процеси інтеграції в європейську спільноту гостро ставлять питання забезпечення соціального захисту громадян країни, і особливо тих, хто потребує її найбільше, зокрема – це діти з особливими освітніми потребами. До груп таких дітей належать: діти з порушеннями психофізичного розвитку, з обмеженими можливостями здоров'я, інваліди, діти із різних соціально вразливих груп тощо. Поняття „особливі освітні потреби” передбачає такі види потреб, що виходять за межі загальноприйнятої норми і залежать від розумової, фізичної недостатності або певних труднощів, які пов'язані з навчанням і потребують спеціальної медико-соціальної та психолого-педагогічної уваги і послуг для можливостей розвитку їх особистого потенціалу. Конвенція ООН про права дитини, як документ міжнародного рівня, висуває вимоги до кожної держави щодо розробки та вдосконалення законодавчої бази для виконання важливого принципу усіх демократичних суспільств, що кожна дитина, незалежно від стану її здоров'я, наявності інтелектуального або розумового порушення має право на одержання якісної освіти.

Однією з форм навчання дітей з особливими освітніми потребами є визнана в багатьох країнах світу інклюзивна форма навчання. Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, що базується на принципі забезпечення основного права дитини на освіту та права навчатися за місцем проживання в умовах загальноосвітнього закладу. Для забезпечення рівних можливостей доступу до якісної освіти інклюзивні навчальні заклади повинні адаптувати програми і плани, форми і методи навчання та ресурси до індивідуальних потреб дітей з особливими освітніми потребами.

У різних країнах світу інклюзивна форма навчання дітей з особливими освітніми потребами існує понад 30–40 років і стала вже світовою тенденцією. До країн із найбільш досконалим розвинутим законодавством у галузі інклюзивної освіти належать: Канада, Кіпр, Данія, ЮАР, Іспанія, Бельгія, Швеція, Великобританія, США. Наприклад, в Італії законодавство підтримує інклюзивну освіту з 1971 року і акцентує увагу саме на соціалізацію „особливих” дітей, в результаті якої вони стають повноправними членами суспільства.

Україна не може сліпо скопіювати досвід інших країн через різні економічні, етнографічні умови та різний менталітет, вона створює свій шлях розвитку інклюзивного навчання. В нашій країні початок інтеграційних процесів „особливих дітей” у масову шкільну систему почався з 90-х років минулого століття. У 2001 р. Міністерство освіти і науки України, Інститут спеціальної педагогіки НАПН України та Всеукраїнський фонд «Крок за кроком» започаткували науково-педагогічний експеримент «Соціальна адаптація та інтеграція в суспільство дітей з особливостями психофізичного розвитку шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх закладах», основна мета якого є розробка і реалізація механізму інтеграції дітей з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітні навчальні заклади, ранньої інтеграції цих дітей в соціальне середовище з урахуванням їх типологічних та індивідуальних особливостей. Але остаточно інклюзивна освіта стала підтримуватись законодавчою базою України з 2010 р., коли до Закону України «Про загальну середню освіту» внесено зміни, згідно з якими загальноосвітні

навчальні заклади могли повноправно створювати спеціальні та інклюзивні класи для навчання дітей з особливими потребами. У жовтні 2010 р. МОНмолодьспорту України затвердило «Концепцію розвитку інклюзивної освіти», а в серпні 2011 р. Кабінет Міністрів України затвердив «Порядок організації інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах». Нині інклюзивне навчання поширюється у всіх регіонах України.

Незважаючи на певні позитивні результати освітнього експерименту, треба зазначити, що впровадження інклюзивної освіти в нашій країні має ще багато проблем. Інклюзивна освіта гостро потребує вдосконалення законодавчої бази, принципів фінансування, створення в школах сприятливого середовища, формування матеріально-технічної бази, методичного і кадрового забезпечення, подолання соціальних та професійних стереотипів.

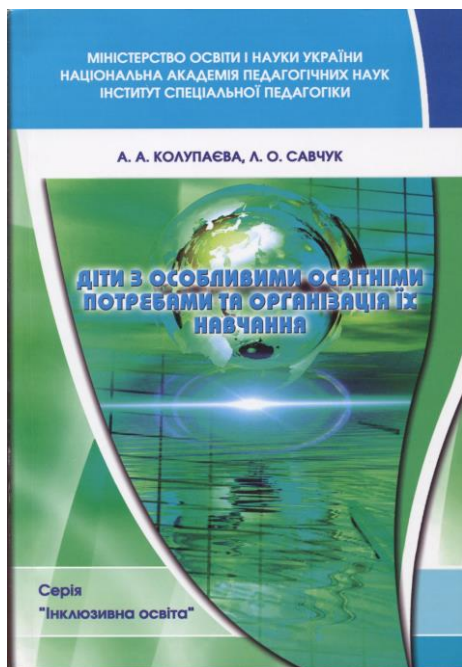
Науково-теоретичну базу розвитку і впровадження інклюзивної освіти в нашій країні розробляє Інститут спеціальної педагогіки НАПН України, який є науковою установою у складі Національної академії педагогічних наук України. Інститут здійснює дослідження з проблем освіти дітей з особливими потребами, обґрунтовує стратегічні напрями розвитку спеціальної психології і педагогіки. Завдяки роботі Інституту спеціальної педагогіки НАПН України стосовно питань інклюзії були визначені концептуальні складові інклюзивної освіти та організаційно-методичні підходи до її впровадження в Україні та розроблене на цій основі навчально-методичне забезпечення.

На сьогодні розроблено Інститутом та затверджено МОН України навчально-методичні посібники для педагогів і батьків, зокрема: „Путівник для батьків дітей з особливими освітніми потребами” (за заг. ред. А. А. Колупаєвої); науково-методичний посібник «Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання» А. А. Колупаєвої та Л. О. Савчук, путівник для педагогів «Діти з особливими потребами в загальноосвітньому просторі: початкова ланка» А. А. Колупаєвої й А. О. Таранченко.

У системи Інститутів післядипломної педагогічної освіти впроваджено навчальні програми: «Вступ до інклюзивної освіти» (автори: А. А. Колупаєва, С. М. Єфименко), «Диференційоване викладання в інклюзивному класі» (автори: О. М. Таранченко, Ю. М. Найда, за заг. ред. А. А. Колупаєвої); навчальну програму та навчально-методичний посібник А. А. Колупаєвої, Е. А. Данілавічюте, С. В. Литовченко «Професійне співробітництво в інклюзивному навчальному закладі»; навчальну програму та навчально-методичний посібник для педагогічних університетів «Основи інклюзивної освіти» (за заг. ред. А. А. Колупаєвої).

Інститут плідно співпрацює із зарубіжними науковцями, постійно проводить навчально-методичні семінари для психологів, педагогів та науковців, які займаються з «особливими» дітьми в умовах інклюзивного навчання. У 2011 р. проведено на високому рівні Міжнародну науково-практичну конференцію в контексті освітнього компоненту канадсько-українського проекту «Інклюзивна освіта дітей з особливими освітніми потребами в Україні: знання, практика та законодавство». На конференції проаналізовано концептуальні підходи щодо впровадження інклюзивного навчання, презентовано навчально-методичне забезпечення інклюзивного навчання, окреслено питання нормативно-законодавчого забезпечення та підходи формування соціальної політики стосовно осіб з особливими потребами, зокрема приділено увагу ролі сім'ї у вихованні «особливої» дитини та надання консультативної допомоги батькам в інклюзивному процесі. Інститут постійно проводить навчально-методичні семінари для психологів, педагогів та науковців, які працюють з «особливими» дітьми, у тому числі й в умовах інклюзивного навчання. Результати наукових досліджень Інституту висвітлено у багатьох збірниках наукових праць, монографіях, посібниках, програмних й навчально-методичних комплексах.

Вашій увазі пропонуються науково-методичні посібники з питань навчання й виховання дітей з особливими освітніми потребами та впровадження інклюзивного навчання, підготовлених науковцями Інституту спеціальної освіти НАПН України. З цими виданнями Ви можете ознайомитися в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського.

Колупаєва, А. А. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання: наук.-метод. посіб. / А. А. Колупаєва, Л. О. Савчук ; МОН України, НАПН України, Ін-т спец. педагогіки. – Київ : АТОПОЛ. – 2011. – 274 с. – (Серія «Інклюзивна освіта»).

Зміст рекомендованого посібника складається з науково-теоретичного та методичного матеріалу до навчального курсу «Вступ до інклюзивної освіти».

У посібнику висвітлюються питання щодо концептульних засад інклюзивної освіти та її впровадження на теренах України, а також питання корекційно-розвивальної роботи з дітьми, що мають особливі освітні потреби.

Посібник складається з семи розділів, що поділяються на підрозділи, методичних рекомендацій щодо впровадження інклюзивного навчання (досвід канадських вчених), додатків, списку використаної

літератури.

У першому розділі «Інклюзивна освіта як модель соціального устрою» визначено поняття інклюзивного навчання та освітньої інтеграції, наведені приклади досвіду інтегрування дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітні навчальні заклади країн Центральної Європи.

Другий розділ «Стан спеціального навчання та інтегрування дітей з порушеннями психофізичного розвитку у загальноосвітній простір України» представляє аналіз системи надання освітніх послуг дітям з особливими потребами та розглядає українське законодавство в аспекті забезпечення рівного доступу до якісної освіти усіх її громадян, акцентує увагу на проблемах теорії і практики впровадження інновацій в освіту дітей, що мають особливі освітні потреби.

У третьому розділі «Діти з особливими освітніми потребами» подається визначення поняття «діти з особливими освітніми потребами» і розглядаються особливості усіх найпоширеніших груп таких дітей, зокрема це діти з труднощами у навчанні, затримкою психічного розвитку (ЗПР), порушеннями зору, слуху тощо.

Четвертий розділ «Проблеми родинного виховання дітей з особливими освітніми потребами. Батьки і інклюзія» присвячений проблемам сім'ї, що виховує дитину з особливими освітніми потребами, та питанням соціалізації такої дитини у суспільство. Розділ містить поради батькам і педагогам щодо допомоги в навчанні «особливим дітям» в умовах інклюзивного середовища.

У п'ятому розділі «Оцінювання та розроблення індивідуального навчального плану» розглянуто компоненти навчального плану для дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання та надано рекомендації щодо його складання й оцінювання.

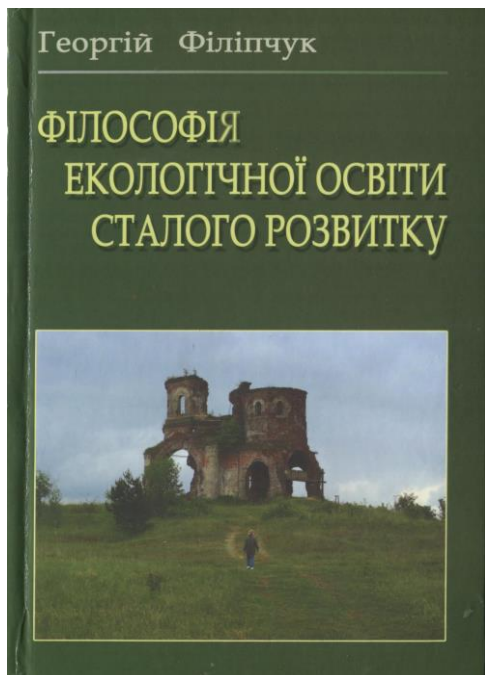
У шостому розділі «Корекційно-розвивальна робота як складова інклюзивного навчання» визначено принципи, цілі й завдання корекційно-розвивальної роботи з «особливими дітьми» в процесі інклюзивного навчання.

Сьомий розділ «Особливості та проблеми індивідуального навчання у контексті модернізації освітньої галузі» висвітлює проблеми організації надомного навчання дитини з порушеннями психофізичного розвитку та питанням складання індивідуально-освітніх програм і планів в умовах такого навчання.

У розділі «Корисні ресурси» (автор – професор кафедри освітньої психології факультету освіти Університету Альберти (Канада), Голова Всеканадської кафедри спеціальної освіти та інклюзивного навчання Джуді Лупарт) розглядаються засади організації навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі, планування й створення навчального процесу в умовах інклюзії та методичні рекомендації з проведення уроків у початковій школі з інклюзивною моделлю навчання на основі досвіду з теорії і практики канадських учених і педагогів-практиків.

Посібник рекомендований викладачам і слухачам курсів підвищення кваліфікації закладів післядипломної освіти, студентам і викладачам ВНЗ, науково-педагогічним працівникам та керівним кадрам загальної та спеціальної освіти.

Зразок окремого бібліографічного повідомлення

Філіпчук, Г. Філософія екологічної освіти сталого розвитку: монографія / Георгій Філіпчук; НАПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. – Чернівці : Зелена Буковина, 2012. – 460 с. – Бібліогр.: с. 451–459 (185 назв).

У монографії висвітлено реалії і тенденції сучасного соціоприродного світу, здійснено культурно-історичний, науково-педагогічний, суспільно-політичний аналіз державно-освітньої політики, визначено роль громадянського суспільства в системі становлення еколого-етичної парадигми, ідеології людиноцентризму. Розкрито процеси трансформацій освітньо-екологічних, світоглядних, політико-правових, економічно-господарських підходів, переосмислення цивілізаційних основ буття націй, народів і країн відповідно до цілей сталого розвитку, безпеки і життєдіяльності людства. У цьому контексті виокремлено особливу роль освіти як важливої складової загальнолюдської і національної культур, напрями формування екологічної свідомості, культури, етичної відповідальності на основі фундаментальних пріоритетів, культуроцентризму, екоантропоцентризму, нових ідеалів гуманізму. Важливе місце у розгляді зазначених проблем займають українознавча культурно-освітня політика, синергія загальнолюдських, національних, особистісних цінностей для творення нової суспільної „екологічної моралі”.

Монографія складається з п'яти розділів.

У першому розділі „Екологічна домінанта етичної парадигми сталого розвитку” розкрито світоглядну сутність сталого розвитку, зосереджено увагу на екополітиці як складовій сталого розвитку України. Розглянуто Україну в системі міжнародних соціальних, економічних та екологічних координат.

У другому розділі „Етичні й культурологічні аспекти формування екосвідомості” йдеться про фактор екологічної культури в умовах цивілізаційних викликів, актуалітетах етичної екології та реалії довкілля і суспільні суперечності.

У третьому розділі „Екологічна освіта в системі пріоритетів сталого розвитку” автор розглядає освіту як головний чинник зростання людського потенціалу, зазначає, що освіта та педагог мають стати ключовими пріоритетами в суспільстві з боку держави, особливо у нинішній період демократизації України.

Четвертий розділ „Українська етнокультура у змісті екологічної освіти” розкриває етнокультурну складову в змісті екологічної освіти, зокрема, морально-етичний аспект, етнічні цінності й безпеку соціоприродного середовища.

П'ятий розділ „Екологічні концепти світоглядних орієнтацій у розвитку людини і суспільства” відображає екологічні концепти світоглядних орієнтацій: екологічна освіченість, екосоціальна практика, здоров'язбережувальне соціоприродне середовище та екологічна культура.

Авторські бачення і позиція можуть біти цікавими для педагогів, науково-педагогічних працівників, екологів, студентів, учнів, громадських і політичних діячів, усім, хто не байдужий до долі України, людини, світу.

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-експертною радою
Вченої ради ДНПБ України
ім. В. О. Сухомлинського
Протокол № 3
від 8 квітня 2016 р.

**Аналітичний розпис періодичних видань для бази даних «Періодика» електронного каталогу
Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського
(модуль «Каталогізатор» САБ ІРБІС64)
Інструкція**

1. Загальні положення

1.1. Дана інструкція визначає порядок створення аналітичного запису в базі даних (БД) «Періодика» електронного каталогу Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського (Бібліотека), організованого на базі системи автоматизації бібліотек (САБ) ІРБІС64.

1.2. Інструкція призначена для працівників підрозділів Бібліотеки, які на основі розподілу обов'язків створюють бібліографічні записи (БЗ) в БД «Періодика» шляхом аналітико-синтетичного опрацювання сучасних періодичних видань, які поповнюють фонд книгозбірні.

1.3. Інструкцію розроблено на основі інструктивно-технологічної документації САБ ІРБІС64, чинних стандартів та інструктивно-нормативних джерел, які установлюють загальні положення і правила складання бібліографічного опису (БО) документа, його частини або групи документів, формування заголовку БЗ, скорочування слів і словосполучень у записах українською, російською та іноземними мовами, анутовання та індексування документів тощо.

1.4. В інструкції визначено набір полів і підполів, порядок та зміст їх заповнення для створення БЗ в БД «Періодика», наведено приклади заповнення полів і підполів.

1.5. Об'єктами складання БЗ є всі публікації періодичного видання (законодавчі і нормативні акти, статті, рецензії, методичні, бібліографічні та інші матеріали).

1.6. При складанні БЗ невеликих за обсягом статей застосовується наступний порядок: якщо кілька статей об'єднані однією темою, вони розписуються як одна стаття, якщо статті відносяться до різних тем, – розписуються окремо, незалежно від обсягу.

Приклад 1. Часопис публікує ряд коротких статей з різними назвами окремих авторів про святкування Першого вересня в школах України під загальною назвою «Перше вересня – свято знань і єднання». В даному випадку створюється один БЗ під цією назвою, а кожна із статей розписується як зміст публікації (поле 330: *Зміст документа*).

Приклад 2. В журналі друкується кілька невеликих статей в рубриці «Новини освіти і науки». Події, що висвітлені в них, не пов'язані змістовно одна з одною. В такому разі кожна з цих статей розписується окремо.

1.7. Не розписуються пам'ятки авторам про вимоги до статей, що подаються до того чи іншого часопису; довідки про авторів, реферати та анотації опрацьовуваних статей, подані в кінці журналу; короткі інформаційні повідомлення фактичного характеру, оголошення, реклама; гороскопи, астрологічні прогнози; зміст періодичного видання як окрема публікація (за виключенням переліку статей і матеріалів, опублікованих у журналі за рік, проте БО зведеного змісту не копіюється в БД).

1.8. Вибірково розписуються офіційні, загальнополітичні, громадські та інші негалузеві часописи. Відбираються для опрацювання документи, які за тематикою відповідають профілю Бібліотеки.

1.9. Джерелом інформації для створення БЗ є документ у цілому (при створенні запису переглядати увесь документ, не обмежуючись його назвою) та періодичне видання, в якому цей документ опубліковано. У разі необхідності в записі можуть бути використані відомості, запозичені з інших джерел.

1.10. Заголовок БЗ та БО складаються мовою документа, який опрацьовується, а всі інші записи – елементи БЗ (анотації, предметні рубрики, ключові слова тощо) записуються українською мовою. Кожний випадок використання в аналітичному записі інших мов обумовлюється окремо у правилах заповнення полів.

1.11. Дотримання послідовності заповнення полів не є обов'язковим, якщо не порушується загальна технологія роботи.

2. Технологія роботи

2.1. Працівники, які здійснюють аналітико-синтетичну обробку періодичних видань, починають роботу з вибору в БД «Періодика» БЗ окремого номера часопису, призначеного для опрацювання.*

2.2. Вводять зміст узятого до опрацювання часопису у вигляді БЗ вміщених у ньому публікацій.

2.3. Копіюють БЗ, що складають зміст, в БД, виокремлюючи таким чином кожний БЗ в самостійний елемент БД.

2.4. Доопрацьовують кожний виокремлений БЗ згідно з методикою заповнення полів.

2.5. Здійснюють поточне й планове вибіркове редагування створених БЗ.

3. Загальні вимоги до заповнення полів

3.1. Усі визначені поля є обов'язковими для заповнення при наявності даних або можливості їх самостійного формулювання у разі відсутності в документі відповідно до ДСТУ ГОСТ 7.1:2006.

---

*БЗ періодичного видання в цілому та кожного з його окремих номерів створюється співробітниками сектору наукового комплектування фонду відділу наукового формування та опрацювання документних ресурсів Бібліотеки за окремою інструкцією [7].

3.2. Записи створюються з максимальним використанням вкладених робочих аркушів, внутрішніх словників, Авторитетних (Authority) файлів, меню-довідників, засобів мультимедіуму.

3.3. Через Авторитетні (Authority) файли вводяться дані в авторські підполя поля 922: *Статті з часопису* та поля 330: *Зміст документа*, в підполе *Предметний заголовок* поля 606: *Предметна рубрика*, а також у наступні поля: 701: *Інші індивідуальні автори*, 702: *Редактори, укладачі, композитори...*, 711: *Інші колективи, які не входять...*, 600: *Персоналія – ім'я особи та/або назва (про нього, про твір)*, 601: *Персоналія – колектив та/або назва (про неї)*.

При відсутності потрібних відомостей в Авторитетних файлах, дані поля (підполя) заповнюються за нижче поданими правилами їх заповнення.

3.4. Усі дані в БЗ наводяться у найповнішій формі. Скорочення окремих слів і словосполучень допускаються згідно з чинними стандартами.

3.5. Написання слів з великої й малої літери визначаються граматичними правилами мови та розділенням областей БО. У ряді полів містяться окремі вказівки щодо введення даних з великої чи малої літери.

3.6. Заповнене поле (підполе) не повинно починатися й закінчуватися друкарським пробілом.

3.7. При наборі даних обов'язково дотримуватись пробілів в один друкований знак. Винятком є заповнення підполя *Інші автори* (поле 922: *Статті з часопису*), в яке вносяться відомості про четвертого й наступних авторів. У цьому випадку відомості про авторів записуються через два пробіли. Це дає можливість здійснювати пошук по всіх прізвищах авторів. Наприклад: *Давидов І. І., Машков Ю. А., Юргін М. О.*

3.8. Пробіли ставляться:

- між окремими словами;
- після граматичного розділового знаку перед наступним словом;
- до та після приписаного розділового знаку, за винятком коми та крапки, що супроводжуються одним пробілом тільки після знака;

– між ініціалами, після ініціалів перед прізвищем або після прізвища перед ініціалами, наприклад: *В. О. Сухомлинський, Б. Грінченко, Макаренко А. С.*;

– перед дужкою (круглою, квадратною), що відкривається (якщо тільки вона не стоїть на початку запису), та після дужки, що закривається, перед наступним словом;

– до і після тире, наприклад: *Книга – джерело знань*;

– між числом і позначенням року/століття або одиниці вимірювання, наприклад: *2015 р., 700 м*;

– між позначенням номера та числом, наприклад: *№ 239*;

– як виокремлення трьох крапок, наприклад: *Нарцис, закоханий в лілею ...; Указ ... від 20.03.2015 р.*

3.9. Пробіли не ставляться:

– перед граматичним розділовим знаком, наприклад: *Діти, будьте уважні на уроці!*

– між двома сусідніми розділовими знаками (виняток – кома + тире);

– в числовому записі дати, наприклад: *07.08.2015*;

– до і після дефіса, наприклад: *Кам'янець-Подільський*;

– у скороченнях слів з дефісом, наприклад: *наук.-метод. посіб.*;

– після дужки, що відкрита, та перед дужкою, що закрита, наприклад: *(технології)*;

– у цифровому записі років/століть, наприклад: *1991–2010 рр., XI–XII ст.*;

– у порядковій нумерації сторінок часопису, на котрих уміщено документ, наприклад: *81–92, II–XVI*;

– у класифікаційних індексах, наприклад: *37(091)(477)-051*.

3.10. Не ставиться крапка в рядку поля наприкінці внесених даних, якщо тільки запис не закінчується трьома крапками або графічним скороченням, у якому вживається крапка, наприклад: *наук.-практ. конф., портр., іл.*

Крапка ставиться після внесених в рядок поля даних, якщо вони є елементами останньої області БО документа. Оскільки в БД запрограмовані приписані знаки пунктуації, що розділяють області БО (. –), при доопрацюванні записів коректується проставляння крапки в останній області БО, щоб у форматі перегляду крапка не подвоювалася. Коректування можливе у підполях *Місцезнаходження – Сторінки, Наявність ілюстрацій* поля 463: *Видання, в якому опублікована стаття* на сторінці *Дублетність* та в полі 320: *Примітки про наявність бібліографії* на сторінці *Розширений БО*.

3.11. У квадратних дужках [ ] наводяться відомості, що запозичені не з приписаного джерела інформації. Квадратні дужки застосовуються в записі даних, які відносяться до однієї області БО.

Приклад застосування квадратних дужок в області назви й відомостей про відповідальність БО при введенні даних у підполя поля 922: *Статті з часопису:*

Основна назва *Моя Батьківщина – рідна Україна*

Відомості, що відносяться до назви [добірка віршів і пісень для дітей дошк. віку

Відомості про відповідальність упоряд. Н. Д. Гладій]

У форматі перегляду матимемо запис: *Моя Батьківщина – рідна Україна : [добірка віршів і пісень для дітей дошк. віку / упоряд. Н. Д. Гладій]*.

3.12. Для відтворення римських цифр використовується «Список оперативних довідників» (F4), де обирається позиція «Римські цифри», з якої вводиться необхідна цифра.

3.13. Можливість вводу діакритів європейських мов, грецьких літер, ієрогліфів та інших нестандартних символів реалізується за допомогою спеціального режиму «Віртуальна клавіатура» (Alt+V).

3.14. Для таких операцій із форматування тексту в рядку поля як підкреслення, напівжирне написання, курсив, підрядкові та надрядкові індекси, виокремлення кольором та ін. використовуються «Команди контекстного виокремлення ІРБІС» у «Списку оперативних довідників» (F4). Команди вводяться безпосередньо в текст і вказуються в спеціальних обмежувачах «[[» і «]]».

Команда складається з двох частин: відкриваючого тега, з якого починається застосування форматування і парного йому закриваючого тега, що скасовує дію відкриваючого.

Приклад використання команди `[[i]]...[[/i]]` (курсив) при введенні даних в підполе «Основна назва» поля 922. Вводимо: Поглиблене вивчення математики в `[[i]]`початковій`[[/i]]` школі. В режимі перегляду матимемо: Поглиблене вивчення математики в *початковій* школі.

Приклад використання команди `[[d]]...[[/d]]` (підрядковий). Вводимо: Хімічні властивості `H[[d]]2[[/d]]O`. В режимі перегляду матимемо: Хімічні властивості H₂O.

3.15. При введенні скорочень слів російською мовою використовується довідник (F4), в якому представлені скорочення за ГОСТ 7.12-93.

3.16. За наявності в документі граматичних та інших друкарських помилок, які не змінюють зміст тексту, відомості в БЗ наводяться у виправленому виді. Пропущені літери або цифри вставляють, взявши їх у квадратні дужки. Ті з помилок, які змінюють зміст тексту, а також усі помилки в прізвищах, ініціалах осіб, які брали участь у створенні документа, відтворюються в БЗ без змін. Після них у квадратних дужках з попереднім означенням *тобто* (курсивом) записуються правильні дані. Наприклад: за заг. ред. М. І. [*тобто* А.] Петренка; Організаційно-функціональні складові індивідуальної території [*тобто* траєкторії] навчання майбутніх фахівців із інформаційної безпеки.

3.17. Не копіювати із змісту в БД БЗ дублетних публікацій (звіряння на дублетність здійснюється зверненням до вбудованого словника при введенні основної назви /заглавия/ документа), але зберігати їх у змісті періодичного видання. Дані про джерело інформації дублетного документа ввести шляхом доопрацювання БЗ документа, який був введений раніше, заповнивши другий (наступний) рядок полів 463 та 963 на сторінці «Дублетність». Таким же чином опрацьовувати документи, які є продовженням публікації, початої в попередніх номерах часопису, якщо в записи про авторів, назву, дані підназви не внесено ніяких змін.

Якщо в БЗ документа додаються дані про джерела публікацій його продовження (закінчення), відповідно редагується й область приміток, якщо там зазначена продовжуваність документа (поле *300: Загальні примітки*). При необхідності додаються також індекси УДК, ключові слова тощо.

4. Клавішні команди для вводу електронних даних

Alt (лівий) +**0146** (цифри на правій клавіатурі) – апостроф;

Alt (лівий – при українській/російській розкладці, правий – при англійській) +**0150** (цифри на правій клавіатурі) – тире (–);

Alt (правий) +**г** – літера г української абетки (з **Shift** – велика літера **Г**);

Alt+V – виклик режиму «Віртуальна клавіатура»;

Ctrl+↓ – вставка нового (наступного) екземпляра повторюваного поля;

Ctrl+ → – перехід на наступну сторінку робочого аркуша;

Ctrl+ ← – перехід на попередню сторінку робочого аркуша;

Esc – відмова від щойно введених даних, відмова від редагування;

Enter або **↓** – перехід до наступного поля або підполя;

↑ – перехід до попереднього поля або підполя;

F2 – виклик розширених засобів введення, якщо такі передбачені для даного поля;

F3 – виклик засобів мультивводу;

F4 – виклик «Списку оперативних довідників»;

F6 – виправлення помилково набраних символів латиницею на кириличні (або навпаки) та переключення мови англійська/українська/російська;

F7 – конвертація даних верхній/нижній регістри;

PgDn – перехід до останнього поля на сторінці вводу;

PgUp – перехід до першого поля на сторінці вводу;

Tab, потім Enter – вихід із вкладеного робочого аркуша, словника або засобу вводу із збереженням введених даних;

Tab–Tab–Enter (послідовність) – вихід із вкладеного робочого аркуша, словника або засобу вводу з відміною введених даних.

5. Правила заповнення полів

СТОРІНКА «ЗМІСТ ЧАСОПISУ» СТРАНИЦА «ОГЛАВЛЕНИЕ»			
МІТКА ПОЛЯ НАЗВА ПОЛЯ	НАЗВА ПІДПОЛЯ	ПРАВИЛА ЗАПОВНЕННЯ	ПРИКЛАДИ ЗАПОВНЕННЯ
932: Службове: № статті для копіювання 932: Службове: № статті для копіювання		Поле заповнюється після введення змісту часопису. Записуються позиції введених у зміст БЗ документів для копіювання їх у БД за формою «від» і «до» через дефіс. Якщо сформований і скопійований в БД зміст періодичного видання доповнюється БЗ документів, які з тих чи інших причин не були введені при первинному формуванні змісту, вводяться позиції нововведених БЗ документів за тією ж формою. Якщо зміст доповнюється лише одним записом, вводиться його позиція у змісті. Після цього нововведені БЗ копіюються в БД.	1-23 8-10 15
922: Статті з часопису 922: Статті из журнала		Вводиться зміст часопису у вигляді БЗ вміщених у ньому документів. БЗ вводяться в тому порядку, в якому документи розташовані на сторінках видання. Кожний БЗ вводиться в окремому рядку даного поля.	
	ПЕРШИЙ АВТОР (ПП) ПЕРВЫЙ АВТОР (ФИО)	Вводяться відомості про автора документа (якщо він один) або першого автора (якщо авторів двоє і більше). Запис здійснюється за одним із наступних правил: 1. Вводяться прізвище та ініціали імені та по батькові автора. Якщо відсутні дані автора по батькові, вводяться прізвище автора та ініціал його імені. Ініціалами записуються подвійні імена. 2. Якщо в документі в дужках наводиться колишнє прізвище автора, то, при введенні відомостей в дане підполе, воно не враховується. 3. При наявності в документі прізвища, що об'єднує двох або трьох осіб, наводиться прізвище з ініціалами однієї особи – першої або згідно алфавіту. Відомості про другого й третього авторів	Ковальчук В. Н. Петренко М. Гелмс Р. М. (якщо в документі – Робін Матрос Гелмс) Хміль А.-М. (якщо ім'я автора Анна-Марія) Краско А. Б. /якщо в документі – А. Б. Краско (Фінчук)/

**СТОРИНКА «ЗМІСТ ЧАСОПИСУ»
СТРАНИЦА «ОГЛАВЛЕНИЕ»**

МІТКА ПОЛЯ НАЗВА ПОЛЯ	НАЗВА ПІДПОЛЯ	ПРАВИЛА ЗАПОВНЕННЯ	ПРИКЛАДИ ЗАПОВНЕННЯ
		подаються у спеціально відведених для них підполях. 4. Вводиться псевдонім автора (колективного автора) без ініціалів та скорочень, якщо матеріал опубліковано під псевдонімом автора. 5. Якщо автор є духовною особою, відомості про нього подаються таким чином: а) відомості про автора-духовну особу, яка належить до чорного духовенства (хто пройшов через постриг в монахи та отримав духовне ім'я) вводяться у формі особистого імені, у випадку потреби – з числівником. Числівник зазначається римськими цифрами. У круглих дужках при особистому імені подаються ідентифікуючі ознаки – світське ім'я духовної особи (прізвище та ініціали), в разі потреби вказується духовний сан, географічна приналежність, утворена від назви місця служіння, та роки життя. За відсутністю даних про світське ім'я, зазначається духовний сан, та, якщо відома, географічна приналежність, утворена від назви місця служіння. Імена широко відомих духовних осіб у формі стійких словосполучень наводяться в тому вигляді, в якому вони найбільш відомі; б) якщо автор належить до білого духовенства (хто обіймає духовні посади, але зберіг своє світське ім'я), відомості про нього вводяться за правилом п. 1; в) ім'я Римського Папи наводиться у формі присвоєного йому церковного особового імені та числівника. В ідентифікуючих ознаках зазначаються його духовний сан та роки життя. 6. Відомості про авторів – титулованих осіб (царів, імператорів, королів, князів та ін.) вводяться в тій формі, в якій вони найбільш відомі. Може бути введене власне ім'я або власне ім'я з числівником, власне ім'я та по батькові, власне ім'я та	Грім В. Стругацкий А. Н. Вовчок Марко Українка Леся Прутков Козьма Ігнатій (Брянчанінов Д. О.) Феофан (Говоров Г. В.) Лука (Войно-Ясенецький В. Ф. ; 1877–1961) Алексій I (Симанский С. В. ; патриарх моск. ; 1877–1970) Нил (єпископ твер.) Серафима (монахиня) Григорій Палама (святитель; 1296–1359) Серафим Саровский (Мошнин П. И. ; 1760–1833) Кураев А. Мень О. В. Іван Павло II (папа ; 1920–2005) Іван Калита (князь рус.)

**СТОРИНКА «ЗМІСТ ЧАСОПИСУ»
СТРАНИЦА «ОГЛАВЛЕНИЕ»**

МІТКА ПОЛЯ НАЗВА ПОЛЯ	НАЗВА ПІДПОЛЯ	ПРАВИЛА ЗАПОВНЕННЯ	ПРИКЛАДИ ЗАПОВНЕННЯ
		прізвище, власне ім'я з псевдонімом (прізвиськом). Числівник передається римськими цифрами. У круглих дужках подаються ідентифікуючі ознаки: титул та географічний прикметник, утворений від назви країни або місцевості, на яку поширювалася або поширюється діяльність титулованого автора. Можуть додаватися роки життя. 7. Відомості про авторів з іменами та прізвищами іноземного походження вводяться, враховуючи наступне: а) частки «Бар», «Бен», «Дю», «Ібн», «Ла», «Ле», «Мак», «О», «Сан», «Сен», «Сент», «Тер», «Фіц» зберігаються на початку прізвища; б) наводяться повністю імена давньогрецьких авторів, оскільки останні ідентифікуються переважно особистим іменем; в) у документах арабських, іранських, турецьких, індійських авторів, як і авторів ряду африканських країн, їхні прізвища, як правило, зазначаються після особистих імен чи ініціалів, але, відповідно до загального правила складання заголовка опису, в даному підполі зазначається прізвище, а потім ініціали; г) якщо автор став відомим не під своїм справжнім прізвищем, а під особистим ім'ям (іменами) чи псевдонімом (прізвиськом), останні позначаються у тій формі і з тією послідовністю складових частин, як їх подано в документі; д) у документах в'єтнамських, китайських, корейських та японських авторів на першому місці, як правило, позначається	Ізяслав Мстиславович (великий князь київ.) Фрідріх II (король прус.) Наполеон Бонапарт (імператор фр.) Константин Константинович (великий князь рос. ; 1858– 1915) Альберт (принц монак. ; 1958–) Дю Белле Ж. Ібн Сіна Ле Карре Д. Мак-Грегор Д. Сент-Екзюпері А. Тер-Акопян А. К. Аристофан Софокл Теймур М. Гюнтекін Р. Н. Неру Д. Тагор Р. Назим Хікмет Насір Хосров Премчанд

**СТОРІНКА «ЗМІСТ ЧАСОПИСУ»
СТРАНИЦА «ОГЛАВЛЕНИЕ»**

МІТКА ПОЛЯ НАЗВА ПОЛЯ	НАЗВА ПІДПОЛЯ	ПРАВИЛА ЗАПОВНЕННЯ	ПРИКЛАДИ ЗАПОВНЕННЯ
		прізвище, а потім особисте ім'я чи імена. Запис про них робиться відповідно п. 1; е) якщо порядок слів у відомостях про автора встановити не вдається, вони вводяться в повній формі й у тій послідовності, як їх подано в документі. Прізвище і кожне з особистих імен вводяться з великої літери. В іменах китайських авторів, що складаються з трьох частин (прізвища і подвійного імені), лише перша частина імені вводиться з великої літери, друга – з малої літери через дефіс.	Сааді Мацуура К. Кім М. Нгуєн Дінь Тхі Су Сяо Сунь Ят-сен Бо Цзюй-і
	Розширення ініціалів Расширение инициалов	Записуються повні ім'я та по батькові автора. При відсутності даних по батькові набирається лише повне ім'я (імена). З повним іменем автора записуються частки «де», «фон», якщо такі існують у ППП. Якщо при заповненні підполя «Перший автор (ППП)» («Первый автор (ФИО)») використано правила пп. 4, 5а, 5в, 6, 7б, 7г, 7е, розширення ініціалів не записується. Вводиться автоматично, якщо дані у підполі «Перший автор (ППП)» («Первый автор (ФИО)») введено із вбудованого словника з розширенням ініціалів.	Василь Назарович Марина Анна-Марія Робін Матрос Антуан де Мартін фон
	Роль (Інвертування ППП можливе?) Роль (Инвертирование ФИО допустимо?)	Дане підполе заповнюється, якщо запис у підполі «Перший автор (ППП)» («Первый автор (ФИО)») співпадає з тією формою запису про автора, в якій він подається в документі, і необхідно зберегти порядок розташування ініціалів після прізвища при автоматичному збереженні даних в підполі «Відомості про відповідальність» («Сведения об ответственности»).	Дяченко М. Л. Ласкава В.

**СТОРІНКА «ЗМІСТ ЧАСОПИСУ»
СТРАНИЦА «ОГЛАВЛЕНИЕ»**

МІТКА ПОЛЯ НАЗВА ПОЛЯ	НАЗВА ПІДПОЛЯ	ПРАВИЛА ЗАПОВНЕННЯ	ПРИКЛАДИ ЗАПОВНЕННЯ
		Виконується наступна операція: в меню обирається формулювання «1 «Інверсія прізвища та ініціалів не допускається» («1 «Инверсия фамилии и инициалов не допускается») і в підполі вводиться позначка 1. Якщо дану операцію не здійснити, ініціали у «Відомостях про відповідальність» автоматично зберуться перед прізвищем. Якщо підполі «Перший автор (ПП)» («Первый автор (ФИО)») заповнюється за пп. 5а, 5в, 6, 7а (якщо запис без дефіса), 7е, в меню обирається формулювання «2 «Число слів у прізвищі (відкорегувати число)» («2 «Число слов в фамилии (откорректировать число)») і в підполі вводиться позначка 2. Дана позначка вказує кількість слів у ПП, тому при необхідності вона виправляється на потрібну цифру. При вирахованні цього числа у записах про авторів-духовних і титулованих осіб римські цифри, кожний з ініціалів та приписаний розділовий знак «;» вважаються одиницями ПП. Здійснення даної операції дозволяє зберегти стандартний запис про автора в заголовку БО документа.	М. Л. Дяченко В. Ласкава Для автора <i>Іларіон (Троїцький В. А. ; 1886–1929)</i> вводимо 6 <i>Бенедикт XVI (nana ; 1927–)</i> – вводимо 5 <i>Іван Калита (князь рус.) – 4</i> <i>Софія (королева ісп. ; 1938–)</i> – вводимо 5 <i>Дю Белле Ж. – 2</i> <i>Неуєн Дінь Тхі – 3</i> <i>Бо Цзюй-і – 2</i>
	Функція Функция	Означення функції автора вводиться мовою документа шляхом вибору із меню-довідника при необхідності висвітлення функції в словнику авторів.	675 рец. 440 худож. 230 комп.
	Працює в даній установі? Работает в данной организации?	Робиться відмітка «ТАК» («ДА»), якщо автор є співробітником ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.	
	Місце роботи автора Место работы автора	Дане підполі заповнюється, якщо автор працює в Комітеті Верховної Ради України з питань науки і освіти, є співробітником структурних підрозділів МОН, НАПН України, керівником педагогічного ВНЗ України I–IV рівнів акредитації, керівником іншого ВНЗ III–IV рівнів акредитації. Вводиться повна назва	Комітет Верховної Ради України з питань науки і освіти Національна академія

**СТОРІНКА «ЗМІСТ ЧАСОПИСУ»
СТРАНИЦА «ОГЛАВЛЕНИЕ»**

МІТКА ПОЛЯ НАЗВА ПОЛЯ	НАЗВА ПІДПОЛЯ	ПРАВИЛА ЗАПОВНЕННЯ	ПРИКЛАДИ ЗАПОВНЕННЯ
		установи, що є основним місцем роботи автора. Запис формується, враховуючи наступне: 1. Якщо установа має відомче підпорядкування, після її назви вказується назва вищої установи в одному записі. 2. Якщо вводиться назва установи, якій привласнено ім'я, слово «імені» не скорочується, ім'я та по батькові записуються ініціалами. Ім'я подається повністю, коли установа постійно використовує повне ім'я у своїй назві. 3. Якщо вказується назва закладу, що знаходиться в місцевості, яка має обласне підпорядкування, після назви закладу в круглих дужках вводиться назва області, слово «область» пишеться скорочено – «обл.». 4. Якщо назва закладу не містить відомостей про його місцезнаходження, після назви в круглих дужках вказується назва населеного пункту зі скороченими визначеннями «м.» або «с.», або «смт.». - Якщо населений пункт не є обласним центром, після його назви через кому вводиться також назва області. 5. У записі назви установи не допускаються скорочення (окрім обумовлених вище), використання загальноновживаних абревіатур.	педагогічних наук України Департамент загальної середньої та дошкільної освіти Міністерства освіти і науки України Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського Національної академії педагогічних наук України Полтавський державний педагогічний університет імені В. Г. Короленка Київський університет імені Бориса Грінченка Лебединське педагогічне училище імені А. С. Макаренка (Сумська обл.) Українська інженерно-педагогічна академія (м. Харків)

СТОРІНКА «ЗМІСТ ЧАСОПИСУ»
СТРАНИЦА «ОГЛАВЛЕНИЕ»

МІТКА ПОЛЯ НАЗВА ПОЛЯ	НАЗВА ПІДПОЛЯ	ПРАВИЛА ЗАПОВНЕННЯ	ПРИКЛАДИ ЗАПОВНЕННЯ
			Національний університет державної податкової служби України (м. Ірпінь, Київська обл.)
	ДРУГИЙ АВТОР (ПП) ВТОРОЙ АВТОР (ФІО)	Записи у даних підполях формуються за правилами заповнення підполя «Перший автор (ПП)» («Первый автор (ФІО)») та підпорядкованих йому підполів з проекцією на другого автора документа.	
	Розширення ініціалів Расширение инициалов		
	Роль (Інвертування ПП можливе?) Роль (Инвертирование ФІО допустимо?)		
	Функція Функция		
	Працює в даній установі? Работает в данной организации?		
	Місце роботи автора Место работы автора		

**СТОРІНКА «ЗМІСТ ЧАСОПИСУ»
СТРАНИЦА «ОГЛАВЛЕНИЕ»**

МІТКА ПОЛЯ НАЗВА ПОЛЯ	НАЗВА ПІДПОЛЯ	ПРАВИЛА ЗАПОВНЕННЯ	ПРИКЛАДИ ЗАПОВНЕННЯ
	ТРЕТІЙ АВТОР (ПП) ТРЕТІЙ АВТОР (ФІО)	Записи у даних підполях формуються за правилами заповнення підполя «Перший автор (ПП)» («Первый автор (ФИО)») та підпорядкованих йому підполів з проєкцією на третього автора документа.	
	Розширення ініціалів Расширение инициалов		
	Роль (Інвертування ПП можливе?) Роль (Інвертирование ФИО допустимо?)		
	Функція Функция		
	Працює в даній установі Работает в данной организации		
	Місце роботи автора Место работы автора		
	ІНШІ АВТОРИ ДРУГИЕ АВТОРЫ	Вводяться відомості про четвертого і всіх наступних авторів (якщо авторів більше трьох). При заповненні даного підполя необхідно дотримуватись наступних правил: 1. Прізвища авторів з ініціалами (ініціалом) вводяться без розширення.	Миронець Г. Ю. Котова Н.

СТОРІНКА «ЗМІСТ ЧАСОПИСУ» СТРАНИЦА «ОГЛАВЛЕНИЕ»			
МІТКА ПОЛЯ НАЗВА ПОЛЯ	НАЗВА ПІДПОЛЯ	ПРАВИЛА ЗАПОВНЕННЯ	ПРИКЛАДИ ЗАПОВНЕННЯ
		2. Якщо ППІ кількох авторів вводяться з клавіатури, вони відділяються одне від одного комою і двома пробілами.	Лахно В. Р., Гуля С. К.
	ОСНОВНА НАЗВА ЗАГЛАВІЕ	Вводиться назва у тому вигляді, як її наведено в документі. Якщо назва відсутня, формулюється самостійно й виокремлюється квадратними дужками.	[Щодо впровадження напрямів STEM-освіти в навчальних закладах України] [Рецензія]
	Паралельна назва Параллельное заглавие	Вводиться назва документа та додаткові дані до неї іншими мовами, відмінними від мови основної назви. Кілька паралельних назв відокремлюються одна від одної знаком рівності (=), обмеженим пробілами.	Interactive technologies in poly-cultural education : the concept of Bakhtin-Bibler
	Відомості, що відносяться до назви Сведения, относящиеся к заглавию	Підполе заповнюється за наявності відомостей, що відносяться до назви документа. Якщо їх декілька, записуються в тому порядку, в якому вони наведені при назві документа. Якщо такі відомості формулюються самостійно, беруться у квадратні дужки. Вводяться з малої літери (окрім випадків, коли діють граматичні правила написання слів з великої літери). Перед другими і наступними відомостями, що відносяться до назви, ставиться двокрапка (:), до і після неї – по одному пробілу. У даному підполі наводяться також відомості про те, що документ перекладено з іншої мови, якщо не вказано прізвище перекладача. Якщо до відомостей, що відносяться до назви, додаються пов'язані за змістом із ними хронологічні та географічні дані, перед ними ставиться кома, якщо в документі не стоять інші розділові знаки (крапка, дужки тощо). Якщо документ, який опрацьовується, є офіційним, у дане підполе вводяться відомості про вид нормативного документа, організацію (установу), яка видала цей документ, дату його	[до 170-річ. ювілею Нац. ун-ту "Львівська політехніка"] уроки укр. мови : 5 кл. : метод. рек. пер. з нім. про роботу Всеукр. наук.-практ. семінару директорів шк., 5–6 серп. 2015 р., Київ постанова Кабінету Міністрів України від 23 жовт. 2014 р. № 789

СТОРІНКА «ЗМІСТ ЧАСОПISУ»
СТРАНИЦА «ОГЛАВЛЕНИЕ»

МІТКА ПОЛЯ НАЗВА ПОЛЯ	НАЗВА ПІДПОЛЯ	ПРАВИЛА ЗАПОВНЕННЯ	ПРИКЛАДИ ЗАПОВНЕННЯ
		прийняття (вчинення, затвердження), номер, місце прийняття (при необхідності).	затв. наказом МОН України від 8 листоп. 2015 р. № 962 вчинено 27 черв. 2013 р., Київ : затв. постановою КМУ від 13.06.2014 № 819
	ВІДОМОСТІ ПРО ВІДПОВІДАЛЬНІ СТЬ СВЕДЕНІЯ ОБ ОТВЕТСТВЕННОС ТИ	Дані про автора/авторів формуються програмою автоматично, але вони повинні бути зафіксовані у тій формі, в якій подаються при документі. У випадку, коли запис про авторів, що збережений автоматично, виглядає інакше, він коректується з клавіатури. В автоматично збереженому записі відомостей про відповідальність документа, що має чотирьох і більше авторів, при необхідності коректується вираз [та ін.] – записується мовою документа. Крім даних про авторів, у підполі заносяться відомості про всіх осіб із їх функціями та інституції, які причетні до створення документа. Подаються у певній послідовності: дані про автора/авторів, відомості про інших осіб, дані про установи та організації, від імені або за участю яких опубліковано документ.	Любов Зеліско Андрій Гнатович Пустовіт Єсін Дмитро І. О. Блок (Прончук) протоієрей Андрій Колосков О. Я. Грузін ; бібліогр. ред. Т. Пташук ; НАПН України А. Н. Рева ; авт. вступ. ст. Т. Л. Зайчук
	СТОРІНКИ СТРАНИЦЫ	Вводяться числові позначення сторінок періодичного видання, на яких опубліковано документ, що опрацьовується. Для позначення сторінок використовуються арабські або римські цифри, в залежності від того, яка пагінація наведена в документі. Якщо документ надруковано з розривом сторінок, то їх позначення наводяться через кому. Якщо документ розміщено на обкладинці часопису, проставляється відповідна сторінка обкладинки зі скороченням	8 45–57 II–IV 12–14, 18 7–10, 14–19 3 обкл.

СТОРІНКА «ЗМІСТ ЧАСОПISУ» СТРАНИЦА «ОГЛАВЛЕНИЕ»			
МІТКА ПОЛЯ НАЗВА ПОЛЯ	НАЗВА ПІДПОЛЯ	ПРАВИЛА ЗАПОВНЕННЯ	ПРИКЛАДИ ЗАПОВНЕННЯ
		слова «обкладинка» мовою документа. Якщо сторінки, на яких опубліковано документ, не пронумеровані, необхідно їх вирахувати і вказати в квадратних дужках. Якщо документ опублікований у вкладці, записується назва вкладки, при відсутності такої вводиться слово «Вкладка» з великої літери мовою документа, додаються присутні відомості щодо вкладки та сторінки розташування документа у вкладці із скороченим позначенням слова «сторінка».	8 обл. [79–82] Орієнтир. – № 2. – С. 8 Вкладка. – С. 5–7
	ІЛЮСТРАЦІЇ ИЛЛЮСТРАЦИИ	Підполе заповнюється при наявності ілюстрацій в документі. Якщо ілюстрації однотипні (наприклад, лише таблиці), дані про них вносяться із меню-довідника, якщо різнотипні – вводяться з клавіатури. Якщо потрібні дані відсутні в довіднику, їх формулюють самостійно.	табл., фот. схема формули
	ПРИМІТКИ ПРО НАЯВНІСТЬ БІБЛІОГРАФІЇ ПРИМЕЧАНИЯ О НАЛИЧИИ БИБЛИОГРАФИИ	Примітки про наявність бібліографії в документі вводяться мовою документа. У шаблонному записі, взятому із меню-довідника, підставляються потрібні цифрові значення. В україномовній версії редагується слово «назва», щоб словосполучення числівника й іменника мало правильну граматичну форму.	Бібліогр.: 5 назв. Бібліогр. в кінці ст. Библиогр.: 10 назв. Библиогр.: с. 47 Бібліогр.: 3 назви

СТОРІНКА «ДУБЛЕТНІСТЬ» СТРАНИЦА «ДУБЛЕТНОСТЬ»			
МІТКА ПОЛЯ НАЗВА ПОЛЯ	НАЗВА ПІДПОЛЯ	ПРАВИЛА ЗАПОВНЕННЯ	ПРИКЛАДИ ЗАПОВНЕННЯ
463: Видання, в якому опублікована стаття	Заголовок Заглавие	Поля даної сторінки заповнюються при доопрацюванні раніше створених БЗ документів. Заповнюються другий та наступні за ним (за потребою) рядки полів.	

**СТОРІНКА «ДУБЛЕТНІСТЬ»
СТРАНИЦА «ДУБЛЕТНОСТЬ»**

МІТКА ПОЛЯ НАЗВА ПОЛЯ	НАЗВА ПІДПОЛЯ	ПРАВИЛА ЗАПОВНЕННЯ	ПРИКЛАДИ ЗАПОВНЕННЯ
463: Издание, в котором опубликована статья		У підполя вводяться дані періодичних видань, у яких надруковані дублетні документи або продовження (закінчення) публікацій.	
	Рік видання Год издания		
	Місцезнаходження – Сторінки Местоположение – Страницы		
	Наявність ілюстрацій Наличие иллюстраций		
	Позначення та № 1-ї одиниці поділу Обозначение и № 1-й единицы деления		
	Заголовок 1-ї одиниці поділу(том) Заглавие 1-й единицы деления(том)		
	Позначення та № 2-ї одиниці поділу Обозначение и № 2-й единицы деления		
	Заголовок 2-ї одиниці		

СТОРІНКА «ДУБЛЕТНІСТЬ»
СТРАНИЦА «ДУБЛЕТНОСТЬ»

МІТКА ПОЛЯ НАЗВА ПОЛЯ	НАЗВА ПІДПОЛЯ	ПРАВИЛА ЗАПОВНЕННЯ	ПРИКЛАДИ ЗАПОВНЕННЯ
	поділу(випуск) Заглавие 2-й единицы деления(выпуск)		
	Позначення та № 3-ї одиниці поділу Обозначение и № 3- й единицы деления		
	Заголовок 3-ї одиниці поділу(частина) Заглавие 3-й единицы деления(часть)		
	Заголовок – скорочення за Гостом Заглавие – сокращение по Госту		
963: Продовження – Відомості про серію тощо 963: Продолжение – Сведения о серии и др.	ISBN або ISSN ISBN или ISSN		

СТОРІНКА «ОСНОВНИЙ БО»
СТРАНИЦА «ОСНОВНОЕ БО»

МІТКА ПОЛЯ НАЗВА ПОЛЯ	НАЗВА ПІДПОЛЯ	ПРАВИЛА ЗАПОВНЕННЯ	ПРИКЛАДИ ЗАПОВНЕННЯ
700: 1-й автор – Заголовок опису 700: 1-й автор – Заголовок описания		Доповнюється запис про першого автора у нижче наведених підполях при необхідності висвітлення додаткових даних про нього у словнику авторів.	
	Різничитання прізвища Разночтение фамилии	Заповнюється за пп. 1–5 правил введення даних в ідентичне підполе поля « 600: Персоналія – ім'я особи та/або назва (про нього, про твір) » («600: Персоналия – имя лица и/или заглавие (о нем, о произв.)»), що на сторінці « Систематизація » («Систематизация»), зважаючи на те, що вводяться відомості про автора документа.	Кремень В. Г. (якщо в документі – Кремень В. Г.) Савченко О. Я. (якщо стаття надрукована англ. мовою й, відповідно, автора зазначено як Savchenko O. Y.) Войно-Ясенецький Валентин Феліксівич (якщо в записі про автора – Лука (Войно-Ясенецький В. Ф. ; 1877–1961)
	Функція 2 Функция 2	Вказуються додаткові функції автора.	520 лірик
	Функція 3 Функция 3		
701: Інші індивідуальні автори 701: Другие индивидуальные авторы		Доповнюються записи про другого та всіх наступних авторів документа, подані в рядках даного поля.	
	Розширення ініціалів	Вводиться розширення ініціалів в записах про четвертого та наступних авторів.	Петро Васильович Ганна

СТОРІНКА «ОСНОВНИЙ БО»
СТРАНИЦА «ОСНОВНОЕ БО»

МІТКА ПОЛЯ НАЗВА ПОЛЯ	НАЗВА ПІДПОЛЯ	ПРАВИЛА ЗАПОВНЕННЯ	ПРИКЛАДИ ЗАПОВНЕННЯ
	Расширение инициалов		
	Різночитання прізвища Разночтение фамилии	Див. правило заповнення ідентичного підполя в попередньому полі.	
	Працює в даній установі Работает в данной организации	Заповнюється для четвертого та всіх наступних авторів за правилами введення даних в ідентичне підполе, що на сторінці « Зміст часопису » («Оглавление»).	
	Місце роботи автора Место работы автора	Заповнюється для четвертого та всіх наступних авторів за правилами введення даних в ідентичне підполе, що на сторінці « Зміст часопису » («Оглавление»).	
	Функція Функция	Заповнюється для четвертого та всіх наступних авторів за правилами введення даних в ідентичне підполе, що на сторінці « Зміст часопису » («Оглавление»).	
	Функція 2 Функция 2	Вказуються додаткові функції другого та наступних авторів.	
	Функція 3 Функция 3		
702: Редактори, укладачі, композитори... 702: Редакторы, составители,		Записуються відомості про відповідальність інших осіб, причетних до створення документа (редакторів, перекладачів, укладачів та ін.). Дані про кожну особу вводяться в окремий рядок поля.	

СТОРІНКА «ОСНОВНИЙ БО»
СТРАНИЦА «ОСНОВНОЕ БО»

МІТКА ПОЛЯ НАЗВА ПОЛЯ	НАЗВА ПІДПОЛЯ	ПРАВИЛА ЗАПОВНЕННЯ	ПРИКЛАДИ ЗАПОВНЕННЯ
композитори...			
	Функція Функция	Записується мовою документа функція особи, причетної до створення документа. Якщо в меню-довіднику немає потрібного визначення функції, обирається шаблон ***** (п'ять зірочок), після них без пробілу вводиться стислий опис функції. Якщо особа, про яку створюється запис, має 2–3 функції, вони подаються в підполях «Функція 2» («Функция 2») та «Функція 3» («Функция 3») відповідно.	340 ред. 220 сост. 730 пер. *****вів бесіду *****брав інтерв'ю *****авт. рец. твору *****ред. рец. твору
	Прізвище Фамилия	Вводиться прізвище відповідальної особи, причетної до створення документа.	Колодій Петренко
	Ініціали Инициалы	Записуються ініціали відповідальної особи. Ініціали вводяться автоматично, якщо запис у попередньому підполі «Прізвище» («Фамилия») сформовано із вбудованого словника і при прізвищі були ініціали або їх розширення.	А. С. Д.
	Розширення ініціалів Расширение инициалов	Записується розширення ініціалів відповідальної особи. Вводиться автоматично, якщо прізвище у підполі «Прізвище» («Фамилия») введено із вбудованого словника з розширенням ініціалів.	Антоніна Сергіївна Денис
	Різничитання прізвища Разночтение фамилии	Заповнюються за пп. 1–5 правил заповнення ідентичного підполя поля « 600: Персоналія – ім'я особи та/або назва (про нього, про твір) » («600: Персоналия – имя лица и/или заглавие (о нем, о произв.)»), що на сторінці « Систематизація » («Систематизация»), зважаючи на те, що вводяться відомості про відповідальну особу, причетну до створення документа.	
	Працює в даній установі	Заповнюється за правилами введення даних в ідентичне підполе, що на сторінці « Зміст часопису » («Оглавление»),	

СТОРІНКА «ОСНОВНИЙ БО»
СТРАНИЦА «ОСНОВНОЕ БО»

МІТКА ПОЛЯ НАЗВА ПОЛЯ	НАЗВА ПІДПОЛЯ	ПРАВИЛА ЗАПОВНЕННЯ	ПРИКЛАДИ ЗАПОВНЕННЯ
	Работает в данной организации	зважаючи, що позначка стосується особи, причетної до створення документа.	
	Місце роботи автора Место работы автора	Вводятся дані про місце роботи особи, причетної до створення документа. Запис створюється за правилами заповнення ідентичного підполя, що на сторінці « Зміст часопису » («Оглавление»).	
711: Інші колективи, які не входять... 711: Другие коллективы, не входящие...		Вводятся дані про установи та організації, причетні до створення документа. Відомості про кожену установу чи організацію вводяться в окремий рядок поля. Вища установа/організація записується на позицію вище підпорядкованої.	1) Національна академія наук України 2) Інститут ботаніки імені М. Г. Холодного Національної академії наук України
	Назва Наименование	Вводится повна назва установи чи організації українською мовою незалежно від мови документа . При введенні даних враховувати пп. 1–5 правил створення запису в підполі « Місце роботи автора » («Место работы автора») поля « 922: Статті із часопису » («922: Статьи из журнала»), що на сторінці « Зміст часопису » («Оглавление»). Біля даних про зарубіжну установу чи організацію (крім міжнародної) вказувати назву населеного пункту (якщо така відсутня у даних) та назву країни розташування відповідної інституції.	Полтавська обласна державна адміністрація Російська академія наук Варшавський університет (Польща) Сучасна гуманітарна академія (м. Москва, Росія) Російський новий університет (м. Москва, Росія) Український вільний університет (м. Мюнхен,

СТОРІНКА «ОСНОВНИЙ БО»
СТРАНИЦА «ОСНОВНОЕ БО»

МІТКА ПОЛЯ НАЗВА ПОЛЯ	НАЗВА ПІДПОЛЯ	ПРАВИЛА ЗАПОВНЕННЯ	ПРИКЛАДИ ЗАПОВНЕННЯ
			Німеччина)
	Країна Страна	Умовним позначенням у вигляді двох літер англійської абетки записується назва країни, в якій знаходиться установа чи організація. Позначення обирається в меню-довіднику.	UA PL RO
	Абревіатура Аббревиатура	Записується загальноприйнята абревіатура назви установи чи організації.	НАН України НАПН України НПУ ім. М. П. Драгоманова КНУКіМ РАО
	Скорочення за держстандартами Сокращение по ГОСТ	Вводиться назва установи чи організації у скороченій формі мовою документа . Місцезнаходження не вказується.	Нац. акад. наук України Нац. акад. пед. наук України Укр. інж.-пед. акад. Рос. акад. образования
200: Основна назва, додатк. дані 200: Основное заглавие, доп. данные	Загальне позначення матеріалу Общее обозначение материала	Дане підполе заповнюється тільки при опрацюванні образотворчого матеріалу, картографічного документа або нот. Загальне позначення матеріалу наводиться у квадратних дужках в установленій формі. Вибирається із наведеного списку в меню-довіднику мовою документа.	[Ізоматеріал] [Мапи] [Карты] [Ноты] [Music]
	Відомості, що відносяться до назви Сведения, относящиеся к заглавию	У відомостях, що відносяться до назви офіційного (нормативно-правового) документа з уніфікованим заголовком (вноситься в поле « 503: Уніфікований заголовок форми » [«503: Унифицированный заголовок формы»]), видаляється назва установи (організації), яка видала цей документ. Замість неї проставляються три крапки (...), що обмежуються пробілами.	постанова ... від 20 лип. 2015 р. № 751 наказ ... від 4 лют. 2015 р. № 802

СТОРИНКА «ОСНОВНИЙ БО» СТРАНИЦА «ОСНОВНОЕ БО»			
МІТКА ПОЛЯ НАЗВА ПОЛЯ	НАЗВА ПІДПОЛЯ	ПРАВИЛА ЗАПОВНЕННЯ	ПРИКЛАДИ ЗАПОВНЕННЯ
		У цьому підполі починає формуватися стандартний запис відомостей, що відносяться до назви, документа, що має форму бесіди, інтерв'ю, розмови, із застосуванням квадратних дужок. Запис починається з відкритої квадратної дужки, в кінці речення квадратна дужка не закривається . Запис завершується при заповненні наступного підполя.	[розмова з директором Нац. центру "Мала академія наук України", канд. філос. наук О. В. Лісовим щодо історії, сьогодення і майбут. планів МАНУ
	Перші відомості про відповідальність Первые сведения об ответственности	У даному підполі завершується запис підназви та відомостей, про відповідальність документа у формі бесіди, інтерв'ю, розмови з використанням квадратних дужок. Вилучаються автоматично збережені відомості про автора (якщо такі присутні) і вводяться з клавіатури відомості про особу або осіб, причетних до створення документа та їхні функції. У кінці запису ставиться закрита квадратна дужка.	вів розмову Д. Шулікін] брали інтерв'ю: О. Коваль, М. Короденко]

СТОРИНКА «РОЗШИРЕНИЙ БО» СТРАНИЦА «РАСШИРЕННОЕ БО»			
МІТКА ПОЛЯ НАЗВА ПОЛЯ	НАЗВА ПІДПОЛЯ	ПРАВИЛА ЗАПОВНЕННЯ	ПРИКЛАДИ ЗАПОВНЕННЯ
300: Загальні примітки 300: Общие примечания		Вводяться відомості наступного характеру: 1) про те, що документ буде продовжено в наступних номерах; 2) про наявність в документі приміток в якості додатка; 3) про наявність в документі допоміжного покажчика; 4) про додаток до документа у вигляді електронного диска. Слід пам'ятати, що він має бути супроводжувальним матеріалом не до всього часопису, а саме до статті, яка бібліографується. Можливі інші варіанти записів додаткової інформації про	Продовж. в наст. номерах журн. Примітки: с. 31–34 Імен. покажч.: с. 8–10 Додаток: 1 електрон. диск (CD-ROM)

СТОРІНКА «РОЗШИРЕНИЙ БО» СТРАНИЦА «РАСШИРЕННОЕ БО»			
МІТКА ПОЛЯ НАЗВА ПОЛЯ	НАЗВА ПІДПОЛЯ	ПРАВИЛА ЗАПОВНЕННЯ	ПРИКЛАДИ ЗАПОВНЕННЯ
		документ, що не була наведена в інших елементах БЗ. Ввідні слова в записі загальних приміток відокремлюються двокрапкою та наступним пробілом, перед двокрапкою пробіл не робиться. Якщо необхідно вказати кілька різнотипних приміток, кожна із них записується в окремому рядку. У записі, зробленому в даному полі, слова та словосполучення, виокремлені кутовими дужками (< >), автоматично потрапляють у пошуковий словник ключових слів.	Додаток: <Тематичний план> занять математичного гуртка на вересень–жовтень 2015/16 н. р. – С. 23–24
912: Примітки про мову 912: Примечания о языке		Вводяться відомості про мову документа. Мова документа не вказується, якщо статтю надруковано українською або російською. При паралельному друкуванні статті українською (російською) та іншими мовами зазначаються всі мови документа.	Текст англ. Текст парал. укр. та пол.
541: Переклад назви 541: Перевод заглавия		Записується переклад українською мовою назви іншомовної наукової статті (в т. ч. російськомовної). Назви україномовних наукових статей перекладаються й записуються російською мовою. Наприкінці ставиться крапка.	
503: Уніфікований заголовок форми 503: Унифицированный заголовок формы		Поле заповнюється для документа колективного автора – організації або установи, від імені якої опубліковано документ. Приводять найменування установи (організації) в повній офіційній формі, прийнятій на момент публікації документа. Відомості в заголовку вміщують в певній послідовності – від більш загальних до конкретних. Складаючи заголовок для документів вищих органів державної влади і управління, на перше місце вміщують назву країни, потім – назву органу та ідентифікуючі ознаки.	Українська бібліотечна асоціація Партія зелених України Україна. Верховна Рада. Президія Україна. Президент (2014– ; П. О. Порошенко) Україна. М-во освіти і науки

СТОРІНКА «СИСТЕМАТИЗАЦІЯ» СТРАНИЦА «СИСТЕМАТИЗАЦИЯ»			
МІТКА ПОЛЯ НАЗВА ПОЛЯ	НАЗВА ПІДПОЛЯ	ПРАВИЛА ЗАПОВНЕННЯ	ПРИКЛАДИ ЗАПОВНЕННЯ
675: Індокси УДК 675: Индексы УДК		Вводиться індекс (шифр) УДК, якому відповідає зміст документа. Якщо документ систематизується за кількома індексами, в перший рядок поля вводяться всі індекси класифікації через знак «плюс» (+). Потім кожний із цих індексів записується в окремому рядку.	1) 37.014.3(477)+37.046(477) 2) 37.014.3(477) 3) 37.046(477)
606: Предметна рубрика 606: Предметная рубрика		При необхідності створення кількох рубрик, кожна з них вводиться в окремому рядку поля.	
	ПРЕДМЕТНИЙ ЗАГОЛОВОК ПРЕДМЕТНЫЙ ЗАГОЛОВОК	Вводиться загальна тема документа, яка стисло сформульована та подана у довільній словесній формі. При формулюванні теми допускається використання загальноживаних аббревіатур, якщо з них не починається словосполучення, яке представляє тему. Тема записується з великої літери.	Освіта Викладачі ВНЗ Підготовка вчителів
	1-й підзаголовок 1-й подзаголовок	У підполя вводяться терміни у називному відмінку, які уточнюють, звужують тему, сформульовану в предметному заголовку, висвітлюють окремі аспекти теми. Вводяться з малої літери, якщо не пишуться з великої за граматичними правилами української мови.	Вчителі--педагогічна майстерність Математичні дисципліни-- методика викладання-- вища школа Наставництво-- поняття— форми--типи Вища освіта-- реформування-- Болонський процес
	2-й підзаголовок 2-й подзаголовок		
	3-й підзаголовок 3-й подзаголовок		
	Географічний підзаголовок	У даному підполі та двох наступних ідентичних підполях вводяться деталізуючі аспекти теми, представлені географічними	Наукові кадри--статистика-- Білорусь

СТОРІНКА «СИСТЕМАТИЗАЦІЯ» СТРАНИЦА «СИСТЕМАТИЗАЦІЯ»			
МІТКА ПОЛЯ НАЗВА ПОЛЯ	НАЗВА ПІДПОЛЯ	ПРАВИЛА ЗАПОВНЕННЯ	ПРИКЛАДИ ЗАПОВНЕННЯ
	Географический подзаголовок	назвами. Географічні території, назви яких подаються в даних підполях, детально описано в правилах заповнення підполя «Географічна назва» («Географическое наименование») поля «607: Географічна рубрика» («607: Географическая рубрика»). Слово «світ» як географічне поняття в цих полях записується з малої літери.	Освіта--регіони--Україна-- Полтавська область Медіаосвіта--міжнародна співпраця--світ
	Хронологічний підзаголовок Хронологический подзаголовок	Вводяться відомості про хронологічний період (історичний, геологічний чи археологічний), пов'язаний із темою публікації. <u>Значення року</u> записується таким чином: арабські цифри, пробіл, «р.». <u>Значення року з місяцем</u>: арабські цифри, пробіл, «р.», пробіл, назва місяця (без скорочення). <u>Діапазон років</u>: арабські цифри, тире, арабські цифри, пробіл, «рр.». Для позначення навчального року – «н. р.». <u>Століття</u>: арабські цифри, пробіл, «ст.». <u>Частина століття</u>: століття, пробіл, уточнення століття. Це може бути одне із значень: «початок», «середина», «кінець», «1-а половина» «2-а половина», а також хронологія, наведена в документі. <u>Кілька століть</u> записуються не діапазоном (17–19 ст.), а кожне століття окремо через крапку з комою – «;» і один пробіл. <u>Тисячоліття</u>: арабські цифри, пробіл, «тис. н. е.» або «тис. до н. е.». Перше слово у словесному формулюванні хронологічного періоду вводиться з великої літери (за винятком окремих випадків, наприклад: радянський період тощо).	2008 р. 2009 р. січень 2014–2015 рр. 2015–2016 н. р. 19 ст. 18 ст. 1-а половина 20 ст. остання чверть 20 ст. 30-ті рр. 17 ст.; 18 ст.; 19 ст. 1 тис. н. е. 2 тис. до н. е. Кам'яний вік Льодовиковий період Середні віки
	Формальний	Зазначається характер документа, який опрацьовується, за його	

СТОРІНКА «СИСТЕМАТИЗАЦІЯ» СТРАНИЦА «СИСТЕМАТИЗАЦИЯ»			
МІТКА ПОЛЯ НАЗВА ПОЛЯ	НАЗВА ПІДПОЛЯ	ПРАВИЛА ЗАПОВНЕННЯ	ПРИКЛАДИ ЗАПОВНЕННЯ
	підзаголовок (аспект) Формальний підзаголовок (аспект)	читацьким і цільовим призначенням, за формою викладення матеріалу, за типом або видом. Формальні підзаголовки вводяться із вбудованого словника, якщо вони там відсутні, – формулюються самостійно і вводяться з великої літери. Декілька формальних підзаголовків записуються через крапку з комою – «;».	Дидактичні матеріали Методичні рекомендації Хрестоматії; Рецензії
607: Географічна рубрика 607: Географи- ческая рубрика		Якщо необхідно зазначити кілька географічних рубрик, кожна географічна рубрика вводиться в окремий рядок поля.	
	ГЕОГРАФІЧНА НАЗВА ГЕОГРАФИЧЕС- КОЕ НАИМЕНОВАНИЕ	У дане підполе вводяться: 1) назва географічної території, в межах якої розглядається тема документа. Якщо будь-який предмет розглядається у світовому, глобальному масштабі, пропонується досвід зарубіжних країн (з різних континентів) у певній царині, записується слово «Світ»; 2) назва країни, громадянином якої є (або був) автор документа. Якщо в документі висвітлено теоретичні, методичні, технологічні та ін. питання, не прив'язані до певної території, доцільно вказати громадянство автора; 3) назва географічного об'єкта, якщо він є предметом дослідження в документі. У даному підполі наводяться назви таких географічних територій: – країн та їх адміністративно-територіальних одиниць (областей, штатів, земель, районів, міст, сіл, селищ); – неадміністративних територій; – геофізичних об'єктів (материків /континентів/, частин світу,	Китай--освіта, 20 ст. Європа--вища освіта Світ--наука--інновації Аргентина Італія Польща Київ--вулиці Україна Київська область Харків Скандинавські країни Східна Європа Північна Америка

СТОРІНКА «СИСТЕМАТИЗАЦІЯ» СТРАНИЦА «СИСТЕМАТИЗАЦІЯ»			
МІТКА ПОЛЯ НАЗВА ПОЛЯ	НАЗВА ПІДПОЛЯ	ПРАВИЛА ЗАПОВНЕННЯ	ПРИКЛАДИ ЗАПОВНЕННЯ
		островів, річок, гір і т. ін.); – геологічних об'єктів (родовищ); – економічних об'єктів (економічних районів, господарських районів); – археологічних об'єктів (місць розкопок, стародавніх стоянок, курганів, могильників); – історичних територій; – пам'ятних та літературних місць; – природних заповідників; – військово-географічних об'єктів тощо. За потреби географічна назва доповнюється пояснювальним терміном, який вводиться через кому і один пробіл. Назва міста вводиться в тій формі, у якій воно існує нині. Для документа історичного змісту в географічному підзаголовку цієї ж рубрики (див. нижче) вказується наведена в документі колишня назва міста. До географічних об'єктів не належать сторони світу (північ, південь, схід, захід), поняття «Стародавній світ». Вони наводяться в полі «610: Ненормовані ключові слова» («610: Ненормированные ключевые слова»).	Карпати Шебелинське родовище Подільський економічний район Жаботинські кургани Радомишльська стоянка Стародавній Рим Київське князівство Таврійська губернія Хутір Надія Асканія-Нова Байконур Світязь, озеро Світязь, село
	Тематичний підзаголовок Тематический подзаголовок	Вводиться стисло тема документа, яка розглядається в географічних межах, що вказані в попередньому підполі «Географічна назва» («Географическое наименование»). Щодо формулювання теми для заповнення даного підполя див. також п. 1 правил заповнення нижченаведеного підполя «Географічний підзаголовок» («Географический подзаголовок»). Тема вводиться з малої літери, якщо не пишеться з великої за	Індія--історія Візантійська імперія--культура Німеччина--наука Фінляндія--освіта

СТОРІНКА «СИСТЕМАТИЗАЦІЯ» СТРАНИЦА «СИСТЕМАТИЗАЦІЯ»			
МІТКА ПОЛЯ НАЗВА ПОЛЯ	НАЗВА ПІДПОЛЯ	ПРАВИЛА ЗАПОВНЕННЯ	ПРИКЛАДИ ЗАПОВНЕННЯ
		граматичними правилами української мови. У наступних двох ідентичних підполях вводяться терміни, які деталізують тему документа, подану в першому тематичному підзаголовку.	Японія--історія--Друга світова війна--Тихоокеанська війна
	Географічний підзаголовок Географический подзаголовок	У дане підполе вводиться: 1) назва географічної території, яка має взаємовідносини (освітні, культурні, економічні, політичні та ін.) з тією географічною територією, назву якої введено в підполе «Географічна назва» («Географическое наименование»). Вид цих взаємовідносин формулюється в темі документа, що зазначається в попередньому (першому) підполі «Тематичний підзаголовок» («Тематический подзаголовок»); 2) назва географічної території, яка є частиною основної території, назву якої внесено в підполе «Географічна назва» («Географическое наименование»); 3) назва основної географічної території, частиною якої є територія, назву якої внесено в підполе «Географічна назва» («Географическое наименование»). Подавати в географічному підзаголовку назву континенту до назви країни не обов'язково. Назва континенту наводиться, якщо це доцільно і логічно. Наприклад, документ присвячено історії країни. У цьому випадку є потреба зазначити назву континенту; 4) історична назва території, якщо сучасна назва цієї території записана в підполі «Географічна назва» («Географическое наименование»); 5) інша назва означеної території, яка також часто вживається; 6) менш відома назва географічної території чи об'єкту, якщо	Україна--освітня зв'язки--Греція Канада--освіта--Квебек Москва--вищі навчальні заклади--Росія Франція--історія--Європа, 15 ст. Севастополь--історія міста--Ахтіар Баренцов Євро-Арктичний регіон--Баренц-регіон Еверест--Джомолунгма

СТОРІНКА «СИСТЕМАТИЗАЦІЯ» СТРАНИЦА «СИСТЕМАТИЗАЦІЯ»			
МІТКА ПОЛЯ НАЗВА ПОЛЯ	НАЗВА ПІДПОЛЯ	ПРАВИЛА ЗАПОВНЕННЯ	ПРИКЛАДИ ЗАПОВНЕННЯ
		така згадується в документі; 7) загальноживана аббревіатура назви країни. У наступні два ідентичних підполя вводяться: – назви географічних територій, які є частинами території, назву якої внесено в попередній «Географічний підзаголовок» («Географический подзаголовок»); інші історичні назви означеної території тощо.	Киргизстан-- Киргизія Сполучені Штати Америки-- США Південно-Африканська Республіка-- ПАР Україна--історія--Київська Русь-- Галицько-Волинське князівство--Львів Немішаєве--шкільна освіта--Україна-- Київська область-Бородянський район Івано-Франківськ--історія міста--Станіславів-- Станіслав--Україна
	Хронологічний підзаголовок Хронологический подзаголовок	Вводяться відомості про хронологічний період, в якому висвітлена тема документа, зазначена в тематичному підзаголовку (підзаголовках) даного поля. Правила формування запису див. в ідентичному підполі поля «606: Предметна рубрика» («Предметная рубрика»).	Україна--державність--становлення-- 20 ст. Україна--сталий розвиток--наукові форуми-- 2013 р. жовтень
	Формальний підзаголовок (аспект) Формальный подзаголовок	Правила формування запису див. в ідентичному підполі поля «606: Предметна рубрика» («606: Предметная рубрика»).	

**СТОРІНКА «СИСТЕМАТИЗАЦІЯ»
СТРАНИЦА «СИСТЕМАТИЗАЦІЯ»**

МІТКА ПОЛЯ НАЗВА ПОЛЯ	НАЗВА ПІДПОЛЯ	ПРАВИЛА ЗАПОВНЕННЯ	ПРИКЛАДИ ЗАПОВНЕННЯ
	(аспект)		
610: Ненормовані ключові слова 610: Ненормированные ключевые слова		Записи в даному підполі формулюються за методикою індексування документів ключовими словами [8]. Вводяться тільки ті слова, які не зустрічаються в полях бібліографічних даних. Ключові слова не повинні повторювати предметні тематичні рубрики. В ключових словах не використовуються найменування (імена, назви установ та організацій, географічних об'єктів), назви творів (художні, публіцистичні тощо). Кожне окреме ключове слово (словосполучення) вводиться в новому рядку. Якщо ключове слово вводиться із вбудованого словника, воно автоматично записується великими літерами. Щоб унормувати шрифт, необхідно натиснути клавішу F 7. Ключові слова вводяться українською (першочергово), російською, англійською мовами, мовами публікацій.	
600: Персоналія – ім'я особи та/або назва (про нього, про твір) 600: Персоналия – имя лица и/или заглавие (о нем, о произв.)		У дане поле вносяться відомості про особу та/або твір (художній, публіцистичний тощо), які є об'єктами, що розглядаються в документі. Відомості про кожну особу й кожний окремий твір записують у новому рядку.	
	Текст	У даному підполі робиться позначка, що дана особа (або кілька осіб, об'єднаних одним псевдонімом) або твір є об'єктом, якому присвячено документ: позначається один із запропонованих варіантів («про нього», «про неї» або «про них»).	
	ПРІЗВИЩЕ, ІНІЦІАЛИ	Записуються дані за пп. 1, 4, 5б і 7 правил створення записів у підполі «Перший автор (ПП)» («Первый автор (ФИО)») поля	Сухомлинський В. О. Сергій Радонезький

СТОРІНКА «СИСТЕМАТИЗАЦІЯ» СТРАНИЦА «СИСТЕМАТИЗАЦИЯ»			
МІТКА ПОЛЯ НАЗВА ПОЛЯ	НАЗВА ПІДПОЛЯ	ПРАВИЛА ЗАПОВНЕННЯ	ПРИКЛАДИ ЗАПОВНЕННЯ
	ФАМИЛИЯ, ИНИЦИАЛЫ	«922: Статті із часопису » («922: Статті из журнала»), зважаючи, що йдеться не про автора, а про особу, яка є об'єктом аналізу в документі. Якщо такою особою є духовна (у чернечому постригу) або титулована особа, дані про неї записуються за пп. 5а, 5в, 6, але без ідентифікуючих, зазначених у дужках, ознак та порядкового числівника, переданого римськими цифрами.	Іларіон Іван Павло Костянтин Миколайович Людовік Наполеон Бонапарт
	Розширення ініціалів Расширение инициалов	Див. правила заповнення ідентичного підполя, підпорядкованого полю «922: Статті із часопису » («922: Статті из журнала») на сторінці « Зміст часопису » («Оглавление»).	
	Роль (Інвертування ППП можливе?) Роль (Инвертирование ФИО допустимо?)	Дане підполе заповнюється, якщо необхідно відкорегувати кількість слів у ППП. Корегування виконується здійсненням наступної операції: у меню обирається формулювання « 2 «Кількість слів у прізвищі (відкорегувати число) » («2 «Число слов в фамилии (откорректировать число)»)» і в підполі вводиться позначка 2 . Виведена позначка « 2 » виправляється (якщо це потрібно) на цифру, що вказує кількість слів у ППП.	Для персоналії <i>Людовік IV</i> вводимо 2 , <i>Ле Карре Д.</i> – 2 , <i>Іван Павло II</i> – 3
	Невід'ємна частина імені Неотъемлемая часть имени	Невід'ємною частиною імені особи в даному підполі записуються: 1) ідентифікуючі ознаки за віком; 2) ідентифікуючі ознаки, що вказують на приналежність до однієї родини; 3) частина імені, яка постійно присутня при згадуванні про дану особу і особа без неї не ідентифікується або згадка про неї	старший молодший батько син Левове Серце (йдеться про Річарда I Левове Серце)

СТОРІНКА «СИСТЕМАТИЗАЦІЯ» СТРАНИЦА «СИСТЕМАТИЗАЦІЯ»			
МІТКА ПОЛЯ НАЗВА ПОЛЯ	НАЗВА ПІДПОЛЯ	ПРАВИЛА ЗАПОВНЕННЯ	ПРИКЛАДИ ЗАПОВНЕННЯ
		миттєво конкретизує дану особу.	Сміливий (йдеться про Філіпа III Сміливого)
	Доповнення до імен, окрім дат Дополнения к именам, кроме дат	Вводиться доповнення до імені, яким може бути титул, звання, посада та інші слова, пов'язані з іменем особи. Якщо таких ідентифікуючих ознак декілька, вони вводяться через кому й один пробіл. Дозволяється використовувати сполучники «і», «та», скорочення й загальноживані аббревіатури. Якщо є необхідність виокремити декілька груп ідентифікуючих ознак, вони записуються через крапку з комою (;).	святий князь король англ. український педагог, публіцист, письменник, поет англійський філософ та натураліст доктор економічних наук, професор, проректор з наукової роботи НаУКМА святитель, архієпископ, духовний письменник, доктор богослов'я; видатний хірург, учений, доктор медичних наук, професор
	Римські цифри Римские цифры	У дане підполе із меню або довідника із «Списку оперативних довідників» (F4) вноситься римськими цифрами порядковий числівник, якщо біля імені особи він подається у якості ідентифікуючої ознаки.	II (для Катерини II) XII (для Карла XII) I (для Миколи I)
	Дати життя Даты жизни	Через тире вводяться роки життя особи.	1939–2008 237–125 pp. до н. е. 1945–

СТОРИНКА «СИСТЕМАТИЗАЦІЯ» СТРАНИЦА «СИСТЕМАТИЗАЦІЯ»			
МІТКА ПОЛЯ НАЗВА ПОЛЯ	НАЗВА ПІДПОЛЯ	ПРАВИЛА ЗАПОВНЕННЯ	ПРИКЛАДИ ЗАПОВНЕННЯ
	Різночитання прізвища Разночтение фамилии	У дане підполе вводяться: 1) світське прізвище та ініціали або розширення ініціалів особи, що належить до чорного духовенства (чернецтва); 2) справжнє прізвище та ініціали або розширення ініціалів особи, якщо в підполі «Прізвище, ініціали» («Фамилия, инициалы») внесено її псевдонім; 3) прізвище (псевдонім) особи у видозміненій формі, якщо така часто зустрічається в друкованих виданнях, з ініціалами або розширенням ініціалів (за наявності); 4) інше ім'я особи, якщо воно не менш відоме; 5) дані особи іншою мовою. Якщо особисті дані особи мають кілька різночитань, про неї створюється така ж кількість персоналій. Кожна з них записується в окремий рядок поля «600: Персоналія – ім'я особи та/або назва (про нього, про твір)» («600: Персоналия – имя лица и/или заглавие (о нем, о произв.)»).	Огієнко І. І. Косач Лариса Петрівна Гемінгвей Е. М. Ібн Сіна (якщо йдеться про Авіценну) Walker S. 1) Занд Жорж 2) Дюпен Амандіна Аврора Люсіль Ошибка! Ошибка связи.
	Працює в даній організації Работает в данной организации	Робиться відмітка «ТАК» («ДА»), якщо особа є співробітником ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.	
	Працює в іншій організації Работает в другой организации	Вводиться повна назва місця роботи (установи / організації) особи. Запис створюється за пп. 1–5 правил заповнення підполя «Місце роботи автора» («Место работы автора») поля «922: Статті із часопису» («922: Статьи из журнала»), що на сторінці	Інститут модернізації змісту освіти Міністерства освіти і науки України Дніпрорудненська гімназія "Софія" (Василівський р-н, Запорізька обл.)

СТОРІНКА «СИСТЕМАТИЗАЦІЯ» СТРАНИЦА «СИСТЕМАТИЗАЦИЯ»			
МІТКА ПОЛЯ НАЗВА ПОЛЯ	НАЗВА ПІДПОЛЯ	ПРАВИЛА ЗАПОВНЕННЯ	ПРИКЛАДИ ЗАПОВНЕННЯ
		«Зміст часопису» («Оглавление»). Якщо місце роботи особи знаходиться за межами України, при назві установи/організації вказується назва населеного пункту (якщо відсутня у назві) та країна, де розташована відповідна інституція.	Сибірський федеральний університет (м. Красноярськ, Росія) Вітебський державний педагогічний інститут (Білорусь)
	Назва як предмет Заглавие как предмет	Вводиться назва твору, який є предметом дослідження в документі, або твору, стосовно якого даються рекомендації щодо його вивчення, застосування в навчально-виховному процесі. Через пробіл у круглих дужках зазначається жанр цього твору або вид/тип видання.	Інститутка (повість) Катерина (поема) Хіба ревуть воли, як ясла повні? (роман) Великий світ маленької людини (навчально-методичний комплекс) Літопис УПА (серія видань)
601: Персоналія – колектив та/або назва (про неї) 601: Персоналия – коллектив или/и заглавие (о нем)		У дане поле вносяться відомості про установу чи організацію, діяльність якої є предметом дослідження в документі, або відомості про важливий захід (наукову конференцію, семінар, виставку тощо), що потребують відображення в пошуковому словнику. Якщо персоналій декілька, кожна з них вводиться в окремий рядок.	
	ПЕРСОНАЛІЯ (ПРО НЬОГО) ПЕРСОНАЛИЯ (О НЕМ)	Вводиться повна назва установи чи організації. При формуванні запису використовувати пп. 1–5 правил заповнення підполя «Місце роботи автора» («Место работы автора») поля «922: Статті із часопису» («922: Статьи из журнала»), що на сторінці «Зміст часопису» («Оглавление»). Для створення запису врахувати також наступне: 1) якщо установа (організація) підпорядкована вищій, складаються записи про обидві, кожна з них записується в окремому рядку поля;	Всеукраїнська асоціація працівників профтехосвіти 1) Національна академія педагогічних наук України 2) Інститут педагогіки

СТОРІНКА «СИСТЕМАТИЗАЦІЯ» СТРАНИЦА «СИСТЕМАТИЗАЦИЯ»			
МІТКА ПОЛЯ НАЗВА ПОЛЯ	НАЗВА ПІДПОЛЯ	ПРАВИЛА ЗАПОВНЕННЯ	ПРИКЛАДИ ЗАПОВНЕННЯ
		2) при назві установи/організації, що знаходиться за межами України, вказується назва населеного пункту (якщо відсутня у назві) та країна, де розташована відповідна інституція. При назві громадських організацій можна вказувати тільки країну.	Національної академії педагогічних наук України Болонський університет (Італія) Американське товариство з інженерної освіти (США)
	Текст	У даному підполі робиться позначка про те, що установа, організація або захід є об'єктом дослідження в документі. Обирається один із запропонованих варіантів (« про нього », « про неї » або « про них »).	
	Назва Наименование	Вводиться з великої літери назва заходу.	Українська культура в добу глобалізаційних змін
	Країна Страна	Умовним позначенням у вигляді двох літер англійського алфавіту вводиться назва країни, в якій знаходиться установа чи організація, про яку створюється персоналія, або назва країни проведення заходу, якщо персоналія створюється саме про захід. Значення вводиться в підполі виключно із меню-довідника.	UA RU
	Абревіатура Аббревиатура	Вводиться загальноприйнята абревіатура назви установи чи організації. Місцезнаходження установи/організації (місто, країна і т. ін.), яке вказане у круглих дужках при назві в підполі « Персоналія (про нього) » («Персоналия (о нем)»), не записується.	НАПН України
	Номер заходу Номер мероприятия	Вводиться арабськими або римськими цифрами порядковий номер заходу (при наявності) та дані про форму заходу. Слова в записі скорочувати.	V Всеукр. наук.-практ. конф.
	Дата проведення заходу Дата проведения	Вводиться дата проведення заходу, яка визначається з матеріалів документа або, якщо це можливо, інших джерел інформації.	10–11 груд. 2009 р.

СТОРІНКА «СИСТЕМАТИЗАЦІЯ» СТРАНИЦА «СИСТЕМАТИЗАЦІЯ»			
МІТКА ПОЛЯ НАЗВА ПОЛЯ	НАЗВА ПІДПОЛЯ	ПРАВИЛА ЗАПОВНЕННЯ	ПРИКЛАДИ ЗАПОВНЕННЯ
	мероприяття	Запис подається зі скороченнями.	
	Місто 1 Город 1	Вводиться назва місця проведення заходу. Якщо захід відбувався одночасно в кількох місцях, назва кожного з них подається в наступних підполях: « Місто 2 » («Город 2»), « Місто 3 » («Город 3»).	Рівне
	Скорочення за держстандартами Сокращение по ГОСТ	Вводиться назва установи чи організації у скороченій формі. Місцезнаходження установи/організації (місто, країна тощо), яке вказане у круглих дужках при назві в підполі « Персоналія (про нього) » («Персоналия (о нем)»), в даному підполі не записується.	Київ. нац. ун-т буд-ва та архітектури
331: Анотація 331: Аннотация		Анотації створюються за методикою анотування [1]. Вводяться з використанням багаторядкового вікна. Анотація з абзацу продовжується в наступному рядку поля. У тексті анотації виокремлення слів та словосполучень кутовими дужками (< >) призводить до внесення даних виразів у пошуковий словник ключових слів. Анотації до статей з наукових журналів подаються українською (першочергово), російською, англійською мовою, а також мовою публікації.	<підручник> <обдарована молодь>

СТОРІНКА «РЕЦ./РЕФ.» СТРАНИЦА «РЕЦ./РЕФ.»			
МІТКА ПОЛЯ НАЗВА ПОЛЯ	НАЗВА ПІДПОЛЯ	ПРАВИЛА ЗАПОВНЕННЯ	ПРИКЛАДИ ЗАПОВНЕННЯ
470: Рецензія/Реферат на... 470: Рецензия/Реферат на...		Поле заповнюється при опрацюванні публікації у вигляді рецензії або реферату. Записуються дані про документ, який рецензується або реферується. Якщо публікація є рецензією на кілька творів, дані про кожен	

СТОРІНКА «РЕЦ./РЕФ.» СТРАНИЦА «РЕЦ./РЕФ.»			
МІТКА ПОЛЯ НАЗВА ПОЛЯ	НАЗВА ПІДПОЛЯ	ПРАВИЛА ЗАПОВНЕННЯ	ПРИКЛАДИ ЗАПОВНЕННЯ
		рецензовану роботу вводяться в окремий рядок.	
	РЕЦЕНЗІЯ АБО РЕФЕРАТ РЕЦЕНЗИЯ ИЛИ РЕФЕРАТ	Зазначається вид публікації (рецензія чи реферат). У меню-довіднику обирається потрібний шаблон і вводиться в дане підполе. З клавіатури дописується тип рецензованого (реферованого) документа в скороченій формі та двокрапка (:) без пробілу. До англomовного шаблону додається тільки двокрапка. При опрацюванні іншомовної рецензії чи реферату, дані вирази записуються з клавіатури мовою публікації.	Рец. на кн.: Рец. на моногр.: Реф. ст.: Ref. op.: Rev. op.:
	Назва Заглавие	Вводиться назва твору, який реферується або рецензується.	
	Автор – заголовок опису Автор – заголовок описания	Вводяться відомості про автора (першого автора) рецензованого/реферованого твору. Запис в даному підполі складається за правилами заповнення підполя « Перший автор (ПП) » («Первый автор (ФИО)») поля « 922: Статті із часопису » («922: Статьи из журнала»), що на сторінці « Зміст часопису » («Оглавление»).	
	Роль (Інвертування ПП можливе?) Роль (Інвертирование ФИО допустимо?)	Див. правила заповнення ідентичного підполя в полі « 922: Статті із часопису » («922: Статьи из журнала»), що на сторінці « Зміст часопису » («Оглавление»).	
	Відомості, що відносяться до назви Сведения,	Підполе заповнюється при наявності відомостей біля назви твору.	

СТОРІНКА «РЕЦ./РЕФ.» СТРАНИЦА «РЕЦ./РЕФ.»			
МІТКА ПОЛЯ НАЗВА ПОЛЯ	НАЗВА ПІДПОЛЯ	ПРАВИЛА ЗАПОВНЕННЯ	ПРИКЛАДИ ЗАПОВНЕННЯ
	относящиеся к заглавию		
	Відомості про відповідальність Сведения об ответственности	Вводяться відомості про відповідальність осіб та інституцій, причетних до публікації документа, який рецензується або реферується. Якщо документ має одного автора, запис про нього створюється автоматично, якщо двох і більше, то відомості про них (включаючи першого автора), а також відомості про інших осіб, причетних до створення документа, вводяться із вбудованого словника засобами мультивводу або з клавіатури. Запис про автора/авторів коректується відповідно до даних у першоджерелі. До даних про осіб, причетних до видання твору, дописуються функції. Відомості про інституції, причетні до видання документа, вводяться з клавіатури. Про всіх зазначених авторів та осіб, причетних до видання рецензованого чи реферованого твору, додатково створюються записи у полі «702: Редактори, укладачі, композитори...» («702: Редакторы, составители, композиторы...»).	
	Вихідні дані Выходные данные	Записуються дані, які належать до областей видання, вихідних даних, фізичної характеристики, серії, приміток БО рецензованого або реферованого документа: місце і рік публікації, відомості про видавця, кількість сторінок тощо.	Київ : Пед. преса, 2010. – 210 с. – Бібліогр. : с. 209. // Нова пед. думка. – 2010. – № 3. – С. 56–63.

СТОРІНКА «ЗМІСТ ДОКУМЕНТА» СТРАНИЦА «СОДЕРЖ.»			
МІТКА ПОЛЯ НАЗВА ПОЛЯ	НАЗВА ПІДПОЛЯ	ПРАВИЛА ЗАПОВНЕННЯ	ПРИКЛАДИ ЗАПОВНЕННЯ
327: Примітки про		У рядку даного поля вказується характер змістової частини БО	Зміст

зміст 327: Примечание о содержании		документа введенням з клавіатури слів: «Зміст», «Із змісту», «Додаток», «Додатки», для російськомовної статті – «Из содерж.»», «Приложение», «Приложения». Слово «Содержание» не вводиться, воно запрограмоване.	Додатки
330: Зміст документа 330: Содержание (оглавление)		Вводяться БЗ складових документа, який опрацьовується, в порядку їх подання в документі. Кожний БЗ здійснюється в окремому рядку даного поля. Всі підполя даного поля аналогічні підполям поля « 922: Статті із часопису » («922: Статьи из журнала»), що на сторінці « Зміст часопису » («Оглавление»), і заповнюються за тими ж правилами.	

Список використаних джерел

1. Анотування як процес аналітико-синтетичної переробки інформації : метод. посіб. / [авт.-уклад. В. І. Лутовинова] ; МОН України, ХДПУ ім. Г. С. Сковороди, АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – Харків : [б. в.], 2003. – 44 с. – (Серія «На допомогу працівникам освітянських бібліотек» ; вип. 2).

2. Библиографическая запись. Сокращение слов на русском языке. Общие требования и правила : ГОСТ 7.12-93. – Изд. офиц., переизд. – Взамен ГОСТ 7.12-77 ; введ. 1995-07-01. – Минск : [б. и.], 2008. – 13 с. – (Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу) (Межгосударственный стандарт).

3. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання : (ГОСТ 7.1-2003, ІДТ) : ДСТУ ГОСТ 7.1:2006. – Вид. офиц. – На заміну ГОСТ 7.1-84, ГОСТ 7.16-79, ГОСТ 7.18-79, ГОСТ 7.34-81, ГОСТ 7.40-82 ; чин. від 2007-07-01. – Київ : Держспоживстандарт України, 2007. – 57 с. – (Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи) (Національний стандарт України).

4. Бібліографічний запис. Заголовок. Загальні вимоги та правила складання : (ГОСТ 7.80–2000, IDT) : ДСТУ ГОСТ 7.80:2007. – Вид. офіц. – Уведено вперше ; чин. від 2008-04-01. – Київ : Держспоживстандарт України, 2009. – 14 с. – (Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи) (Національний стандарт України).

5. Бібліографічний запис скорочення слів і словосполук, поданих іноземними європейськими мовами : (ГОСТ 7.11-2004 (ИСО 832:1994), MOD; ISO 832:1994, MOD) : ДСТУ 7093:2009. – Вид. офіц. – На заміну ГОСТ 7.11-78 ; чин. від 2010-04-01. – Київ : Держспоживстандарт України, 2009. – 89 с. – (Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи) (Національний стандарт України).

6. Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила : (ISO 4:1984, NEQ; ISO 832:1994, NEQ) : ДСТУ 3582:2013. – Вид. офіц. – На заміну ДСТУ 3582-97 ; чин. від 2014-01-01. – Київ : Мінекономрозвитку України, 2014. – 18 с. – (Інформація та документація) (Національний стандарт України).

7. Заповнення полів у базі даних «Періодика» електронного каталогу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського [Електронний ресурс] : інструкція : [затв. вченою радою ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, протокол № 10 від 17 листоп. 2011 р.] // Наукова організація інформаційної діяльності ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського : зб. наук. пр. / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – Текст. дані. – Київ, 2013. – С. 134–144. – Режим доступу: <http://dnpb.smart.biz.ua/datas/upload/files/Zbirnyk-2013.pdf> (дата звернення: 30.03.16). – Назва з екрана.

8. Індексування документів ключовими словами : метод. рек. / [уклад. І. Г. Лобановська] ; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ : Нілан-ЛТД, 2011. – 53 с. – (Серія «На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек» ; вип. 9).

9. Предметизація документів з питань освіти, педагогіки, психології : практ. посіб. / уклад.: І. Г. Лобановська, Н. Є. Зоріна ; НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, Від. наук. опрацювання й каталогізації документів // Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – Вінниця, 2014. – Вип. 4 : Інтегрований галузевий інформаційний ресурс: стан, проблеми, перспективи створення та забезпечення доступу. – С. 401–531.

10. Система автоматизации библиотек ИРБИС. Автоматизированное рабочее место «Каталогизатор» : руководство пользователя / Междунар. Асоц. пользователей и разработчиков электрон. библиотек и новых информ. технологий. – Москва : ГПНТБ России, 2009. – 124 с.

11. Система автоматизации библиотек ИРБИС64. Общее описание системы / Междунар. Асоц. пользователей и разработчиков электрон. библиотек и новых информ. технологий. – Москва : ГПНТБ России, 2013. – 493 с.

12. Формальні підзаголовки для електронного каталогу Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського : інструкція : затв. вченою радою ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, протокол № 5 від 28 квіт. 2006 р. // Організаційно-управлінські, нормативно-інструктивні і методичні документи для освітянських бібліотек Міністерства освіти і науки України та Національної академії педагогічних наук України (2006–2010 рр.) : [збірник] / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – Київ, 2010. – С. 231–238. – Текст доступний також в Інтернеті: http://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2016/02/manage_1_4.pdf (дата звернення: 30.03.16).

**ДОГОВІР
ПРО СПІЛЬНУ ДІЯЛЬНІСТЬ
ОСВІТЯНСЬКИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ ЩОДО ОБМІНУ
ЕЛЕКТРОННИМИ БІБЛІОГРАФІЧНИМИ ЗАПИСАМИ**

« _____ » 20__ р.

м. Київ

Державна науково-педагогічна бібліотека імені В. О. Сухомлинського (далі – ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського) в особі директора Березівської Лариси Дмитрівни, з однієї сторони, та

_____ (далі – Бібліотека-учасниця) в особі _____, з іншої сторони, уклали цей Договір про спільну діяльність освітянських бібліотек України щодо обміну електронними бібліографічними записами (далі – Договір) про наступне.

1. ПРЕДМЕТ ДОГОВОРУ

1.1. Обмін електронними бібліографічними записами, що здійснюється з метою підвищення оперативності інформаційного забезпечення інноваційного розвитку вітчизняної педагогічної науки, освіти і практики шляхом створення повноцінних електронних ресурсів у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та освітянських бібліотеках.

2. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

2.1. Співпраця здійснюється на некомерційній основі.

2.2. Кожна із сторін здійснює аналітичний розпис статей у відповідності зі взаємно погодженим списком періодичних видань.

2.3. Кількість періодичних видань, які опрацює Бібліотека-учасниця згідно Договору, може бути нерівномірною, що залежить від можливостей кожної окремої бібліотеки.

2.4. Кожна із сторін гарантує дотримання параметрів бібліографічних записів, запропонованих ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського (мінімальна кількість обговорених полів та підполів бібліографічного запису).

2.5. Порядок заповнення полів створюваних бібліографічних записів регламентується інструкцією „Аналітичний розпис періодичних видань для бази даних «Періодика» електронного каталогу Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського (модуль «Каталогізатор» САБ ІРБІС64)».

2.6. Передача бібліографічних записів між Бібліотеками-учасницями Договору здійснюється тільки у форматі ISO, кодування – UTF-8 через FTP-сервер.

3. ПРАВА І ОБОВ'ЯЗКИ СТОРІН

3.1. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського – головний науково-методичний та координаційний центр мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України – має право:

– передавати бібліографічні записи Бібліотеки-учасниці в інші бібліотеки (в межах Договору) без додаткового узгодження;

– вимагати доопрацювання бібліографічних записів відповідно до інструкції „ Аналітичний розпис періодичних видань для бази даних «Періодика» електронного каталогу Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського (модуль «Каталогізатор» САБ ІРБІС64)».

3.2. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського зобов'язується:

– готувати методичні та технологічні документи з метою здійснення вищезазначеної діяльності;

– надавати методичну та консультативну допомогу.

3.3. Бібліотека-учасниця обміну має право:

– отримувати методичні, технологічні документи та консультативну допомогу від ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського;

– використовувати отримані у рамках цього Договору бібліографічні записи для формування будь-яких баз даних, призначених для обслуговування користувачів і виконання внутрішніх робіт в Бібліотеці-учасниці;

– подавати на розгляд ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського пропозиції щодо покращення вищезазначеної спільної діяльності;

3.4. Бібліотека-учасниця зобов'язується:

– складати бібліографічні записи на статті із закріплених за ними періодичних видань та передавати на FTP-сервер не пізніше 10-ти робочих днів з моменту надходження періодичного видання до бібліотеки;

– виправляти допущені помилки у бібліографічних записах, виявлених ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, протягом 3-х робочих днів з моменту їх виявлення;

– не розповсюджувати отримані в рамках цього обміну бібліографічні записи інших бібліотек без письмової згоди авторів;

– визначити відповідальну особу для координації діяльності та надіслати контактні дані (прізвище, ім'я та по батькові, електронна адреса, телефон) відповідальній особі у ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського (Самчук Лариса Іванівна, електронна адреса – inform_bibl@i.ua, телефон: 467–22–14).

4. ТЕРМІН ДІЇ ДОГОВОРУ

4.1. Цей Договір укладено на невизначений термін – на весь період, протягом якого ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського та Бібліотека-учасниця будуть зацікавлені у продовженні спільної діяльності.

4.2. Договір вступає в силу з моменту його підписання.

5. ПОРЯДОК РОЗІРВАННЯ ДОГОВОРУ

Бібліотека-учасниця обміну має право розірвати Договір, поставивши до відома ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського не пізніше, ніж за місяць до свого виходу з Договору. При цьому бібліотека зобов'язана надати описи статей із закріплених за нею періодичних видань до кінця поточного півріччя та має право отримати записи за цей період.

6. ПОРЯДОК ПІДПИСАННЯ

Бібліотека-учасниця підписує два екземпляри договору. Один залишається у неї, інший передається в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

7. ВИРІШЕННЯ СУПЕРЕЧОК

Усі суперечки і непорозуміння, що можуть виникнути, мають вирішуватися шляхом переговорів між учасниками.

8. ЮРИДИЧНІ АДРЕСИ СТОРІН

Державна науково-педагогічна

бібліотека України

ім. В. О. Сухомлинського

04060, м. Київ, вул. М. Берлінського, 9

тел. 440-35-48

Директор _____

М. П.

_____

_____

_____

_____

_____

Директор _____

М. П.

Довідка про авторський колектив

Зозуля Світлана Миколаївна – кандидат історичних наук, заступник директора Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського з наукової роботи, керівник НДР «Модернізація науково-інформаційної діяльності провідних книгозбірень мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України» (2015–2016);

Зайченко Наталія Іванівна – доктор педагогічних наук, в.о. завідувача відділу наукової реферативної та аналітичної інформації у сфері освіти Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського;

Горак Віта Валеріївна – кандидат історичних наук, завідувач сектору аналітичної інформації відділу наукової реферативної та аналітичної інформації у сфері освіти Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського;

Рабаданова Людмила Володимирівна – кандидат філософських наук, науковий співробітник відділу наукової реферативної та аналітичної інформації у сфері освіти Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського;

Самчук Лариса Іванівна – завідувач відділу наукової інформаційно-бібліографічної діяльності Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського;

Букшина Тамара Федотівна – науковий співробітник відділу наукової реферативної та аналітичної інформації у сфері освіти Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського;

Вербова Віта Василівна – науковий співробітник відділу наукової інформаційно-бібліографічної діяльності Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського;

Горбенко Ніна Анатоліївна – науковий співробітник відділу наукової інформаційно-бібліографічної діяльності Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського;

Кропочева Наталія Миколаївна – науковий співробітник відділу наукової реферативної та аналітичної інформації у сфері освіти Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського;

Лога Тетяна Володимирівна – науковий співробітник відділу науково-документного забезпечення та зберігання фонду Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського;

Демида Євгенія Федорівна – молодший науковий співробітник відділу наукової інформаційно-бібліографічної діяльності Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського.

НАУКОВО-ВИРОБНИЧЕ ВИДАННЯ

Практичний посібник

**«НАУКОВО-ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ
ПРОВІДНИХ ОСВІТЯНСЬКИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ»**

Серія

**«На допомогу професійній
самоосвіті працівників освітянських бібліотек»**

Випуск 16

Авторський колектив:

Зозуля С. М., Зайченко Н. І., Горак В. В., Рабаданова Л. В.,
Самчук Л. І., Букшина Т. Ф., Вербова В. В., Горбенко Н. А.,
Кропочева Н. М., Лога Т. В., Демида Є. Ф.

Науковий редактор – С. М. Зозуля

Адреса:

ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського,
вул. М. Берлинського, 9, Київ, 04060, Україна тел. (044)467–22–14, тел./факс (044)440–35–48.
E-mail: dnpb@i.ua; <http://dnpb.gov.ua/ua/>